

Doktori (PhD) értekezés

Író Sándor

2022

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

Hadtudományi Doktori Iskola

Író Sándor

**A Magyar és a Szlovák Katonai Ordinariátusok feladatrendszere
a katonák és a rendőrök lelkipásztori ellátása vonatkozásában**

Doktori (PhD) Értekezés

Témavezetők:

Dr. habil. Ujházi Lóránd
tudományos főmunkatárs

Dr. Szabó Csaba r. alezredes
tanácsadó

.....

BUDAPEST, 2022

Tartalom

Bevezetés	7
A tudományos probléma megfogalmazása	7
A kutatási célkitűzések	9
Hipotézisek	10
Kutatási módszer.....	10
1. A Szentszék.....	12
1.1. A Szentszék jogi státusza.....	12
1.2. A Szentszék jogalanyisága.....	13
1.3. A Szentszék szervezete	17
1.3.1. A pápa mint legfőbb egyházi hatóság.....	18
1.3.2. A pápai hivatalok.....	18
1.4. A Szentszék külügyi tevékenysége.....	19
1.5. Bilaterális és multilaterális kapcsolatok.....	22
1.6. Összegzés, részkövetkeztetések.....	24
2. A katonai ordinariátus	27
2.1. Az ordinariátusra vonatkozó szabályozás fejlődése	27
2.2. Intézménytörténeti előzmények.....	28
2.3. A katonai ordinariátusra vonatkozó keretszabályok: Spirituali militum curae kezdetű apostoli rendelkezés.....	31
2.3.1. A katonai ordinariátus jogállása	32
2.3.2. A katonai ordinariátus joghatósága alá tartozó szervezetek.....	34
2.4. A katonai ordinariátus joghatósága alá tartozó személyek az SMC alapján.....	35
2.4.1. A katonák.....	36
2.4.2. Közalkalmazottak, köztisztviselők	38
2.4.3. A katonák családtagjai, felnőtt gyermekei és a házi személyzet.....	39
2.4.4. Katonai oktatási intézmények hallgatói.....	40
2.4.5. Katonai kórházak és szociális intézmények lakói, alkalmazottai.....	41
2.5. Összegzés, részkövetkeztetések.....	41
3. Nemzetközi kitekintés	43

3.1.	Katonai ordinariátus kiterjesztő joghatállyal: Horvátország.....	44
3.2.	Rendőri lelkipásztori szolgálat helyi szinten: Dél-Korea és a Dél-Afrikai Köztársaság 45	
3.3.	Rendőri lelkipásztori gondoskodás a katonai ordinariátus keretein belül: a latin- amerikai államok.....	47
3.4.	Vegyes modell: Olaszország.....	49
3.5.	Összegzés, részkövetkeztetések.....	50
4.	A katonai ordinariátus működésének alkotmányjogi és jogi alapjai Magyarországon: vallásszabadság a nemzetközi dokumentumokban és az Alaptörvényben.....	54
4.1.	Nemzetközi jogi dokumentumok.....	54
4.2.	Vallásszabadság az államszocialista években.....	56
4.3.	Vallásszabadság a rendszerváltást követően.....	56
4.3.1.	A vallásszabadság tartalma.....	57
4.3.2.	A kultuszszabadság, a vallásszabadság részjogosítványai	58
4.3.3.	Az elválasztás és semlegesség elve az állam és a vallási közösségek viszonyában.....	60
4.3.4.	A meggyőződés kinyilvánításának vagy az ettől való tartózkodásnak a szabadsága.....	62
4.4.	A vallás szabad gyakorlásának és a vallási közösségek jogállásának törvényi szintű szabályozása.....	64
4.4.1.	A vallás szabad gyakorlása.....	64
4.4.2.	A vallási közösségek jogállása	65
4.5.	Összegzés, részkövetkeztetések.....	67
5.	A katonai ordinariátus Szlovákiában.....	70
5.1.	A katolikus egyház helyzete Szlovákiában – rövid áttekintés.....	73
5.2.	A szlovák rendőrségi lelkészek jogállása	75
5.3.	A szlovák rendőrségi lelkipásztori szolgálat feladatköre	78
5.4.	Összegzés, részkövetkeztetések.....	79
6.	A katonai ordinariátus Magyarországon	81
6.1.	Történeti előzmények	81
6.1.1.	Történeti előzmények a rendszerváltozásig.....	81
6.1.2.	Történeti előzmények a rendszerváltozástól 1994-ig.....	83

6.2.	Megállapodás a Szentszék és a Magyar Köztársaság között a katonai ordinariátus felállításáról	85
6.3.	Memorandum a Megállapodás értelmezéséről	88
6.4.	A katonai ordinariátus szabályozásának magyar sajátosságai	89
6.4.1.	A katonai ordinariátus küldetése	91
6.4.2.	A katonai ordinariátus jogállása, vezetése és hivatala.....	93
6.4.3.	Az ordinariátus joghatósága	96
6.4.4.	A tábori lelkészekre vonatkozó szabályok	98
6.5.	Alkotmányossági kontroll a tábori lelkészi szolgálat felállításáról	100
6.6.	Összegzés, részkövetkeztetések.....	103
7.	A rendőri lelkipásztori szolgálat indokoltsága	106
7.1.	Feladatköri azonosságok a honvédség és a rendőrség munkájában.....	106
7.2.	Az intézményi vallásgyakorlás eltérései.....	108
7.3.	Összegzés, részkövetkeztetések.....	109
8.	A rendőrségi állomány szervezeti és pszichológiai kihívásai	110
8.1.	Konfliktusok a szervezetben.....	112
8.2.	Generációs konfliktusok	114
8.3.	A stressz.....	117
8.3.1.	A stressz fogalma és a stressz-modellek.....	117
8.3.2.	A munkavégzéssel összefüggő stresszforrások	119
8.3.3.	Megküzdési stratégiák	121
8.3.4.	Stressz a rendőrségi foglalkoztatottak körében	122
8.3.5.	A kiegészítés	124
8.4.	Túlzott alkoholfogyasztás és más deviáns magatartások.....	125
8.4.1.	A deviáns viselkedés okai	126
8.4.2.	Az alkoholfüggőség lehetséges okai	127
8.4.3.	A rendőrök alkoholfogyasztási szokása: egy kismintás felmérés tanulságai	128
8.5.	A korrupció	129
8.5.1.	A korrupció mint rendszerszintű jelenség	130
8.5.2.	A rendőrségi korrupció sajátosságai.....	130

8.6.	Összegzés, részkövetkeztetések.....	134
9.	Társadalomtudományi kutatás: kutatási előzmények.....	136
9.1.	A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Szociológia Tanszéke által lefolytatott felmérés 136	
9.2.	2013-as felmérés a rendőrségen belüli lelkipáncozás igényéről	137
9.3.	Összegzés, részkövetkeztetések.....	139
10.	Önálló empirikus kutatás	141
10.1.	A magyar tábori lelkészek megnyilatkozásai az online térben – Tartalomelemzés 141	
10.1.1.	A tartalomelemzés mint társadalomtudományi módszer	141
10.1.2.	A kiválasztott szövegek.....	143
10.1.3.	A szövegek vizsgálata	144
10.1.4.	A szövegek értelmezése.....	146
10.1.5.	Az elemzett szövegekből kiemelt állítások	147
10.2.	A kérdőíves kutatás: anyag és módszer.....	148
10.2.1.	Hipotézisek.....	149
10.2.2.	A kérdőíves kutatás menete.....	149
10.2.3.	A kérdőív struktúrája	151
10.2.4.	A kérdések megfogalmazásának szempontjai	152
10.3.	A kérdőíves kutatás eredményeinek értékelése.....	154
10.3.1.	Szociológiai változók	154
10.3.2.	A vallásosság mértéke	158
10.3.3.	Negatív életesemények.....	165
10.3.4.	Negatív munkahelyi események.....	171
10.3.5.	Rendőrségi lelkipásztori szolgálat létrehozásának szükségessége	175
10.3.6.	A lelkipásztori szolgálattal kapcsolatos állítások értékelése	180
10.4.	Összegzés, részkövetkeztetések	189
11.	Összegzett következtetések	194
12.	Összegző megállapítások, új tudományos eredmények, ajánlások	201
	Melléklet.....	205
	Felhasznált irodalom	209

Egyházi (részben egyházi) források.....	216
Jogforrások.....	216
Egyéb források.....	217
Ábrajegyzék.....	219
A szerző publikációs jegyzéke	222

Bevezetés

A katolikus egyház képviselői mindig is kiemelt feladatot láttak el a katonák lelkipendozásában, a harcba menő és a harcban elhunytak után maradt családtagok lelki támogatásában.

Dezső László 1948-as kiadású, *Bevezetés a katonai lelkipendozásba* című kötetében ekként határozta meg a katonai lelkészi tevékenység lényegét: „*a tábori lelkészi szolgálat a honvédség keretein belül végzett lelkipásztori munka*”, mely alatt „*a katonaság körében végzett lelkészi feladatokat kell érteni, tekintet nélkül arra, hogy szorosan vett tábori, vagy helyőrségekben végzett munkáról van szó*”. (Dezső, 1998). E tevékenység specialitása a katonai tevékenység specialitásából fakad, a katonaság életszemlélete – folytatja – ugyanis nem más, mint „*életet adni azért, amit a földi értékek közt legjobban szeretünk, a hazánkért*”, mely „*a kereszténység erkölcsi tartalmát, erkölcsi erőit igényli a maga honvédő feladatainak megvalósításához*”; éppen ezért „*az egyház álláspontja a hazával, a nemzettel, s a honvédelmére rendelt katonasággal kapcsolatban (és sohasem szemben) nem lehet más, mint a kijelentés álláspontja. Az egyház minden ténykedésében, még, mint életforma is, a katonaságban a krisztianumot képviseli. Az egyház nem visel háborút. De az evangélium szelleme szerint jogos háborúban harcoló tagjaival a közösséget feltétlenül vállalja.*” (Dezső, 1948/1998).

A tudományos probléma megfogalmazása

A katonák lelkipendozása mindig is az egyház misszionáló tevékenységének egyik kiemelt jelentőségű szegmense volt. Ha visszatekintünk a katolikus egyház több mint kétezer éves történetére, láthatjuk, hogy az egyház képviselői komoly bázisként tekintettek a katonákra, azokra, akik azzal a tudattal indultak a csatamezőre, hogy akár életüket is áldozhatják a hazáért, valamilyen magasztos vagy éppen kicsinyes ügyért, egy idegen hatalom ellenében, kényükre-kedvükre kiszolgáltatta az ellenségnek, a politikusok szeszélyeinek, a mostoha hadszíntéri körülményeknek.

Az egyház képviselői vállalták a hadsereg tagjainak lelki gondozását, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a nagy létszámú közösségből minél többen váljanak gyakorló hívő

emberekké. Ez a fajta együttműködés ugyanakkor a katonák számára is kedvező volt, hiszen ők egyébként is sokszor csak a harci szerencsében bizakodhattak. Végül pedig, az államnak is érdekében állt a katonák lelki gondozásának biztosítása, így a történelem során kevés olyan időszak akadt, amikor az uralkodók, kormányok akadályt gördítettek volna a tábori lelkészek működése elé (Horváth, 2009).

Az elmúlt évtizedben több kutató (Ujházi, 2013; 2014; Szabó, 2014) is foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy a hadsereg viszonyaira optimalizált katonai lelkészi szervezetrendszer miként lehetne a rendőrségre, illetve más belügyi testületekre adaptálni (Ujházi, 2014). Ennek a kutatói célnak az a felismerés áll a háttérben, hogy a rendőrök a katonákhoz hasonlóan folyamatos erkölcsi, lelki nyomás alatt végzik a munkájukat, az pedig, hogy a stresszel való megküzdési stratégiáikat kibővítsék egy újabb elemmel, vagyis a lelki gondozással, állami érdek is (Szabó, 2016).

A kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy szükséges megtalálni a megfelelő szervezeti, intézményi kereteket, amelyek révén a lehető leghatékonyabban biztosítható a rendőrök számára a lelki segítségnyújtás (Szabó, 2017). Az elmúlt évek-évtized tapasztalásai ugyanakkor azt is mondatják a szakemberekkel, hogy immár annyi új kihívással kell szembenéznük a rendőrségi állomány tagjainak, hogy felelőtlenség lenne az állam részéről, ha nem gondoskodik a rendőrök valamely formában, *in concreto* az egyház bevonásával a rendőrök erkölcsi, pszichés támogatásáról.

Csak néhány példa az új kihívásokra: migrációs válság, az illegális migráció fokozódása, határokon átnyúló szervezett bűnözés előretörése, terrorfenyegetettség, cyberfenyegetettség, újabban a koronavírus-világjárvány, közös katonai és rendőri feladatvégrehajtások.

A kutatási célkitűzések

Doktori dolgozatunk szekunder és primer kutatásból áll. A másodelemzésre épülő szekunder kutatás keretében megvizsgálom a Szentszék jogalanyiságát, illetve azt, hogy miként válik nemzetközi jogi, azon belül is bilaterális szerződések és megállapodások alanyává. Ezt követően arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen körülmények hívták életre a katonai ordinariátust, milyen fejlődésen ment keresztül maga az intézmény, milyen egyházi jogi szabályok rendezik a jogi státuszát, szervezetét, működésének mikéntjét, milyen feladataik vannak a tábori lelkészeknek. Áttekintem, hogy a magyarországi katonai ordinariátus miként jött létre és milyen szervezeti keretek között működik. Emellett, egy rövid nemzetközi kitekintés keretében áttekintem azt is, hogy milyen modelljei léteznek világszerte a nem-katonák (rendőrök, tűzoltók, egyéb belügyi dolgozók stb.) lelkipásztori ellátásának.

A megvalósítás tekintetében négy módszert azonosíthatunk: az első modellben a rendőrök lelkipásztori ellátását a katonai ordinariátus látja el kiterjesztő joghatállyal; a második típusba sorolható országok egy különutas megoldást alkalmaznak, ahol a rendőri lelkipásztori szolgálatot helyi szinten igyekeznek megoldani; harmadik esetben a rendőri lelkipásztori szolgálatot a katonai ordinariátus keretein belül látják el, vagyis a katonai ordinariátus gondoskodik a rendészeti, rendvédelmi hivatásos állományúak lelkigondozásáról, nem kerül sor kiterjesztő joghatály alkalmazására; végül a negyedik a vegyes modell, ahol egyes belügyi szervezetek a katonai ordinariátus joghatósága alá tartozik, a rendőrök lelkigondozásáért pedig különálló szervezet felel.

Mind a négy modellről elmondható, hogy vannak előnyei és hátrányai. Álláspontom szerint – tekintettel a közösen megélt történelemre – Magyarország számára a szlovák megoldás jelentheti a követendő példát. Szlovákiában a katonai ordinariátus a katonák lelkigondozása mellett a rendőrök és más belügyi fegyveres testületek lelkipásztori ellátásáról is gondoskodik (Író, 2017). El kell ugyanakkor gondolkodnunk annak üzenetén, hogy a viszonylag fiatal államnak tekinthető Szlovákia is olyan megállapodást kötött az Apostoli Szentszékkel, melyben a katonai ordinariátust kiterjesztett joghatósággal ruházták fel.

Ez arra a következtetésre ad alapot, hogy a Szentszék változatlanul ezt a megoldást tartja optimálisnak. Bár e megoldás előnyei vitathatatlanok, ám határozott álláspontom az, hogy ebben a modellben nem lehetséges a lelkészi munkát a sajátos rendőri problémákra adaptálni.

A Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentszék között 1994-ben jött létre az a bilaterális megállapodás, mely a katonák és (az akkor még létező) Határőrség állománya

számára biztosítja a lelkipásztori szolgálat szervezeti kereteit. Bár többször felmerült, de a katonai ordinariátus tevékenységi jogkörét azóta annak ellenére sem terjesztették ki a rendőrök lelkipásztori ellátására, hogy a Határőrséget integrálták a Rendőrség szervezetrendszerébe, és a megállapodás módosításának lehetőségét a felek nem zárták ki. Magyarországon az elmúlt egy-két évtizedben számos nagy horderejű, a védelmi ágazatot alapjaiban érintő változás történt, ezek közül néhányat a dolgozatban meg is vizsgálunk.

Azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a rendőri munka közismerten rendkívüli pszichés és erkölcsi megterheléssel jár, és ez a megterhelés alapjaiban eltér attól, amivel a katonák kénytelenek szembesülni hivatásuk gyakorlása során. Ha tehát csak ezeket a szempontokat vesszük figyelembe, logikus, ha amellet érvelünk, hogy a rendőrök lelkigondozására indokolt lenne egy, a katonák lelkigondozásától eltérő megoldást találni.

Hipotézisek

Doktori munkánk során primer kutatást folytattunk, melynek célja az alábbi hipotézisek igazolása vagy cáfolata.

H1: A vizsgált mintán belül a nők nagyobb arányban támogatnák a rendőrségen lelkipásztori szolgálat felállítását, mint a férfiak.

H2: A vizsgált mintán belül a tiszthelyettesek nagyobb arányban támogatnák a rendőrségen lelkipásztori szolgálat felállítását, mint a többi állománykategóriába tartozó válaszadók.

H3: A vizsgált mintán belül a magukat vallásosnak tartók nagyobb arányban támogatnák a rendőrségen lelkipásztori szolgálat felállítását, mint azok, akik nem tartják magukat vallásosnak.

Kutatási módszer

Kutatási módszerünk elsődlegesen a leíró-elemző módszer, mely kiegészül az összehasonlítás módszerével; kutatásunk ilyenformán a rendelkezésünkre álló szakirodalmi

források elemzésén, valamint a releváns egyházi és világi jogi normák kritikai elemzésén alapul.

A primer kutatásban kvantitatív kutatást végeztünk kérdőíves felmérés formájában. A kérdőíves felmérést megelőzően, részben azt megalapozandó, elvégeztünk egy tartalomelemzést: ennek keretében olyan internetes cikkeket vizsgáltunk meg, amely cikkek tábori lelkészekkel felvett interjúkat írnak le (szó szerinti formában).

A kérdőívet, amely alapvetően azt vizsgálja, hogy fennáll-e összefüggés a kutatásba bevontak demográfiai mutatói és a rendőrségen lelképásztori szolgálat felállításának támogatása között, elektronikus úton töltöttük ki, és hólabda-módszerrel terjesztettük a rendőrségen dolgozó személyek körében.

A mintavétel során előzetesen meghatároztunk egy lényeges kritériumot, amely szerint a vizsgálatban csakis az vehet részt, aki a Magyar Rendőrségnél dolgozik, akár hivatásos állományban, akár kormánytisztviselőként, akár közalkalmazottként.

A kérdőívet összesen 508 személy töltötte ki és küldte vissza, a minta tehát csekély elemszámú volt. Annak okán pedig, hogy a kutatásban részt vevők nem képezik le a rendőri állomány szociológiai összetételét, a kutatásunk nem tekinthető reprezentatívnak, a kapott eredmények kizárólag a konkrét mintára vonatkozóan érvényesek, következtések a mintától eltérő más csoportra, más munkaszervezetre nem vonhatók le. Ez mindenképpen a kutatásunk korlátjának tekinthető.

Ennek ellenére úgy ítéljük meg, hogy kutatási eredmények alkalmasak a mintára vonatkoztatott következtetések levonására. Vizsgálatunkra éppen ezért pilot kutatásként tekintünk, amely viszonylag kis idő- és költségráfordítással készült, és alkalmas lehet egy jövőbeni, nagyobb volumenű kutatás megtervezésére.

A kérdőívek felvételére 2020. július 1. és július 31. között került sor, a tartalomelemzésbe bevont írásokat 2019 decembere és 2020 júliusa között publikálták a www.honvedelm.hu internetes oldalon.

1. A Szentszék

Ahhoz, hogy megérthessük a katolikus egyház külpolitikájának mozgatórugóit, szükséges tisztáznunk néhány alapvető kérdést: ebben a fejezetben ismertetem a Szentszék jogi státuszára vonatkozó uralkodó álláspontot, bemutatom nagy vonalakban a Szentszék szervezeti felépítését, megvizsgálom, milyen módon vesz részt a Szentszék a nemzetközi kapcsolatokban.

1.1. *A Szentszék jogi státusza*

A nemzetközi jog egyik legfőbb alanya az állam (Kende, Nagy, Sonnevend & Valki, 2019). A nemzetközi jog alanyai közül egyedül az állam szuverén, csak az államról mondható el, hogy területén főhatalommal rendelkezik és dönthet saját ügyeiben, jogi értelemben bármely más államtól függetlenül (Bokorné Szegő, 2006).

A nemzetközi jog tényként fogadja el az állam létezését, így szükségtelennek ítéli fogalmának meghatározását, ezért nem találjuk az állam definícióját egyetlen nemzetközi dokumentumban sem.

A szakirodalom értelmezési alapként tekint egyfelől a Georg Jellinek által megfogalmazott hármas követelményre, másrészt az Amerikai Államok Konferenciáján 1933-ban aláírt, az államok jogairól és kötelezettségeiről szóló montevideói egyezményben foglaltakra.

Jellinek szerint az államiság megállapításához három feltételnek kell teljesülnie: ezek a terület, a lakosság és az önálló kormányzati hatalom (Pászcai, 2016).

A montevideói egyezmény négy kritériumot határoz meg: ez alapján államnak tekintendő az az alakulat, amely állandó lakossággal, meghatározott területtel, kormánnyal rendelkezik, továbbá képes más államokkal a kapcsolatfelvételre (Bokorné Szegő, 2006).

A negyedik kritériumot célszerű bizonyos fenntartásokkal kezelni, hiszen egy állam csak akkor képes ténylegesen más államokkal kapcsolatra lépni, ha arra más államok is nyitottak. Az első három feltétel azonban, mint az állam nemzetközi jogalanyiségének szükségképpen elemei, a nemzetközi kapcsolatokban elfogadott hivatkozási alapot jelentenek. Előírások ugyanakkor nincsenek sem az állam lakosságszámát, sem területi nagyságát illetően. A kormány fogalmát sem kell megszorítóan értelmezni: az alkotmányjogtól eltérően nemcsak

a végrehajtó hatalom legfőbb szerve, hanem bármiféle szervezett politikai hatalom beilleszthető ebbe a kategóriába (Bokorné Szegő, 2006).

Mindezekkel együtt is látni szükséges, hogy a montevideói egyezményben is megjelenő felfogás az állami lét kérdését nem jogi kérdésként kezeli, sokkal inkább egy olyan jelenségként, melyet a földrajzi elhelyezkedés, a történelmi múlt, még inkább a politikai és a katonai erőviszonyok határoznak meg (Kende, Nagy, Sonnevend & Valki, 2019).¹

Habár a köznyelvben gyakorta egymás szinonimáiként használják a Szentszék és a Vatikán elnevezést, valójában két különböző fogalomról van szó. Rónay Miklós szerint a nem hívők számára a Szentszék kifejezés jóval szakrálisabb jellegűnek tűnik, mint a Vatikán, és feltehetően ezzel nemcsak a hétköznapi emberek vannak így, hanem egyes politikusok is. *„Ha egy országnak ’túl vallásos’, hogy a katolikus egyház legfőbb hatóságával, a Szentszékkel legyen diplomáciai kapcsolata, de mégis szeretne valamilyen kapcsolatot, akkor – legalábbis nevében – a Vatikánnal is tárgyalhat. A szocialista országok például – a ’vatikáni Ostpolitik’ idején – névleg szintén mindig a Vatikánnal tárgyaltak és nem a Szentszékkel, jóllehet ugyanazokkal a hivatalokkal és személyekkel”*; ilyenformán ez egy sajátos politikai eszköz a katolikus egyház kezében arra, hogy *„a nehezebb tárgyaló partnerekkel is tárgyalási helyzetbe lehessen kerülni”*. (Rónay 2008a).

1.2. A Szentszék jogalanyisága

A római pápák Kr.u. 756-ban alapították a frankok közreműködésével a pápai államot, mely egészen 1870-ig magában foglalta – más itáliai területek mellett – Rómát is. A feudalizmus idején a pápa nemcsak mint az egyház feje gyakorolta hatalmát, hanem világi uralkodónak is tekintették, a feudalizmus hanyatlása és a protestantizmus terjedése következtében azonban erősen csökkent szerepe, politikai befolyása.

Olaszország 1870-ben megtámadta a pápai államot, anektálva azt, így az addig egyházi fennhatóság alá tartozó területek beolvadtak az egységes olasz királyságba. Viktor Emánuel olasz király – kárpótlást és garanciákat felajánlva – felszólította a pápát, hogy mondjon le a világi hatalmáról. IX. Pius ellenállására a királyi csapatok 1870. szeptember 20-án megszállták

¹ Badinter Commission, Opinion No. 1, 1991. november 29. 92, ILR 162., 165.

a Vatikánt, a pápát megfosztották világi hatalmának maradványaitól is, a király pedig beköltözött a palotájába (Header, 1992). Mindez a pápa spirituális hatalmát nem hogy nem gyengítette, hanem még meg is erősítette: 1870-ben hirdették ki az első vatikáni zsinaton a *Pastor aeternus* című konstitúciót, mely dogmaként szögezte le a pápa primátusát és tévedhetetlenségét (Beke, 2001).

Az olasz parlament 1871. május 13-án fogadta el a garanciális törvényt, mely megfosztotta a pápát világi hatalmától, ám elismerte őt az egyetemes egyház fejének, garantálta egyházfői szuverenitását, személyének sérthetlenségét. A törvény kijelölte a pápa székhelyét, biztosította számára a püspökök kinevezési jogát, mentesítette az olasz joghatóság alól, aktív és passzív követségi joggal ruházta fel, az olasz királyság pedig vállalta, hogy évjáradékot folyósít részére. IX. Pius nem ismerte el a garanciális törvényt, és a járadékot is visszautasította (Header, 1992).

Az olasz állam tehát egyfajta területenkívüliséget biztosított a garanciális törvényben a Vatikánnak. Ez a helyzet – melyet egyébként a katolikus egyház soha nem tudott elfogadni – egészen 1929-ig állt fenn. Az 1871 és 1929 közötti időszakban szó sem lehetett önálló és szuverén államról, bár kétségtelen, hogy a Szentszék már ekkor is nemzetközi szerződések alanya volt (Vild, 2007).

A Szentszék jogi helyzetének rendezésére csak 1929-ben került sor: a lateráni egyezmény – melyet olasz részről Benito Mussolini, a pápa képviselőjében Pietro Gasparri írt alá – elismerte a Szentszék és a pápa teljes szuverenitását Vatikánvárosban, a Vatikánt pedig önálló és sérthetetlen államnak nyilvánította (Header, 1992). Ezzel az aktussal létrejött a Vatikán Városállam, és – egyes szakirodalmi álláspontok szerint – kialakult egy sajátos helyzet, melyben két különálló entitásként létezik a Szentszék és a Vatikán állam (Portmann, 2019).

A jogi helyzet rendezésében mindkét fél egyaránt érdekelt volt: az I. világháborút követően Olaszország felismerte, hogy a külföldi beavatkozás kockázatát minimalizálja a Szentszék helyzetének rendezésével, a Szentszék pedig a nemzetközi, szuverén jogalanyiség révén kikerülhetett a bármely államhoz kapcsolódó állami függőségből. Így a római kérdés rendezésével, állami különállásának biztosításával, Olaszország részéről a kötelező minimum teljesítésével megvalósulhattak a Szentszék több évtizedes követelései.

A megállapodás megszületésének alapfeltétele volt az, hogy Olaszország az államon belülség révén területet engedjen át Vatikán városállamnak – a Szentszék végül elfogadta, hogy a lateráni egyezmény révén nem növekedne a városállam által már a garanciális törvény révén biztosított területe, így az olasz világi vezetés sem látta akadályát az egyezmény

megkötésének; illetve a szerződésben történjen meg annak rögzítése, hogy az újonnan létrejövő Vatikán Városállam nem képezi jogutódját az 1870-ben annektált Pápai Államnak, és hogy az annektálás és a szerződés megkötése közötti időszakban a Szentszék nem rendelkezett nemzetközi jogi értelemben birtokolt területtel (Polzovics, 1933).

A lateráni egyezmény értelmében 44 hektár Rómából a Vatikánváros és az Apostoli Szentszék fennhatósága alatt áll. Az egyezményben a Vatikán Városállam nemzetközi jogalanyisága megerősítést nyert, egyúttal kimondták azt is, hogy a Szentszék a nemzetközi jognak megfelelően követeket küldhet és fogadhat. Az egyezmény 3. cikkelye értelmében megjelenik „a Szentszék tulajdonjoga a Vatikán fölött”. Ez a szófordulat kifejezi, hogy a Szentszék területisége nem annektálás révén gyarapodott, hanem „*a Szentszék, mint nem területi természetű entitás, tulajdonba szerzett egy területi természetű entitást, a Vatikánt.*” (Rónay, 2004). Ez az értelmezés párhuzamba állítható a Szentszék delegált hatalom révén való működésével, ahol az „uralkodó”, a pápa feladatköröket delegál a hivatalok számára, az „uralkodónak”, a monarchikus szuverénnek pedig tulajdonát képezi a terület – még úgy is, hogy a lateráni egyezmény preambuluma szerint a Szentszék tulajdonolja a Vatikán Városállamot, hiszen a korábban bemutatottak szerint a Szentszék hatalma kizárólag a pápa általi delegáció révén keletkezik (Rónay, 2004).

1984-ben újabb konkordátum kötött Olaszország és a Szentszék között, mely több pénzügyi, vallási, családjogi kérdést az 1929-es megállapodástól eltérően rendezett, ám változás a Szentszék nemzetközi státuszában nem történt (Barcza, 1994).

Vatikánváros és az Apostoli Szentszék viszonyának, hierarchiájának vizsgálatakor igen aszimmetrikus viszonyrendszert fedezhetünk fel. Ahogyan azt Rónay Miklós is kifejti, már az alapító okiratok jogforrási szint is erőteljes kontrasztot mutat: a Szentszékre vonatkozó szabályokat apostoli konstitúciókban adják ki, Vatikán Városállam alaptörvényét – az ágazati jelentőségű határozatok szintjét képviselő – motu proprioiban hirdetik ki. Mindez kifejezi, hogy a Vatikán Városállam alacsonyabb hierarchiai szinten van, illetve, hogy nem tartozik a kánonjoghoz. Az aszimmetrikus viszonyrendszert fejezi ki az a rendelkezés is, miszerint a Vatikán Városállam külpolitikáját kizárólag az Államtitkárságon keresztül gyakorolhatja, addig a Szentszék Államtitkárságának nincsen olyan feladata, amely értelmében feladata lenne a Vatikán Városállammal történő folyamatos kapcsolattartás.

Ennek fényében levonhatjuk a következtetést, miszerint önálló külpolitika folytatására a Vatikán Városállam kevésbé alkalmas, hatásköre (leegyszerűsítve) a területén található

infrastruktúra és értékek kezelése terjed ki, amíg külső kapcsolataiban egy, a kánonjog részét képező szervezet reprezentálja. (Rónay, 2004).

Fő szabály szerint a Vatikán semleges, azaz támadó háborút nem indíthat, nemzetközi politikai semlegességét a többi állam elismeri. Jogi értelmezésben ez az állítás nem állja meg a helyét, mivel a semlegesség tényét hagyományosan a többi állam bilaterális szerződések keretében ismeri el, a Vatikán Városállamnak (a lateráni szerződés révén) kizárólag Olaszországgal van. Tekintettel azonban arra, hogy a Vatikán Városállam határait minden irányból Olaszország határolja,

A szakirodalomban alapvetően három álláspont alakult ki a Szentszék és a Vatikán státuszát érintően. Az egyik iskola képviselői szerint csak a Szentszék, a másiké szerint kizárólag a Vatikánváros a nemzetközi jog alanya. A harmadik, legszélesebb körben elfogadott álláspont szerint mind a kettő nemzetközi jogalanynak tekintendő.

Ezt a nézetet látszik alátámasztani az, hogy a Szentszék és a Vatikán Városállam – lényegében egymástól függetlenül tagja – több nemzetközi szervezetnek, aláírója nemzetközi egyezményeknek. A diplomáciai és konzuli kapcsolatok jogáról szóló bécsi szerződést a Szentszék írta alá (Nagy, 2010).

A Vatikán száznyolcvan állammal (így Magyarországgal) létesített diplomáciai kapcsolatot, részesévé vált – egyebek mellett – az 1949. évi genfi humanitárius jogi egyezménynek, az 1956-os nemzetközi búzaegyezménynek, az 1966. évi faji megkülönböztetést tiltó egyezménynek, tagként csatlakozott az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezethez (EBESZ), a Nemzetközi Atomenergiái Ügynökséghez, a Nemzetközi Távközlési Egyesülethez, az Orvosok Világszövetségéhez vagy éppen az Egyetemes Postaegyesülethez, az ENSZ munkájában pedig „nem-tag megfigyelő állam” (*non-member observer state*) minőségben vesz részt (Kende, Nagy, Sonnevend & Valki, 2019).

A katolikus egyház – a szuverenitáselméletek megjelenése óta – bármely más államhoz hasonlatosan szuverénként definiálja magát, és ekként is cselekszik a nemzetközi kapcsolatokban, ezzel is kifejezésre juttatva, hogy működése mentes minden külső befolyástól, jogrendje teljes mértékben elválasztott más államok jogrendjétől (Rónay, 2008b).

A Szentszék is több nemzetközi szervezetben képviselteti magát, ezek száma legalább huszonöt. Megfigyelői státusszal rendelkezik az ENSZ-ben, részt vesz a Menekültügyi Főbiztos (UNHCR) Végrehajtó Tanácsának munkájában, állandó megfigyelő az ENSZ egyes szakosított szerveinél, például az UNESCO vagy a FAO szervezetében. Tagja a Nemzetközi Atomenergiái Ügynökségnek, a Nemzetközi Kereskedelmi Szervezetnek (WTO), az EBESZ-nek, a Szellemi

Tulajdon Nemzetközi Szervezetének (WIPO). Főként azokkal a nemzetközi szervezetekkel törekszik kapcsolatfelvételre, amelyek tevékenységének vannak erkölcsi, emberi jogi vonatkozásai is (Rónay, 2008b).

A Szentszék részese több fontos nemzetközi egyezménynek (bécsi egyezmény, tengerjogi egyezmény, atomsorompó egyezmény stb.), aláírója a Helsinki Záróokmányának, a menekültekről, a diplomáciai és konzuli kapcsolatokról, a faj megkülönböztetés leküzdéséről, a nukleáris fegyverkísérletek betiltásáról szóló egyezménynek.

A Szentszék 2009-ben csatlakozott az Európai Monetáris Egyezményhez (Vatikánállam hivatalos pénzneme így az euró). 2013-tól területen kívüli megfigyelője a Közép-Amerikai Integrációs Rendszer (SICA), illetve a Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közössége (ECOWAS) tevékenységének (Rónay, 2008b).

A Szentszék nemzetközi cselekvési képességének vannak azonban korlátai is. A lateráni szerződés értelmében a Szentszék kötelezettséget vállalt arra, hogy a nemzetközi konfliktusoktól, és az azok rendezésére tartott fórumokról, kongresszusokról távol marad, kivéve azt az egy esetet, amikor a konfliktusban érintett valamennyi fél kéri a Szentszék közreműködését. Ez a rendelkezés az állami szuverenitás jelentős mértékű korlátozását jelenti annak érdekében, hogy a Szentszék nemzetközi politikája kizárólag kánonjogi minőségében nyilvánuljon meg.

Ez a megállapítás nem mond ellent azon fenti bekezdéseknek, amelyek a Szentszék nemzetközi egyezményi és szervezeti tagságát mutatja be, hiszen ezek vonatkozásában nem merül fel konfliktus, azokat nem egy politikai viszály vagy háborús helyzet rendezésére hívták életre. Habár ezen nemzetközi egyezményeknek és szervezeteknek a Szentszék a részes fele, a részvétel jogalapját nem a Szentszék, hanem a Vatikán városállam nemzetközi jogalanyisága teremtette meg (Polzovics, 1933).

1.3. A Szentszék szervezete

Az egyházi szervezet felépítését, az egyes szervezeti egységek feladat- és hatáskörét, egymáshoz való viszonyát a kánonjogi kódex (rövidített elnevezéssel: *Codex Iuris Canonici, CIC*) szabályozza (Rónay, 2008b).

1.3.1. A pápa mint legfőbb egyházi hatóság

A római katolikus egyház a saját maga alkotta definíció szerint „*Krisztustól rendelt hierarchikus közösség*”, melynek élén – miként azt a II. Vatikáni zsinat egyháztana kimondja – a pápa áll. A pápa legfőbb egyházi hatóságként ugyanazt a tisztséget tölti be, melyet Szent Péter is betöltött. A pápa a püspökök – Szent Péterhez és az apostolokhoz hasonlatosan – egy testületet alkotnak, e testület vezetője a pápa, akit a püspökök segítenek sajátos feladatai ellátásában. Arról ugyanakkor a pápa dönt, hogy egy adott feladatot tekintve tisztségét személyesen vagy testületi módon eljárva gyakorolja (Erdő, 1991).

A pápa hatalma úgynevezett egyházkormányzati hatalom, egyházi kérdéseket illetően abba világi hatalomnak semmiféle beleszólása nem lehet. A pápai határozatok ellen jogorvoslatnak helye nincs. A pápa hatalma teljes abban az értelemben is, hogy egyaránt kiterjed a törvényhozói, a végrehajtói és a bírói hatalmi ágra. Hatalma ugyanakkor közvetlen is, azt ugyanis közvetlenül gyakorolhatja az alárendeltjei felett.

A pápa betölt további tisztségeket is, így ő Itália primása, Róma püspöke, a Római Egyháztartomány metropolitája, a Nyugat pátriárkája, mindezek mellett pedig a Vatikán Városállam államfője (Erdő, 1991a).

1.3.2. A pápai hivatalok

Az Apostoli Szentszék (*Sedes Sancta*) –a kánonjogi kódex értelmében – Róma püspökének hivatala, székhelye a Vatikánban van. A Szentszék az egyházi terminológiát tekintve magában foglalja a pápát és mindazokat a központi szerveket (hivatalokat), melyek a pápát segítik „*az egész világegyházra szóló lelkipásztori feladatában*”. (Erdő, 1991b).

A pápát segítő hivatalok neve összefoglalóan Római Kúria. A Kúria központi hatóságokból és egyéb intézményekből áll. Központi hatóságok (vagyis dikasztériumok) a következők: Államtitkárság, kongregációk, bíróságok, tanácsok és hivatalok. A dikasztériumok az egész világra kiterjedő illetékességgel működnek.

Hagyományosan a nunciatúrákat is az egyház központi hatóságai körébe sorolják, de a római vikáriust és a Vatikáni Városállamot igazgató szervezetet nem; ez utóbbiak egyébként abban is különböznek a dikasztériumoktól, hogy nem rendelkeznek egyetemes illetékességgel, ilyenformán a Vatikán Városállam szervei nem részei a Szentszéknek (Rónay, 2004).

A Szentszék önmagáról alkotott definícióját vizsgálva azt találjuk, hogy a katolikus egyház legfőbb hatóságaként a pápát és mindazon hivatalok összességét jelenti, amelyek közreműködnek a pápa egész világra kiterjedő egyház összefogására vonatkozó feladatában. Ezek hivatalok delegált hatalommal rendelkeznek, mivel a pápa feladatát képezi – teológiai értelemben – a világegyház összefogása, és a pápa az ezzel kapcsolatos feladatköröket, jogosultsági köröket delegálja a központi hatóságoknak. (Rónay Miklós: 2004/3. 273-275. o.)

Az Államtitkárság (*Secretaria Status*) közvetlenül a pápa mellett működő általános titkárság, mely állandóan és minden ügyre kiterjedően a pápa rendelkezésére áll, segíti személyes pasztorális tevékenységében; elnevezéséből tehát más következne, ám valójában nem állami szerv. Az Államtitkárságnak két részlege van.

Elsőként az Általános Ügyek Részlege, mely lényegében a belügyminisztérium feladatkörét látja el: a pápa megbízására ellátja azokat a teendőket, melyek nem tartoznak egyetlen másik központi hatóság hatáskörébe sem; koordinálja a Kúria többi szervének tevékenységét; előkészíti a szentszéki képviselők kinevezését; tartja a kapcsolatot a nemzetközi katolikus szervezetekkel; foglalkozik azokkal az ügyekkel, melyekkel a hívők a pápát keresik meg közvetlenül; felelős a Szentszék külső kommunikációjáért, a sajtókapcsolatokért, és gondoskodik a pápai dokumentumok közzétételéről (Erdő, 1991a).

Az Államtitkárság másik szervezeti egysége az Államokkal való Kapcsolatok Részlege; feladatait tekintve külügyminisztériumnak feleltethető meg: diplomáciai kapcsolatot tart fenn a világi kormányokkal; ellátja a Szentszék képviseletét a nemzetközi szerveknél és a különféle világi fórumokon; intézi a pápai képviselők ügyeit és amennyiben szükséges, ezen ügyekről tárgyalásokat folytat az érintett államokkal; irányítja a konkordátumok és más hasonló megállapodások kötését, meghallgatja ezzel kapcsolatosan az érdekelt egyházmegyék püspöki hivatalait (Erdő, 1991a).

1.4. A Szentszék külügyi tevékenysége

A Szentszék külügyi tevékenységének tárgyalása előtt szükséges megismernünk azt a folyamatot, amelynek révén a kánonjogi entitás a világi, nemzetközi jogi rendszerébe transzformálja a tevékenységét. Teológiai értelemben nem indokolt a Vatikán Városállam létezése, hiszen a történelem korábbi időszakaiban is képes volt a Szentszék potens nemzetközi

tárgyalópartnerként fellépni, azonban a modern nemzetközi jogban az alany – fő szabály szerint – elválnak az állam módjára vagy nemzetközi szervezet módjára részt vevő aktorok szerint.

Abból, hogy a Szentszék aláírta a lateráni egyezményt, arra következtethetünk, a fent nevezett két kategória közül az egyház az állam módjára működő alanyává kívánt válni a nemzetközi jognak. Vatikán városállam létrejöttével pedig teljesíti az államiság területi elvű szuverenitáskritériumát úgy, hogy a városállam és a Szentszék között kialakított aszimmetrikus viszonyrendszerrel eszköz-jellegű szereppel ruházza fel az államot.

Vagyis: a városállam államcéljává teszi az egyházat, annak függetlenséget nem biztosít, azonban létezésével kizárja, hogy a városállam területe felett más szuverén területi követeléssel állhasson elő.

Ez a tulajdonsága azonban nem zárja ki azt, hogy a Szentszék hatóságai ne a városállam területén működjenek: a hagyományos állam és a hagyományos állam hivatalaihoz hasonló területi függőség nem jöhet létre, mivel a Szentszék illetékessége az egész világra kiterjed, hivatalait – elméletileg – nem csak Rómában hozhatja létre, hanem a világ bármely pontján. (Rónay 2004/3. 279-283. o.)

Az egyházi diplomácia alapelveit és főbb szabályait a kánonjogi kódex határozza meg, a részletszabályokat pedig a *Sollicitudo omnium Ecclesiarum* kezdetű *motu proprio*² tartalmazza.³ Ez utóbbi dokumentum szögezi le az egyházi diplomácia legfőbb elvét: „*Saját lelki küldetésünkből eredő jogon, amit történelmi események sok évszázados sorozata is indokol, küldötteinket azon Államok legfelsőbb hatóságaihoz is küldjük, melyekben a Katolikus Egyház meggyökeresedett, vagy legalább valamilyen módon jelen van*”.⁴

A katolikus egyház tehát – mutat rá Rónay Miklós – a „*lelki küldetés jogából*” eredezteti diplomáciai tevékenységét. A pápai diplomácia célja pedig nem más, mint az egyház és az állam közötti párbeszéd, valamint a kölcsönösen előnyös együttműködés létrehozása, illetve fenntartása (Rónay, 2009). Erről az említett *motu proprio* így ír: a diplomácia célja „*az a bizalmas párbeszéd, ami akkor jön létre, amikor hivatalos viszony létesül a két társaság között – amit az a sokrétű szokás és a szokásjog szentesít, amit a nemzetközi jog megfogalmaz és*

² Motu proprio: („saját kezdeményezésből”) a pápa saját kezdeményezésére (vagyis nem valakinek a kérvénye alapján) kiadott törvény. Világi fogalmak szerint érthetünk alatta ágazati törvényt is, ugyanis „saját kezdeményezésből” megjegyzéssel közigazgatási intézkedés is kiadható (Magyar Katolikus Lexikon, 2005).

³ Pál VI, *Sollicitudo omnium Ecclesiarum*.

⁴ Pál VI, *Sollicitudo omnium Ecclesiarum*.

*codifikál – lehetőséget ad, hogy gyümölcsöző egyetértést hozzunk létre, és olyan berendezkedést (tevékenységet) létesítsünk, mely valóban mindenkinek hasznos”.*⁵

Gelasius pápa Anastasius császárhoz 494-ben írt levelében már arról értekezett, hogy „a világot [...] elvileg két dolog kormányozza: a papok megszentelt tekintélye és a királyi hatalom”. (Armin, 2008). A gelasiusi formula néven ismertté vált tétel a mai napig jelen van a kánonjogban: eszerint egyfajta hatalommegosztás áll fenn egyház és állam között; az egyház és az állam két, egymástól független, szuverén „társaság”, mindkettő képes saját jogán teljes értékű külügyi tevékenységet folytatni, és egyik sem alárendeltje a másiknak (Adam, 2008).

Habár az egyház külügyi tevékenységének célja a „mindenkinek hasznos” berendezkedés létrehozása, valójában az egyház is a diplomácia hagyományos módszerei szerint képviselteti magát nemzetközi szinten, ez pedig elsődlegesen önérdék-érvényesítést jelent, éppen ezért a diplomáciára is érvényes a tétel, miszerint „az egyházi hivatalokat lelki cél érdekében kell gyakorolni”. (Rónay, 2009).

Nem is lehet tehát más az egyházi külügyi tevékenység célja, mint a katolikus hitelvek és értékek képviselete, valamint a helyi részegyházak védelme a fogadó állammal szemben.

A pápa feladata a világ valamennyi részén jelen lévő katolikus egyház összetartása (péteri tisztség), az egyházjog ebből az egyetemes pásztori küldetésből vezeti le a pápa jogát arra, hogy követeket nevezzen ki és küldjön az államokhoz, a nemzetközi szervezetekhez, a különböző országokban működő részegyházakhoz.

A követküldés és a követfogadás joga nem a nemzetközi jog által előállított fikció, és nem is a világi jogászok „jóindulatának” eredménye (Varalta, 1977). A kánonjog szerint az egyház és a Szentszék – „isten rendelkezésből” – erkölcsi személyiséggel (*persona moralis*) van felruházva, ezért mindkettő jogalany, jogokat szerezhethet és kötelezettségeket vállalhat. Ez a jogalanyiség független az egyházi állam vagy a Vatikán Városállam létezésétől, nem a világi államokkal kötött szerződéseken (mint az 1871-es garanciatörvény vagy az 1929-es lateráni egyezmény) alapul, hanem szakrális természetéből fakad.

A Szentszék állandó, helyi egyházhoz delegált képviselőjét apostoli delegátusnak nevezik, szigorúan véve tevékenysége nem diplomáciai jellegű. Az akkreditált szentszéki küldött címe nuncius, ám kizárólag abban az esetben, ha a fogadó állam biztosítja számára a jogot arra, hogy ő legyen a diplomáciai testület rangelső tagja, *doyenje*.

⁵ Pál VI, *Sollicitudo omnium Ecclesiarum*.

Ez jellemzően a régi katolikus hagyománnyal rendelkező országokban bevett eljárás. A diplomáciai jog alapján a nuncius nagykövetnek minősül (Erdő, 1991a).

Az egyházat tehát a helyi állammal szemben a nunciusok képviselik, akik pappá (sőt, az esetek nagy részében: püspökké) szentelésüket követően posztgraduális képzés keretében készülnek fel a diplomáciai pályára. Az egyház a diplomáciai tevékenységet szakrális tevékenységként értelmezi, ilyenformán a nuncius sem a Vatikán Városállam képviselőjében ténykedik, hanem az egész világon jelen lévő szakrális rendszer képviselőjében és javára jár el (Nézőpont Intézet, 2006).

A pápa követői (legátusai) a pápa személyét képviselik a részegyházakkal, a fogadó állammal, illetve annak hatóságaival fennálló relációban, feladatuk az állam és a Szentszék közötti kapcsolatok előmozdítása, tárgyalásokat folytatnak aktuális kérdésekről, különösen megállapodások létrehozásáról, a már aláírt megállapodások végrehajtásáról (Sándor, 2009).

1.5. *Bilaterális és multilaterális kapcsolatok*

A kánonjogi kódex elismeri a nemzetközi jog primátusát, elfogadja, hogy a nemzetközi szerződések magasabb jogot jelentenek a belső jogrend normáihoz képest.

Ez azért is különösen lényeges, mert ennek alapján bármely szerződő fél biztos lehet abban, hogy a Szentszék a vele kötött nemzetközi szerződést pontosan úgy fogja értelmezni és végrehajtani a saját jogrendjében, mint azt az államok teszik a saját jogrendjükben.

A katolikus egyház nem ragaszkodik ahhoz, hogy a fogadó államok elismerjék: a területükön működő részegyház nem tartozik a joghatóságuk alá.

Erre az egyháznak valójában nincs is szüksége, ugyanis a gyakorlatban a Szentszék írja alá a fogadó állammal kötött szerződést a részegyház nevében, és a Szentszék képviseli a részegyházat – a nuncius révén – a fogadó állammal szemben, a fogadó állam pedig (a kánonjogi szabályozásból következően) nem tud a területén működő egyházzrészrel úgy hivatalos kapcsolatot fenntartani, hogy mellőzne vagy megkerülné a Szentszéket. Az egyházjog így éri el, hogy a részegyházat csakis a Szentszék kormányozza, mindenféle világi befolyástól mentesen (Rónay, 2009).

Az egyházi diplomácia egyik feladata, hogy a fogadó állam területén működő részegyház és az állam közötti viszonyban ellássa a képviselőt, másik feladata pedig az, hogy a katolikus egyháznak a világban betöltött általános politikai súlyát növelje.

Ez utóbbi megvalósítását megkönnyíti az, hogy még a nem katolikus hagyományú országok vezetői is hajlamosak az egyházat morális autoritásként kezelni, olyan entitásként, melynek véleményformáló ereje van, és melynek politikai ereje éppen ebből a véleményformáló erőből fakad (Adam, 2008). „*A kormányok*” – mutat rá Graham – „*hasznosnak találják, ha bírják a pápa támogatását*”, és már csak politikai megfontolásból is célravezetőnek tartják az egyházzal való jó viszony fenntartását (Graham, 1994).

Japán például 1942-ben a katolikus egyházzal, mint „általában vett morális hatalommal” szerződött. Az arab államok közül elsőként Egyiptom lépett diplomáciai kapcsolatra a Szentszékkal 1947-ben, majd sorra követte a példáját több, csekély létszámú katolikus közösséggel rendelkező ország, így például Indonézia, Szíria, Irán, Törökország, Pakisztán, Jordánia, Irak és Etiópia (Rónay, 2009).

A gyakorlatban az egyház a részegyház székhelye szerinti állammal való kapcsolattartást leginkább kétoldalú szerződések, az úgynevezett konkordátumok révén gyakorolja.

A Szentszék részese a nemzetközi szerződések jogáról szóló 1969-es bécsi egyezménynek, ebből következően szerződést éppen úgy köthet, mint az államok, nemzetközi jogi aktusainak pontosan ugyanolyan a hatálya, mint az államok nemzetközi jogi aktusainak.

Szokásos megoldás, hogy a konkordátumok végén a felek a záradékban rögzítik: a megállapodás értelmezése és alkalmazása során felmerülő kérdéseket „*baráti úton*” vagy „*közös megállapodással*” tisztázzák. A rendelkezés oka, hogy a Szentszék nem veti alá magát nemzetközi döntőbíróóság ítéletének, sem pedig közvetítői eljárásnak, ezért nézeteltérést csakis diplomáciai úton, kétoldalú tárgyalások útján tudják a felek rendezni.

A Szentszék tudatos szerződéskötési politikát folytat, ezt példázza az is, hogy ragaszkodik bizonyos, az egyház szempontjából jelentőséggel bíró formulák használatához, tárgyalási erejét mutatja, hogy a szerződő államok nem szoktak kifogást emelni e formulák használata ellen (Rónay, 2009). Jelenleg a Szentszék száznyolcvan állammal tart fenn diplomáciai kapcsolatot, így valamennyi európai uniós tagállammal is. Az Európai Unió nagykövetséget tart fenn Rómában.

A Szentszék az államok többségével hagyományosan konkordátumot ír alá, ám az újabb gyakorlat szerint szerződésomagokban rendezik az egyház helyzetét egy adott államban (Nagy, 2010).

Az egyház nemzetközi súlyát jelzi, hogy Kelet-Közép-Európa egykori szocialista államai közül csaknem mindegyik szerződéses kapcsolatra lépett a Szentszékkal.

E szerződések a preambulumban rögzítik, hogy a katolikus egyház az adott ország történelmében jelentős szerepet játszott, a társadalmi folyamatokra és a kultúra fejlődésére meghatározó hatást gyakorolt.

Egyes elemzők úgy vélik, hogy ezekkel a szerződésekkel az érintett államok (főként a balti államok, Horvátország és Szlovákia) egyrészt az Európához tartozásukat akarják hangsúlyozni, másrészt azt, végérvényesen lezártnak tekinteni a szocialista korszakot, és sem a vallást, sem az egyházat nem tartják kártékonyak.

A Kelet-Közép-Európai országokkal kötött konkordátumoknak ilyenformán szimbolikus jelentésük is van, a térség demokratikus átalakulási folyamatát hivatottak kifejezni (Nézőpont Intézet, 2006).

Ezen a ponton szükséges említést tenni a püspöki konferenciákról, amelyek egy-egy állam vagy régió részegyházainak püspökeiből felálló kollegiális testületek, és az illetékességi területükön működő püspöki kar központi koordináló szervekként működnek.

Egyházi jogi természetű intézmények, elsődleges céljuk az aktuális egyházpolitikai kérdések megvitatása, valamint a felmerülő problémákra „*a területükön élő keresztények javát*” szolgáló megoldások keresése (Magyar Katolikus Lexikon, 2006).

Egyes államok gyakorlatában előfordul, hogy a püspöki konferenciát tekintik tárgyalópartnernek, habár az – a fentebb tárgyaltak fényében – nem diplomáciai szerv, nincs feljogosítva az adott részegyház teljes jogú képviselőjére (Nézőpont Intézet, 2006).

1.6. Összegzés, részkövetkeztetések

A Szentszék a nemzetközi jog szuverén és cselekvőképes alanya és egyben aktora. A modernkori történelmi előzményeket tekintve Olaszország 1870-ben annektálta a Pápai Államot, területeit beolvasztotta a királyságba, és felszólította a pápát, hogy mondjon le világi hatalmáról. A garanciális törvény 1871-es elfogadásától az 1929-es lateráni egyezményig – habár a pápa spirituális hatalma továbbra sem volt megkérdőjelezhető – a Szentszék elvesztette jogi értelemben vett szuverenitását és területiségét.

Az egyházi szervezet felépítését, az egyes szervezeti egységek feladat- és hatáskörét, egymáshoz való viszonyát a kánonjogi kódex, a *Codex Iuris Canonici* szabályozza. Élén a pápa áll, akinek hatalma egyházkormányzati hatalom, hatalma kiterjed mindhárom hatalmi ágra. Habár hatalma közvetlen, azt delegálás útján, az Apostoli Szentszék révén gyakorolja.

Az Apostoli Szentszék illetékessége az egész világra kiterjed, és közreműködik a katolikus világegyház összefogásában.

A Szentszék és a Vatikán viszonyrendszere aszimmetrikus. A Vatikánt eszközszerével ruházza fel: irányítását a Szentszék alá rendeli, a pápával csak annak közvetítésével léphet kapcsolatba, illetve megtiltja annak önálló külpolitika folytatását.

Alacsonyabb hierarchiai szinten helyezi el, a kánonjogon kívül működőként azonosítja, és a lehető legminimálisabb, általánosságban a 44 hektárnyi terület intézményeinek, kulturális örökségeinek gondozására ruházza fel.

A Szentszék külügyi tevékenységének nemzetközi jogi alapját az 1929-es lateráni egyezmény alapozta meg, amely létrehozta a Vatikán Városállamot, amely a nemzetközi jog állam módjára működő alanyává tette: az állam területiség elvének megfelelően Vatikán Városállam szuverén entitássá vált úgy, hogy közben deklarálta, hogy Vatikán Városállam nem az egykori Pápai Állam jogutódja.

Külpolitikai tevékenysége gyakorlása révén a Vatikán a legtöbb állammal létesített diplomáciai kapcsolatot, számos nemzetközi szerződéshez és nemzetközi szervezethez csatlakozott. Külpolitikai cselekvési képességét korlátozza azonban a lateráni egyezmény azon pontja, amely szerint nem lehet részese nemzetközi konfliktusoknak, vagy az azok rendezésére létrehozott fórumoknak.

A kánonjogi kódex elismeri a nemzetközi jog primátusát, elfogadja a nemzetközi szerződések magasabbrendűségét a belső jogrend normáihoz képest. A katolikus egyház által más országok területén működtetett részegyházak nem a fogadó állam, hanem a Szentszék joghatósága alá tartoznak.

A részegyházakra vonatkozó szerződéseket, megállapodásokat a Szentszék írja alá a részegyház nevében, és a Szentszék képviseli a részegyházat – a nuncius révén – a fogadó állammal szemben, a fogadó állam pedig (a kánonjogi szabályozásból következően) nem tud a területén működő részegyházzal úgy hivatalos kapcsolatot fenntartani, hogy mellőzné vagy megkerülné a Szentszékét. Az egyházjog így éri el, hogy a részegyházat csakis a Szentszék kormányozza, mindenféle világi befolyástól mentesen.

A Szentszék a fogadó állammal jellemzően kétoldalú szerződések, vagyis konkordátumok útján tartja a kapcsolatot.

Az egyes államok vagy régiók részegyházainak püspöki konferenciái koordinációs feladatokat ellátó szervek.

Egyes esetekben előfordul, hogy az állam e konferenciát tekinti tárgyalópartnerének, azonban a püspöki konferencia csak egyházpolitikai feladatokat lát el, képviseletre nincsen feljogosítva: ezt a tiszteket kizárólag az akkreditált szentszéki küldött, a nuncius töltheti be, aki a diplomáciai jog alapján nagykövetnek minősül – habár tevékenysége szigorúan véve nem diplomáciai jellegű.

2. A katonai ordinariátus

A Szentszék felépítését leíró részben történt már utalás a részegyházak (egyházmegyék) létezésére. A részegyházak a katolikus egyház hagyományos strukturális egységei, amelyek területi alapon szerveződnek. A most következő fejezetben megvizsgáljuk a katonai ordinariátus intézményének kialakulását, valamint a rá vonatkozó kánonjogi szabályokat.

2.1. *Az ordinariátusra vonatkozó szabályozás fejlődése*

Az egyház megújulását célként kitűző, 1962-65-ös II. Vatikáni Zsinat rögzítette, hogy a hívőknek jogukban áll részesedni az egyház nyújtotta lelki javakból, és a joggyakorlás megkönnyítésére új szervezeti egységek létrehozásáról döntöttek. A részegyházak mellett ezért három olyan ordinariátust alapítottak, melyek nem területi, hanem személyi elv alapján szerveződnek. A három személyi ordinariátus a következő:

- az úgynevezett apostoli vagy rituális ordinariátusok, melyek a keleti rítust követő hívők ordinariátusai;
- a katolikus egyház kebelébe visszatérő anglikán közösségek ordinariátusai (a szigorú értelmezést alapul véve ez tekintik személyi ordinariátusnak);
- és a katonai ordinariátusok (Simon-Wagner, 2018).

Az ordinariátusok egyes típusai sajátos, kizárólag az adott típusra jellemző módon működnek, működésük rendjét szervezeti szabályaik, illetve az adott ordinariátus szabályzatai rögzítik. Az ordinariátus nem részegyház, csak ahhoz hasonlatos. Mindenesetre, a részegyház három alapkritériuma az ordinariátusnál is megtalálható: „*saját pásztor, a presbitérium és a saját nép*”. (Valdrini, 2018). A részegyházhoz való hasonlatosság egyházi jogi szempontból azzal a következménnyel jár, hogy mindazok a kánonjogi törvények, melyek vonatkoznak a részegyházakra, alkalmazhatók az ordinariátusra is, feltéve, hogy annak saját szabályaival nem állnak ellentétben (Huels, 2018).

Az, hogy elsődlegesen személyi alapon szerveződő egységekről van szó, nem zárja ki, hogy létrejöttükben területi szempontok is érvényesüljenek (így például a katonai ordinariátusok is országonként állnak fel), a területi elv azonban csak másodlagos jelentőségű

lehet. A személyi ordinariátusok révén az egyház azt ismeri el, hogy egyes hívők sajátos élethelyzetben vannak, ennek megfelelően pedig sajátos módon kívánnak részesülni a lelki javakból. A katonai ordinariátus esetében a sajátos élethelyzetet a katonai életforma jelenti; a katonák az átlagostól eltérő lelki támogatásra szorulnak, melyet a hagyományos plébániai lelkigondozás keretei között nem lehet megvalósítani (Simon-Wagner, 2018).

A fejezet további részeiben – rövid intézménytörténeti áttekintést követően – a katonai ordinariátusok státusza, működése képezi a vizsgálat tárgyát.

2.2. *Intézménytörténeti előzmények*

A katonák sajátos lelkigondozása nem előzmények nélküli, egyes források szerint egészen az ókorig kell visszamennünk, ha az intézmény történetét kívánjuk feltárni. Az ókori görögök úgy hitték, nemcsak ők harcolnak, hanem isteneik is, ezért a hadba vonulás előtt a jósokhoz fordultak, hogy megpróbálják kifürkészni esélyeiket, a győzelem után pedig nem maradhatott el az ünnepi áldozat bemutatása sem (Horváth, 2009).

A rómaiak már nem kizárólag a hadba vonulás előtt tartottak igényt a jövőmondók segítségére; történeti források szerint már Nagy Konstantin idején működtek olyan papok, akik elkísérték a sereget, és szertartásokat celebráltak a katonák számára. Ezek a papok azonban nem minősültek a mai értelemben vett tábori lelkészeknek: nem tartoztak a katonai vezetés joghatósága alá (Pugliese, 2018).

A katolikus katonai ordinariátus meghatározó jelentőségű dokumentuma a 742. évi Regensburgi zsinaton elfogadott „Concilium Germanicum” konstitúció, amely rendelkezik az időlegesen felállított seregek kötelező lelkipásztori gondozásáról, amelyet szintén időlegesen kirendelt, békeidőben plébániai feladatokat ellátó lelkipásztorok végeztek (Mansi, 1960).

Az állandó hadseregek megjelenéséig a főurak és a főpapok által kiállított katonákból állt a hadsereg, és a tulajdonosnak kellett gondoskodnia arról is, hogy legyen olyan egyházi személy, aki gondoskodik a katonák lelkigondozásáról.

A nagybirtokosok rendszerint azt a papot hívták szolgálatba, aki az uradalmon egyébként is ellátta a lelkészi teendőket. Nagy Károly frank király, majd később római császár által 769-ben kibocsátott rendelete kimondta, hogy *„minden előljáró (parancsnok) rendelkezék egy pappá szentelt személlyel (áldozópappal), aki képes a bűnbánó bűneit megítélni és arra bűnbocsánatot adni”*. (Hargittai, 1998).

A téma szempontjából kiemelkedő jelentőségű a napjaink katonai ordinatiátusának történelmi előzményét jelentő 1542. évi besztercebányai törvény a haderők kötelező lelkigondozásáról: „(...) szükségesnek tartottuk, hogy egyházi személyeket is küldjünk a táborba”.⁶ Ennek értelmében monostoronként két szerzetesnek kötelező a sereghez csatlakoznia a katonák lelkigondozása és keresztény harci buzdítása érdekében.

A változás a XVI. században következett be, amikor az uralkodók a hűbéresi seregeket állandó zsoldoshadseregekre váltották le. Az állandó hadseregben immár helye volt az állandó tábori papnak is. X. Ince pápa, 1645-ben adta ki *Cum sicut maiestatis* kezdetű *brévét*, amelyben megerősítette az addigra már általánossá vált álláspontot: bizonyos esetekben egyes papok a joghatóságuk alatt szolgálatot teljesítő egyházi személyek főpásztorainak tekintendők.⁷ Egyháztudósok szerint erre a pápai intézkedésre vezethető vissza a katonai joghatóság (Simon-Wagner, 2018).

A német császári seregben minden zászlóaljnál működött tábori pap, a harmincéves háború végére (1648) ez annyiban változott, hogy már csak a császári ezredek törzseiben voltak tábori lelkészek (Hargittai, 1998).

Magyarországon a XVII. században már csak a háborúk idején működtek papok a seregben, békeidőben visszatérhettek a plébániájukhoz vagy a monostorukba. A tábori lelkészek a katonai szervezet parancsnoksága alá tartoztak, de nemcsak a katonai parancsok, hanem egyházi előljárójuk is irányíthatta őket.

Az egyházi előljáró (más néven tábori főpap vagy vezérkáplán) a hadseregnél az apostoli szentszéket képviselte, háború idején kivételes joghatóságot gyakorolva. A háború, harci cselekmény lezárultával a tábori főpap is visszatért a civil szolgálathoz, és ettől kezdve a katonák is visszakerültek a területileg illetékes püspök fennhatósága alá. VIII. Orbán pápa 1643. szeptember 18-án kiadott *brévéjében* még úgy rendelkezett, hogy a tábori lelkészség csak a háború idejére áll fel, joghatósága azonban ezen idő alatt nemcsak a katonákra terjed ki, hanem mindazokra, akik bármilyen jogcímen a katonai táborban tartózkodnak huzamosabb ideig.

Az 1689-ben kiadott pápai *brévé* azonban már engedélyt adott arra, hogy a tábori lelkészség béke idején is gyakorolja az egyházi joghatóságot; e joghatósággal a császári

⁶ 1542. évi (besztercebányai) XLI. törvénycikk.

⁷ Bréve: kisebb jelentőségű ügyekben kibocsátott pápai intézkedés, mely formáját tekintve is kevésbé ünnepélyes, mint a motu proprio. A pápa neve alatt bocsátják ki, a halászyúruval pecsételik le, de a bíboros államtitkár, esetleg a kancellár írja alá.

udvarhoz delegált nunciust bízta meg, aki a feladatot továbbadta a császár jezsuita gyóntatópapjára. Ettől kezdődően vált szokássá, hogy a seregek katonai lelkeszi szolgálatát a jezsuita rendbe tartozó papok látják el; ez a szokás egészen 1773-ig élt, mikor is XIV. Kelemen pápa feloszlatta a rendet.

Lényegében a jezsuita rend feloszlata vezetett el a katolikus egyház szervezeti reformjához: addig ugyanis egy-egy újabb *brévében* esetleg feljogosítottak egy prelátust, hogy gondoskodjon a katonák lelkipásztori ellátásáról, a területi egyházi hatóságok azonban – a Jézus rendiek kiesésével – már nem voltak képesek a seregek vallási ügyeinek folyamatos vitelére (Hargittai, 1998).

Mária Terézia 1773. december 4-i rendeletével döntött az önálló tábori helynökség (vicariatus) felállításáról, mégpedig úgy, hogy a tábori főpap státuszát összevonta a bécsújhelyi püspökével, akit a pápa külön *brévében* felruházott a hadsereg feletti kivételes egyházi joghatósággal. Miután a székhelyét áthelyezték St. Pöltenbe, 1826-ban létrejöhett önálló, a többi egyházmegyétől független hivatalként az apostoli tábori helynökség, élén az apostoli tábori helytessel.

Az a fejlődési út, melyen a tábori lelkeszség a császári hadseregben végigment, mintegy mintaként szolgált más országok, más hadseregek számára. Állandó intézmény felállítására csak a XX. században került sor, ez volt a tábori helynökség (*vicariato castrense*).

A tábori helynökség élén álló vikárius hatalma hivatalhoz kötött volt, a vikárius az alá rendelt egyházi személyek felett joghatóságot gyakorolt. Szent X. Piusz pápa alapította az első tábori helynökséget 1910-ben Chilében, mégpedig az *In Hac Beatissimi Petri Cathedra* kezdetű *motu proprio*-val (Simon-Wagner, 2018).

Ezt követően sorra jöttek létre további tábori helynökségek, 1925-ben Olaszországban, 1949-ben Kolumbiában és Indonéziában, 1950-ben Brazíliában, Spanyolországban, a Fülöp-szigeteken, 1951-ben Kanadában. Az első helynökségek a fogadó állam és a Szentszék között létrejött megállapodás alapján működtek, az első egyetemes, az egész egyházra kiterjedő hatályú rendelkezést 1951 áprilisában bocsátotta ki a Konzisztoriális Kongregáció „*Sollemne Semper*” megjelöléssel, és ezt 1986-ig még további négy szentszéki irat követte. A fordulópontot – miként az a fentiekben már bemutatásra került – a II. Vatikáni Zsinat jelentette, ekkor mondták ki ugyanis, hogy a sajátos élethelyzetben lévő csoportok lelkipásztorai sajátos lelkipásztori munkát igényel.

A katonákra vonatkozóan a *Christus Dominus* (a továbbiakban: CD) határozat a következőképpen rendelkezett a 43. pontjában: „*A katonák lelki gondozása sajátos*

életkörülményeik miatt rendkívüli gondot igényel, ezért az erőkhöz mértén minden nemzetben belül állítsanak föl tábori helynökséget.” (Simon-Wagner, 2018). A CD-határozat tehát csak a tábori helynökségek felállításáról rendelkezett, ám a részletszabályok megalkotása elmaradt, és ezt a hiátust az 1983-ban elfogadott kánonjogi kódex sem pótolta.

A hidegháborús időszak egyébként megváltozott szerepfelfogást igényelt az egyház részéről is, ezért a nemzetközi politikai környezet változásával megérett az egyházon belül is a jogi reform iránti igény (Simon-Wagner, 2018).

Ilyen előzményeket követően bocsátotta ki Szent II. János Pál pápa 1986. június 3-án a *Spirituali militum curae* kezdetű apostoli levelét a katonák lelkipozásáról, melyben az új struktúra, a katonai ordinariátus (*Ordinariatus militaris seu castrensis*) felállításáról határozott.⁸ Az apostoli levél is rámutat arra, hogy az 1951-es, „Sollemne Semper” kezdetű instrukcióban foglaltak felülvizsgálatra szorulnak, a korábbinál hatékonyabb szabályokat kell megalkotni annak érdekében, hogy az egyház a katonák lelki ellátása révén is eleget tudjon tenni egyik fő feladatának, amely nem más, mint közreműködés „*a béke megvalósításában és előmozdításában az egész világon*”.⁹ A pápai okirat kiemeli, hogy a katonák feladata alapjaiban megváltozott, ezért az egyház a katonai szolgálatot teljesítőkre – legyenek akár önkéntes katonák, akár olyanok, akik törvényben írt kötelezettségeiknek eleget téve látnak el katonai szolgálatot – úgy tekint, mint a „*népek szabadsága és biztonsága szolgálóira*”. (*Spirituali militum curae*, 1986).

A szentszéki évkönyv, az *Annuario Pontificio* statisztikái szerint világszerte harminchat katonai ordinariátus működött 2017-ben.

2.3. A katonai ordinariátusra vonatkozó keretszabályok: *Spirituali militum curae* kezdetű apostoli rendelkezés

A katonai ordinariátusra vonatkozó alapvető szabályokat – mintegy keretjelleggel – a *Spirituali militum curae* (a továbbiakban: SMC) kezdetű apostoli rendelkezés tartalmazza, mindezek mellett a kánonjog szabályai is alkalmazandók, a részletszabályok a Szentszék és a

⁸ Ioannes Paulus PP. II, Const. Ap. *Spirituali militum curae*, 24. április 1986, in AAS 78 (1986).

⁹ *Spirituali militum curae* – Apostoli konstitúció a katonák lelkipozásáról (*Spirituali militum curae*, 1986).

fogadó állam között bilaterális megállapodásból, valamint az adott katonai ordinariátus szervezeti és működési szabályzatából ismerhetők meg (Simon-Wagner, 2018).

2.3.1. A katonai ordinariátus jogállása

A katonai ordinariátusok speciális egyházi egységek, jogi természetüket tekintve a részegyházakkal (egyházmegyékkel) esnek azonos megítélés alá. Abban a kérdésben, hogy egy adott országban állítanak-e fel katonai ordinariátust, a Szentszék jogosult dönteni, a döntést azonban az érintett püspöki konferenciák előzetes meghallgatásához kötik. Élén a katonai ordinárius áll, aki főszabály szerint püspöki rangban van, a megyéspüspökkel áll egyazon egyházkormányzati szinten.

Teljes jogú tagja a püspöki konferenciának. Hivatalát a pápa úgynevezett szabad adományozás útján tölti be. Az ordinárius mentesül mindenfajta egyéb lelkipásztori teendő alól, éppen azért, hogy teljes figyelmét ennek a valóban speciális feladatnak tudja szentelni. Szoros kapcsolatot kell fenntartania a részegyházakkal. Hatalma a megyéspüspökkel párhuzamos, ugyanakkor versengő is.

Előbbi azt jelenti, hogy a katonai létesítményeken belül joghatósága elsődleges és megelőzi a megyéspüspök joghatóságát; kiterjed a katolikus felekezethez tartozó katonákra és a családtagjaikra, a katonai kórházakban és idősotthonokban tartózkodókra, a katonai oktatási intézményekben tanulókra, valamint mindazokra, akik a katonai ordináriusi megbízásából vagy az ő engedélyével tartós jelleggel teljesítenek szolgálatot az ordinariátusban (*Spiritului militum curae*, 1986).

Abban az esetben, ha egy katonai létesítményben nincsen katonai ordinariátus, úgy a katonák lelkigondozása a helyi ordinárius és a helyi plébános feladatkörébe tartozik.

A személyek vonatkozásában a joghatósága ugyanakkor versengő, ezt úgy kell érteni, hogy az ordinariátushoz tartozó személyek változatlanul annak a részegyháznak a hívei maradnak, amelynek az illetékességi területére a lakóhelyük esik (Simon-Wagner, 2018). A joghatóság kérdése a soron következő alfejezetben részletesebben is kifejtésre kerül.

Az ordinariátus presbitériumába a tartósan kirendelt papok, az ideiglenesen erre a feladatra átadott egyházmegyés papok, illetve szerzetes papok tartoznak. Az apostoli levél külön is felhívja a megyéspüspököket és a szerzetesrendek elöljáróit, hogy bocsássanak kellő számú egyházi személyt az ordinariátus szolgálatára.

A katonai ordinárius – szentszéki jóváhagyás alapján – alapíthat saját szemináriumot, és már a feladatra alkalmasnak talált szeminaristákat is bevonhatja az ordinariátusi munkába.

A katonai ordinariátus felettes fóruma a Püspöki Kongregáció, a missziós területen működő ordinariátusok esetében a Népek Evangelizációjának Kongregációja.

A katonai ordináriusok – hasonlóan a részegyházakhoz – kötelesek a Szentszékhez ötévente beszámolót előterjeszteni, melyben számot adnak az ordinariátus állapotáról (Simon-Wagner, 2018).

Az ordinariátus saját maga készíti el a szervezeti és működési szabályzatát, ennek során tekintettel kell lenni az apostoli levélben foglaltakra, valamint a Szentszék és a fogadó állam között létrejött megállapodás tartalmára.

A szabályzatban szükségképpen rendezni kell a következő kérdéseket: hol az ordinariátus hivatala, melyik a címtemploma, miként épül fel a hivatali rendszere, szabályozni kell a helynökök és a katonalelkészek státuszát, a széküresedés, illetve az ordinárius akadályoztatása esetén irányadó rendelkezéseket, az anyakönyv-vezetési jogosultságokat (Spiritulai militum curae, 1986).

A katonai bíróság jogosult saját bíróság felállítására, a fellebbviteli fórumot – a Szentszék jóváhagyásával – az ordinárius jelöli meg.

Amennyiben az ordinariátus nem él a bíróság felállításának jogával, úgy az egyházjogi ügyekben elsőfokon az ordinariátus székhelye szerinti részegyház bírósága jár el, a fellebbviteli fórumot ugyancsak az ordinárius határozza meg a szabályzatban, és ez szintén szentszéki jóváhagyásra szorul (Simon-Wagner, 2018).

A tábori lelkészekre kétféle normarendszer irányadó: egyrészt hivatásos lelkészek, ebbéli minőségükben a kánonjogi törvény és a többi egyházi jogszabály határozza meg a tevékenységüket; másrészt hivatásos katonák is, ezért az adott országban hatályos, katonákra vonatkozó jogszabályokat is figyelembe kell venni cselekedeteik megítélésükor.

A magyar megoldás jól példázza ezt a kettősséget: ha katonai fegyelmi eljárás indul a tábori lelkész ellen, akkor a katonai felettes köteles az eljárás megindításáról értesíteni az egyházi vezetőt, és fordítva is érvényes ez a szabály, ha egyházi fegyelmi eljárás indul, úgy az egyházi fegyelmi jogkör gyakorlója köteles a katonai felettest értesíteni.

Abban az esetben, ha az adott cselekmény a kánonjog szerint büntetendő, de a világi jog szerint nem, úgy kizárólag az egyházi bíróság jár el, ha pedig az egyházi jog szerint nem büntetendő a cselekmény, úgy csak a világi (katonai) bíróság előtt folyik az eljárás. Jellemzően

a kétoldalú megállapodásokban szokás rendelkezni azon esetekről, amikor egy adott cselekmény büntetendő mindkét jog szerint) (Simon-Wagner, 2018).

2.3.2. A katonai ordinariátus joghatósága alá tartozó szervezetek

Fontos már ezen a ponton felhívni a figyelmet arra, hogy a *Spirituali militum curae* kezdetű apostoli levél csak a katonai ordinariátusok felállításáról rendelkezik, vagyis kizárólag a katonák lelkipásztori ellátásáról gondoskodik ilyen módon. Sem a rendőrök, sem a határőrök esetében nem létezik hasonló tartalmú egyetemes egyházi norma, és egységes gyakorlat sem alakult ki ezzel kapcsolatosan.

Azt ugyanakkor nem zárja ki semmilyen rendelkezés, hogy a fogadó állam a Szentszékkal kötendő szerződésben akként állapodjon meg, hogy a katonai ordinariátus keretein belül ellátható a rendőrök vagy más rendvédelmi hivatásrendek tagjainak lelkigondozása. Lényeges ugyanakkor, hogy csak azon szervezetek tagjaira terjedhet ki a katonai ordinariátus joghatósága, amelyeket a kétoldalú megállapodás kifejezetten nevesít (Szabó, 2014).

Az értekezés későbbi fejezeteiben bemutatásra kerülnek azon országok, amelyek kifejezetten úgy állapodtak meg a Szentszékkal, hogy a katonai ordinariátus joghatósága nemcsak a katonákra terjed ki, hanem a rendészeti szervek (vagy egyes rendészeti szervek) hivatásos állományú tagjaira (Szabó, 2014).

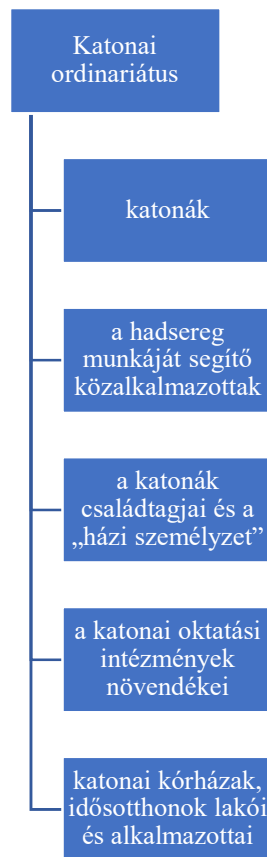
A szlovák megoldást pedig egy külön fejezetben mutatom be; a szlovák modell annyiban tekinthető Magyarországra számára mintának, hogy ott ugyan a 2002-ben kötött megállapodás szövege szerint a katonai ordinariátus joghatósága a fegyveres erőkre terjed ki, ám az értelmező rendelkezések és a gyakorlat behatóbb vizsgálata után kiderül: a katonai ordinariátus joghatósága kiterjesztett, a szolgálat személyi hatálya alá tartoznak a rendőrök, a büntetés-végrehajtási intézetek, valamint más fegyveres testületek (például vasútrendőrség) állományába tartozók.

2.4. *A katonai ordinariátus joghatósága alá tartozó személyek az SMC alapján*

Az apostoli rendelkezés tételesen meghatározza, hogy kik azok, akik a katonai ordinariátus joghatósága alá tartoznak.

A normaszöveg a személyi hatályt részben személyhez, részben pedig intézményhez kötöten határozza meg: személyhez kötöten például a katonák vagy a családtagok, intézményhez kötöten a katonai oktatási intézmények hallgatói, illetve a katonai kórházak, szociális intézmények lakói és dolgozói vonatkozásában. A személyi hatály alakulását az 1. számú ábra szemlélteti.

1. számú ábra: A katonai ordinariátus joghatósága alá tartozó személyek az SMC apostoli rendelkezés alapján – személyi hatály

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

2.4.1. A katonák

Az egyházjog sajátos megoldással élve „*alárendelteknek*” nevezi az adott jogi norma személyi hatálya alá tartozókat. Ennek a fogalomnak az értelmezése, különösen a katonai ordinariátusra vonatkoztatva ugyanakkor a kánonjogi szakirodalomban sem egységes (Ujházi, 2013). Egyes nézetek szerint helyesebb a tábori lelkeszség esetében nem „*alárendeltekről*”, hanem „*lelkipásztori gondozás alá tartozó személyekről*” beszélni, (Baura, 2013) más álláspontok szerint azonban a két *terminus technicus* nem egészen ugyanazt a személyi kört fedi le. Miként arra Ujházi (2013) rámutat, az „*alárendelt*” kifejezés kizárólag a katolikusokat jelenti, értve katolikus alatt azokat a személyeket, akik megkeresztelkedtek a katolikus egyház

rítusa szerint vagy érvényes keresztlevél birtokában felvételt nyertek a katolikus egyházba. Némely szerzők (Coppola, 1998) szerint ez az értelmezés sem rendezi megnyugtatóan azt a problémát, hogy a keleti katolikus egyházak híveinek elvileg a keleti liturgia és lelkiség alapján kellene lelkipásztori szolgálatot nyújtani (Coppola, 1988).

A megvalósítás és az erőforrás tekintetében szinte egyetlen ország sincs felkészülve arra, hogy a tábori lelkészségen belül külön szervezeti keretet alakítson ki és külön személyzetet biztosítson a keleti katolikus vallású hívek számára (Ujházi, 2013).

Visszatérve a személyes joghatóság kérdéséhez, értelmezési nehézséget okoz az is, hogy az „alárendelt” jóval szűkebb kategória a „lelkipásztori gondozás alá tartozó személynél”, hiszen a katonai ordinariátus – hasonlóan az összes többi katolikus lelkipásztori intézményhez – nemcsak a megkereszteltek, hanem a meg nem keresztelt vagy a más egyházhoz, más vallási közösséghez tartozókat illetően is „*rendelkezik missziós küldetéssel*”. (Ujházi, 2013). A tábori lelkészeknek ugyanakkor fokozottabban szem előtt kell tartaniuk az ökumené elvét, mivel a hadseregben a legkülönbözőbb felekezetű személyek vannak jelen.

Az ordinariátus ezért rendszerint fel is hívja a tábori lelkészek figyelmét, hogy nem katolikusoknak lelkigondozást csak azok kifejezett kérésére nyújtsanak, és még így is csak akkor, ha az illető felekezete szerint lelkész nem érhető el.

A katonai ordinariátus „alárendeltjei” elsősorban és ellenkező megállapodás hiányában a katonák, az azonban, hogy szerződéses vagy hivatásos, esetleg sorkatonai vagy önkéntes szolgálatot töltő katonák, a lelkipásztori ellátás szempontjából nem bír relevanciával. Nem terjed ki a joghatóság más fegyveres testületek tagjaira, így sem a rendőrökre, sem a pénzügyőrökre, miként a határőrökre, a pénzügyőrökre sem.

A katonaság kifejezést tehát ebben az aspektusban megszorítóan kell értelmezni, más szempontból azonban éppen a kiterjesztő értelmezés a helyes: ugyanis, külön megjelölés nélkül is kiterjed a katonai ordinariátus joghatósága a hadsereg valamennyi fegyvernemére és szakcsapatára.

Ennek ellenére, ha az adott országban nagyobb létszámú hadsereg működik, akkor az egyértelműség kedvéért külön bilaterális megállapodásban szokás külön is rögzíteni, hogy a tábori lelkészi szolgálat joghatósága kiterjed a szárazföldi, a tengerészeti és a légi erőkre, illetve (miként azt az Amerikai Egyesült Államok és a Szentszék között létrejött megállapodás kiemeli), a parti őrségre is (Ujházi, 2013).

A katonai ordinariátus az elsődleges „célközönségen”, tehát a katonaságon belül meghatározhat olyan személyi kört vagy köröket, amelyre/amelyekre nézve speciális

pasztorációs programok kidolgozása javallott. Így például célszerű külön figyelmet fordítani a veteránokra, még inkább az állomány legfiatalabb tagjaira, az újoncokra. Ők azok ugyanis, akiknek – az egyéb lelki terhek mellett – a beilleszkedés nehézségeivel is meg kell birkózniuk, illetve, életkori sajátosságaikból adódóan különösen kitettek a modern világ kihívásainak (túlzott alkoholfogyasztás, drogfogyasztás, más önpusztító szokások, öngyilkosság stb.). Mindezekon túlmenően az egyháznak foglalkoznia kell az aktuális nagy kérdésekkel, így különösen a klímaváltozással, a természetvédelemmel, az online tér kontroll nélküli használatából adódó problémákkal. A katonai ordinariátus ugyanis – miként arra például Coppola (1988) is rámutatott – „nemcsak a vallási kérdések tisztázására, hanem etikai vagy erkölcsi kérdések megvitatására is hivatott” intézmény (Coppola, 1988).

A katonai ordinariátus joghatósága csak az ország saját katonáira terjed ki, más hadseregek katonáira, még ha azok az adott állam területén teljesítenek szolgálatot, nem. Ennek háttérében alapvetően biztonságpolitikai megfontolások, valamint a nyelvek különbözőségéből adódó nehézségek állnak. Ami a biztonsági, nemzetbiztonsági szempontokat illeti, könnyű belátni Ujházi (2013) megállapításainak megalapozottságát: a tábori lelkészet ugyanis egy „nehezen ellenőrizhető lelkiismereti fórum [...], amelynek engedélyezése ezért még a katonai elhárítás tevékenysége mellett is kockázatos”. (Ujházi, 2013).

Az is egyértelmű, hogy a lelkészi munka alapvetően anyanyelvhez kötött (vagy legalábbis anyanyelvi szinten beszélt nyelvet feltételez), hiszen az érzékeny lelki, erkölcsi kérdésekben a finom megfogalmazásoknak, nyelvi árnyalatoknak is jelentősége lehet (Ujházi, 2013).

Mindennek fényében kivételesnek tekinthető a magyar katonai ordinariátus 1999-es szabályzata, mely – a 4. cikkelyében – a szolgálat joghatóságát kiterjeszti a „Magyarországon tartózkodó és tevékenykedő más országbeli katolikus katonákra, amennyiben nincs saját tábori lelkészüik”. (Ujházi, 2013).

2.4.2. Közalkalmazottak, köztisztviselők

Főszabály szerint a tábori lelkészi szolgálat joghatósága nem terjed ki a hadseregben dolgozó, a katonai tevékenységet támogató közalkalmazottakra, köztisztviselőkre, azt azonban semmi nem zárja ki, hogy az országok a Szentszékkel kötött megállapodásukban ezzel ellentétesen rendelkezzenek. Példaként említhető az olasz, a fülöp-szigeteki, a litván bilaterális

megállapodás, vagy éppen a francia, mely a „védelmi szektor” civil foglalkoztatottjaira és azok családtagjaira is kiterjeszti az ordinariátus joghatóságát. Ujházi az ausztrál megállapodás kapcsán pedig egy sajátos jelenségre hívja fel a figyelmet: e megállapodás úgy fogalmaz, hogy a katonai ordinariátus joghatósága kiterjed azokra is, akik a „világi törvények értelmében a védelmi szektorba tartoznak”; vagyis, itt annak tanúi lehetünk, hogy az ausztrál-szentszéki megállapodás megszövegezői egy kánonjogi dokumentumban a világi jogszabályokra hivatkoznak (Ujházi, 2010).

Osztom Ujházi álláspontját, aki szerint „nem túl szerencsés egy ilyen kérdésben a katonai ordinárius joghatóságát a világi jog változásának kitenni”. (Ujházi, 2013). Ha ugyanis a világi jogszabályok időközben megváltoznak, az kihat a kánonjogi dokumentum tartalmára is, különösen az egyházi fél akarata ellenében is. A világi jogszabályok változására egy példa: Magyarországon az elmúlt időszakban több ízben is változtak a rendvédelmi szervekre vonatkozó jogszabályok, és ezzel összefüggésben változott az is, hogy mely szerveket kell rendvédelmi szervnek tekinteni.

Ha tehát a magyar megállapodás az ausztrálhoz hasonlatosan a világi jogszabályok szerinti rendvédelmi szervek kategóriájával operálna, az azzal járna, hogy időről időre változik a megállapodás személyi hatálya.

A szakirodalomban akadnak olyan álláspontok, melyek megkérdőjelezik a joghatóság közalkalmazottakra való kiterjesztésének létjogosultságát elsősorban azon az alapon, hogy a közalkalmazottak esetében aligha áll fenn a katonai ordinariátus fő szervezőelve: míg a katonák sajátos élethelyzetben, sajátos körülmények között végzik szélsőséges kihívásokkal teli munkájukat, addig a honvédségi közalkalmazottak helyzete nem sokban különbözik bármely más közalkalmazottétól (Ujházi, 2013).

Lehet ugyanakkor ennek az ellenkezőjével is érvelni: adott esetben egy honvédségi közalkalmazott (akár például egy minisztériumi hivatalnok) is kerülhet sajátos döntési, intézkedési helyzetbe.

2.4.3. A katonák családtagjai, felnőtt gyermekei és a házi személyzet

Az apostoli konstitúció rendelkezése szerint a katonai ordinárius joghatósága tartoznak a katonák családtagjai is, ideértve a házastársat, a fiatalkorú gyermekeket és a katonával egy háztartásban élő nagykorú gyermekeket, valamint – ma már kissé anakronisztikusnak tűnő

megfogalmazással élve – a „házi személyzet”. Miként azt a későbbiekben majd látjuk, a magyar tábori lelkészi szolgálat 1999. évi szabályzata is a személyi hatály alá sorolja a katonák felnőtt gyermekeit, feltéve, hogy azok közös háztartásban élnek a katonával. Az azonban, hogy az SMC hatálya kiterjed a szülői házban lakó felnőtt gyermekekre, mindenképpen ellentétben áll a fiatalok vallási önrendelkezési jogával, mely alapján minden tizennyolcadik életévét betöltött személy saját belátása szerint dönthet arról, miként és milyen formában él szabad vallásgyakorlási jogával és lelkiismereti szabadságával.

Az, hogy a katonák „háttérországát” jelentő család tagjaira egyre nagyobb figyelmet fordít a katolikus egyház, úgy véljük megalapozott és teljes mértékben érthető törekvés. Bármilyen történik ugyanis szolgálatteljesítés közben a katonával, az kihat az egész család életére, az egyház ezért nem hagyhatja magukra a családtagokat sem. Ezt a logikát követi az a megoldás is, amelyben a katonai ordinariátus joghatósága a katonával egy háztartásban élő nagykorú gyermekekre is kiterjed.

Újabban ugyanis egyre több fiatal dönt úgy (önszántából vagy gazdasági kényszerből), hogy tanulmányai befejezését követően sem költözik el a szülői házból. Márpedig, ha ő is a katona háztartásában él, számára is meg kell adni annak lehetőségét, hogy szükség esetén igénybe vehesse a katonai lelkészi szolgálat által nyújtott lelki támogatást.

A „házi személyzet” kategóriája mai fül számára furcsának hat, ennek ellenére jól érthető a normaszöveg megalkotójának szándéka: azok az emberek, akik a katona keresményéből (is) élnek, és akikre a katona sorsának bármilyen alakulása kihatással lehet, a katonai ordinariátus joghatósága alá tartoznak. Újabban – főként német nyelvterületen – a katolikus egyház egyre nagyobb figyelmet fordít az otthon maradt katonacsalád tagjaira, különösen akkor, ha a katona külföldön teljesít szolgálatot.

2.4.4. Katonai oktatási intézmények hallgatói

Az apostoli konstitúció X. cikkelye szerint a katonai ordinariátus joghatósága alá tartoznak azok is, akik „*katonai iskolákban tanulnak*”. Azt a pápai dokumentum nem részletezi, hogy az alapfokú, a középfokú vagy a felsőfokú oktatásban részt vevőkre, vagy e három kategória mindegyikére kiterjed a személyi hatály.

Van néhány olyan kétoldalú megállapodás, amelyben a szerződő felek pontosítják, az általános megfogalmazásból ugyanakkor az a következtetés vonható le – mutat rá Ujházi –,

hogy a normaszöveg megalkotója nem akart senkit kizárni a katonai lelkipásztori szolgálatból, vagyis a „*katonai iskolában tanulnak*” fordulatot a lehető legszélesebben kell értelmezni.

Mindebből az is következik, hogy ha a kétoldalú megállapodás alapján az adott országban kiterjed a katonai ordinariátus joghatósága más fegyveres testületekre is, akkor – egyéb rendelkezés hiányában – a szóban forgó fegyveres testületek által fenntartott/működtetett oktatási intézmények diákjai, hallgatói is élhetnek a katonai lelkigondozás lehetőségével.

2.4.5. Katonai kórházak és szociális intézmények lakói, alkalmazottai

A katonai ordinariátus joghatósága alá tartoznak mindazok, akik katonai kórházakban és katonai szociális intézményekben, idősotthonokban tartózkodnak betegként vagy ellátottként – függetlenül attól, hogy ők maguk katonák vagy sem. A pápai konstitúció tehát – az oktatási intézményekhez hasonlóan – magához az intézményhez kötve határozza meg a személyi hatályt, a beteg, az ellátott státuszának nincsen jelentősége (Ujházi, 2013).

Kétoldalú megállapodás alapján a joghatóság kiterjeszhető a katonai kórházakban, szociális intézményekben dolgozókra is, így az orvosokra, nővérekre, segítő alkalmazottakra. A „kórház”, illetve az „idősotthon” kifejezéseket célszerű kiterjesztőleg értelmezni, nem zárja ki ugyanis semmi azt, hogy a katonai ordinariátus személyi hatálya kiterjedjen a rehabilitációs központokra, szanatóriumokra, egyéb egészségügyi intézményekre.

2.5. Összegzés, részkövetkeztetések

A részegyházak a katolikus egyház hagyományos strukturális egységei, amelyek területi alapon szerveződnek. Az egyház megújulását célként kitűző II. Vatikáni Zsinat azonban leszögezte, hogy a hívőknek jogukban áll részesedni az egyház nyújtotta lelki javakból, és – e jog gyakorlását megkönnyítendő – új szervezeti egységek, köztük a katonai ordinariátusok létrehozásáról döntöttek. Lényeges látnunk, hogy az ordinariátusok egyes típusai sajátos, kizárólag az adott típusra jellemző módon működnek, működésük rendjét szervezeti szabályaik, illetve az adott ordinariátus szabályzatai rögzítik.

A katonai ordinariátusra vonatkozó alapvető szabályokat – lényegében keretjelleggel – a *Spirituali militum curae* kezdetű apostoli rendelkezés tartalmazza, mindezek mellett a kánonjog szabályai is alkalmazandók, a részletszabályok a Szentszék és a fogadó állam között

bilaterális megállapodásból, valamint az adott katonai ordinariátus szervezeti és működési szabályzatából ismerhetők meg.

A katonai ordinariátusok speciális egyházi egységek, jogi természetüket tekintve a részegyházakkal (egyházmegyékkel) esnek azonos megítélés alá. Abban a kérdésben, hogy egy adott országban állítanak-e fel katonai ordinariátust, a Szentszék jogosult dönteni, a döntést azonban az érintett püspöki konferenciák előzetes meghallgatásához kötik.

Egyes országok biztosítják a lehetőségét annak, hogy a katonai ordinariátus élén álló püspök kinevezése kizárólag egyházi kérdés maradjon, ugyanakkor ez nem általános, ami nem meglepő annak fényében, hogy az ordinárius személyének kiválasztásakor – a „kettős függőségből” következően – egyszerre kell egyházi és politikai, illetve nemzetbiztonsági szempontokat figyelembe venni. Az ordináriusnak tehát nemcsak Róma, hanem a fogadó állam kormányzatának bizalmát is élveznie kell, hiszen szolgálatának ellátása során a vallási feladatok mellett a haza érdekét is köteles szolgálni.

3. Nemzetközi kitekintés

Az egyházak rendőri lelkészi szolgálatába történő bevonása három módon valósulhat meg: jogszabályi kijelöléssel, jogszabály szerint teljes nyitottsággal, illetve egyház és rendőrség közötti együttműködési megállapodással. Az elválasztás alapját képezi továbbá a lelkészek jogállása: állhat tisztán egyházi alkalmazásban (ez kizárólag Ausztriában valósul meg), állami alkalmazásban, illetve vegyes foglalkoztatásban, ahol a munkáltatói jogköröket az egyház gyakorolja; rendfokozat tekintetében lehetnek civil alkalmazottak és rendfokozatot viselő alkalmazottak (Tihanyi, 2019).

A katonák lelkipásztori ellátásának szabályait – miként azt a fentiekben megállapítottuk – a katolikus egyház átfogó formában, a *Spirituali militum curae* kezdetű apostoli konstitúcióval határozza meg. Az egyes országokat tekintve nemzetközi megállapodások, kétoldalú nemzetközi szerződések rendezik a katonai ordinariátusok státuszát és jogállását, a részletszabályokat pedig az intézmények belső szervezeti és működési szabályzata tartalmazza. Ez kivétel nélkül így van minden olyan államban, ahol katonai ordinariátus működik. Távolról sem beszélhetünk ilyen egységességről a rendőrök lelkipásztori ellátását illetően. Alapvetően négyféle megoldást különböztethetünk meg az együttműködés módjában:

- 1) a rendőrök lelkipásztori gondoskodását a katonai ordinariátus látja el kiterjesztő joghatállyal, ez a helyzet például Horvátországban és egy későbbi fejezetben külön, részletesebben tárgyalandó Szlovákiában;
- 2) a rendőri lelkipásztori szolgálatot helyi szinten igyekeznek megoldani, mint például Dél-Koreában;
- 3) a rendőri lelkipásztori szolgálatot a katonai ordinariátus keretein belül látják el, vagyis a katonai ordinariátus gondoskodik a rendészeti (vagy egyes rendészeti) hivatásos állományúak lelkigondozásáról; ezzel a megoldással élnek jellemzően a latin-amerikai államok, Spanyolország, Belgium, Ukrajna;
- 4) vegyes modell, melyre Olaszország a legszemléletesebb példa.

Ezen országok szabályozását, illetve gyakorlatát Szabó Csaba vizsgálta 2014-es doktori értekezésében (Szabó, 2014). Az alábbiakban – részben ezen értekezés, részben Ujházi Lóránd 2013-as tanulmánya (Ujházi, 2013) valamint helyi források alapján – az egyes modellek főbb jellegzetességeit mutatom be.

A hadseregben működő katonai ordinariátusra vonatkozó szabályozás – miként azt fentebb jeleztem – az SMC apostoli rendelkezésből, az adott ország és a Szentszék közötti megállapodásból, valamint az érintett tábori lelkészi szervezet belső szabályzataiból ismerhető meg. A rendőrségre és az egyéb fegyveres szervezetekre viszonylag kevés állam esetében terjed ki a katonai ordinariátus joghatósága, de még ott is, ahol ez a helyzet, meglehetősen kaotikusnak mondható a szabályozás.

Van olyan ország, ahol a katonai ordinariátusról szóló kétoldalú megállapodás nem tartalmaz rendelkezést a hadseregen kívüli fegyveres testületekben való lelkipásztori szolgálatról, hanem más, a Szentszékkel kötött dokumentumok térnek ki erre a kérdésre. Ez történt például Olaszország esetében: a Szentszékkel kötött Lateráni megállapodás 1985-ben aláírt kiegészítésének 11. cikke szerint ugyanis az Olasz Köztársaság vállalja, hogy biztosítja a katolikus vallás szabad gyakorlását mind a hadseregben, mind a rendőrségben és az egyéb fegyveres testületekben.

Akad ugyanakkor arra is példa, hogy egy ország hivatalos dokumentumaiban nem esik szó arról, hogy a rendőrségnél, más fegyveres testületeknél működhet-e külön lelkészi szolgálat, ám a katonai ordinariátus honlapja közöl ezzel kapcsolatos információkat.

Példaként a Fülöp-szigetek emelhető ki, ahol a tábori lelkészség internetes oldala kiemeli: joghatósága alá tartoznak a katonákon túlmenően a légierők, a tengerészet és a nemzeti rendőrség állományába tartozók is (Ujházi, 2013).

A továbbiakban vizsgáljuk meg a rendőrök lelkipásztori ellátására létrejött négy modellt.

3.1. *Katonai ordinariátus kiterjesztő joghatállyal: Horvátország*

Az elsőként tárgyalandó modell egyáltalán nem tekinthető tipikusnak, leginkább az újonnan létrejött államok esetében figyelhető meg az a megoldás, miszerint a rendőrök lelkipásztori gondoskodását a katonai ordinariátus látja el kiterjesztő joghatállyal – mint Horvátországban és Szlovákiában is. Az alábbiakban a horvát megoldást ismertetem, a szlovák szabályozással egy későbbi fejezetben foglalkozom.

A Horvát Köztársaság 1996-ban írt alá katonai ordinariátus felállításáról rendelkező megállapodást az Apostoli Szentszékkel. A megállapodás értelmében a sajátos lelkigondozás a hadsereg állománya mellett kiterjed a rendőrség hivatásos tagjaira is (Acta Apostolicae Sedis,

1997). E megoldás létjogosultsága történelmi okokkal magyarázható: a szerb szakadárok és a horvát kormányerők közötti polgárháborúban – reguláris hadsereg hiányában – a rendőrök harcoltak és védték az országot. Horvátország függetlenné válása tehát nagyban köszönhető a horvát rendőrségnek (Takács, 2000).

Emellett nagy valószínűséggel szerepet játszott a horvát megoldás kialakításában, hogy a lakosság mintegy 88 százaléka a római katolikus egyház híve, ebből következően a katolikus egyház állammal szembeni érdekérvényesítő képessége jóval nagyobb, mint például Magyarországon (Szabó, 2014).

A horvát katonai ordinariátus élén – összhangban a *Spirituali militum curae*-ben foglaltakkal – a katonai ordinárius áll. A katonai ordinariátus egyházi illetékessége kiterjed a hivatásos katonákra és a hivatásos rendőrökre, azok szüleire, közeli hozzátartozóira, valamint a velük közös háztartásban élő személyekre. A felsoroltakon túlmenően feladatkörébe tartozik a katonai és a rendőrségi intézmények teljes lelkipásztori ellátása is, ebből következően ő felel a katonai és rendészeti oktatási intézmények oktatóinak és hallgatóinak lelkigondozásáért is (Szabó, 2014).

A püspöki rangban álló katonai ordinárius tevékenységét az általános helynök támogatja. A tényleges lelkészi munkát katonai lelkészek és kiegészítő lelkészek folytatják, beosztásuk (mely őrnagyi, illetve századosi rendfokozat) annak függvényében alakul, hogy a hadsereg vagy a rendőrség mellett látnak el szolgálatot.

3.2. *Rendőri lelkipásztori szolgálat helyi szinten: Dél-Korea és a Dél-Afrikai Köztársaság*

Egyes országok felismerték ugyan, hogy a rendőrök lelkigondozása speciális módszert és eszközrendszert igényel, ám a Szentszékkal kötött megállapodás keretein belül nem volt mód e feladatra külön szervezetet felállítani. Dél-Koreában a katonai ordinariátus joghatósága csak a hadsereg tagjaira terjed ki, a rendőrökre és egyéb fegyveres testületek tagjaira azonban nem, ezért helyi szinten teremtik meg a rendőrök lelkipásztori ellátásának szervezeti feltételeit. A Szöuli Érsekség 2000-ben hozott létre saját illetékességi területén belül egy lelkipásztori

szolgálatot. E szolgálat élén az egyházmegye inkardinált¹⁰ lelkésze áll, rajta kívül azonban más pap nincs kinevezve az intézményhez, hanem kiegészítő lelkészek látják el a feladatot. A kiegészítő lelkipásztorok főként azok közül a papok közül kerülnek ki, akiknek a plébániája az adott rendőrkapitányság illetékességi területén található. Elsődleges feladatuk, hogy folyamatos lelki segítséget nyújtsanak a rendőröknek, illetve krízishelyzetben (legyen az akár a munkavégzésből adódó, akár magánéleti válság) támogassák őket. Feladatkörükbe tartozik a pályakezdő rendőrök beilleszkedésének elősegítése, a pálya elején szükségképpen felmerülő etikai kérdésekben való iránymutatás.

A fentiekből levonható a következtetés, hogy a szülői rendőrkapitányságok rendelkeznek vallásgyakorlásra alkalmas helyiséggel. A dél-koreai törvények értelmében a rendőrök hetente 30-40 perc időtartamban gyakorolhatnak hitéleti tevékenységet, és a források szerint az állomány nagy többsége él is ezzel a lehetőséggel. Az eredmények azt mutatják, hogy a lelkipásztori szolgálat ezen típusa igen eredményes.

A szülői egyházmegyében 2006 óta egy külön püspöki megbízott (helynök) is működik, akinek a rendőrök lelkigondozásával kapcsolatos ügyek koordinálása a feladata (Szabó, 2014).

A Dél-Afrikai Köztársaságban az apartheid-korszak idején a rendőrség több ízben is erőszakosan lépett fel a polgárjogi mozgalmak ellen, 1960. március 21-i akciójuk sharpeville-i mészárlás néven került a történelemkönyvek lapjaira: a rendőrök az emberi jogokért demonstráló tömegbe lőttek, hatvankilencen meghaltak, köztük nyolc nő és tíz gyermek, a sebesültek száma megközelítette a kétszázat.¹¹

Érthető tehát, hogy az apartheid rendszer felszámolását követően lényegesnek tartották a rendőrök lelkigondozásával való kiemelten foglalkozást. Mivel a katonai ordinariátus joghatósága itt sem terjed ki a rendőrökre, ezért helyi szinten kerestek megoldást, és a bloemfonteini egyházmegyében, érseki fennhatóság alatt hoztak létre egy rendőrégi lelkészi szolgálatot. A szolgálat nemcsak a rendőrségi munka során felmerülő problémákra igyekszik segítséget nyújtani, vállal ugyanis házasság előtti oktatást, gyászterápiát, kórházi beteglátogatást, HIV/AIDS betegségben szenvedők számára lelki támogatást, a pályakezdő

¹⁰ Az inkardináció a latin *incardinatio*, a *cardo*, „ajtószarok” szóból származik; jogi aktus, mely lényegében az egyházi személy valamely szolgálati helyre történő kirendelését jelenti; az inkardináció alapozza meg „a klerikusi engedelmességet és az ellátásra jogosultságot”. (Magyar Katolikus Lexikon).

¹¹ Feltételezhetően Malan nevéhez fűződik az apartheid (szétválasztás, elkülönítés) kifejezés, mely az ország történelme során szorosan összekapcsolódott a fehér (ezen belül búr) szupremácia gondolatával. *Le Monde Diplomatique*: Hasonlóságok és különbségek – az apartheid és következményei a Dél-Afrikai Köztársaságban és a roma kisebbség helyzete Magyarországon.

rendőrök számára pedig személyiségfejlesztést és a szervezetbe való beilleszkedést segítő programokat is indít.¹²

3.3. Rendőri lelkipásztori gondoskodás a katonai ordinariátus keretein belül: a latin-amerikai államok

Latin-Amerika országaiban hagyományosan nagy a római katolikus vallásúak, azon belül is a gyakorló hívek száma, ezért is érdekes annak vizsgálata, hogy miként alakul a katonai lelkipásztori ellátás.

Argentína először 1957-ben írt alá egy megállapodást az Apostoli Szentszékkal, amely alapján még ugyanabban az évben létrehozták az Argentin Katonai Vikáriátust. A megállapodás értelmében a helynökség joghatósága kiterjed valamennyi fegyveres testületre, így a katonaság mellett a tengerészetre, a légierőre és a csendőrségre is. 1989. november 30-án került sor a megállapodás felülvizsgálatára, illetve bizonyos körben a reformjára, ám ez az ekkor felállított ordinariátus joghatóságát nem érintette.

Argentínában a katonai lelkészi szolgálatot teljesítők számtalan olyan helyzettel szembesülnek, amelyben egyszerre kellene megfelelniük klerikális és a katonai kötelezettségeiknek, úgy, hogy a kettő kizárja egymást. Diktatórikus államokban az ilyesféle helyzetek megsokasodnak, és nem biztos, hogy a tábori lelkészek sikerül az ellentmondást megnyugtató módon feloldani (Ujházi, 2011). Argentínában a közelmúltban több olyan eset napvilágra került, mely ráirányította a figyelmet a tábori lelkészekre, illetve a tevékenységükből fakadó etikai dilemmákra. 2007-ben egy argentin bíróság életfogytiglani börtönbüntetésre ítélte Christian Von Wernich katolikus papot, aki rendőrségi káplánként és nyomozóként is tevékenykedett, és ez utóbbi minőségében az 1976 és 1983 között tartó katonai diktatúra idején közreműködött hét emberölésben, negyvenkét rendbeli emberrablásban és harmincegy rendbeli súlyos kínzásban, a foglyokat kínzó rendőröket pedig feloldozta arra hivatkozva, hogy ők csak az Isten által számukra kijelölt feladatot végzik.¹³

¹² Police Chaplaincy, Special Ministry for the Archdiocese of Bloemfontein & OMI; Rendőrségi Lelkipásztori Szolgálat (Szabó, 2014).

¹³ *Lecsukják az argentin diktatúra papját.* <https://www.origo.hu/nagyvilag/20071010-elete-vegeig-bortonben-lesz-a-diktatura-kinzo-papja-christian-von.html>

A Bolívia és a Szentszék között 1986-ban létrejött megállapodás alapján a katonai ordinariátus felel a védelmi szektor foglalkoztatottjainak lelkipozásáért is. Azt, hogy védelmi szektor alatt mit kell érteni, maga a megállapodás definiálja, így ebbe a kategóriába tartoznak a Védelmi Minisztérium alárendeltségébe tartozó szerveknél, vagyis a fegyveres erőknél és a nemzeti rendőrségnél szolgálatot teljesítők. A megállapodás értelmében nemcsak az állomány tagjai tartoznak a katonai ordinariátus joghatósága alá, hanem családtagjaik is.

Brazília 1990-ben kötött megállapodást az Apostoli Szentszékkal, a megállapodás szerint a katonai ordinariátus joghatósága a fegyveres testületekre terjed ki.

A katonai ordinariátus szabályzata azonban ennél szélesebb körben határozza meg a működési körét, eszerint a katonai lelkipozás a fegyveres testületek mellett megilleti az úgynevezett kiegészítő katonai erők (*Forças Auxiliares*) állományába tartozókat, továbbá családtagjaikat is. Kiegészítő katonai erők alatt a szabályzat a tűzoltóságot és a katonai rendőrséget érti. A katonai rendőrség egyértelműen a védelmi tárca irányítása alá tartozik, az azonban, hogy a szabályzat hatálya kiterjed a tűzoltóságra is, már meglepőnek tekinthető, hiszen a tűzoltóság nem része a hadseregnek, hanem különálló belügyi szervezet (Szabó, 2014).

A Chilében alkalmazott megoldás specialitása, hogy a katonai ordinariátus felelőssége a katonaság mellett a csendőrség hivatásos állományába tartozók, valamint a Védelmi Minisztérium – köztisztviselői státuszú – alkalmazottainak lelkipozására is kiterjed (Szabó, 2014).

Ecuador 1983-ban kötött kétoldalú megállapodást a Szentszékkal, a megállapodás értelmében a katonai ordinariátus joghatósága alá tartoznak a fegyveres testületek, vagyis a fegyveres erők és a nemzeti rendőrség tagjai. Nem azonos azonban a két szervezet megítélése, ugyanis a katonaság esetében a nyugállományban lévőkre is kiterjed a joghatóság, a rendőrség esetében azonban csak az aktív dolgozókra (Szabó, 2014).

Paraguay-ban 1962-ben állították fel a Katonai Vikáriátust, amelyet 1986-ban alapjaiban megreformáltak. Az új szabályok értelmében a katonai ordinariátus felel a katonaság és a rendőrség hivatásos állományába tartozók, valamint a civil foglalkoztatottak lelkipozásáért.

A lelkészek állományba kerülnek, és attól függően, hogy a katonaság vagy a rendőrség mellett látnak el szolgálatot, katonai vagy rendőri rendfokozatot viselnek. Úgynevezett kiegészítő lelkészek is bevonhatók a feladat ellátásába, ők azonban nem kerülnek a hadsereg, illetve a rendőrség állományába, függetlenül attól, hogy ideiglenes vagy tartós szolgálatra rendelték ki őket.

A katonai ordinariátus szabályzata rendelkezik arról is, hogy a katonaság állományába került lelkészek esetében a Védelmi Minisztérium, a rendőrséghez kinevezettek ügyeiben a Belügyminisztérium minősül felülvizsgálati hatóságnak.

3.4. Vegyes modell: Olaszország

Olaszország ugyancsak sajátos megoldással élt, mivel a közbiztonságért két, egymástól különálló szervezet felelős, az egyik a Csendőrség (*Arma dei Carabinieri*), a másik az Olasz Állami Rendőrség (*Polizia di Stato*). Mindkét szervezet állományára kiterjed a lelkipásztori ellátás, ám amíg a csendőrség tagjai a katonai ordinariátus illetékessége alá esnek, addig a rendőrség hivatásos állományú foglalkoztatottjai esetében a lelkigondozás kérdéseit a belügyminisztérium és az Olasz Katolikus Püspöki Konferencia közötti megállapodás rendezi (Szabó, 2014).

Az eltérő szabályozás magyarázata abban keresendő, hogy ugyan az alapvetően rendfenntartási feladatokat ellátó csendőrség rendészeti szerv, ám katonai rend mentén szervezték, és míg szolgálati ügyekben a Belügyminisztériumnak (*Ministero dell' interno*), addig szervezeti kérdésekben a Védelmi Minisztériumnak (*Ministero della difesa*) van alárendelve.

A hatásköröket tekintve is vegyes képet mutat a csendőrség, egyfelől rendőri szervként működik, amennyiben készenléti és közúti ellenőrzési feladatokat is ellát, bizonyos ügytípusokban nyomozati jogkörrel rendelkezik, másfelől őrzési-védelmi szerepkört tölt be a hadseregben, illetve az állami szervek és objektumok mellett, valamint tagjai határon túli békefenntartó missziókban is szerepet vállalnak, és részt vesznek a terrorizmus elleni küzdelemben.¹⁴ A csendőrség tehát kettős jogállású rendészeti szervezet, mely olasz földön elsődlegesen rendészeti feladatokat lát el, határon átnyúló ügyekben azonban inkább a katonai jelleg a meghatározó. Márpedig, a *Spiritului militum curae* és az Olasz Katonai Ordinariátusra vonatkozó joganyag rendelkezései egyértelműek: a katonák lelkigondozását a katonai ordinariátus révén kell biztosítani (Baura, 2014).

A rendszerben van egy további sajátos elem: eszerint a pénzügyőrök is a katonákkal azonos megítélés alá esnek a lelkigondozás szempontjából, holott felettük a Pénzügyi és

¹⁴ L'ufficio Storico Dell'arma Dei Carabinieri - Az olasz csendőrségi hivatal története (Szabó, 2014).

Gazdasági Minisztérium, nem pedig a Védelmi Minisztérium gyakorol szervezeti-személyzeti irányítást (Acta Apostolicae Sedis, 1940).

A fentiek ismeretében különösen izgalmas megvizsgálni a kérdést: miként alakul az olasz hivatásos rendőrök lelkipásztori gondozása. A csendőrökhöz képest az egyik legfőbb különbség abból adódik, hogy a rendőrök jogállásukat tekintve köztisztviselők. Az olasz rendőrség feladat- és hatásköre megfelel a hagyományos rendőrségi feladat- és hatásköröknek, az elsődleges prioritást a bűnüldözés, bűnmegelőzés, illetve a bűnügyi nyomozati munka élvezi, ezek mellett ellát a testület közrendvédelmi feladatokat, folytat közúti ellenőrzést, bizonyos körben határellenőrzést.

A rendőrség számos területen együttműködik a katolikus egyházzal, ennek egyik legnyilvánvalóbb megnyilvánulási formája a nagy tömegeket megmozgató vallási rendezvények biztosítása, valamint a kulturális értékek (épületek, múzeumok stb.) védelme, határon kívül ellátandó feladatköre nincsen. Bizonyosan ez utóbbi is szerepet játszik abban, hogy az olasz rendőrök lelkigondozása nem az ordinariátus, hanem egy külön intézményi struktúra keretei között történik (Szabó, 2014).

A Belügyminisztérium és az Olasz Katolikus Püspöki Konferencia között először 1990-ben jött létre egy, a rendőrök lelkigondozásáról szóló megállapodás, melyet 1999-ben megújítottak. A megállapodás értelmében a megyéspüspök helyi lelkészeket nevez ki az illetékességi területén található rendőrségi intézményekhez és rendőrségi szállásokhoz, a lelkészek kinevezését a belügyminisztérium határozatban erősíti meg.

Csak olyan lelkészek nevezhetők ki a feladat ellátására, akik olasz állampolgárok, civiljogi értelemben teljes jog- és cselekvőképességgel rendelkeznek, harmincadik életévüket betöltötték, de nem idősebbek hatvankét évesnél.

Az alsó korhatárt egyházi szempontok indokolják, elvárás ugyanis a fiatal papokkal szemben, hogy plébánián, hagyományos lelkipásztorkodás keretében szerezenek gyakorlatot, a felső korhatár a rendőrségi törvény előírásaiból következik, a hatvankettedik életévüket betöltő rendőrök ugyanis kötelesek nyugállományba vonulni (Szabó, 2014).

3.5. Összegzés, részkövetkeztetések

A katolikus egyház nem hozott létre külön intézményt a rendőrök lelkipásztori szolgálatára, holott a speciális ellátás iránti igény vitathatatlan. Ebben a fejezetben azt tekintettük át, hogy az egyes országok milyen megoldásokat dolgoztak ki a hiátus áthidalására.

Alapvetően négyféle modellel találkozunk. Ezek közül az első az, amikor a rendőrök lelkipásztori gondoskodását a katonai ordinariátus látja el kiterjesztő joghatállyal. Példaként erre a horvátországi helyzetet vizsgáltuk meg, de ebbe a kategóriába tartozik a későbbi fejezetben külön, részletesebben tárgyalandó Szlovákia is.

A második típusba sorolható országok egy különutas megoldást találtak, a rendőri lelkipásztori szolgálatot helyi szinten igyekeznek megoldani, miként azt teszik például Dél-Koreában vagy a Dél-Afrikai Köztársaságban. Hátrányként említhető, hogy e megoldás esetében nincsen jogszabályi háttér, hiányoznak a jogi garanciák, és a szervezeti háttér is *ad hoc* jelleggel áll fel, amely az abban résztvevők számára nem a leghatékonyabb.

Ez hatványozottan igaz a nagyszámú világi segítőkre, akikre nem vonatkoznak a kánonjogi szabályok. Kétségteljes előnye ugyanakkor e modellnek, hogy minden más megoldásnál érzékenyebben reagál a rendőrök sajátos élethelyzetére, aktuális problémáira, és képes a változásokat is követni.

A rendőrök lelkigondozását az esetek nagy részében helyi lelkészek végzik, akik így tisztában vannak az adott település civil gyülekezetének helyzetével is, ha tehát konfliktus merül a két fél (vagyis a rendőrök és helyi lakosok) között, akkor részt tudnak venni akár a közvetítésben is.

A harmadik modellben a rendőri lelkipásztori szolgálatot a katonai ordinariátus keretein belül látják el, vagyis a katonai ordinariátus gondoskodik a rendészeti (vagy egyes rendészeti) hivatásos állományúak lelkigondozásáról; ezzel a megoldással élnek jellemzően a latin-amerikai államok, Spanyolország, Belgium, Ukrajna.

A latin-amerikai országok apropóján elgondolkodtunk azon, hogy valóban ez a modell lenne-e a legcélravezetőbb megoldás a problémára. Amennyiben egy országban bármely okból kiélezett a helyzet (akár a politikai, akár gazdasági rendszer anomáliái okozzák ezt), számítani kell arra, hogy diszfunkciók léphetnek fel az állam (az állam képviselői) és az állampolgárok viszonyában.

Erre láthattunk példát Argentínában, ahol a katonai junta idején előfordult, hogy katonai lelkészek a gyónás szentségét megsértve követtek el bűncselekményeket. Hangsúlyozni kell, hogy ez egy kiragadott eset, mely a diktatúra idején történt Argentínában, általánosításra tehát nem ad alapot.

A latin-amerikai országok által alkalmazott megoldások sem tekinthetők azonban homogénnek. A szabályozás jellemzően arra a megfontolásra épül, hogy a fegyveres testületek mindegyikében közös az, hogy az állomány fegyverhasználati joggal rendelkezik. Némely országokban azonban a katonai ordinariátus joghatósága kiterjed a tűzoltóságra is, melyre ez a kitétel egyáltalán nem érvényes.

Különbség mutatkozik abban is, hogy egyes országokban valamennyi belügyi szerv esetében a katonai egyházi szolgálat keretein belül gondoskodnak a lelkipendozásról, más országokban azonban néhány belügyi szerv esetében helyi szinten, a helyi egyház szervezetén belül oldják meg a feladatot.

Azt is megfigyelhettük, hogy a közös joghatóság ellenére nem feltétlenül vonatkoznak azonos szabályok a rendőrökre és a katonákra (Ecuadorban, mint láthattuk, a nyugállományba vonult katonák továbbra is fordulhatnak a katonai lelkészi szolgálathoz, míg a rendőrök csak aktív éveikben tehetik ezt meg, nyugdíjasként már nem).

A Chilében alkalmazott megoldást pedig azért találtuk speciálisnak, mert ott a katonai ordinariátus joghatósága nemcsak a katonákra és a csendőrség hivatásos állományába tartozókra terjed ki, hanem a Védelmi Minisztérium köztisztviselői státuszú alkalmazottaira is.

Kétségtől van előnye annak, ha a katonai ordinariátus joghatósága alá tartoznak a rendőri szervek: a legnyilvánvalóbb előny az, hogy a lelkészi szolgálat anyagi háttere biztosítva van. Hátránya ennek a megoldásnak az, hogy nem tudja a lelkészi munkát a sajátos rendőri problémákra adaptálni.

Megoldást jelenthet e dilemmákra a vegyes modell, melyre Olaszországban találjuk a legszemléletesebb példát: a csendőrség a katonai ordinariátus joghatósága alá tartozik, a rendőrök lelkipendozásáért a püspöki konferencia által irányított különálló szervezet felel.

Ez a különálló szervezet, habár helyi szintű, ám – ellentétben például a dél-koreai megoldással – szigorú jogi garanciák mellett, lelkészek és hivatásos segítők bevonásával működik.

A horvát – és a később vizsgálandó szlovák – katonai ordinariátus felállítása (tekintve, hogy mindkettő esetében viszonylag fiatal államról van szó) a közelmúltban történt, magát a katonai ordinariátust kiterjesztett joghatósággal ruházták fel.

Ebből arra következtethetünk, hogy az Apostoli Szentszék változatlanul ezt a megoldást tartja optimálisnak.

Ebben feltehetően szerepet játszik az a tény is, hogy egy külön, a rendőri lelkipendozásért felelős szervezet felállítása és működtetése mind az állam, mind az egyház

részéről többlet terhet jelent (egyik oldalról a plusz pénzügyi, másik oldalról a személyi terhek számosak).

4. A katonai ordinariátus működésének alkotmányjogi és jogi alapjai Magyarországon: vallásszabadság a nemzetközi dokumentumokban és az Alaptörvényben

Az Alaptörvény VII. cikk 1. pontja kimondja: „*mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához*”.¹⁵ Ebben a fejezetben a szabad vallásgyakorlás alkotmányos alapjait vizsgáljuk meg, majd a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvénynek a tárgyalt téma szempontjából releváns rendelkezéseit elemezzük.

4.1. Nemzetközi jogi dokumentumok

Az ENSZ Közgyűlésén 1948-ban elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 18. cikke rögzíti, hogy „*minden személynek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához, ez a jog magában foglalja a vallás és a meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy a meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben oktatás, gyakorlás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát*”.¹⁶ A 2. cikk szerint ez a jog mindenkit megillet, bármiféle megkülönböztetés nélkül.¹⁷

Ez egyúttal kötelezettséget is keletkeztet az állam számára: vallási ügyekben az államnak semlegesnek kell maradnia, ugyanakkor köteles biztosítani a vallásszabadság gyakorlásának feltételeit, és elő kell segítenie a vallási, hitbéli kérdésekben (is) toleráns társadalmi közeg megteremtését (Schanda, 2018).

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában foglalt jogok és szabadságok tartalmát további nemzetközi jogi dokumentumok bontják ki és részletezik.

¹⁵ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.).

¹⁶ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata. 18. cikk.

¹⁷ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata. 2. cikk.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 18. cikk (1) bekezdése értelmében „mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy meggyőződés szabad megválasztását vagy elfogadását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy meggyőződését vallásos cselekmények és szertartások végzése útján akár egyénileg, akár másokkal együttesen nyilvánosan vagy magánkörben nyilváníthassa, gyakorolhassa és taníthassa.”¹⁸

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: EJEE) a 9. cikkében ekként rendelkezik: „Mindenkinek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és vallásszabadsághoz; ez a jog magában foglalja a vallás vagy meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.”¹⁹ E jogot csak törvényben részletezett esetekben lehet korlátozni, és csakis olyan körben és mértékben, „amelyek egy demokratikus társadalomban a közbiztonság, a közrend, közegészség vagy az erkölcsök, illetőleg mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükségesek”.²⁰

Az Emberi Jogok Európai Bírósága – az EJEE rendelkezéseit értelmezve – ítéleteiben a következő megállapításokat tette:

- a vallásszabadság védelme nem kizárólag a világszerte általánosan elismert, úgynevezett nagyegyházakra vonatkozik;
- profitorientált szervezetek nem tartoznak a 9. cikk hatálya alá, az EJEE szerinti védelem csak azokkal a szervezetekkel kapcsolatban áll fenn, amelyek vallásos vagy filozófiai céllal rendelkeznek;
- a 9. cikk szerinti „meggyőződés” kifejezés alatt nem feltétlenül vallásosság értendő, minden olyan beállítottság, vélemény, vélekedés ide tartozik, amely személyes hitként értelmezhető;
- nem lehet kötelezővé tenni az egyházhoz, vallásos szervezethez való csatlakozást, miként azt is lehetővé kell tenni, hogy az egyén szabadon dönthessen a kilépésről is;

¹⁸ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.

¹⁹ 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről (a továbbiakban: EJEE). 9. cikk 1. pont.

²⁰ EJEE 9. cikk 2. pont.

- az államvallás intézménye nem ellentétes az EJEE-ben írtakkal, a 9. cikkben írtak érvényesülése érdekében ugyanakkor szigorú garanciákat kell beiktatni a rendszerbe, különösen arra vonatkozóan, hogy senki nem kényszeríthető arra, hogy csatlakozzon az államvalláshoz, és senkinek nem tiltható meg, hogy elhagyja azt;
- a vallásszabadság negatív és pozitív aspektussal bír, ami azt jelenti, hogy az egyén belátása szerint hozhatja nyilvánosságra személyes meggyőződését, vallását, vagy határozhat úgy is, hogy az nem fed fel;
- a vallásszabadság biztosítása nem ad alapot arra, hogy az egyén a lelkiismereti vonatkozásokkal nem bíró állampolgári kötelezettségeit (mint amilyen például az adófizetési kötelezettség) megtagadja;
- az egyént megillető vallásszabadság kiterjed arra is, hogy döntsön gyermekei vallásáról, vallásos neveléséről, oktatásáról;
- nem ellentétes az EJEE rendelkezéseivel, ha az állam a fegyveres katonai szolgálatot megtagadók számára helyettesítő szolgálatteljesítési kötelezettséget ír elő (Ventura, 2019).

4.2. *Vallásszabadság az államszocialista években*

A Magyar Népköztársaság Alkotmánya a 63. §-ban biztosította minden magyar állampolgár számára a szabad vallásgyakorlás jogát, ez azonban még az 1980-as években sem feltétlenül érvényesült a gyakorlatban (Dignitatis Humanae Bizottság, 1984).

Ez különösen élesen jelentkezett a katonai szolgálatra bevonuló fiatalok esetében, akik egyáltalán nem gyakorolhatták a sorkatonai szolgálat ideje alatt vallásukat. Források szerint a lehető legkülönbözőbb módokon igyekeztek megakadályozni, hogy a vallásos fiatalok a hitük szerint élhessék a mindennapjaikat, templomba egyenruhában nem mehettek, politikai foglalkozásokon kellett részt venniük, ám vallásos véleményüknek semmilyen formában nem adhattak hangot.

A főiskolára, egyetemre felvett fiatalok esetében a sorkatonai szolgálat másfél év helyett tizenegy hónap volt, ám ez a kedvezmény nem vonatkozott a teológushallgatókra, akiknek ki kellett tölteniük a másfél évet.

4.3. Vallásszabadság a rendszerváltást követően

Magyarország jelenleg hatályos Alaptörvényét 2011. április 25-én fogadta el Magyarország Országgyűlése. A VII. cikke deklarálja a gondolat, lelkiismeret és vallásszabadságot. A vallásszabadság tartalmát tekintve magában foglalja a pozitív vallásszabadságot, vagyis a hitbéli, illetve személyes meggyőződés szabad megválasztásának jogát, és magában foglalja a negatív vallásszabadságot is, mely a meggyőződés megváltoztatásának vagy bármilyen meggyőződéstől való elhatárolódásnak a szabadságát jelenti (Schanda, 2018).

Minőségi változást a vallásszabadság tekintetében az Alkotmány hatályon kívül helyezése és az Alaptörvény elfogadása nem hozott. Ennek eklatáns példája napjaink alkotmánybírói gyakorlata, amely nagymértékben támaszkodik a korábbi Alkotmány alapján hozott határozatokra és az ezen határozatokban kimunkált elvekre. Másképpen fogalmazva: a valódi különbséget a végrehajtói hatalmi ág írott joghoz fűződő viszonya jelentette.

4.3.1. A vallásszabadság tartalma

A vallásszabadság szorosan összefügg és együtt értelmezendő más alapjogokkal és szabadságokkal, így különösen a magánélet védelmével, az egyesülési, illetve a gyülekezési joggal (Schanda, 2018). Vitathatatlan a kapcsolódás az emberi méltósághoz való joggal, a véleménynyilvánítás szabadságával. Az előbbit érintően az Alkotmánybíróság leszögezte, hogy a lelkiismereti meggyőződés, melynek adott esetben része a vallásos meggyőződés is, része az emberi minőség része, szükségképpen feltétele a személyiség szabad kibontakoztatásának. Az utóbbit illetően pedig arra mutatott rá a taláros testület, hogy a gondolatszabadság egyik megnyilvánulási formája a belső meggyőződés kinyilvánítása, a vallás gyakorlása (Árva, 2016).

Az Alaptörvény az Alkotmánytól eltérően rendezi az állam és egyház viszonyát, míg ugyanis a korábbi szabályozás az állam és egyház elválasztására fókuszált, addig a hatályos Alaptörvény alkotmányos szinten elismert egyházakról beszél, vagyis elismeri, hogy Magyarországon több egyház működik, mely egyházaktól az állam különválik. Az egyházakkal kapcsolatos szabályokról minősített többséggel elfogadott törvényt kell alkotni.

A szabad vallásgyakorlás joga megilleti a hívőt és az ateistát, a nem-vallásos személyt is. A vallásgyakorlás szabadsága ezért a lehető legtágabb értelmezést teszi indokolttá: magában foglalja a világnézeti szabadságot, a vallás szabad megválasztásának, annak kinyilvánításának, gyakorlásának jogát, egyúttal azonban azt is, hogy az egyén ezektől tartózkodjon. A vallásszabadság ilyenformán kiemelkedik a szabadságjogok sorából, egyszerre tekinthető egyéni és közösségi jognak, hiszen egyénként és a közösség tagjaként is gyakorolható (Schanda, 2018).

A vallásszabadsággal az Alkotmánybíróság több döntésében foglalkozott. A 4/1993. (II. 12.) AB határozatban például kimondta, hogy az államnak *„a pozitív és a negatív vallásszabadságot megkülönböztetés nélkül kell biztosítania. A pozitív és a negatív vallásszabadság egyenrangú: az állam egyiket sem tekintheti alapesetnek, amelyhez képest a másik kivétel. Abból, hogy az állam maga semleges, nem a negatív vallásszabadság, s még kevésbé a vallási közömbösség támogatása következik.”*²¹ Az állam semlegessége tehát azt jelenti, hogy biztosítania kell az egyén számára annak lehetőségét, hogy meggyőződés szabad kialakíthassa. Az egyház államtól való elválasztása nem arról szól, hogy az államnak figyelmen kívül kell hagynia a vallás és az egyház sajátosságait. A gyakorlatban a semlegesség abban nyilvánul meg például, hogy az állami iskola nem lehet elkötelezett egyetlen vallás mellett sem. Az államnak lehetővé kell tennie és jogi eszközökkel is támogatnia kell azt, hogy egyházi iskolák jöhessenek létre, az állam ugyanakkor nem köteles ilyen iskolák felállítására, működtetésére (Árva, 2016).

4.3.2. A kultuszszabadság, a vallásszabadság részjogosítványai

Vallásszabadság és lelkiismereti szabadság – egymástól elválaszthatatlan szabadságok. Ez utóbbi három elemet foglal magában: egyrészt a hit, a meggyőződés szabadságát; másrészt a vallásgyakorlás szabadságát, a már említett pozitív és negatív vallásszabadságot együttesen; harmadrészt a vallási gyülekezéshez és egyesüléshez való szabadságot. A három elem közül a vallásgyakorlás joga a leglényegesebb és legmeghatározóbb: ez az úgynevezett kultuszszabadság, ez áll a legszorosabb kapcsolatban a többi szabadságjoggal (Árva, 2016).

²¹ 4/1993. (II. 12.) AB határozat, ABH 1993; (Schanda, 2018).

A kultuszszabadság a következő részjogosítványokból tevődik össze:

- A kultusz körébe sorolandó cselekedetek, vallásos rendezvények, vallásos cselekmények, szertartások megtartásához, végzéséhez való jog. Ide tartozik az egyéni ima, a közös ima, az istentisztelet, a szentségek felvételének szabadsága, a körmenet, a búcsújárás, a zárandoklat szabadsága; ezek mind a vallásszabadság tradicionális megnyilvánulási formái – azon területek, amelyeket az állam csak kivételesen korlátozhat.
- A kultuszszabadság részeként minden munkaviszonyban vagy ahhoz hasonló más jogviszonyban álló személyt megilleti annak joga, hogy vallásának ünnepein mentesüljön a munka alól; az állam e szabadság gyakorlását azáltal is biztosítja, hogy a munkáltatók kötelesek a fizetett szabadságból évente öt napot a munkavállaló kérésére, a munkavállaló által megjelölt időpontban kiadni. A másik állami eszköz e téren a vasárnap és az egyházi ünnepek (húsvét, pünkösd, karácsony) munkaszüneti nappá nyilvánítása (ez az állítás még úgy is igaz, hogy tisztában vagyunk vele: az állam a munkaszüneti napok meghatározásánál gazdasági szempontokat vesz elsődlegesen figyelembe).
- A kultuszszabadság kiterjed arra is, hogy az egyének és közösségeik vallási jelképeket használhatnak és helyezhetnek el. Negatív oldalról ugyanakkor mindenki köteles eltérni, hogy ezzel a joggal mások, más nézeteket vallók is éljenek. Az állami semlegesség elvéből következően állami intézmény nem helyezhet el vallási jelképet, az állami intézményben tartózkodó egyének (például a kórházban ápoltt vagy az időotthonban lakó személy), illetve szervezeteik azonban nincsenek elzárva attól, hogy vallási jelképeket helyezzenek el a közintézményben. A szabályok hasonlóak a közterületek elhelyezett egyházi jelképek vonatkozásában is.
- A kultuszszabadság részeként istentiszteleti helyek létesíthetők és működtethetők. Lényeges azonban, hogy e jog gyakorlása során is be kell tartani a tűzvédelmi, közbiztonsági, közegészségügyi, településrendezési előírásokat.
- Végül, az állam köteles a saját intézményeiben e célra alkalmas, valós lehetőséget biztosítani a vallás szabad és korlátozásoktól mentes gyakorlására. Ez a kötelezettség feltétlenül terheli az államot a honvédség, a kórházak, illetve a büntetés-végrehajtási intézetek esetében. E három területen tehát az állam aktív intézményvédelmi kötelezettsége áll fenn. Az azonban, hogy ez a kötelezettség

mennyire szigorú, illetve milyen terheket ró az államra, eltérően alakul a három helyszínen esetében: az állam feladata a katonaság esetében a legszélesebb körű, így a katonai lelkesedés felállításáról kétoldalú nemzetközi szerződést kellett kötni az Apostoli Szentszékkel. A kórházakat illetően ilyen szigorú kötelezettség nem áll fenn, az állam ezeknél elegendő, ha lehetővé teszi a lelkipásztori ellátást. A különbség hátterében az áll, hogy a most felsorolt intézményekbe eltérő módokon jutnak az emberek: a katonák az állampolgári és szolgálati kötelezettségüket teljesítik, a kórházba olyan ok miatt kerülnek az emberek, amely ok az államtól független; a büntetés-végrehajtási intézetbe az ott tartózkodók saját hibájuk miatt jutnak (Schanda, 2018).

4.3.3. Az elválasztás és semlegesség elve az állam és a vallási közösségek viszonyában

Az Alaptörvény kimondja az állam és a vallási közösségek szétválasztásának elvét, ezzel biztosítva a vallási közösségek autonómiáját. Az autonómia elvéből következően

- az állam a vallási közösségek felügyeletére, irányítására nem hozhat létre semmiféle szervet, intézményt;
- állami kényszer nem alkalmazható az egyházak, vallási közösségek hitelveinek és belső szabályainak, valamint a szerveik által hozott egyedi határozatok betartására, érvényre juttatására, miként arra sincs joga az államnak, hogy e belső szabályok, határozatok betartását, illetve betartatását ellenőrizze.

Az egyes vallási közösségek vonatkozásában az állam megteheti, hogy a vallási közösségek jelentőségét, támogatottságát, tényleges társadalmi szerepét, az általuk vállalt feladatokat, az általuk folytatott közcélú tevékenységet figyelembe véve egyes vallási közösségekkel szorosabb kapcsolatot alakítson ki, mint másokkal. Ez önmagában nem sérti Magyarország világnézeti semlegességét (Rixer, 2011).

Lényeges ugyanakkor – és ennek az Alkotmánybíróság is kiemelt figyelmet szentel döntéseiben –, hogy az állam és az egyház elválasztásának elvéből következően az állam

- nem kapcsolódhat össze intézményesen egyik egyházzal sem;
- nem azonosíthatja magát egyik egyház tanításával sem;
- nem avatkozhat be az egyházak belső ügyeibe;

- nem nyilváníthat véleményt hitbéli igazságok kérdésében (Árva, 2018).

Mindezek azt erősítik meg, hogy az állam köteles minden egyházat egyenlőként kezelni. A fenti felsorolásból következik az is, hogy az állam pontosan azokban a lényegi tartalmi kérdésekben nem nyilatkozhat és nem foglalhat állást, amelyek a vallás lényegét adják, vallássá teszik a vallást. Az állam a vallásra és az egyházakra vonatkozóan csak elvont, a végletekig uniformizált szabályozást alkothat, olyan szabályozást, amely valamennyi egyházra érvényes és alkalmazható.

Az állam a hitbéli kérdésekben elfogadja azt, amit az egyházak a saját hitbéli dolgaikról állítanak, és olyan keretszabályokat hoz létre, melyek nem alkalmasak az egyházak, a vallások közötti különbségtételre. Az állam ezen a módon tesz eleget a semlegesség elvéből fakadó kötelezettségének. Lényegében ezáltal jöhet létre a legteljesebb vallásszabadság (Benkő, 2021).

Az állami semlegessége semmilyen kihatással nincs és nem lehet a pozitív, illetve negatív vallásszabadságra, az állam mindkettőt megkülönböztetés nélkül köteles biztosítani. Ez a magyarázata annak, hogy az Alaptörvény – ellentétben a korábbi Alkotmánnyal – nem az „elválasztás”, hanem a „különváltan” kifejezést alkalmazza (Antalóczy, 2012).

Mindezekkel együtt sem jelenti az állami semlegesség az állam közömbösségét: az állam nem támogathatja a vallási közömbösséget, ehelyett annak érdekében kell erőfeszítéseket tennie, hogy minden polgár megismerhesse a választási lehetőségeket, és tudatosan válasszon a vallásosság és nem-vallásosság között. Az állam nem kivételezhet egyik egyházzal sem, és egyiket sem hozhatja hátrányos helyzetbe, annak azonban nincsen akadálya, hogy a jogalkotás során figyelembe vegye az egyházak, illetve vallások sajátosságait.

Az Alaptörvény csak a vallásszabadság olyan korlátozását tiltja, mely a vallásos, hitbéli meggyőződésre vonatkozik, azt azonban nem zárja ki semmi, hogy az állam az egyes egyházak, illetve vallások egyedi jellemzőire tekintettel alkossa meg azokat a törvényeket, amelyek a szabad vallásgyakorlást lehetővé teszik.²²

²² 4/1993. (II. 12.) AB határozat.

4.3.4. A meggyőződés kinyilvánításának vagy az ettől való tartózkodásnak a szabadsága

Vallásszabadság és lelkiismereti szabadság egymástól szorosan összekapcsolódik, állapítottuk meg a fentiekben, illetve arról is esett szó, hogy ez utóbbinak három eleme van: a hit, a meggyőződés szabadsága.

A meggyőződés kinyilvánításának joga (legyen szó bármiféle meggyőződésről) mindenkit korlátozásoktól mentesen megillet. A korlátozást nemcsak az jelenti, ha az egyénnek nem áll módjában meggyőződését kinyilvánítani vagy nem engedik meg neki, hogy meggyőződését elhallgassa, hanem az is, ha a kifejezésre juttatott meggyőződése, vagy annak kifejezésre juttatása miatt bárminemű hátrány érné.

A meggyőződés többféleképpen is kifejezésre juttatható, és nemcsak a legnyilvánvalóbb módokon, szóban és írásban, kifejezett vagy burkolt formában, hanem akár ráutaló magatartással is. Ez utóbbira jelent példát az adott vallásra jellemző ruházat, jelkép viselése, szakáll hordása vagy éppen a fej tarra borotválása. Bizonyos élethelyzetekben óhatatlan, hogy az ember nyilvánosságra hozza vallási, hitbéli meggyőződését (például papot hívnak a kórházba a beteghez), a hatóságok, intézmények azonban kötelesek megtenni mindent az egyén érzékeny adatainak megőrzése érdekében. A vallási meggyőződésre vonatkozó adatok ugyanis különleges adatnak minősülnek, kezelésükre szigorú előírások vonatkoznak (Schanda, 2018).

A meggyőződés kifejezésének egy sajátos formája az eskü: azok a törvények, melyek valamilyen tisztség betöltését eskü letételéhez kötik, lehetőséget biztosítanak az eskütevő számára, hogy az eskü végén, ha szeretné, elmondhassa az „*Isten engem úgy segítjen!*” fordulatot.²³ A jogalkalmazás nem egységes ugyanakkor annak a kérdésnek a megítélésében, hogy az eskühöz illeszthető formula kifejezi-e a vallásos meggyőződést, és ezzel összefüggésben különleges adatként kell-e kezelni.

Az állampolgári jogok biztosa arra az álláspontra helyezkedett, hogy külső szemlélőként nem lehet eldönteni: az eskütevő valóban vallási meggyőződésből mondta-e el az „*Isten engem úgy segítjen!*” fordulatot vagy pusztán csak hagyománytiszteletből, netán egyéb, nem vallásos megfontolásból. Éppen ezért – szól az ombudsmani érvelés – nem kifogásolható adatvédelmi szempontból az a gyakorlat, amikor az esküokmány szövegét elhelyezik a köztisztviselő

²³ Például a Honvéd Koronaőrseg tagjának esküje. 2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról.

személyi anyagában, még akkor sem, ha abból egyértelműen kiderül, hogy az illető elmondta-e az esküjét megerősítő mondatot vagy sem.²⁴

Nem sértik az adatkezelési szabályokat a lakosság vallási meggyőződésére vonatkozó, önkéntes és névtelenséget garantáló tudományos, illetve közcélokat szolgáló felmérések, adatgyűjtések, feltéve, hogy az adatok nem fejthetők vissza, nem köthetők konkrét személyhez. Ezen az alapon a népszámlálás során is rá lehet kérdezni a vallási hovatartozásra, az állampolgár pedig válaszolhat a kérdésre vagy dönthet úgy, hogy nem nyilatkozik. Egyes esetekben ugyanakkor szükség lehet arra, hogy az állampolgár nyilatkozzon vallási hovatartozásáról, miként azt az Alkotmánybíróság is kiemelte a 46/1994. (X. 21.) AB határozatban, példaként hivatkozva – egyebek mellett – a fegyver nélküli katonai szolgálat szabályaira.²⁵

A korábbi két honvédelmi törvény – a honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény, illetve az időben ezt követő, Honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény – a fegyveres sorkatonai szolgálat alternatívájaként szabályozta a fegyver nélküli szolgálatot, mely akkori formájában 2004-ig, az általános hadkötelezettség eltörléséig létezett. Az 1993. évi CX. törvény kimondta, hogy „*a fegyver nélküli katonai szolgálat, valamint a polgári szolgálat – lelkiismereti okból kért – engedély alapján teljesíthető*”.²⁶ A fegyver nélküli szolgálat választása tehát nem volt alanyi jog, az érintett személynek külön kellett azt kérvényeznie, a honvédelmi igazgatási szerv pedig helyt adott a kérelemnek vagy elutasította azt. Ebből a megoldásból az következik, hogy a jelentkező, ha biztosra akart menni, jól tette, ha nyilatkozott a vallási hovatartozásáról (Tihanyi, 2014).

Hatályos jogunkban ugyanakkor a vallási meggyőződéshez nem kötődnek kötelezettségek: ha a polgár meggyőződéshez köthető igényt szeretne érvényesíteni (például semleges oktatási intézményben vallásoktatást szeretne gyermeke számára), úgy elegendő önmagában az igénybejelentés is (Schanda, 2018).

A meggyőződés kifejezésének joga jelenti az arra való jogot is, hogy az egyén hirdesse meggyőződését vagy akár megkíséreljen másokat meggyőzni e meggyőződés helyességéről, jóságáról. Külföldön – talán a leggyakrabban Franciaországban – újra és újra felvetődik a kérdés, hogy az állam képviselőiben eljáró köztisztviselők, közalkalmazottak, pedagógusok munkavégzésük során kinyilváníthatják-e vallási meggyőződésüket, hordhatnak-e például

²⁴ Lenkovic Barnabás 2001. október 29-én kelt állásfoglalása a köztisztviselői eskü szövegéről (Schanda, 2018).

²⁵ 46/1994. (X. 21.) AB határozat.

²⁶ 1993. évi CX. tv. 92. § (2) bekezdés.

kereszt formájú medált, burkát, egyéb vallási jelképet. A Legfelsőbb Bíróság egy korábbi ügyben arra az álláspontra helyezkedett, hogy a közalkalmazott nem köteles elhallgatni vagy palástolni az ügyfelek előtt a hitbéli nézeteit, ám azokat a vele kapcsolatba kerülő gyermekekre nem erőltetheti rá. Magyarországon a vallást kifejező ruhák viseletével kapcsolatos bírósági ügyek egyelőre még nem merültek fel.

Az azonban nagy biztonsággal leszögezhető, hogy a vallási meggyőződés kifejezésre juttatásának legszigorúbb korlátját mások vallási meggyőződésének szabadsága jelenti, az állam nevében és érdekében fellépő egyenruhás testületek tagjai (így a katonák, rendőrök) nem hordhatnak szolgálatteljesítés közben olyan ruhadarabokat, melyek hitbéli meggyőződésük kifejezésére alkalmas (Benkő, 2021).

4.4. A vallás szabad gyakorlásának és a vallási közösségek jogállásának törvényi szintű szabályozása

A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról a 2011. évi CCVI. törvény (a továbbiakban: Ehtv.) rendelkezik.²⁷

4.4.1. A vallás szabad gyakorlása

Az Ehtv. alapján a lelkiismereti és vallásszabadság joga az alábbi részjogosítványokat foglalja magában:

- mindenkinek joga van a vallási és minden más meggyőződését szabad megválasztani, e meggyőződés megváltoztatni, gyakorolni, akár egyéni, akár közösségi módon, tanítani, nyilvánosan vagy a privát életben kinyilvánítani, avagy a kinyilvánítástól tartózkodni;
- e jogával mindenki úgy élhet, hogy abból sem előny nem származhat, sem hátrány nem érheti őt;

²⁷ 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról.

- a szülő, a gyám jogosult a gyermek vallásos, illetve erkölcsi neveléséről, oktatásáról döntést hozni, és arról e döntésnek megfelelően gondoskodni;
- a lelkiismereti és vallásszabadságot szabadon gyakorolhatják – egyénileg és közösségileg – azok is, akiket oktatási, szociális, egészségügyi intézményben látnak el, úgyszintén azok is, akiket büntetés-végrehajtási intézetben tartanak fogva;
- a lelkiismereti és vallásszabadság joga megilleti a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományába tartozókat, a honvédség kötelékében szolgálatot teljesítőket, akik e jogukat „*szolgálatteljesítésük során – a szervezet működési rendjével és a honvédelmi kötelezettség teljesítésével összhangban – szabadon gyakorolhatják*”.²⁸

4.4.2. A vallási közösségek jogállása

Az Ehtv. meghatározza a vallási közösségek jogállására vonatkozó részletszabályokat. Ezúttal e részletszabályok közül a tárgyalt téma szempontjából releváns kérdésekre fókuszálunk.

Vallási közösségnek a törvény alapján a természetes személyek azon közösségei tekintendők, melyek „*vallás gyakorlására alakultak, és elsődlegesen vallási tevékenységet végeznek*”; ebből a szempontból sem az elnevezésnek, sem a szervezeti formának, sem a jogi státusznak nincsen jelentősége.²⁹

A vallási közösség jogi státuszt illetően kétféle lehet: jogi személyiséggel rendelkező és jogi személyiséggel nem rendelkező. Az előbbinek négy típusát nevesíti az Ehtv., melyek a következők:

- bevett egyház,
- bejegyzett egyház,
- nyilvántartásba vett egyház,
- vallási egyesület.

²⁸ Ehtv. 1–3. §.

²⁹ Ehtv. 6. §.

Ezek mindegyike – a törvényi fogalom meghatározásból következően – „*azonos hitelveket valló, természetes személyekből álló, önkormányzattal rendelkező autonóm szervezet*”.³⁰

A vallási közösségek – konkrét típustól függetlenül – jogosultak arra, hogy saját maguk határozzák meg elnevezésüket, működésük szervezeti kereteit és szabályait.³¹ Elsődlegesen vallási tevékenységet folytatnak. A vallási tevékenység azt Ehtv. szerint „*olyan világnézethez kapcsolódó tevékenység [...], amely természetfelettre irányul, rendszerbe foglalt hitelvekkel rendelkezik, tanai a valóság egészére vonatkoznak, valamint sajátos magatartáskövetelményekkel az emberi személyiség egészét átfogja*”.³² A vallási tevékenység nem ütközhet Alaptörvénybe, jogszabályba, nem járhat más közösségek jogainak, illetve szabadságának sérelmével.³³

A vallási közösségek a szorosan vett vallási tevékenység mellett a közjó érdekében is munkálkodhatnak, például szociális, oktatási, kulturális, gyermekvédelmi stb. tevékenységet is folytathatnak, és ezzel kapcsolatban együttműködésre léphetnek az állammal.³⁴

Arról, hogy az állam elkülönül a vallási közösségektől, az Alaptörvényt releváns rendelkezéseit tárgyaló részben már ejtettünk szót. Az alaptörvényi rendelkezéseket konkretizálja az Ehtv., amennyiben leszögezi, hogy az állam

- „*a vallási közösségek irányítására, felügyeletére szervet nem működtethet, és nem hozhat létre*”;³⁵
- a vallási közösségek belső szabályait, illetve határozatait nem bírálhatja felül, azokat nem módosíthatja, és a kikényszerítésük érdekében sem tehet lépéseket;
- a vallási közösség világi jogszabályban nem szabályozott, belső jogviszonyokból fakadó jogvitáit állami szerv, állami bíróság nem bírálhatja el;
- hosszú távú, átfogó együttműködési megállapodást köthet a kiemelt történelmi-társadalmi szerepű, kiemelkedő szervezettségű, kiemelkedő társadalmi presztízsű vallási közösségekkel, „*kiemelkedő jelentőségű közcélú*

³⁰ Ehtv. 7. §.

³¹ Ehtv. 7/A. § (1) bek.

³² Ehtv. 7/A. § (2) bek.

³³ Ehtv. 7/A. § (4) bek.

³⁴ Ehtv. 9. § (1) bek.

³⁵ Ehtv. 9. § (2) bek.

tevékenységek” támogatására, és az ilyen támogatás adott esetben „a hitéleti támogatásra is kiterjedhet”.³⁶

Az állam semlegességének elvéből következik tehát a különvált működés, amely azonban nem zárja ki a közös fellépést a fontos közösségi célok, a közjó érdekében. Amikor a vallási közösségek közfeladatokat látnak el (mint amilyen az egészségügyi, a szociális tevékenység, az oktatás), akkor az állam nem hagyhatja magukra őket, köteles e célok érdekében együttműködésre lépni velük (Schanda, 2018).

A különvált működés ugyanakkor azt is jelenti, hogy – legalábbis főszabályként – nem létezhetnek félig vallási közösségi, félig állami intézmények, olyan intézménynek pedig, amely világnézetileg határozott elköteleződést mutat, nem lehet az állam a fenntartója. Nem jelenti e szabály sérelmét, ha az állam támogatja az ilyen intézményeket, illetve fenntartóikat (Benkő, 2021).

A különvált működés másik folyamánya, hogy az állam nem szólhat bele a vallási közösségek belső ügyeibe, szervezetük, működési rendjük kialakításába, tisztségviselőik kiválasztásába. Létezik azonban egy jelentős, és a tárgyalt téma szempontjából relevanciával bíró kivétel: a katonai ordinariátus élére ugyan az Apostoli Szentszék nevezi ki a tábori püspököt, a kinevezés előtt azonban értesíteni kell a Magyar Kormányt, a kinevezés során pedig tekintettel kell lenni a magyarországi törvényekre, különösképpen a katonai szolgálatra vonatkozó jogszabályokra.

A Magyar Kormányt megilleti egyfajta vétőjog, amennyiben a kinevezettel szemben – tizenöt napon belül – általános politikai jellegű kifogást emelhet (Schanda, 2018). Ezzel együtt a Szentszék nem köteles figyelembe venni a kifogást, vagyis a mindenkori kormány támogatását nem élvező személy is kerülhet az ordinariátus élére.

4.5. Összegzés, részkövetkeztetések

Az Alaptörvény VII. cikke deklarálja a gondolat, lelkiismeret és vallás szabadságát. A vallásszabadság jelent egyfelől pozitív vallásszabadságot, vagyis a hitbéli, illetve személyes

³⁶ Ehtv. 9. § (2) bek.

meggyőződés szabad megválasztásának jogát, másrészt negatív vallásszabadságot, mely a meggyőződés megváltoztatásának vagy bármilyen meggyőződéstől való elhatárolódásnak a szabadságát jelenti.

A vallásszabadság és a lelkiismereti szabadság egymás nélkül nem létezik, ha az egyiket korlátozzák, sérül a másik is. A lelkiismereti szabadság magába foglalja a vallásgyakorlás jogát, ez az úgynevezett kultuszszabadság, ez áll a legszorosabb kapcsolatban a többi szabadságjoggal.

A kultuszszabadság számos részjogosítványt tartalmaz, ezek egyike az istentiszteleti helyek létesítéséhez és működtetéséhez való jog. Ide sorolandó az állam azon kötelezettségét is, mely alapján köteles a saját intézményeiben a célra alkalmas, valós lehetőséget biztosítani a vallás szabad és korlátozásoktól mentes gyakorlására.

Ez a kötelezettség terheli az államot a honvédség, valamint a kórházak és a büntetés-végrehajtási intézetek esetében. E három területen tehát az állam aktív intézményvédelmi kötelezettsége áll fenn.

Az Alaptörvény kimondja az állam és a vallási közösségek különválasztásának elvét, ezzel biztosítva a vallási közösségek autonómiáját. Az autonómia elvéből következően az állam a vallási közösségek felügyeletére, irányítására nem hozhat létre semmiféle szervet, intézményt, nem kényszerítheti ki az egyházak, vallási közösségek hitelveinek és belső szabályainak, valamint a szerveik által hozott egyedi határozatoknak a betartását.

Az egyes vallási közösségek vonatkozásában az állam megteheti azt, hogy a vallási közösségek jelentőségét, támogatottságát, tényleges társadalmi szerepét, az általuk vállalt feladatokat, az általuk folytatott közcélú tevékenységet figyelembe véve egyes vallási közösségekkel szorosabb kapcsolatot alakítson ki, mint másokkal. Ez önmagában nem sérti az állam és egyház különválasztott működésének az elvét. Erre az elvre egyébként a későbbiekben látunk még példát: az Alkotmánybíróság a 970/B/1994. AB határozatában pontosan azt a kérdést vizsgálta, hogy sérült-e az állam világnézeti semlegességének az elve akkor, amikor úgy döntött, hogy csak négy kiemelt, jelentős múltú, nagy jelentőségű, úgynevezett „történelmi” egyházzal együttműködve hozza létre a tábori lelkeszi szolgálatot, miközben a többi, bevett egyházat kihagyja az együttműködők köréből.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint egy ilyesfajta együttműködés nem alkotmányellenes, vannak azonban áthághatatlan szabályok. Így az állam nem kapcsolódhat össze intézményesen egyik egyházzal sem, nem azonosíthatja magát egyik egyház tanításával

sem, nem avatkozhat be az egyházak belső ügyeibe, és nem nyilváníthat véleményt hitbéli igazságok kérdésében.

A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról a 2011. évi CCVI. törvény rendelkezik. Ez a törvény mondja ki, hogy a lelkiismereti és vallásszabadság joga megilleti a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományába tartozókat, valamint a honvédség kötelékében szolgálatot teljesítőket.

5. A katonai ordinariátus Szlovákiában

Szlovákia jelenkori történelme számos ponton Magyarországhoz kötődik, hasonló a politikai háttér és a kulturális múlt, lakosságának tagjai közel azonos társadalmi traumákkal és kihívásokkal szembesültek a II. világháborút követően, a rendszerváltásokat követően egyszerre csatlakoztak az Európai Unióhoz, és a jelenben is sok a közös vonás, mind a társadalmat és a gazdaságot, mind pedig a bűnözési struktúrát és a biztonságpolitikát tekintve. Egyes vélemények szerint a szlovák államiság évszázados hiánya és az ebből fakadó kisebbségi lét vitathatóvá teszi az összehasonlítást és eme szempontok alapján Horvátország megfelelőbb vizsgálati alapot képez.

Határozott véleményünk azonban, hogy a személyi állomány mindennapi élethelyzetére és nehézségeire, a társadalomhoz fűződő viszonyára, a társadalom lelki egészségi állapotára erőteljesebben hatnak az elmúlt évtizedek közös élményei, mint évszázadok hasonlóságai: jelentős eltérést eredményez a szervezet életében, hogy rendelkezik-e az 1990-es években átélt polgárháborús élményekkel és traumákkal. Tekintettel arra, hogy Magyarország és Szlovákia egyaránt békés rendszerváltást mondhat magáénak, ráadásul a szomszédos országok közül Szlovákia rendelkezik az egyik legfiatalabb katonai ordinariátus megállapodással, véleményünk szerint alkalmasabb hasonlítási pontot képez.

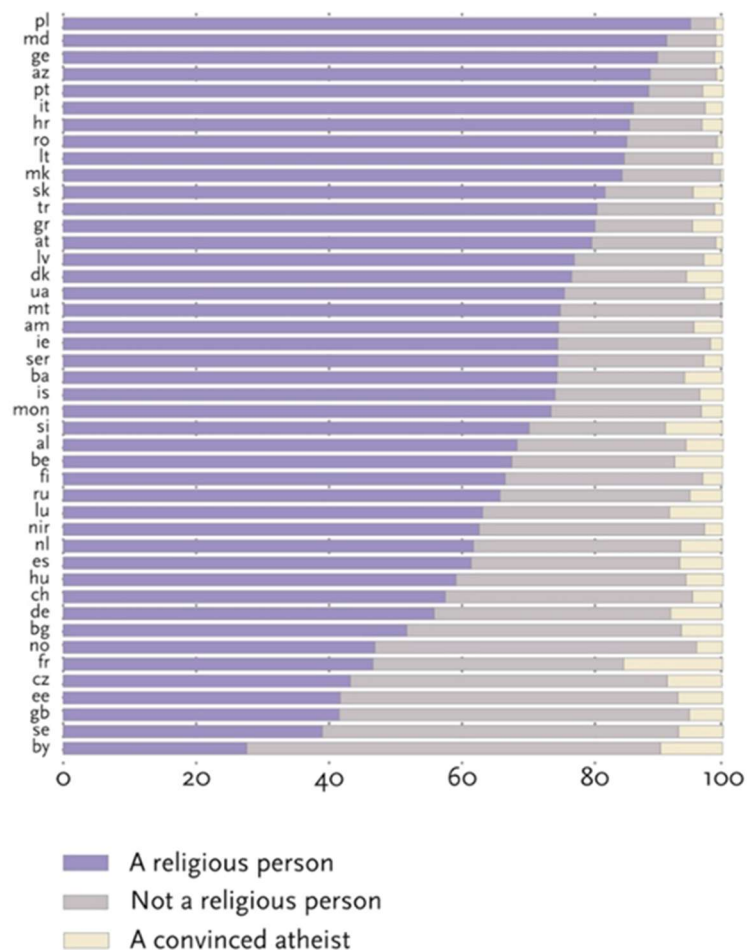
Tárgyalt témám szempontjából jelentősnek minősül egy további különbség is: Szlovákia olyan megállapodást kötött a Szentszékkal, melyben a katonai ordinariátus joghatóságát kiterjesztő módon értelmezték (Szabó, 2014).

Lényeges eltérés, hogy Szlovákiában igen erősek a katolikus hagyományok és az egyház szerepe és súlya is jóval jelentősebb, mint Magyarországon. Ezen állítások alátámasztására érdemes megvizsgálni a The European Values projekt által közreadott kutatási eredményeket a két ország népességének vallásosságáról, illetve templomlátogatási gyakoriságáról.

2. számú ábra: Vallásosság mértéke a nyugati és egyes más országokban

Believing

Percentage of people who say they are (not) a religious person (independently whether or not they go to church)

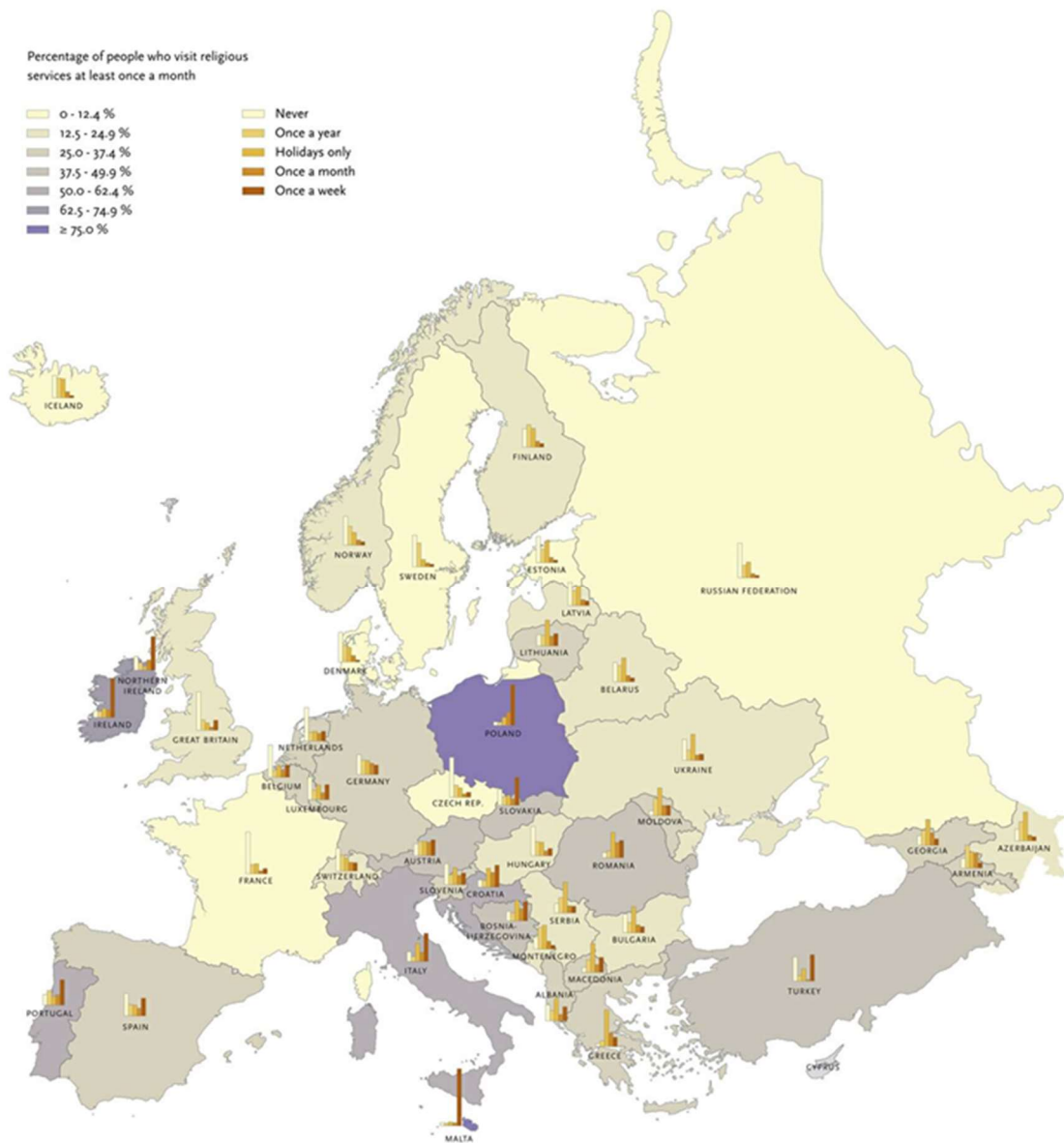

Forrás: European Value Study. <https://europeanvaluesstudy.eu/about-evs/research-topics/religion/>

A kutatás eredményét bemutató diagram alapján elmondható, hogy a szlovák lakosság 81%-a vallásosnak tartja magát, 15 százalékuk nem vallásos, és 4 százalék állítja magáról, hogy meggyőződéses ateista. Ugyanez az arány Magyarországon: a lakosság 59 százaléka vallásosnak tartja magát, 38 százalékuk nem vallásos és 3 százalék állítja magáról, hogy

meggyőződéses ateista. Vagyis Szlovákiában 22 százalékponttal magasabb a vallásos lakosság aránya, függetlenül a templomba járás gyakoriságától.

3. számú ábra: *Legalább havonta egyszer templomba járók aránya a nyugati és egyes más országokban*

Forrás: European Value Study. <https://europeanvaluesstudy.eu/about-evs/research-topics/religion/>

Az előző ábrán megismert adatokat árnyalja a legalább havonta egyszer templomba járók arányát ismertető térkép. Ennek eredményei alapján elmondhatjuk, hogy a szlovák lakosság 26,73 százaléka, a magyar lakosság 10,71 százaléka jár legalább hetente egyszer templomba, illetve a szlovák lakosságnak kétszer akkora része jár legalább évente egyszer templomba, mint a magyar lakosságnak.

Mindez megerősíti, hogy összességében az egyházak, de kiemelten a katolikus egyház nagyobb szerepet tölt be Szlovákiában és a szlovák lakosok életében.

Mindezek a tényezők együttesen indokolják, hogy megvizsgáljuk: miként jött létre és milyen módon működik a tábori lelkeszi szolgálat Szlovákiában.

5.1. A katolikus egyház helyzete Szlovákiában – rövid áttekintés

Csehszlovákia 1918-as megalakulásával kiszakad a történelmi Magyarország egyházszervezetéből a ma jogutód szlovák egyházszervezet. Az újonnan létrejövő államszervezet. A pápai elismerést követően 1919-ben a Szentszék delegálta nunciát az országba, így létrejött a hivatalos kapcsolat a Vatikán és az új állam között. 1920-ban a pápa püspököket nevezett ki a teljes területében elcsatolt egyházmegyék élére, ami az első mérföldkövet jelentette a csehszlovák egyházi igazgatás megalakulásában (Rácz, 2008). Csehszlovákia politikáját ezzel együtt megalakulásától antiklerikalizmus jellemezte, amelynek eredményeként megalakulásától fennállásának teljes idejére feszült viszonyt ápolt a Szentszékkel.

A csehszlovák vezetés azonban belátta, hogy a Szentszékkel történő megegyezés elősegíti politikai stabilitását, így 1927 decemberében sor került a *Modus vivendi* egyezmény aláírására, amely deklarálta a Csehország politikai határain belül joghatósággal bíró ordinariátusokat, illetve megszüntette a külföldi ordinariátusok joghatóságát, továbbá bevezette a kormányzati vétójogot és az állami hűségesküt az egyházi méltóságok kinevezésénél.

A II. világháborút követően tovább romlott a Szentszékhez fűződő viszony. A bécsi döntéseket megelőző állapot szerinti területi visszarendeződést követően a csehszlovák kormányzat továbbra is érvényesnek ismerte el a *Modus vivendit*, azonban előírásait nem tartotta be, valamint az egyezmény megszegéseként értelmezte, amelynek retorziója az egyházi birtokok kisajátítása volt. A kommunista hatalomátvételt követően az egyházat megfosztották

jogaitól, ellenzéki szerepbe kényszerítették, ami a püspöki pozíciók kiüresedéséhez és 1990-ig tartó betöltetlenségéhez vezetett (Rácz, 2008).

Az önálló Szlovák Köztársaság 1993. január 1-jén alakult meg (függetlenségét a Szentszék már a kikiáltás napján elfogadta), ezzel egy olyan új állam jött létre, mely ugyan rendelkezett történelmi előzményekkel, de nem rendelkezik olyasfajta államisággal, mint Közép-Kelet-Európa többi országa. Márpedig ez a körülmény az országépítés, vagyis a politikai, jogi, gazdasági keretek kialakításakor számottevő nehézségeket idézett elő, különösen amiatt, hogy – legalábbis egyes szerzők (Vida, 2007) szerint – sem a lakosság, sem pedig a politikusok nem voltak kellőképpen felkészülve a szuverén létre.

A szlovák államiság létrejöttével párhuzamosan Magyarországon is sorsdöntő események zajlottak, nagyjából erre az időszakra esett a rendszerváltás, a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa és a Varsói Szerződés megszűnése, valamint a szovjet csapatok kivonulása az országból.

Ebből következően hasonlóan zajlott a demokratizálódás folyamata mindkét országban, és hasonlóan alakultak a külpolitikai és a nemzetbiztonsági stratégiák is. Ezzel együtt sem volt felhőtlen Szlovákia és Magyarország viszonya, a háttérben döntően az eltérő nemzeti érdekek, valamint a szlovák területen élő magyar ajkú kisebbség helyzetének eltérő megítélése állt (Vida, 2007).

Az új szlovák állam külpolitikája ellentmondásosan alakult, még úgy is, hogy a nemzetközi elismerésre, illetve a diplomáciai kapcsolatok felvételére gyorsan sor került. A szlovák döntéshozók részéről világos volt a szándék: a lehető leghamarabb csatlakozni kell a meghatározó nemzetközi szervezetekhez és integrációs intézményekhez.

Az 1993 és 1997 közötti időszakot azonban nagyban meghatározták a külpolitikai kudarcok, melyek háttérében az állt, hogy bár az ország külső kapcsolataiban azt kommunikálta, hogy része kíván lenni a nyugati civilizációnak és ennek érdekében hajlandó megtenni a szükséges gazdasági, politikai lépéseket, ám a politikai szándéknyilatkozatokat tettek nem követték (Duleba, Lukac & Wlachovsky, 1998).

1998-ban szemléletváltás következett be a szlovák külpolitikában, köszönhetően a Mikuláš Dzurinda vezette kormánynak. Hamarosan haderőreformra is sor került, a reform eredményei elérhető közelségbe hozták a NATO-tagságot. A kormány vállalta, hogy 2006-ra professzionális hadsereget állít fel (Vida, 2007). Szlovákia Magyarországgal egy napon, 2004-ben vált az Európai Unió tagjává, ezt megelőzően vállalta az Európai Gazdasági és Monetáris Unióba történő belépést (Suhányi, 2008).

Nem túlzás azt állítani, hogy Szlovákiában történelmi hagyományai vannak a katolikus egyházzal való feszült viszonyoknak. Mindez 1918-ra vezethető vissza, az ekkor megalakult Csehszlovákia ugyanis Rómát ellenségének tekintette, és néhány év leforgása alatt a kassai kivételével az összes – egyébként német vagy magyar származású – püspököt kiutasította az országból. A viszony tovább romlott a két világháború között, majd a második világháború után. Előbb csak korlátozták az egyház jogait, 1948-tól azonban fokozatosan felszámolták az egyházi életet.

Egyházi kapcsolatok terén az enyhülést az 1968-as év hozta el, önálló, Magyarországtól független egyháztartomány ugyanis ekkor még nem létezett. Az államvezetés szerette volna elérni, hogy a Szentszék állítson fel egy szlovák egyháztartományt; ez 1977-ben, a nagyszombati érsekség felállításával valósult meg. 1995-ben további szervezeti fejlődést jelentett, hogy a kassai püspökég érseki rangra emelkedik, és fennhatósága alá rendelik a rozsnyói és a szepesi egyházmegyéket.

A következő eseményt 2003. január 20-án a Szentszékkel kötött megállapodás jelentette, e megállapodás révén jött létre a szlovák katonai ordinariátus.

Lényeges már ezen a ponton leszögezni, hogy Szlovákiában a katolikus egyház jelentős támogatottsággal rendelkezik, a lakosság 70 százaléka katolikus vallású. A katolikus egyház (*Katolícka cirkev na Slovensku*) egyébiránt latin és görög rítusú katolikus egyházmegyékre oszlik.

5.2. A szlovák rendőrségi lelkészek jogállása

Az Apostoli Szentszék és a Szlovák Köztársaság között 2000-ben kötött a diplomáciai kérdéseket rendező konkordátum, amely az alapját képezi a 2003-ban aláírt, a katonák lelkipásztori ellátásáról szóló bilaterális megállapodásnak. E megállapodás alapján 2003. március 1-jén kezdte meg működését a Szlovák Katonai Ordinariátus.³⁷

A katonai ordinariátus joghatósága – hasonlóan a horvát megoldáshoz – kiterjesztett: kiterjed a katonák, a rendőrök, a vám- és pénzügyőrök, büntetés-végrehajtási dolgozók, a vasúti

³⁷ Ordinariát ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej Republiky.

rendőrség tagjai, a tűzoltóság tagjai és a hegyi mentők, valamint a bíróságok biztonsági szolgálatát ellátó szervezet hivatásos alkalmazottainak lelki gondozására.

A katonai ordinariátus alapokmánya elismeri, hogy különleges életkörülményeik folytán a lelki gondozás speciális formájára van szükségük a Szlovák Köztársaság fegyveres erőiben, a Rendőrségnél, a Szlovák Információs Szolgálatnál, a Börtön- és Igazságügyi Őrségnél, a Vasútnál, a Rendőrségnél, a Tűzoltó- és Mentőszolgálatnál, a Hegyi Mentőszolgálatnál és a Vámhivatalnál (az alapokmányterminológiája szerint „fegyveres erők, fegyveres testületek és mentőalakulatok”) szolgálatot teljesítőknél, valamint mindazoknak, akiket bíróság jogerős határozata szabadságuktól megfosztott, és őrizetben vannak vagy szabadságvesztés-büntetésüket töltik, számukra ezért az Ordinárius megfelelő feltételeket biztosít az állandó és megfelelő lelki gondozáshoz.³⁸

Fentiekből következően a felsorolt szervek állományába tartozó hivatásosok és köztisztviselői státuszú alkalmazottak mellett a büntetés-végrehajtási intézetekben szabadságvesztésüket töltő elítéltek lelki gondozása is beletartozik az ordinariátus feladatkörébe (Író, 2017).

A joghatóság alá tartoznak a hivatásos állományú aktív dolgozók, továbbá a nyugállományba vonultak, a hallgatói jogviszonyban lévők, azok, akik tartósan betegállományban vannak, mindezekben túlmenően az aktív dolgozók családtagjai és az aktív dolgozókkal egy háztartásban élők, az alábbiak szerint:

- a) a fegyveres erők, a fegyveres testületek és a mentőalakulatok tagjai és személyzete, mindazok, akik ideiglenes vagy állandó szolgálatot teljesítenek ott;
- b) a fegyveres erők, a fegyveres testületek és a mentőalakulatok tagjai, akik öregségi nyugdíjra jogosultak vagy öregségi nyugdíjat kapnak;
- c) a fegyveres erők és a fegyveres testületek iskoláinak hallgatói és tanulói, az ezen szervezetekhez tartozó kórházakban, szociális intézményekben tartózkodó betegek és ellátottak, valamint az egészségügyi és szociális intézmények alkalmazottai;
- d) az a) pontban említett személyek családtagjai; a), b), c) pontokban említett személyeik házastársai és gyermekei, beleértve a felnőttkorúakat is, ha ugyanabban a háztartásban élnek, valamint rokonaikat és házi segítőiket, ha ugyanabban a háztartásban élnek;

³⁸ Štatút Ordinariátu ozbrojených síl a ozbrojených zborov SR.

- e) olyan személyek, akiket állami hatóság határozatával megfosztott és őrizetben vannak vagy szabadságvesztés-büntetést töltenek.

Az ordinariátus székhelye Pozsonyban található, főtemploma korábban a Szent Jakab Plébániatemplom volt, 2011. január 22-től a pozsonyi Szent Sebestyén-templom.

A szlovák ordinariátus élén az ordinárius püspök áll, akit akadályoztatása esetén az általános helynök helyettesíti. A püspököt ötévente jelentéstételi kötelezettség terheli a Szentszék irányában. A fegyveres erők, a fegyveres testületek, valamint a mentőalakulat mellett működő szolgálati ág élére püspöki helynököt nevez ki az ordinárius.³⁹

Az ordinariátus Kúriája (lényegében: hivatala) biztosítja, hogy az ordinariátus személyzete a kánonjogi előírásoknak és a Szlovák Köztársaságban érvényes törvényi előírásoknak megfelelően teljesítse előírt feladatait a Fegyveres Erők, a Fegyveres Testület és a Mentőhadtest minden egységében. Lényeges (és a magyar szabályozásból hiányzó) rendelkezés szerint az ordinariátus a rendes archívum mellett egy titkos archívumot is működtet (a Kúria felügyelete alatt), a titkos archívumban a kánonjogi előírásoknak, valamint az állami adatvédelmi szabályoknak megfelelően őrzik a joghatóság alá tartozók lelki és személyi ügyeire vonatkozó iratokat.⁴⁰

Az ordinariátus személyzete papokból és diakónusokból áll (ez utóbbi olyan papot jelent, aki még nem szentelték áldozópappá).⁴¹ A szervezethez kirendelt papok annak a rendvédelmi szervnek az állományába kerülnek, amelynél a lelkipásztori szolgálatot látják el, tiszti minőségben viselik az adott rendvédelmi szerv egyenruháját és a státuszuknak megfelelő rendfokozatot.

A rendőrséghez kinevezett pap ténylegesen is a rendőrség épületében fejti ki tevékenységét, a rendőrkapitányság köteles ugyanis az ordinariátus rendelkezésére bocsátani egy állandó helyiséget, és köteles az oda való szabad bejutást biztosítani mind szolgálati időben, mind azon túl.

A rendőrkapitányság szolgálati gépkocsi használatát is lehetővé teszi a rendőrségi lelkipásztor számára, hogy eljuthasson a rendőrkapitányság székhelyén kívül található

³⁹ Štatút Ordinariátu ozbrojených síl a ozbrojených zborov SR.

⁴⁰ Štatút Ordinariátu ozbrojených síl a ozbrojených zborov SR.

⁴¹ Hlava V. Klérus Ordinariátu. Článok 22. (1) Presbytérium ordinariátu tvoria svetskí a rehoľní kňazi a diakoni, ktorí v ordinariáte vykonávajú službu.

rendőrörsökre is (Író, 2017). A rendőrségi lelkipásztor felett a munkáltatói jogkört a szolgálati hely szerinti kapitányságvezető gyakorolja, az illetményt a belügyminisztérium folyósítja.⁴²

Az ordinariátusi tevékenységbe bizonyos körben szerzetesek és laikusok is bevonhatók. A szerzetesek és laikusok kötelesek működésük során a kánonjogi szabályokat maradéktalanul betartani, szabálysértés esetén pedig azonnali hatállyal megszüntethető a megbízásuk, illetve a munkaszerződésük.⁴³

A szlovák katonai ordinariátus alapokmánya rögzíti azt is, hogy az aktív ordinariátusi szolgálat megszűnése után a lelkészek olyan gazdasági támogatásra és szociális ellátásra jogosultak, amely betegség, fogyatékoság vagy öregség esetén megfelelő fedezetet nyújt a szükséges kiadásaira. Mindennek fedezetét az állami költségvetés jelenti, hiszen – miként az alapokmányban tett vállalásból kitűnik – „a Szlovák Köztársaság a Szlovák Köztársaság jogszabályainak megfelelően pénzügyi és anyagi biztonságot nyújt az ordinárius papság számára”.⁴⁴

5.3. A szlovák rendőrségi lelkipásztori szolgálat feladatköre

A szlovák rendőrségi lelkipásztori szolgálat a rendőrségi hivatal járási igazgatóságának székhelyére van telepítve. A rendőrségi lelkipásztor felett a vikárius rendelkezik utasítási joggal.

A rendőrségi lelkipásztor a vikárius utasításait követve köteles azokat a szolgálatát érintő feladatokat is ellátni, melyek a katonai ordinariátus döntéseiből következnek. E kereteken belül a rendőrségi lelkipásztorok saját maguk szervezik meg a szolgálatot (Író, 2017).

A rendőrségi lelkipásztor feladatai a következőképpen alakulnak. Lelkigondozást nyújt a rendőrök és a rendőrök családtagjai számára, bizonyos esetekben pedig a rendőrségi fogdában fogvatartott személyek, illetve a rendőrség által biztosított személyek számára is.

Lelkipásztori teendőket lát el az érsekújvári (Nové Zámky) rendőrségi hivatalokban és annak alsóbb szintű szervezeti egységeiben. Előkészíti a szentségek felvételét, kiszolgáltatja a

⁴² Štatút Ordinariátu ozbrojených síl a ozbrojených zborov SR.

⁴³ Štatút Ordinariátu ozbrojených síl a ozbrojených zborov SR.

⁴⁴ Štatút Ordinariátu ozbrojených síl a ozbrojených zborov SR.

szentségeket (szentségek a keresztelés, a bérálás, az oltáriszentség, bűnbocsánat, betegek kenete, tanítás és istentisztelet, a házasság szentsége).

Vezeti az anyakönyveket, a szükséges nyilvántartásokat. Válaszol a hozzá forduló rendőrök kérdéseire erkölcsi, illetve lelki életre vonatkozóan, tanácsot ad és lelki segítyt nyújt mind az egyén, mind a közösség számára. Segíti a pályakezdők beilleszkedését, a hazaszeretet és az etikus hozzáállás elmélyítését. Együttműködik a katonai ordinariátussal annak érdekében, hogy a lelkészi szolgálat minden fegyveres testületnél és rendvédelmi szervnél egységes legyen. Folyamatosan tartja a kapcsolatot a katonai ordinariátussal, részt vesz annak szakmai és egyházi rendezvényein.

Együttműködik a működési területén található plébániák lelkészeivel, valamint az ökumené jegyében a többi elismert egyház képviselőivel. Megtesz mindent annak érdekében, hogy megismerje a rendőri munkát, a rendőri szervek működését (Író, 2017).

5.4. Összegzés, részkövetkeztetések

Az Apostoli Szentszék és a Szlovák Köztársaság képviselői 2003-ban írták alá a katonák lelkipásztori ellátásáról szóló bilaterális megállapodást, a Szlovák Katonai Ordinariátus pedig 2003. március 1-jén kezdte meg működését.

A szlovák katonai ordinariátus – hasonlóan a horvátok által is alkalmazott modellhez – kiterjesztő jellegű joghatósággal bír, vagyis megkapta a joghatóságot, hogy a katonaság mellett a rendőrségnél, a vasútrendőrségnél, illetve a büntetés-végrehajtási intézményeknél is folytasson lelkipásztori tevékenységet.

Joghatósága alá tartoznak a fegyveres erők, fegyveres testületek és mentőalakulatok aktív és nyugállományú tagjai, a testületek iskoláinak tanulói, a szervezetekhez tartozó kórházak és szociális intézmények betegei és dolgozói, mindezek családtagjai, illetve a szabadságvesztésüket töltő személyek.

Ezt a széles körű joghatóságot indokolja, hogy Szlovákiában a lakosság nagy része a római katolikus vallás híve, de legalábbis támogatója, vagyis a szlovák társadalomban a katolikus egyház presztízse kiemelkedően magas.

Az ordinariátus székhelye Pozsonyban található, élén a püspök áll, akit ötévente jelentéstételi kötelezettség terhel a Szentszék irányába. Személyzetét papok és diakónusok alkotják, akik azon testület állományába kerülnek, ahol a lelkipásztori szolgálatot ellátják.

Az ordinariátus struktúrájában számos azonosságot fedezhetünk fel a magyar katonai püspökség intézményi struktúrájával. Szervezetén belül két külön általános helynöki státuszt vezettek be, az egyik általános helynök a katonaság, a másik a rendőrség és többi belügyi szerv állományának lelkigondozásáért felel.

Az, hogy az ordinariátus joghatósága kiterjed a katonák családtagjaira, valamint a katonákkal közös háztartásban élő személyekre, továbbá a honvédségi oktatási intézmények hallgatóira is, következik a *Spirituali Militum Curae* kezdetű apostoli konstitúció rendelkezéseiből.

Ami azonban ezen túlmutat, az az, hogy Szlovákiában a rendőrök családtagjai, a velük közös háztartásban élők, valamint a fegyveres testületek oktatási intézményeinek hallgatói is az ordinariátus joghatósága alá tartoznak. A szervezet működtetéséhez szükséges anyagi háttérrel a szlovák állam biztosítja a központi költségvetésen keresztül.

A rendőrségi lelkipásztorok feladata a lelkigondozáson túl kiterjed a szentségek kiszolgáltatására, anyakönyvek vezetésére, valamint az ökumené jegyében segíti a rendőri állomány erkölcsös, hazaszerető világnézetben történő munkavégzését.

6. A katonai ordinariátus Magyarországon

1994-ben jött létre a Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentszék között az a kétoldalú megállapodás, amely a katonai ordinariátus felállításáról rendelkezik. A dokumentum a részleges megállapodásnak tekinthető, márpedig ez a megoldás magában hordozza annak lehetőségét, hogy a későbbiekben, ha az indokolt, újra lehet tárgyalni a megállapodás pontjait, és azokat – ha az mindkét fél szándékával egyezik – megfelelőképpen módosítani is lehet.

Mindezt már csak amiatt is indokolt előljáróban leszögezni, mert 1994 óta számos változás történt Magyarországon, így jelentős társadalmi átalakulás ment végbe ez idő alatt (ne felejtjük: 1994-ben még a rendszerváltás szelleme hatotta át a politikát, a közéletet).

Egyéb körülmények is megváltoztak: hivatásos szerződéses katonaság váltotta fel a sorkatonai szolgálatot, megszűnt a Magyar Határőrség, mint önálló szervezet és beolvadt a Rendőrségébe, jelentősen változott a katonaság által elvégzett tevékenységek köre. Amennyiben sor került az 1994-es megállapodás újratárgyalására, úgy ezeket az alapvető változásokat feltétlenül figyelembe kell venni (Ujházi, 2011).

Ebben a fejezetben az 1994-es megállapodástól kezdődően vizsgálom meg a magyar tábori lelkészi szolgálat létrejöttét, jogi státuszát, szervezeti felépítését, feladat- és hatáskörét.

6.1. *Történeti előzmények*

A magyar tábori lelkészet középkori, Habsburg-kori fejlődéséről egy korábbi fejezetben már esett szó, a most következőkben az 1994-es újjászervezés közvetlen előzményeit tekintjük át.

6.1.1. Történeti előzmények a rendszerváltozásig

Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében háború, illetve mozgósítás idejére állt fel a tábori lelkészet, minden katonai erődben, valamennyi hadsereg-parancsnokságnál és az összes tábori-, illetve tartalékkórháznál. Az I. világháború után azonban a hadseregben felszámolták a lelkészi szolgálatot, 1919 novemberében a bécsi apostoli tábori helynökség is megszűnt. Ezzel

párhuzamosan ugyanakkor megindult az újjászervezés is, 1920 elején a kormányzó ki is nevezte a tábori püspökség vezetőjét, aki hamarosan a pápától is elnyerte a megerősítést. A reformátusok erőteljes ellenérzéseiknek adtak hangot a kialakult helyzettel kapcsolatban, ezért 1921-ben a kormányzó engedélyt adott egy közös evangélikus–református tábori püspökség alapításához is, amely 1923-ban megkezdte működését (Borovi, 1992).

Az ezt követő néhány évtizedben kaotikus helyzet uralkodott a tábori lelkészek szerveződéseit tekintve, nagyjából 1940-re alakult ki az a struktúra, amelyben a harcoló katona és a hadsereg polgári személyeinek lelkigondozásáért a Fővezérség felelt, a hátszágban állomásozó alakulat állományának lelkigondozását pedig a Honvédelmi Minisztérium szervezte meg (Hargittai, 1988).

A második világháború vége felé a katonai lelkészek nagy része külföldre menekült, és ott folytatta tevékenységét, a református tábori püspökség pedig 1944-ben felfüggesztette működését. 1945 januárjában kezdődött meg az tábori lelkészi szolgálatok újjászervezése, majd az év augusztusában felállították az izraelita lelkészetet is, s mindezeket együtt a Honvédelmi Minisztériumba integrálták „a HM római katolikus/ protestáns/ izraelita lelkészi osztálya” neveken. A lelkészi osztályok hitéleti kérdésekkel nem, inkább humanitárius ügyekkel foglalkoztak. Végül, az 1951. évi őszi hadseregáttszervezéssel egyidőben felszámolták a lelkészi osztályokat (Borovi, 1988).

A szocialista időkben hitélet gyakorlásáról nem lehetett szó a hadseregben. Változás az 1980-as évek vége hozott, melynek voltak egészen nyilvánvaló jelei is. Például, már nem elvtársnak, hanem bajtársnak, 1990-től úrnak szólították a katonákat, megszűnt a Politikai Főcsoportfőnökség, 1989 októberében megtiltották a politizálás minden formáját a hadseregben, ezzel együtt engedélyezték a szabad vallásgyakorlást, (igaz, egyelőre még csak egyéni formában). Az új feladatokkal és eszmerendszerrel felvértezett hadsereg neve 1990. március 15-től Magyar Honvédségre változott.⁴⁵

Az átalakulás – érthetően – nem volt zökkenőmentes, az egyik neuralgikus pontot azoknak az ügye jelentette, akik a fegyveres katonai szolgálatot lelkiismereti okokból tagadták meg; ez a magatartást a törvény szigorúan büntette. A katolikus egyház már 1988-ban javaslatot tett az alternatív katonai szolgálat bevezetésére, a kormány azonban ekkor még csak annyi

⁴⁵ A Tábori Lelkészi Szolgálat és a Katolikus Tábori Püspökség. Újjászervezés 1994. május végéig. Részlet az Inter arma caritas - Fegyverek között a szeretet - 20 éves a Katolikus Tábori Püspökség című kötetből (A Tábori Lelkészi Szolgálat, 2015).

engedményt tette, hogy lehetővé tette: „*a sorkatonai szolgálatot teljesítők eltávozásuk idején polgári öltözetben vallásos összejöveteleken részt vehetnek*”.⁴⁶

6.1.2. Történeti előzmények a rendszerváltozástól 1994-ig

Az Országgyűlés 1989 nyarán módosította a honvédelemről szóló 1976. évi I. törvényt, ekkor tizennyolc hónapra csökkentették a katonai sorkatonai és a polgári szolgálat időtartamát, és bevezették a fegyver nélküli katonai szolgálatot (Tábori Lelkészi Szolgálat, 2015).

Mérföldkőnek tekinthető az 1989. október 23-án kihirdetett Alkotmány, mely deklarálta a lelkiismereti és vallásszabadságot, ennek alapján 1990. január 24-én megszavazta az Országgyűlés a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvényt. 1991 őszén a honvédelmi törvény módosításával 55 évről 50 évre csökkentették a hadkötelezettség felső korhatárát, és mérsékelték a sorkatonai szolgálat idejét is, tizenkét hónapra, valamint a polgári szolgálatét huszonnyolc hónapról huszonkettőre. Komoly akadályt jelentett még ebben az időben is az egyházakról szóló törvény azon rendelkezése, mely a laktanyákban csak az egyéni vallásgyakorlást engedélyezte, de annak közösségi formáját nem (Varga, 2018).

A Honvédelmi Minisztérium 1990-ben felkérte a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Szociológia Tanszékét a honvédségen belül egy átfogó kutatás lefolytatására. A doktori dolgozat egy korábbi fejezetében már hivatkoztunk – egy alkotmánybírósági határozat apropóján – erre a felmérésre. A kutatás során a sorállomány hét százalékát kérdezték meg, és további közel hétszáz személyt a hivatásos állományból. Nemcsak a vallási hovatartozásra voltak kíváncsiak a kutatók, hanem mérték a vallásosság intenzitását, illetve a templomba járás gyakoriságát is.

Arra is kitért a vizsgálat, hogy a válaszadók mely dolgoknak érzik hiányát a laktanyán belül. A legtöbben a ruházat, a szabadidő, a szórakozási lehetőségek hiánya miatt voltak elégedetlenek, csak nagyon kevesen említették, hogy jobban éreznék magukat, ha lenne a laktanyán belül lehetőség a vallásgyakorlásra, illetve a lelkiélet ápolására. Arra a kérdésre, hogy a megkérdezetteknek mennyire lenne igénye lelkigondozásra, 31 százalék jelezte, hogy lenne

⁴⁶ 1976. évi I. törvény a honvédelemről.

rá igénye, 55 százalék nem tudott erre válaszolni, 14 százalék azonban egyáltalán nem kívánt ilyen lehetőséggel élni. Azt is megkérdezték a kutatók, hogy egyetértenek-e a tábori lelkészet felállításával: a válaszadók körülbelül 20 százalék válaszolt igennel, a többség azonban nem tudott vagy nem akart válaszolni a kérdésre. A kutatók ugyanakkor záró elemzésükben felhívták arra a figyelmet, hogy a válaszadók nagy többsége aligha volt tisztában azzal, mit értünk lelkigondozás alatt: a válaszadók 37 százaléka nem kapcsolta össze a fogalmat az egyházzal. Közel azonos volt azok aránya is, akik nem vennének részt lelkigondozáson. Összességében a kutatók és a döntéshozók sikeresnek minősítették a felmérést, mivel a hipotézis szerint a válaszadók 10 százaléka támogatja a katonai lelkészség felállításának gondolatát, ám végül a megkérdezettek 20-30 százaléka nyilatkozott pozitívan (Tábori Lelkeszi Szolgálat, 2015).

Ezt követően került sor 1993 nyarán az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény módosítására, melynek révén lehetővé vált a hadseregben a közösségi vallásgyakorlás; ez az intézkedés tette lehetővé a tábori lelkészi szolgálat létrehozását. A módosított törvényszöveg értelmében *„a katonai szolgálatot teljesítő a vallását – a katonai szervezet működési rendjével és a honvédelmi kötelezettség teljesítésével összhangban – szabadon gyakorolhatja”*.⁴⁷ Még ugyanebben az évben a Kormány kibocsátotta a 2052/1993. (XII. 22.) Korm. határozatot, mely felhatalmazást adott a honvédelmi miniszternek a tábori lelkészi szolgálat felállításával kapcsolatos munkálatokra, az ezekkel összefüggő tárgyalások lefolytatására, a négy nagy egyházzal a szükséges megállapodások aláírására (Varga, 2018).

A honvédségen belüli csoportos és egyéni vallásgyakorlás szabadságát megerősítő, a lelkigondozás lehetőségét biztosító 61/1994. (IV.20.) Korm. rendeletet 1994-ben fogadták el. Időközben – 1994. április 16-án – Rómában a Magyar Állam és a Szentszék képviselői kicserélték az év elején aláírt Megállapodás ratifikációs okmányait. A Szentszék 1994. április 18-ai hatállyal felállította a Magyarországi Katonai Ordinariátust (Tábori Lelkeszi Szolgálat, 2015).

A továbbiakban egyenként megvizsgáljuk a magyar katonai ordinariátus létrejötté és működése szempontjából relevanciával bíró dokumentumokat.

⁴⁷ 1990. évi IV. törvény az egyházakról.

6.2. *Megállapodás a Szentszék és a Magyar Köztársaság között a katonai ordinariátus felállításáról*

1994. január 10-én írta alá egyik részről az Apostoli Szentszék, másik részről a Magyar Köztársaság képviselője a katonai ordinariátus felállításáról rendelkező kétoldalú megállapodást (Acta Apostolicae Sedis, 1994). A megállapodás kihirdetésére jóval később, 2008-ban, a 290/2008. (XII. 9.) Korm. rendelettel került sor.⁴⁸

A Megállapodás célja az, hogy „*a Magyar Honvédség és a Határőrség katolikus tagjai számára állandó és megfelelő módon biztosítsák a lelkipásztori ellátást*”.⁴⁹ A megállapodás a felállítandó szervezetet „Katonai Ordinariátus” néven említi.

A megállapodás a Katonai Ordinariátus jogi státuszát a – korábban már tárgyalt – *Spirituali militum curae* kezdetű apostoli konstitúcióban foglaltaknak megfelelően határozza meg: az ordinariátus kánonjogi megközelítésben teljesen azonos megítélésű, mint az egyházmegye, az élén álló vezető, vagyis a katonai ordinárius azonos jogokkal rendelkezik, mint a megyéspüspök, és a kötelezettségei is ugyanazok. Összeférhetlenségi szabályt nem határoz meg a megállapodás: a katonai ordináriusi pozíció nem összeférhetetlen a megyéspüspöki tisztséggel.⁵⁰

A katonai ordinárius tisztségét kinevezéssel nyeri el, a Szentszék nevezi ki őt erre a posztra, a Szentszék azonban köteles előzetesen értesíteni kinevezési szándékáról a Magyar Kormányt, emellett pedig köteles a jelölt személyének kiválasztásakor figyelembe venni a magyar jogszabályokat, valamint a katonai szolgálatra vonatkozó előírásokat.

A Magyar Kormány korlátozott vétójoggal élhet: „*a kinevezések esetén tizenöt nap alatt a jelölttel szemben általános politikai jellegű kifogást emelhet*”.⁵¹ A megállapodás szövege ugyanakkor nem egyértelmű, nem derül ki ugyanis, hogy a kifogást az előzetes értesítéstől vagy a kinevezéstől számított tizenöt napon belül jelentheti be. A jogintézmény jellegét szem előtt

⁴⁸ 290/2008. (XII. 9.) Korm. rendelet egyfelől a Magyar Köztársaság, másfelől az Apostoli Szentszék között a Magyar Honvédségnél és a Határőrségnél végzendő lelkipásztori szolgálat tárgyában 1994. január 10-én aláírt megállapodás, valamint az egyfelől a Magyar Köztársaság, másfelől az Apostoli Szentszék között a Magyar Honvédségnél és a Határőrségnél végzendő lelkipásztori szolgálat tárgyában 1994. január 10-én aláírt megállapodás értelmezését célzó memorandum egységes szerkezetbe foglalt kihirdetéséről.

⁴⁹ Megállapodás 2.cikk.

⁵⁰ Megállapodás I. fejezet.

⁵¹ Megállapodás II. fejezet.

tartva arra lehet következtetni, hogy a kormány a vétójoggal az előzetes értesítést követő tizenöt napon belül élhet.

A katonai ordinárius munkáját egy általános helynök segíti, akit maga az ordinárius választ ki, választásához azonban szükség van – a megállapodás szövege szerint – „*a Magyar Honvédség, illetve a Határőrség vezetésének egyetértésére*”.⁵²

A tényleges lelkipásztori tevékenységet világi papok és szerzetes papok végzik, ők alkotják együttesen az Ordinariátus papságát, vagy, ha úgy tetszik, az Ordinariátus személyi állományát. A világi papokat a kánonjog szabályai szerint inkardinálják (nevezik ki) az Ordinariátusba. A katonai egyházi szolgálatot főfoglalkozásban, állandó jelleggel ellátó papok a katonai lelkészek, jogaik és kötelezettségeik alapvetően megegyeznek a plébánosok jogaival és kötelezettségeivel. Lehetőség van arra is, hogy az Ordinariátus kiegészítő és tartalékos világi papok és szerzetespapok segítségét vegye igénybe.⁵³

A Megállapodás tételesen felsorolja, hogy kikre terjed ki az Ordinariátus joghatósága. A Megállapodás értelmében ők a következők:

- „a) a katonahívek és a Magyar Honvédség, valamint a Határőrség közalkalmazottai;*
- b) a velük közös háztartásban együttélő családtagjaik, azaz házastársuk, gyermekeik (a nagykorúak is), rokonaik (hózzátartozóik), valamint a házi személyzet;*
- c) a katonai iskolákban tanulók, a katonai kórházakban fekvő betegek, a katonai idősok otthonában és más hasonló intézményben lakók és dolgozók;*
- d) mindazok a hívek, férfiak és nők, akár szerzetesek, akár nem, akik a katonai ordinárius megbízására vagy jóváhagyásával tartós jelleggel valamilyen feladatot végeznek*”.⁵⁴

A katonai ordinárius joghatósága „*személyes, rendes, saját*”, emellett „*a megyéspüspökével párhuzamos joghatóság*”.⁵⁵ Az Ordinariátus felépítése – értelemszerűen – igazodik a Honvédség, illetve a Határőrség belső szervezetéhez, személyi állománya a fentebb felsoroltakon túl állandó lelkészekből, továbbá segéd- és tartalékos lelkészekből áll.⁵⁶

⁵² Megállapodás III. fejezet.

⁵³ Megállapodás IV. fejezet.

⁵⁴ Megállapodás IV. fejezet.

⁵⁵ Megállapodás V. fejezet.

⁵⁶ Megállapodás VI. fejezet.

Az Ordinariátus székhelye a fővárosban van.⁵⁷ Az illetékes miniszterek, vagyis a honvédelmi és a belügyi tárcaért felelős miniszterek felelnek azért, hogy rendelkezésre álljanak „az ordinariátus működéséhez szükséges anyagi, technikai, pénzügyi és személyi feltételek”.⁵⁸ Mindezek forrása tehát az állami költségvetés, lényeges ugyanakkor, hogy az ordinariátus rendelkezésére bocsátandó összeg nem korlátlan, hanem az állami költségvetés lehetőségeihez igazodik.⁵⁹

A Megállapodás rendelkezik a katonai lelkészek kettős alárendeltségéről: katonai tevékenységüket illetően a katonai felettesüknek vannak alárendelve, lelkipásztori teendőiket ugyanakkor a kánonjogi szabályokat és a katonai ordinárius utasításait betartva végzik.⁶⁰

A kettős alárendeltség gyakorlati megnyilvánulása az, hogy ha a katonai lelkész vagy egyházi személy ellen katonai fegyelmi vétség miatt indul – katonai fegyelmi útra tartozó – fegyelmi eljárás, úgy a katonai felettes teszi meg a szükséges lépéseket, menet közben pedig folyamatosan tartja a kapcsolatot és konzultál a katonai ordináriussal. Ha a kánonjog szabályait érintő fegyelmi vétség miatt indul fegyelmi eljárás, úgy a katonai ordinárius jár el, aki köteles a fegyelmi eljárás megindításáról és annak végkimeneteléről az illetékes katonai feletttest tájékoztatni.⁶¹

A katonai ordinárius a katonai lelkészeket kötelező rendelkezéseket ad ki, beszámoltatja a katonai lelkészeket, mindezek mellett folyamatosan ellenőrzi a katonai lelkészi szolgálat működését, helyzetét, amennyiben indokolt, akkor személyesen vagy képviselője útján helyszíni látogatásokat is elrendelhet.⁶²

A Megállapodás rögzíti, hogy a részletszabályok, különösen a szervezeti és működési szabályzat megalkotása a honvédelmi miniszter hatáskörébe tartozik, azzal, hogy a honvédelmi miniszter e szabályok és szabályzók megalkotásakor köteles egyeztetni és megszerezni egyfelől a belügyminiszter, másfelől a Magyar Püspöki Kar egyetértését.⁶³ Amennyiben bármilyen értelmezési, netán alkalmazási probléma merülne fel a Megállapodással összefüggésben, úgy a felek (vagyis a Szentszék és a Magyar Állam) „közös megegyezéssel keresik meg a legmegfelelőbb megoldást”.⁶⁴

⁵⁷ Megállapodás VII. fejezet.

⁵⁸ Megállapodás VIII. fejezet.

⁵⁹ Megállapodás VIII. fejezet.

⁶⁰ Megállapodás IX. fejezet.

⁶¹ Megállapodás X. fejezet.

⁶² Megállapodás XI. fejezet.

⁶³ Megállapodás XII. fejezet.

⁶⁴ Megállapodás XIII. fejezet.

Lényeges és a tárgyalat témám szempontjából kiemelt relevanciával bíró rendelkezést tartalmaz a Megállapodás utolsó pontja, mely szerint, ha akár a Szentszék, akár a Magyar Állam azt állapítaná meg, hogy „gyökeresen megváltoztak” a megállapodás megkötése idején fennállt körülmények, úgy jogosult „tárgyalásokat kezdeményezni a megállapodásnak az új körülményekhez történő igazítására”.⁶⁵

6.3. Memorandum a Megállapodás értelmezéséről

Az 1994-es Megállapodás több ponton is értelmezésre szorult, ebből a megfontolásból bocsátottak ki az aláíró felek 2008. december 8-án egy memorandumot (a továbbiakban: Memorandum).⁶⁶

A Memorandum mindenekelőtt rögzíti, hogy a Megállapodás elfogadása óta eltelt időben jelentős változások következtek be Magyarországon, mely változások érintették a honvédség szervezetét és feladatait. Az első és leglényegesebb novum az általános hadkötelezettség megszüntetése volt, melynek következtében egy, a korábbinál jóval kisebb létszámú és eltérő összetételű (hivatásos és szerződéses katonákból, közalkalmazottakból és köztisztviselőkkel álló) hadsereg jött létre.

A sorkatonaság vége azt is jelentette, hogy alapjaiban változott meg a katonai szolgálat jellege, a társadalom hadsereghez való viszonya, a katonai életpálya és a katonai életforma tartalma. Mindez nem hagyta érintetlenül a tábori lelkészek szerepét sem.⁶⁷

Miként azt a korábbi fejezetben megállapítottuk, az állam semlegességének elvéből következően az állam nem szólhat bele a vallási közösségek belügyeibe, ám e főszabály alól éppen a Katonai Ordináriátus esete jelent kivételt: az ordinárius kinevezése ellen – meghatározott időn belül – a kormány általános jellegű politikai kifogást emelhet.

A Memorandum további területeken bővítette annak lehetőségét, hogy az állam beleszóljon a vallási szervezet belügyeibe, bevezetett ugyanis egy új rendelkezést. Eszerint az ordinárius és a tábori lelkészek javadalmazását „a hivatásos és szerződéses katonák, valamint

⁶⁵ Megállapodás XIV. fejezet.

⁶⁶ Memorandum egyfelől a Magyar Köztársaság, másfelől az Apostoli Szentszék között a Magyar Honvédségnél és Határőrségnél végzendő lelkipásztori szolgálat tárgyában 1994. január 10.-én aláírt Megállapodás értelmezése céljából (Memorandum).

⁶⁷ Memorandum Preambulum.

*a közszolgálati és közalkalmazotti jogviszonyban lévők állománykategóriái keretében, a vonatkozó törvényekkel összhangban a Honvédelmi Minisztérium biztosítja”.*⁶⁸

Mindennek a jogpolitikai indoka az lehet, hogy a honvédségnél, lényegében a honvédség kötelékében szolgálatukat ellátó lelkészek, különösképpen pedig az ordinariátus élén álló tábori püspök javadalmazása nem tekinthető teljes mértékben az egyház belügyének.

A Megállapodás ugyanakkor a katonai püspök és a katonai lelkészek katonai rangjával kapcsolatosan nem tartalmaz rendelkezést, és ezt a hiátust a Memorandum sem pótolja.

A Memorandum ugyanakkor felhatalmazást ad a honvédelmi miniszternek, hogy a vonatkozó nemzeti és világi jogszabályok figyelembevételével, megszerezve a Püspöki Konferencia egyetértését, kiadja a magyar tábori lelkészség szervezeti és működési szabályzatát.⁶⁹

6.4. *A katonai ordinariátus szabályozásának magyar sajátosságai*

A doktori disszertáció második fejezetében részletes bemutatás tárgyát képezte a Spirituali Militum Curae kezdetű apostoli levél, amely alapvetően egy egyházi szabályzó, keretjelleggel tartalmazza a katonai ordinariátusokra vonatkozó alapvető szabályokat. Ez a keretrendszer-jelleg lehetőséget biztosít arra, hogy az itt megfogalmazott szabályokat egyfajta sztenderdként vagy szabványként értelmezzük, amelyet az adott ország jogi, kulturális és történelmi sajátosságaihoz illesztenek az egyes államokkal létrejövő bilaterális – nemzetközi szerződésnek minősülő – megállapodások.

Jelen fejezet célja, hogy a magyar katonai ordinariátus működéséről elfogadott dokumentumok pusztán ismertetése helyett összehasonlító jelleggel mutatja be azokat a sajátosságokat, amelyekben a magyar modell eltér a sztenderdtől. Ezek a hazai szabályozó dokumentumok a HM Tábori Lelkeszi Szolgálat alapító okirata, a magyarországi Katolikus Tábori Püspökség szabályzata, illetve a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény végrehajtásáról szóló 231/2019. (X. 4.) Korm. rendelet.

⁶⁸ Memorandum N.1. pont.

⁶⁹ Memorandum N.2. pont.

A tábori lelkészség belső viszonyait az 1999-ben elfogadott szabályzat rendezi.⁷⁰ A szabályzat meghatározza az ordinariátus működésének alapelveit, a joghatóságra, a szervezetre vonatkozó szabályokat.

A Kormány a 61/1994. (IV. 20.) Korm. rendelettel hozta létre a Tábori Lelkeszi Szolgálatot, alapításkor a honvédségre és a határőrségre kiterjedő joghatósággal és feladatkörrel, négy egyház – a katolikus, a református, az evangélikus és a zsidó egyház – közreműködésével.⁷¹

A Honvédelmi Minisztérium Tábori Lelkeszi Szolgálat alapító okirata rögzíti, hogy a tábori lelkeszi szolgálat egy egységes szervezet, amely három szolgálati ágból épül fel; az egyes szolgálati ágak – amelyek nem költségvetési szervként, ugyanakkor jogi személyként és önálló munkaköri jegyzékkel rendelkező szervezetként funkcionálnak – a következők:

- 1) Honvédelmi Minisztérium Tábori Lelkeszi Szolgálat Katolikus Tábori Lelkeszi Szolgálati Ág, Katolikus Tábori Püspökség (a továbbiakban: HM KTP);
- 2) Honvédelmi Minisztérium Tábori Lelkeszi Szolgálat Protestáns Tábori Lelkeszi Szolgálati Ág, Protestáns Tábori Püspökség (a továbbiakban: HM PTP);
- 3) Honvédelmi Minisztérium Tábori Lelkeszi Szolgálat Zsidó Tábori Lelkeszi Szolgálati Ág, Tábori Rabbinátus (a továbbiakban: HM TR).⁷²

⁷⁰ A Magyarországi Katonai Ordinariátus Szabályzata, 1999. (A továbbiakban: Szabályzat).

⁷¹ 61/1994. (IV.20.) Korm. rendelet a tábori lelkeszi szolgálatról.

⁷² Honvédelmi Minisztérium Tábori Lelkeszi Szolgálat alapító okirata, módosításokkal egységes szerkezetben (a továbbiakban: HM TLSz Alapító okirat). (Hivatalos Értesítő, 2011).

4. számú ábra: *A Katolikus Tábori Püspökség címere. Jelmondata: „Spiritus renovat”, vagyis „A lélek megújít”, jelentése: „minden megújulást Isten Lelkének műve”*

Forrás: www.honvedelem.hu

A tábori lelkészi szolgálat közvetlenül a honvédelmi miniszternek van alárendelve, felügyeletét a minisztérium parlamenti államtitkára gyakorolja.⁷³ Érdeemes megfigyelnünk, hogy az alapító okirat nem tesz külön utalást arra, hogy e felügyeleti jog kizárólag a katonai kérdésekre terjedne ki.

6.4.1. A katonai ordinariátus küldetése

A HM Tábori Lelkészi Szolgálat alapító okirata szerint a tábori lelkészi szolgálat feladata „*az irányítása és felügyelete alá tartozó szervezeteken belüli vallásgyakorlás és lelki gondozás biztosítása*”.⁷⁴ Ezen belül az alábbi konkrét feladatokat kell ellátni:

- „a) a hit- és kegyességi élet, a vallásgyakorlás biztosítása, mise, istentisztelet, biblia- és imaórák tartása;*
- b) egyéni és közösségi lelki gondozás;*

⁷³ HM TLSz Alapító okirat 9. pont.

⁷⁴ HM TLSz Alapító okirat 9–11. pont.

- c) életismereti, erkölcsi oktatás, nevelés;
- d) szociális, karitatív tevékenység végzése a honvédelmi tárca egészségügyi és szociális intézményeiben;
- e) bizalmi fórum biztosítása a katonák számára;
- f) a katonák ellátása a vallásgyakorláshoz szükséges eszközökkel, tárgyakkal, irodalommal;
- g) a katonák részvételének biztosítása a hazai és nemzetközi zarándoklatokon;
- h) a katonák és családtagjaik részére végzett egyházi szolgálat”.⁷⁵

A tábori lelkészi szolgálat alapvetően háromféle célt szolgálhat a fenti, honvédelmi irányítású szervezeteken belül:

- egyéni vallásgyakorlás,
- csoportos vallásgyakorlás,
- lelkigondozás.⁷⁶

A Katolikus Tábori Püspökség szabályzata értelmében az ordinariátus legfőbb küldetése „a katonai környezet evangelizálása és a joghatósága alá tartozó katolikus hívek lelkipásztori ellátása”, minden tevékenységét e küldetés szellemében kell végeznie.⁷⁷

Tevékenysége különösen a következőkre terjed ki:

- törekszik a katonák lelki és erkölcsi életének fejlesztésére;
- igyekszik hozzájárulni a saját eszközeivel ahhoz, hogy a katonák emberileg és szakmai-etikai szempontból fejlődhessenek;
- az ökumené jegyében együttműködik a másik két szolgálati ággal, illetve más egyházakkal.⁷⁸

Ebből kiolvashatjuk, hogy a két dokumentum az ordinariátus küldetését eltérő aspektusból ragadja meg: amíg a Katonai Tábori Püspökség szabályzata elvi oldalról közelíti meg a küldetést és az ellátandó feladatokat, addig a Tábori Lelkészi Szolgálat alapító okirata az

⁷⁵ HM TLSz Alapító okirat 12. pont.

⁷⁶ 231/2019. (X. 4.) Korm. rendelet 32. § (1) bekezdés.

⁷⁷ Szabályzat 3. cikkely.

⁷⁸ Szabályzat 3. cikkely.

elvek gyakorlati megvalósítására fókuszál, és azokat a tevékenységi módokat sorolja, amelyeken keresztül a gyakorlatba ültethető a lelkigondozás feladatának hatékony és széles körű megvalósítása.

6.4.2. A katonai ordinariátus jogállása, vezetése és hivatala

A tábori lelkészségre vonatkozó hatályos szabályokat a 231/2019. (X. 4.) Korm. rendeletben találjuk.⁷⁹ A kormányrendelet leszögezi, hogy tábori lelkészi szolgálat végzésére csak a bevett egyház jogosult,⁸⁰ vagyis olyan bejegyzett egyház, mely átfogó megállapodást kötött az állammal a közjót szolgáló célok érdekében történő együttműködésről.⁸¹ Bevett egyház tábori lelkészi szolgálatot

- a honvédelmi szervezeten belül,
- a honvédelmi tárca irányítása alá eső oktatási intézményben, továbbá
- a Nemzeti Közsolgálati Egyetemen hozhat létre.⁸²

A Szentszékkal kötött 1994-es megállapodás értelmében a tábori püspökség joghatósága kiterjedt a Határőrség állományára is, a Határőrség azonban 2008. január 1-jei hatállyal integrálódott a rendőrség szervezetébe. 1994 és 2007 között a határőrség lelkipásztori ellátásáról – legalábbis formálisan – a katonai ordinariátus gondoskodott. A határőrség integrációja több vonatkozásban is érzékeny kérdésnek bizonyult az állomány számára, leginkább azért, mert az önálló szervezeti lét elvesztését a régóta határőrként szolgálók a szuverenitás, az önazonosság elvesztéseként élte meg.

Számos határőr éppen azért szerelt le, mert nem értett egyet az új helyzettel, képtelen volt beilleszkedni a rendőrségi szervezetbe. Jelenleg tehát a Rendőrség szervezetébe integrált, határvédelmi feladatokat ellátó rendőri állomány, egykori határőrök esetében a lelkipásztori ellátás nem megoldott, pedig éppen egy ilyen horderejű szervezeti változás esetén lenne szükség lelki támogatásra.

⁷⁹ 231/2019. (X. 4.) Korm. rendelet a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény végrehajtásáról.

⁸⁰ 231/2019. (X. 4.) Korm. rendelet 32. § (1) bekezdés.

⁸¹ Ehtv. 9/G. § (1) bekezdés.

⁸² 231/2019. (X. 4.) Korm. rendelet 32. § (1) bekezdés.

A kormányrendelet az alapító okirattal összhangban rögzíti, hogy a tábori lelkeszi szolgálat egységes szervezet, és három szolgálati ágból áll. A szolgálati ágak egymással teljesen egyenrangúak és jogállásuk sem különbözik egymástól; magukat a szolgálati ágakat azokban a kormányrendelet – az alapító okirattal ellentétben – nem nevesíti, csak annyit rögzít, hogy azok a bevett egyházak vezetése alatt állnak.

A szolgálati ágakat tehát a bevett egyházak *vezetik*, a tábori lelkeszi szolgálat egésze pedig a honvédelmi miniszter *alárendeltségébe* tartozik. A szolgálati ágak saját működési és szervezeti szabályzattal rendelkeznek, melyet a miniszter hagy jóvá. A tábori lelkeszi szolgálat létrehozásának és működtetésének anyagi hátterét az állami költségvetés, azon belül a honvédelmi fejezet biztosítja.⁸³

A Szabályzat is megerősíti, hogy a katolikus tábori lelkeszi szolgálat katonai ügyekben a honvédelmi miniszter irányítása alatt működik, szervezeti felépítése pedig igazodik a honvédség szervezeti felépítéséhez. Az SMC-vel összhangban élén a tábori püspök áll, akinek helyettese és akadályoztatás esetén a helyettesítője az általános helynök. Az ordinárius jogi státusza és jogosítványai megegyeznek a megyéspüspökével – tekintettel párhuzamos és versengő hatalmukra –, miként a kötelezettségei is azonosak, feltéve, hogy a szolgálat sajátos szerepe és jellege mást nem diktál.⁸⁴

Az ordinárius a tábori lelkeszek tényleges vezetője, kvázi munkáltatói jogokat gyakorol felettük, ő határoz – értelemszerűen az illetékes honvédségi szervekkel egyetértésben – kinevezésükről, áthelyezésükről, visszahívásukról.

Az ordinárius a kiegészítő lelkeszek vonatkozásában csak a kinevezésről dönt, illetve ő adja a meghatalmazást arra, hogy ideiglenes szolgálatot lássanak el a katonaságnál.⁸⁵ Az ordináriust – a nem-világi megyéspüspökökhöz hasonlóan – változatlanul beszámolási kötelezettség terheli a Szentszék irányában, ötévente köteles beszámolót előterjeszteni az irányítása alá tartozó szervezet állapotáról, és a beszámoló évében „*ad limina*” látogatást kell tennie Rómában, „*Szent Péter és Szent Pál sírjánál*”.⁸⁶

A katonai ordináriust vezetői tevékenységében a Katonai Ordinárius Hivatala támogatja; a Hivatal tagjait – akik a következők – az ordinárius nevezi ki az adott feladatra:

⁸³ 231/2019. (X. 4.) Korm. rendelet 33. § (1), (3)–(4) bekezdés.

⁸⁴ Szabályzat 9–11. cikkely.

⁸⁵ Szabályzat 12. cikkely.

⁸⁶ Ad limina látogatás (visitatio liminum): a megyéspüspökök kötelezettsége, mely abból áll, hogy minden ötödik évben, amikor is a Szentszékhez benyújtja a beszámolóját, köteles látogatást tenni Rómában, és felkeresni Szent Péter és Szent Pál sírját.

- az általános helynök;
- a hivatali titkár, aki – többek között – jegyzői feladatokat lát el, kezeli a levéltárat;
- és adminisztratív feladatokat ellátó kiegészítő személyzet.⁸⁷

A katonai ordinárius munkáját további testületek is segítik, mint a Papi Tanács, a tanácsosok testülete, a Gazdasági Tanács, az egyes katonai kerületek élén tevékenykedő tábori esperesek.⁸⁸

A tábori esperes is kettős alárendeltségben végzi feladatát, egyházi ügyekben a katonai ordinariátus, katonai ügyekben az illetékes katonai egység parancsnokának irányítása alatt áll.⁸⁹ Feladatköre a következőképpen alakul:

- a felügyelete alatt álló katonai kerületben összehangolja a lelkipásztori szolgálat működését;
- javaslatokat tesz a katonai ordinárius felé a lelkipásztori szolgálat hatékonyságának javítását szolgáló intézkedésekre;
- a tábori lelkészeket érintő „személyzeti kérdésekben” (főként az áthelyezéssel és az elmozdítással kapcsolatos ügyekben) egyeztet az ordináriussal;
- vezeti a tábori lelkészek működésével, lelkipásztori tevékenységével összefüggő nyilvántartásokat.⁹⁰

A Szabályzat az SMC felhívásával feloldja a tábori lelkészek kettős normarendszernek való megfelelési kötelezettségét: elhatárolja az egyházi és a világi törvény normaszegésének eseteit, illetve annak következményeit. Amennyiben katonai szabály megszegése miatt indul eljárás a tábori lelkész ellen, eljárásbeli joghatósága a katonai felettesnek és a katonai bíróságnak van az egyházi vezető értesítésének kötelezettségével; amennyiben egyházi szabály megszegése miatt indul eljárás a tábori lelkész ellen, eljárásbeli joghatósága az egyházi felettesnek és az egyházi bíróságnak van a katonai vezető értesítésének kötelezettségével. Jellemzően a Szentszék és az egyes államok között létrejövő bilaterális megállapodás rendezi azt az esetet, amikor a szabályszegés mindkét fél szabályzatába ütközik, Magyarország

⁸⁷ Szabályzat 14–17. cikkely.

⁸⁸ Szabályzat 18–21. cikkely.

⁸⁹ Szabályzat 22. cikkely.

⁹⁰ Szabályzat 23. cikkely.

esetében azonban *A magyarországi katonai ordinariátus szabályzata* tartalmazza az e speciális esettel kapcsolatos rendelkezéseket.

Amennyiben a tábori lelkész munkaviszonyát a honvédség szünteti meg a fegyelmi vétség miatt az egyházi szabályok megszegés nélkül, az ordinariátus őt beosztáson kívül helyezi, eredeti egyházmegyéjébe visszatérésre szólítja fel, illetve egyházmegyei befogadás hiányában hozzájárul a katonai ordinariátuson kívüli kereső egyházi tevékenység folytatásához.⁹¹

6.4.3. Az ordinariátus joghatósága

A Szabályzat az ordinariátus joghatóságáról, illetve annak terjedelméről a korábban már ismertetett normákkal alapvetően egyezően rendelkezik, vannak azonban bizonyos eltérések, különösen a Szentszékkal kötött megállapodásban foglaltakhoz képest. Ezek szerint a szervezet joghatósága a már korábbi fejezetekben megismert, itt meg nem ismételt joghatóságán túl új elem a Megállapodáshoz képest, hogy a joghatóság alá tartoznak azok a külföldi illetékességű katonák, akik Magyarországon tartózkodnak és itt folytatják tevékenységüket, feltéve, hogy nincsen saját tábori lelkészük.

A korábbiakban már hivatkoztunk Ujházi 2013-as tanulmányára, amelyben aggályainak adott hangot azzal kapcsolatosan, hogy a magyar katonai ordinariátus joghatósága más hadseregek katonáira is kiterjed (értelemszerűen abban az esetben, ha a szóban forgó katonák Magyarországon tartózkodnak, itt látják el szolgálatukat és saját tábori lelkészük nincsen). Meglátása szerint a joghatóság ezen kiterjesztése jogi és nemzetbiztonsági szempontból sem támadhatatlan.

Jogi szempontból szükséges lenne tisztázni, hogy milyen célból tartózkodnak ezen idegen katonák az ország határain belül, akik a magyar katonákkal azonos szervezeti keretek között részesülhetnek egyházi lelkipásztori ellátásban.

Adott esetben megoldást jelenthetne, ha a szabályzathoz készülne egy külön magyarázat e tárgyban, és abban megtörténhetne a fogalmi tisztázás, például olyan módon, hogy kimondanák, csak a „szövetségi rendszerhez tartozó hadseregek” katonáira vonatkozik a kiterjesztő hatály (Ujházi, 2013).

⁹¹ A magyarországi katonai ordinariátus szabályzata VIII. fejezet 43. cikkely.

Ahhoz ugyanakkor, hogy a tábori lelkigondozás idegen (vagyis nem magyar anyanyelvű) katonákra történő kiterjesztése gyakorlati haszonnal is bírjon, jól kiépített infrastruktúrára és főként olyan tábori lelkészekre van szükség, akik magas szinten beszélnek a külföldi katonák anyanyelvét. A lelkipásztori működés ugyanis tolmács bevonásával nehezen kivitelezhető, annak pedig a szolgálat minősége látná kárát, ha a tábori lelkész megfelelő idegennyelv-tudás hiányában kísérelne meg mélyen személyes témákról beszélni a magyarul nem tudó katonákkal.

Nem elhanyagolhatók ugyanakkor a nemzetbiztonsági kockázatok sem, hordoz magában ugyanis bizonyos veszélyeket, ha a magyar honvédség szolgálatában álló lelkész közvetlen kapcsolatot épít ki egy idegen hadsereg katonájával. *„Egy nehezen ellenőrizhető lelkiismereti fórumról van szó”* – magyarázza Ujházi –, *„amelynek engedélyezése ezért még a katonai elhárítás tevékenysége mellett is kockázatos”*. (Ujházi, 2013). Ez a magyarázata annak, hogy az SMC apostoli rendelkezés szerint kizárólag a saját hadsereg katonáira terjed ki az ordinariátus személyi hatálya, és a Szentszékkel megállapodást kötő országok (lényegében csak Magyarország és Olaszország kivételével) az SMC iránymutatását követik e téren.

A tábori lelkészi szolgálatot a honvédségi személyi állománya és a tényleges szolgálatot teljesítő önkéntes tartalékosok vehetik igénybe; arról, hogy élnek ezzel a lehetőséggel vagy sem, saját maguk dönthetnek, mindenféle befolyástól, illetve megkülönböztetéstől mentesen. Nem érhet hátrányt és nem élvezhet előnyt senki amiatt, mert él a tábori lelkész nyújtotta szolgáltatással, vagy elutasítja azt.⁹²

Lényeges kitétel, hogy a tábori lelkészi szolgálatot oly módon kell működtetni, hogy az ne zavarja sem a katonai tevékenységet, sem a kiképzéseket.⁹³ Annak érdekében, hogy mind a katonaság, mind a tábori lelkészség háborítatlanul tudjon működni, az érintett szervezetek vezetői kötelesek együttműködni.⁹⁴

A honvédelmi szervezet és a tábori lelkészség együttműködési kötelezettségéről fentebb már esett szó, ugyanakkor azt is szükséges kiemelni, hogy az érintett szervezetek vezetői, illetve tagjai kötelesek biztosítani azt is, hogy az egyház „vallásgyakorlási és lelkigondozási jogosultsága”, valamint „a személyi állomány igényei” összhangban legyenek.⁹⁵

⁹² 231/2019. (X. 4.) Korm. rendelet 32. § (2) bekezdés.

⁹³ 231/2019. (X. 4.) Korm. rendelet 32. § (1) bekezdés.

⁹⁴ 231/2019. (X. 4.) Korm. rendelet 32. § (3) bekezdés.

⁹⁵ 231/2019. (X. 4.) Korm. rendelet 32. § (5) bekezdés.

A Katonai Táborig Püspökség szabályzata a személyi joghatóság tekintetében az SMC-hez képest kiterjesztőbb joghatóságot rögzít. Az SMC értelmében eredendően a tábori lelkészi szolgálat joghatósága csak az aktív állomány tagjai és nevesített hozzátartozói vonatkozásában terheli, a Szabályzat ezt a joghatóságot azonban kiterjeszti a Magyar Honvédség (és egykor a Határőrség) közalkalmazottaira, illetve a jogalkotói szándék fényében a később létrejövő egyéb foglalkoztatási viszonyt betöltő civil munkavállalóira.⁹⁶

Nem kétséges, hogy a közalkalmazottak és a köztisztviselők nem élik meg azt a sajátos élethelyzetet, amely a katonai lelkipásztori ellátás létrejöttét indokolta, a katonákkal kialakuló munkakapcsolat, szakmai támogatás, közös feladat-végrehajtás eredményezhet olyan sajátos helyzetet, amely megkívánja az egyházi lelkigondozást.

Az intézményi joghatóság tekintetében is kiterjesztőbb a Szabályzat: amíg az SMC azt rögzíti, hogy a katonai kórházak és szociális intézmények betegei, gondozottjai tartoznak a katonai ordinariátus joghatósága alá, itt megtörténik az intézményi joghatóság kiterjesztése a katonai kórházak, katonai idősek otthonában vagy más hasonló katonai intézményben dolgozóakra is.

6.4.4. A tábori lelkészekre vonatkozó szabályok

A kormányrendelet meghatározza a tábori lelkésszel szemben támasztott követelményeket is: legyen pap, lelkész az illető, vagyis rendelkezzen a megfelelő egyházi végzettséggel; rendelkezzen egyházi előjárója ajánlásával; illetve feleljen meg életkor, végzettség, egészségügyi alkalmasság stb. tekintetében a katonákra vonatkozóan előírt jogszabályi feltételeknek (ez azonban a kiegészítő tábori lelkészre nem vonatkozik).

A tábori lelkészek az adott tábori lelkészi szolgálat állományába tartoznak és egyúttal tényleges katonai szolgálatot teljesítenek, rendfokozatuk tiszt vagy tábornok.

A kiegészítő lelkészek nem tagjai a katonai állománynak, ők továbbra is egyházközségük lelkészei, akik felkérés alapján –, illetve, ha a felek ekként állapodnak meg, díjazás ellenében – látnak el lelkipásztori teendőket adott helyőrségben. A tábori lelkészek az egyházi ügyekben az

⁹⁶ A magyarországi katonai ordinariátus szabályzata II. fejezet 4. cikkely.

egyházuk, egyházi közösségük szabályai szerint járnak el, ilyen kérdésekben kizárólag az egyházuk gyakorolhat felettük irányítást és felügyeletet.⁹⁷

A tábori lelkészek lehetnek tartós kinevezés alapján, teljes időben szolgálatot teljesítő tényleges lelkészek, akik hivatásos tisztak is egyúttal, és e minőségükben az állami jogszabályoknak és a katonai belső szabályzóknak is alá vannak vetve „*mindazokban a dolgokban, amelyek papi állapotukkal összeegyeztethetők*”;⁹⁸ kiegészítő lelkészek, akik ideiglenes szolgálatot látnak el az ordinárius felkérése alapján;⁹⁹ illetve az aktuálisan felmerülő szükségletek szerint igénybe vehető tartalékos lelkészek, akik a tábori lelkészi feladatra felkészültek, és akik ötven napnál nem hosszabb időtartamú szolgálatra hívhatók be, nemcsak háborúban, hanem békeidőben is.¹⁰⁰

A tábori lelkészek egy rövid felkészítő tanfolyamon vesznek részt, ahol a katonai szolgálattal kapcsolatos speciális tudást szerezhetik meg.¹⁰¹

A tábori lelkészek a honvédség kötelékében tiszti, főtiszti vagy pedig tábournoki rangot viselnek.¹⁰² Csak akkor nyerhetnek felvételt az ordinariátusba, ha az egyházi követelmények mellett „a katonai állapottal járó követelményeknek” is megfelelnek.¹⁰³

A kormányrendelet a tábori lelkészek számára nézve a következő szabályt állítja fel: békeidőben ezer katonaként egy tábori lelkészt szükséges biztosítani, háborúban pedig úgy kell a létszámukat megállapítani, hogy minden ezrednél és minden dandárnál legalább egy tábori lelkész teljesíthessen szolgálatot.¹⁰⁴ Amennyiben a tábori lelkész működése során megsérti a katonákra vonatkozó jogszabályokat, belső szabályokat, a rendfokozatának figyelembevételével a megfelelő vizsgálati vagy fegyelmi eljárás folytatható le vele szemben.¹⁰⁵

Háborúban a tábori lelkész a Genfi Egyezmények védelme alatt áll, akit a harcokban nem lehet bevetni, az ellenség pedig köteles kíméletben részesíteni.¹⁰⁶

A Szabályzat részletezi a tábori lelkészek napi feladatait. A korábban ismertetetteken túl – az SMC-vel összhangban – ide tartozik a szentségek kiszolgáltatása; bibliaórák, hittanórák

⁹⁷ 231/2019. (X. 4.) Kormányrendelet 34-35. §.

⁹⁸ Szabályzat 26. cikkely.

⁹⁹ Szabályzat 27. cikkely.

¹⁰⁰ Szabályzat 28. cikkely.

¹⁰¹ Szabályzat 40. cikkely.

¹⁰² Szabályzat 26. cikkely.

¹⁰³ Szabályzat 38. cikkely.

¹⁰⁴ 231/2019. (X. 4.) Kormányrendelet 36. § (1) bekezdés.

¹⁰⁵ 231/2019. (X. 4.) Korm. rendelet 36. § (1) bekezdés.

¹⁰⁶ 231/2019. (X. 4.) Korm. rendelet 36. § (3) bekezdés.

tartása; részvétel az állami, katonai ünnepeken; karitatív szolgálat, és ennek keretén belül, ha szükséges, közvetítés az érintett személy és az illetékes szervek között; „szociális és műveltségbeli segítségnyújtás, különösen a nemzeti értékek és az egészséges nemzeti tudat ápolásában” az ordinariátus joghatósága alá eső személyek vonatkozásában.¹⁰⁷

Az SMC a bilaterális megállapodások körébe utalja annak meghatározását, hogy az adott országban a katonai ordinariátusok rendelkeznek-e anyakönyvvezetési jogosultsággal: a Szentszék és a Magyar Köztársaság között létrejött megállapodás megadja ezt a jogosultságot, így a feladatok közé tartozik az egyházi iratok és anyakönyvek (úgy mint kereszteltek, elsőáldozók, béráltak, házasultak és halottak anyakönyve) vezetése.

A tábori lelkészek feladat-végrehajtását illetően is tartalmaz rendelkezést a Szabályzat; eszerint a tábori lelkészek a katonákat tanítással, beszélgetéssel képzik, és így segítenek nekik a lelki-etikai problémák feldolgozásában, megoldásában, mindezekben túlmenően pedig magatartásukkal nyújtanak mintát a lelkigondozásuk alatt álló személyeknek. A tábori lelkészeknek lojálisnak és együttműködőnek kell lenniük az ordináriussal, az egyházi és a katonai feletteseikkel.¹⁰⁸

6.5. Alkotmányossági kontroll a tábori lelkészi szolgálat felállításáról

A Tábori Lelkészi Szolgálat felállításáról rendelkező 61/1994. (IV. 20.) Korm. rendelet preambulumban a „történelmi egyházakkal és vallásfelekezetekkel kötött megállapodásra” hivatkozott, majd pedig a normaszövegben akként rendelkezett, hogy a szolgálat négy egyház, „a katolikus, a református, az evangélikus és a zsidó felekezet lelkészeiből áll”, továbbá három szolgálati ágra tagozódik, amelyek „a katolikus egyház részéről a katonai ordinariátus (püspökség), a protestáns egyházaknál a tábori püspökség, illetve a zsidó felekezetnél a tábori rabbinátus”.¹⁰⁹

Magánszemélyek indítványa alapján az Alkotmánybíróság megvizsgálta a 61/1994. (IV. 20.) Korm. rendelet ezen szakaszainak alkotmányosságát.¹¹⁰ Az indítványozók e rendelkezések

¹⁰⁷ Szabályzat 29. cikkely., 35. cikkely.

¹⁰⁸ Szabályzat 32–33. cikkely.

¹⁰⁹ 61/1994. (IV. 20.) Korm. rendelet Preambulum, 2. § 2. pont., 7. § 1. pont.

¹¹⁰ 970/B/1994. AB határozat.

megsemmisítését kérték, mivel álláspontjuk szerint sérti a diszkrimináció tilalmát az, hogy a jogalkotó „történelmi” egyházakról beszél, és csak a négy nevesített egyházat vonja be a tábori lelkészi szolgálatba. Ezzel – az indítványozók szerint – minden más hazai egyházat és felekezetet kizárnak a tábori lelkészi szolgálatból, és abból a lehetőségből, hogy szervezett, intézményes keretek között lelkigondozási tevékenységet folytassanak a katonák körében; ezért ezeket a „nem történelmi” egyházakat és felekezeteket hátrányos megkülönböztetés éri.¹¹¹

Az Alkotmánybíróság az indítványt elutasította, a 970/B/1994. AB határozat indokolásában pedig arra mutatott rá, hogy a „történelmi” jelző nem utal egyébire, mint a szóban forgó egyházak *„létrejöttének valóságos történetiségére”*, így ez a fordulat semmiképpen nem valósít meg hátrányos megkülönböztetést.¹¹²

Az indokolásban utalt emellett egy korábbi határozatára is, a 4/1993. (II. 12.) határozatban ugyanis már leszögezte a testület, hogy *„az állam és az egyház elválasztásának módja, következetessége, szigorúsága minden ország sajátos történelmi körülményei szerint alakul”*, így pedig azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy Magyarország történelme során a kérdéses négy egyház volt mindig is az, amely együttműködött az állammal.¹¹³

Úgyszintén nem alkotmányellenes a négy egyház taxatív felsorolása, miként az sem, hogy az állam csak e négy egyházat vonta be a tábori lelkészi szolgálatba. Az alkotmánybírósági érvelés szerint ugyanis az állam nem köteles tábori lelkészi szolgálatot létrehozni, és sem az egyházaknak, sem a katonáknak nem áll fenn jogosultsága ilyen speciális lelkészi szolgálat felállítására.

Mindez azonban nem jelenti azt – folytatódik az indoklás –, hogy az állam a saját maga által meghatározott szempontok figyelembevételével ne köthetne olyan megállapodást az egyházakkal vagy egyes egyházakkal, amely megállapodás tartalmát tekintve a vallás szabad gyakorlását segíti elő. Jelen esetben az állam azt a szempontot mérlegelte, hogy melyek azok az egyházak, amelyek a magyar hívők körében a legnagyobb támogatottsággal rendelkeznek.

Azzal tehát, hogy a katolikus, református, evangélikus és zsidó egyházakkal kötött megállapodást, csak azt ismerte el, hogy ez a négy egyház tudhatja magáénak Magyarországon a legtöbb hívőt, a többi egyház támogatottsága hozzájuk képest nagyságrendekkel kisebb mértékű.¹¹⁴

¹¹¹ 970/B/1994. AB hatz. Indokolás [I].

¹¹² 970/B/1994. AB hatz. Indokolás [I.1.].

¹¹³ 970/B/1994. AB hatz. Indokolás [II.].

¹¹⁴ 970/B/1994. AB hatz. Indokolás [II.].

Az Alkotmánybíróság egyébiránt hivatkozott arra a 6.1.2 fejezetben ismertetett reprezentatív kutatásra, amelyben – többek között – a katonák vallásgyakorlásáról, vallásfelekezethez tartozásáról tettek fel kérdéseket, és amely megerősítette, hogy a honvédségen belül a kérdéses négy egyháznak vannak nagyobb számban hívei, más felekezetek jelentősebb számú hívőt nem tudtak felmutatni. E felmérés szerint a katonaság tagjai közül katolikusnak 62% mondta magát, reformátusnak 15%, evangélikusnak 3%, zsidónak 1%.

A minta mindössze 0,2%-a vallotta azt, hogy egyéb bejegyzett felekezet valamelyikéhez tartozik. A válaszadók egyötöde nem nyilatkozott vagy nem vallásosnak mondta magát. A négy nagy egyházon kívül 54 egyéb bejegyzett vallásra, illetve felekezetre kérdezett rá a kérdőív, ám ezek között több olyan is akadt, amelyről egyetlen katona sem nyilatkozta azt, hogy a híve lenne.¹¹⁵

Az indítványozók azért is támadták a szóban forgó kormányrendeletet, mert az – álláspontjuk szerint – tulajdonképpen a honvédség szervezetébe integrálja a táborigyelmeztetői szolgálatot, a szolgálat tagjait katonákká teszi, akik felett utasítási, valamint fegyelmi jogot is gyakorolhat a katonai felettes. A szervezet (egyház és katonaság) ilyesfajta összefonódása pedig – állították az indítványozók – sérti az állam és az egyház elválasztásának alkotmányos elvét.¹¹⁶

A taláros testület az indítvány ezen részét is elutasította, nem találta alkotmányellenesnek a kormányrendelet támadott szakaszait. Az indokolás szerint a katonai felettes által gyakorolt felügyeleti és utasítási jog kizárólag a táborigyelmeztetői katonai jellegű tevékenységére terjed ki, a lelkesítői tevékenység teljes mértékben az egyház irányítása és felügyelete alatt áll.

A szolgálat nem fonódik össze a katonasággal és nem is épül be abba, amelynek fő bizonyítéka, hogy a táborigyelmeztetői katonai jellegű tevékenység nem adhat parancsot, utasítást más katonáknak. A táborigyelmeztetői szolgálat és a hadsereg közötti viszony nem alá- és fölérendeltségi, hanem mellérendeltségi, ami a szoros együttműködésben nyilvánul meg. Ennek az sem mond ellent, hogy a táborigyelmeztetői katonai rendfokozattal rendelkeznek, ennek rációja ugyanis az, hogy ekként könnyebben be tudnak illeszkedni a katonai közegbe, el tudják ott látni sajátos feladataikat.¹¹⁷

¹¹⁵ 970/B/1994. AB hatz. Indokolás [II.].

¹¹⁶ 970/B/1994. AB hatz. Indokolás [I.2].

¹¹⁷ 970/B/1994. AB hatz. Indokolás [II.].

Összességében arra a következtetésre jutott az Alkotmánybíróság, hogy a kormányrendelet valóban alkalmaz pozitív megkülönböztetést a négy „történelminek” nevezett egyház javára, ám ez a különbségtétel kiállta az Alkotmánybíróság alapjogi tesztjét: az nem önkényes, észszerű indoka van a megkülönböztetésnek; illetve a támadott kormányrendelet nem korlátozza a katonaság egyéb egyházakhoz, felekezetekhez tartozó tagjainak szabad vallásgyakorláshoz való jogát sem – egyrészt azért, mert a kormányrendelet 1. §-a kimondja: *„a katonai szervezeten belüli csoportos és egyéni vallásgyakorlás, valamint lelki gondozás biztosítása érdekében minden bejegyzett vallási közösség, vallásfelekezet, egyház – a katonák igényei alapján – vallási tevékenységet folytathat”,* míg a 3. § így rendelkezik: *„a Magyar Honvédség [...], valamint a Szolgálat tagjai kötelesek elősegíteni, hogy a [kormányrendeletben] fel nem sorolt, de bejegyzett egyházak vallásgyakorlási és lelkipapok jogosságai a katonák igényei szerint érvényesüljön”.¹¹⁸*

6.6. Összegzés, részkövetkeztetések

A katonai ordináriátus felállításáról rendelkező megállapodás 1994-ben jött létre a Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentszék között. A tartalmilag részleges megállapodásnak tekinthető dokumentum lehetővé teszi, hogy amennyiben a felek a későbbiekben szükségesnek látják, újratárgyalhatják a feltételeket.

Megállapítottuk, hogy a katonai ordinárius tisztségét kinevezéssel nyeri el, a Szentszék nevezi ki őt erre a posztra, ám

- köteles előzetesen értesíteni a kinevezésről a Magyar Kormányt,
- köteles a jelölt személyének kiválasztásakor figyelembe venni a magyar jogszabályokat, valamint a katonai szolgálatra vonatkozó előírásokat,
- a Magyar Kormány pedig – politikai jellegű – kifogást emelhet a jelölttel szemben.

Mindez a tábori lelkészi szolgálat kettős függőségére utal, amit a szabályozás további elemei is megerősítenek. Így a katonai egyházi szolgálatot főfoglalkozásban, állandó jelleggel ellátó papok a katonai lelkészek; jogaik és kötelezettségeik alapvetően megegyeznek a

¹¹⁸ 970/B/1994. AB hatz. Indokolás [II.].

plébánosok jogaival és kötelezettségeivel; lelkipásztori teendőiket a kánonjogi szabályokat és a katonai ordinárius utasításait betartva végzik, katonai tevékenységüket illetően ugyanakkor a katonai felettesüknek vannak alárendelve.

További sajátosság, hogy ha a katonai lelkész vagy egyházi személy ellen katonai fegyelmi vétség miatt indul – katonai fegyelmi útra tartozó – fegyelmi eljárás, úgy a katonai felettes teszi meg a szükséges lépéseket, menet közben pedig folyamatosan tartja a kapcsolatot és konzultál a katonai ordináriussal.

Amennyiben a kánonjog szabályait érintő fegyelmi vétség miatt indul fegyelmi eljárás, úgy a katonai ordinárius jár el, aki köteles a fegyelmi eljárás megindításáról és annak végkimeneteléről az illetékes katonai felettest tájékoztatni.

A Kormány a 61/1994. (IV. 20.) Korm. rendelettel hozta létre a Tábori Lelkészi Szolgálatot, alapításkor a honvédségre és a határőrségre kiterjedő joghatósággal és feladatkörrel, négy egyház – a katolikus, a református, az evangélikus és a zsidó egyház – együttműködésével.

A Honvédelmi Minisztérium Tábori Lelkészi Szolgálat alapító okirata is rögzíti, hogy a tábori lelkészi szolgálat egy egységes szervezet, mely három szolgálati ágból épül fel, ezek a katolikus, a református és a zsidó szolgálati ág.

A tábori lelkészségre vonatkozó hatályos szabályokat a 231/2019. (X. 4.) Korm. rendeletben találjuk. A kormányrendelet leszögezi, hogy tábori lelkészi szolgálat végzésére csak a bevett egyház jogosult, vagyis olyan bejegyzett egyház, mely átfogó megállapodást kötött az állammal a közjót szolgáló célok érdekében történő együttműködésről. Ez a megoldás jogi, alkotmányjogi szempontból támadhatatlannak tűnik, nem úgy, mint a 61/1994. (IV. 20.) Korm. rendelet, amely preambulumban a „történelmi egyházak” kifejezést alkalmazta, és csak a négy nevesített egyházat vonta be a tábori lelkészi szolgálatba – és amelynek alkotmányosságát vitatva magánszemély indítványozók az Alkotmánybírósághoz fordultak.

Az Alkotmánybíróság megvizsgálta e 61/1994. (IV. 20.) Korm. rendelet támadott szakaszainak alkotmányosságát és arra a következtetésre jutott, hogy az állam lényegében azzal az egyházzal köt megállapodást közérdekű feladatok ellátására, amelyekkel saját szempontjait figyelembe azt indokoltnak tartja.

Márpedig, a katonaságon belül folytatott felmérések éppen azt mutatták, hogy a „történelminek” mondott egyházak támogatottsága a legnagyobb az állomány körében.

Igaz, az alkotmánybírósági eljárásban hivatkozási alapként felhívott felmérés e tekintetben annyira nem volt egyértelmű, mint azt az Alkotmánybíróság állította, ugyanis csak

a katolikus egyház esetében tudott számottevő (62 százalékos) támogatottságot kimutatni. A másik érvelés azonban, amely szerint Magyarország történelmében a katolikus, a református, az evangélikus és a zsidó egyház játszott kiemelkedő szerepet, semmilyen formában nem vitatható.

Az Alkotmánybíróság az indítvány állam és egyház szétválasztásának megsértésére vonatkozó kifogásait is elutasította, mivel a katonai felettes által gyakorolt felügyeleti és utasítási jog kizárólag a tábori lelkész katonai jellegű tevékenységére terjed ki, a lelkészi tevékenység teljes mértékben az egyház irányítása és felügyelete alatt áll, vagyis a szolgálat nem fonódik össze a katonasággal és nem is épül be abba.

A katolikus tábori lelkészség belső viszonyait az 1999-ben elfogadott szabályzat rendezi: meghatározza az ordinariátus működésének alapelveit, valamint a joghatóságra, a szervezetre vonatkozó szabályokat, továbbá részletezi a tábori lelkészek feladatait.

A tábori lelkész – egyebek mellett – törekszik a katonák lelki és erkölcsi életének fejlesztésére; igyekszik hozzájárulni a saját eszközeivel ahhoz, hogy a katonák emberileg és szakmai-etikai szempontból fejlődhessenek; ellátja a katonák lelkipásztori ellátását; együttműködik a másik két szolgálati ággal, illetve más egyházakkal.

A szabályzat értelmében az ordinariátus joghatósága elsődlegesen a katonai állomány hivatásos, aktív tagjaira és a közalkalmazottakra terjed, ám bizonyos körben további személyek is a joghatóság alá tartoznak, így a katonák családtagjai, a katonai intézményekben tanulók, a katonai kórházakban lábadozók, illetve az ott dolgozók.

7. A rendőri lelkipásztori szolgálat indokoltsága

A doktori dolgozat korábbi fejezeteiben érintőlegesen, a tárgyalt témához illeszkedően esett szó a rendőri lelkipásztori szolgálat magyarországi bevezetését alátámasztó tevékenységi körhöz kapcsolódó indokoltságról – mindezen indokok szintetizált ismertetésére még nem került sor. Tekintettel arra, hogy jelenleg a Magyar Honvédség állománya jogosult arra, hogy tábori lelkészi szolgálatban részesüljön, az összehasonlításra és az indokoltság alátámasztást is a honvédségre és a rendőrségre vonatkozó szabályzás összevetésével szükséges megtennünk.

7.1. *Feladatköri azonosságok a honvédség és a rendőrség munkájában*

A honvédségi törvény értelmében „*a Honvédség polgári irányítás alatt álló, függelmi rendszerben működő, békében az önkéntességen, rendkívüli állapotban és megelőző védelmi helyzetben az önkéntességen és az általános hadkötelezettségen alapuló állami szervezet.*”¹¹⁹ Többek között ellátja Magyarország függetlenségének, területének, lakosságának védelmét; 2015. szeptember 22-i hatállyal tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet idején közreműködés a helyzetkezelésben és 2019. január 1-jei hatállyal az államhatár rendjének fenntartásában; 2020. június 18-i hatállyal közreműködik egészségügyi válsághelyzettel kapcsolatos feladatokban.¹²⁰

A rendőréről szóló 1994. évi XXXIV. törvény kimondja, hogy „*a rendőrség feladata az Alaptörvényben meghatározott feladatok mellett a határforgalom ellenőrzése, a terrorizmus elleni küzdelem és az e törvényben meghatározott bűnmegelőzési, bűnfelderítési célú ellenőrzés, a bűncselekményből származó vagyron visszaszerzése, valamint az idegenrendészeti és menekültügyi feladatok ellátása.*”¹²¹

Tevékenysége igen széleskörű, a doktori dolgozat témája szerint releváns: védi a jogszabályban meghatározott személyeket és létesítményeket; védi az államhatárt és részt vesz

¹¹⁹ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről (Htv.) IV. fejezet 35. § (1).

¹²⁰ Htv. IV. fejezet 36. §.

¹²¹ 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről (Rtv.) 1. § (1).

a jogellenes határátlépésben; felderíti a terrrorszervezeteket és tevékenységeiket. A terrorizmust elhárító tevékenységében a Magyar Honvédség közreműködhet.

A jogalkotó is érzékelte a honvédség és rendőrség feladatai közötti erőteljes átfedést, ezért a Htv-ben rögzítette azt is, hogy „(...) a *Honvédség a rendőrség feladat- és hatáskörét nem vonhatja el*”.¹²²

A kiemelések alapján látható, hogy az elmúlt években a szabályozás és a gyakorlati együttműködés szintjén is gyarapodott a két szervezet esetében az átfedést mutató tevékenységek köre. Tekintettel arra, hogy a rendőrség alapvetően csak Magyarország területén rendelkezik joghatósággal, ennek megvalósulásához a honvédség belföldi tevékenységi körének kiszélesítése vezetett. Ennek eredményeként a 2015-ös párizsi és a 2016-os brüsszeli terrortámadást követően a katonaság utcai jelenlétével járult hozzá a közbiztonság fenntartásához.

A rendőrség és a Magyar Honvédség 2015 szeptemberétől közösen hajtotta végre a Közös Akarat feladatot az illegális migráció kezelése és a déli határok védelme érdekében (Nagyné Csobolyó, 2019). A 25/2015 (IX.14.) BM-HM közös utasítás rögzítette a rendőrségi feladatok ellátásában történő közreműködés rendjét az államhatár védelmére feladatok érdekében.¹²³ 2020 novemberétől a koronavírus járványhelyzet miatt bevezetett kijárási korlátozásra tekintettel a honvédség rendőrökkel közös járőrözési feladatokat látott el a kijárási korlátozás megszüntetéséig.¹²⁴

A Magyar Honvédség állománya ebben az időszakban igen alacsony arányban látott el határokon kívüli (missziós) tevékenységet, főleg belföldi feladatok végrehajtásában vett részt. A rendészeti dolgozókkal kapcsolatban állapítja meg Tihanyi, hogy „*a rendészeti jogalkalmazásban megvalósuló alkotmányos állami kötelezettségvállalás, illetve az eljáró személy lelkiismereti és vallásszabadságához való jog konfliktusa akkor éleződik ki erőteljesen, amikor a hatóság eljáró tagjának olyan normát kell érvényre juttatnia, amely szöges ellentétben áll a saját belső meggyőződésével.*” (Tihanyi, 2019).

Beláthatjuk, hogy ha a szabályozás szintjén és a kivitelezett feladatokban azonosságok találhatók a két szervezet tevékenységében, akkor el kell fogadnunk ennek az állításnak az

¹²² Htv. IV. fejezet 37. § (1) (1a).

¹²³ 25/2015. (IX. 14.) BM-HM együttes utasítás a Magyar Honvédségnek a rendőrségi feladatok ellátásában történő közreműködése rendjéről.

¹²⁴ Hétfőtől a katonák is segítik a rendőrök munkáját a közterületen. <https://koronavirus.gov.hu/cikkek/nemeth-szilard-hetfotol-katonak-segitik-rendorok-munkajat-kozteruleten>

igazságtartalmát a honvédség állományára nézve is. Végül, de nem utolsósorban nem figyelmen kívül hagyható, hogy történelmi múltját tekintve a rendőrség a hadseregről leválva önállósult rendvédelmi szerv – a közös történelmi gyökerek egy pontján tagjai egyaránt jogosultak voltak a katonai lelkigondozásra, a hatalom nem vitatta a lelkigondozás jogosultságának kérdését (Finszter, 2014).

7.2. Az intézményi vallásgyakorlás eltérései

A honvédek jogállásáról szóló törvény a vallásszabadság tekintetében rögzíti, hogy „Az állomány tagja szolgálatteljesítési időben a szolgálatteljesítési kötelezettség sérelme nélkül vehet igénybe lelki gondozást, és vehet részt vallásos szertartáson”.¹²⁵ A törvény által biztosított jog elérhetővé tétele érdekében a honvédség létrehozta a korábban részletesen ismertetett Tábori Lelkészi Szolgálatot, ahol munkaidőben és munkaidőben túl vehetnek igénybe lelkigondozást.

A vallásgyakorlás korlátjaként a szolgálatteljesítési kötelezettséget és a szervezet alkotmányos kötelezettségeit állította (Tihanyi, 2019).

A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény nem tartalmaz a szolgálati jogviszonyban lévőkre vonatkozó rendelkezést a vallásszabadság témakörében, hanem az ORFK kötött együttműködési megállapodásokat az egyházakkal, amely értelmében az együttműködő egyházak szolgálati időn kívül, szolgálati feladaton túl biztosítanak lelkigondozást a dolgozóknak (Tihanyi, 2019). A szabályozás még a rendkívüli esemény által indokolt lelkigondozás lehetőségét intézményét sem ismeri, amelyet egy különösen megterhelő munkahelyi eseményt követően vehetnének igénybe az alkalmazottak.

További jelentős különbség a két szervezet vallásszabadsággal kapcsolatos szabályozásában, hogy a honvédek jogállásáról szóló törvény lelkigondozásra és vallásgyakorlásra egyaránt lehetőséget ad („Az állomány tagja szolgálatteljesítési időben a szolgálatteljesítési kötelezettség sérelme nélkül vehet igénybe lelki gondozást, és vehet részt

¹²⁵ 2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról (Hjt.) 20. § (1).

vallásos szertartáson.”)¹²⁶, míg az ORFK által kötött együttműködési megállapodások csak a lelkigondozás tevékenységére terjednek ki, a vallásgyakorlás egyéb elemeinek megvalósítására nem. Ennek megfelelően a vallásgyakorlás katonai Táborig Lelkészi Szolgálattal páralel intézményi garanciális háttérrel sem hozza létre.

7.3. *Összegzés, részkövetkeztetések*

A honvédség és a rendőrség közös történelmi gyökerekkel rendelkező szervezetek. Az elmúlt években a törvényhozói tevékenység eredményeként növekedett a két szervezet által egyaránt, vagy közösen ellátott tevékenységek köre.

Eltérés mutatkozik azonban az intézményi vallásgyakorláshoz való hozzáférés lehetőségében: a honvédség biztosítja az állomány számára (a szolgálati feladat ellátását nem veszélyeztető helyzetekben) szolgálati időben a lelkigondozás és vallásgyakorlás lehetőségét, létrehozta ennek intézményi garanciáját; a rendőrség állománya számára csak szolgálati időn kívül biztosítja a lelkigondozás lehetőségét, ebből kifolyólag a vallásgyakorlás intézményi garanciái sem biztosítottak/léteznek, a szolgálati időn belüli rendkívüli lelkigondozást és általában a vallásgyakorlás intézményét nem ismeri.

Az előző alfejezetben ismertetett tevékenységbeli azonosságok és intézményi eltérések fényében Tihanyival (Tihanyi, 2019) egyetértésben megállapíthatjuk, hogy a honvédség állományához viszonyítva a rendészeti dolgozók úgy szenvednek el alapjogot sértő módon hátrányt az intézményi vallásgyakorláshoz való hozzáférés, hogy alkotmányos helyzetet tekintve igen erőteljes hasonlóság mutatkozik a két szervezet között.

Az azonosságok felsorakoztatása mellett nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül azokat a különbözőségeket, amelyek alapján eltér a katonaság és a rendőrség feladatrendszere, és amelyek alapján eltérés mutatkozik azokban a kihívásokra, amelyekre a tábori lelkeszi szolgálatnak reagálnia kell.

Véleményünk szerint hűen tükrözi ezt a két szervezet jelmondata is. A honvédség „A Hazáért mindhalálíg!” jelmondata kifejezi azt a szélsőséget, amelyre a szervezet tagjainak elszántságot kell mutatnia, illetve azt a különállást, amely szerint tevékenységét alapvetően (és

¹²⁶ Hjt. 20. §.

sok évszázadon át) a társadalom tagjaitól elszigetelten látta el. A rendőrség „Szolgálunk és védünk” jelmondata nyelvtani szerkezetében hordozza a közösségvállalást: többes számban, a társadalom többi tagjával együtt valósítja meg a társadalom szolgálatát és védelmét, így feladatainak ellátása során is szorosabb kapcsolatot ápol az állampolgárral.

Mindez azt is jelenti, hogy a klasszikus táborigazgatási lelkészi szolgálat az alapvető katonai feladatokkal kapcsolatban felmerülő lelki és erkölcsi kihívások támogatására van felkészülve – a honvédség feladatainak rendészeti jellegű tevékenységekkel kibővülése miatt akkor is fel kell készülnie az új típusú lelkigondozási feladatok teljesítésére, ha a későbbiekben Magyarországon nem valósul meg a kiterjesztő joghatályú lelkipásztori gondoskodás a rendőrség állományára részére.

8. A rendőrségi állomány szervezeti és pszichológiai kihívásai

A rendőrség a legáltalánosabb megközelítésben rendvédelmi szerv. A rendvédelem olyan közhatalmi és egyúttal jogalkalmazói tevékenység, melynek keretében a rendvédelmi szervek a hatályos jogszabályok betartására ösztönzik az állampolgárokat, valamint a jogszabályok betartására kényszerítik azokat, akik önként ezen kötelezettségüknek nem tesznek eleget, netán jogsértő magatartást tanúsítanak (Ernyes, 2015).

A hivatásos állományban állók szolgálati viszonyáról rendelkező 2015. évi XLII. törvény (a továbbiakban: Hszt.)¹²⁷ rendvédelmi szerveknek a rendvédelmi feladatokat ellátó szerveket tekinti, hatálya kiterjed az alábbi szervek hivatásos állományába tartozó személyekre:

- a rendőrség,
- a hivatásos katasztrófavédelmi szerv,
- a büntetés-végrehajtási szervezet,
- az Országgyűlési Őrség,
- a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (a továbbiakban: NAV),
- valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok.

¹²⁷ 2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról.

Láthatjuk, hogy a jogalkotó a rendvédelmi szervek kategóriájába a legkülönfélébb feladat- és hatáskörrel rendelkező szerveket sorolta. Finszter Géza *értelmezésében* „*a rendészet a közigazgatás azon ága, mely a jogellenes emberi magatartásokból eredő veszélyek elhárításával foglalkozik, a legitim fizikai erőszak monopóliumának birtokában*”. (Finszter, 2016).

Ami pedig a rendőrségi strukturális sajátosságait illeti, elmondhatjuk, hogy „*a rendőrség szervezete centralizált, és egyszerre egységes és tagolt, szigorúan hierarchikus szervezet, militáris jellegzetességekkel, melyet áthat a feladatszabás és végrehajtás dichotómiája*”. (Borbély, Fridrich Andrea Cecília – Tózsér

Doktori dolgozatunk kiindulópontja szerint a rendőrségi állomány – a speciális stresszfaktorok következtében – szervezeti formára szabott lelkigondozást igényel. A fentiekben ugyanakkor megállapítottuk, hogy jelenleg egyazon törvény határozza meg a szolgálati jogviszonyra vonatkozó szabályokat a rendőrök, a katasztrófavédelmi szerv hivatásos állományú tagjai, a büntetés-végrehajtás, továbbá a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, a NAV és az Országgyűlési Őrség állományába tartozók esetén.

Jogosan vetődik fel tehát a kérdés: vajon ez utóbbi szerveknél, szervezeteknél dolgozók helyzete, munkakörülményei vannak-e annyira speciálisak, hogy indokolt lenne elgondolkodni a külön lelkipásztori ellátás bevezetésének lehetőségén. A problémafelvetés nem pusztán elméleti – a nemzetközi kitekintést tartalmazó fejezetben láthattuk ugyanis, hogy egyes országokban találtak is megoldást erre az ellentmondásra.

A kutatás kezdetén kifejezetten a katonai és a rendőri lelkészi szolgálat feladatkörének bemutatására vállalkoztunk, a doktori munka kereteit meghaladná a katasztrófavédelmi szolgálatot ellátók, a tűzoltók, a pénzügyőrök, a bv-alkalmazottak munkájából adódó stresszorok feltárása. Ez a témakör egy másik kutatás témája lehetne.

Jelen fejezetben azon körülmények vizsgálata történik, melyek – álláspontunk szerint – indokolttá teszik a rendőrség sajátos lelkipásztori ellátásának megszervezését.

Általános történelmi tapasztalat, hogy a katonák minden korban igényelték a vallásos támogatást, az egyház részéről nyújtott lelki segítséget – erőteljesebben, mint más hivatás képviselői. Könnyen belátható a magyarázata annak, hogy miért voltak „*az életveszélyes foglalkozást űzők*” mindig is nyitottabbak a vallásra, a hit kérdéseire (Varga, 2018).

Csakhogya rendőrök is a veszélyes foglalkozást űzők táborát erősítik, még ha némileg eltérőek is azok a veszélyek, amelyekkel ők találkoznak a munkájuk során. Számtalan olyan tényező létezik, amely megnehezíti a rendőri szolgálatot; a most következő fejezetben ezek

közül az egyén viszonyulásaiban, attitűdjében rejlő konfliktuslehetőségeket, illetve a lehetséges szervezeti konfliktusokat tárom fel.

A Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentszék között 1994-ben jött létre az a megállapodás, amely alapján felállt a honvédségnél és a határőrségnél a lelkipásztori szolgálat. A határőrség ma már akkori formájában nem létezik, azonban a katonai ordinariátus joghatóságát, illetve esetleges jogfolytonosságát azóta sem módosították. Időközben felmerült az igény az ordinariátus tevékenységének rendőrségre történő kiterjesztésére, azonban erre mindezidáig sem került sor.

Amennyiben csak ezt a két történést vesszük számításba, már ez alapot adhatna a megállapodás módosítására. A helyzet ugyanakkor az, hogy Magyarországon az elmúlt egy-két évtizedben számos nagy horderejű, a védelmi ágazat feladat-ellátási szabályait érintő változás következett be, és e változások egyenként is szükségessé tennék a megállapodás felülvizsgálatát.

8.1. Konfliktusok a szervezetben

A rendőri állományban tapasztalható konfliktusok döntő módon azokból a nehézségekből adódnak, amelyek a rendőri szervezet anomáliából következnek. A fluktuáció az ország valamennyi pontján általánosnak tekinthető, problémát jelent egyfelől a létszámhiány, másfelől pedig az, hogy a már kiképzett/betanított munkaerő elvándorlása plusz költségeket jelent a szervezet számára.

Közhely, ettől függetlenül igaz: az állomány sem anyagi, sem erkölcsi téren nem érzi úgy, hogy megfelelő elismerést, megbecsülést kapna. Ez különösen a tiszthelyettesek és a nem hivatásos állomány esetében jelentkezik hatványozott problémaként. Márpedig, ha a bérezést nem mindenki érzi egyformán kedvezőtlennek, az bérfeszültséghez vezet, ez pedig óhatatlanul is rombolja a munkamorált és a közösségi összetartozást (Tózsér, 2019).

A versenyszférában működő vállalkozások kénytelenek voltak időben felismerni, hogy működésük akkor a legeredményesebb, ha nagyobb figyelmet szentelnek a humán erőforrásuknak, mint a versenytársak.

Ehhez azonban folyamatos mérésre, elemzésre, módszeres kezelésre, vagyis a vállalati humán tőke célzott menedzselésére van szükség. Ez a tevékenység létszükségletté vált a vállalkozások számára, mivel napjainkra világtrenddé vált a társadalmak előregedése.

Magyarországon is felgyorsult a rendszerváltozás óta a népesség csökkenése: a születések száma nem éri el a halálozásokét, vagyis évről évre egyre kevesebb munkavállaló lép be a munkaerő-piacra. Emellett azzal is számolniuk kell a munkáltatóknak, hogy a munkavállalók egyre növekvő hányadát teszik ki az Y és Z generáció tagjai, márpedig az úgynevezett millenniumi generáció preferenciái, elvárásai alapjaiban eltérnek az idősebb korosztályokétól, ez pedig a munkáltatók részéről is egy teljesen új hozzáállást követel meg. Elmondhatjuk tehát, hogy immár nemcsak a megfelelő munkaerő kiválasztása, hanem a legmegfelelőbb munkaerő megtartása is különös erőfeszítéseket követel meg a vállalkozásoktól (Price Waterhouse Cooper, 2012).

Mindazok a nehézségek, amelyekkel a versenyszféra munkáltatói kénytelenek szembenézni, az állami szférát, azon belül a rendőrséget, mint munkáltatót sem kerülik el. Aligha véletlen, hogy a nagy vállalatóriások, multinacionális vállalkozások felismerték, hogy a cég iránti elkötelezettség, a lojalitás olyan érték, amely kiemelkedő hatással van az üzleti sikerességre, a vállalati kultúrára és nem utolsósorban a munkavállaló közérzetére és ezzel összefüggésben a motivációjára, munkakedvére – magára az egyénre.

A Google például külön programokat dolgozott ki annak érdekében, hogy alkalmazottai számára a munkahely ne egy stresszes, „nemszeretem” hely legyen, hanem a „második otthonuk”, ahová örömmel járnak be nap mint nap dolgozni (Foster, 2008).

Kevés dolog képes olyannyira rombolni a lelkesedést, mint a szervezeti igazságtalanság érzete, amelynek két összetevője van. Az egyik tényező az az ellentmondás, amely a szervezet által támasztott elvárások és a szervezet által biztosított feltételek között mutatkozik. A rendőrségeken dolgozó pszichológusok rendre arról adnak számot, hogy az állomány tagjai eltúlzottnak érzik a velük szemben támasztott követelményeket, és azt, hogy az átlagot meghaladó rugalmasságot, lojalitást, áldozatkészséget vár tőlük a szervezet. Ezzel éles ellentétben állnak azok a körülmények, amelyeket a szervezet biztosít számukra a munkavégzéshez: *„a munkáltatóként biztosított keretek merevek, a dolgozó számára átjárhatatlanok, sokszor szemben állnak az észszerűséggel, ami nagy frusztrációt eredményez a hétköznapiakban – márpedig ez a kettősség alakítja ki a méltánytalanság érzetét a dolgozóknak”*. (Tózsér, 2019).

A másik tényező, amely megalapozza az egyénben a szervezeti igazságtalanság érzetét, az úgynevezett relatív megfosztottság érzete, amellyel egyes, hátrányos helyzetben lévő munkavállalói csoportok szembesülnek a szervezeten belül. Ez a rendőrségen belül adódhat az egyenlőtlen és igazságtalan forráselosztásból (amely a központi szerv és a helyi szervek

viszonyában idéz elő feszültséget), de éppúgy megnyilvánulhat az egyes állománykategóriába tartozók közötti egyenlőtlenségben is (itt különösen a tisztek és tiszthelyettesek, illetve a hivatásos állomány és a nem hivatásosok közötti különbségtétel idézhet elő frusztrációt). Ez a disszonancia ugyanakkor tetten érhető a rendőri állomány és a versenyszféra alkalmazottai közötti különbségben is, amely leginkább az anyagi, erkölcsi megbecsültség terén fennálló különbségben nyilvánul meg.

A szakirodalom a munkaszervezeteken belüli feszültség forrását látja abban is, ha az adott szervezet vezetőit az úgynevezett negatív emberszemlélet jellemzi. A McGregor (1966) nevéhez köthető elmélet szerint a munkaszervezetek vezetői alapvetően kétféle elvet vallhatnak a beosztottaikkal való viszonyulásuk során.

Az egyik irányultság az X, a másik az Y nevet viseli. Az X irányultságú vezetők pusztán csak végrehajtókként tekintenek a beosztottakra, az ilyen vezetők felfogásában a munkavállalók dolgozni nem szerető emberek, akik a munkabér fejében igyekeznek letudni a kötelező feladatokat, ennél többre nincs ambíciójuk. Ezzel szemben az Y irányultságú vezetők azt gondolják munkatársaikról, hogy kreatív, a munkában értékteremtő folyamatot látó emberek, akiket nem kizárólag a fizetés motivál (Tózsér, 2019).

Tózsér Erzsébet szerint a rendőrséget sokkal inkább jellemzik az X szemléletű vezetők. Az ilyen vezetők tetten érhetőek abban, hogy folyamatosan hibát keresnek az alkalmazottak munkájában, ellenőriznek minden munkafázist, növelik az adminisztrációs terheket, az eredményességet csak a statisztikai mutatókkal mérik, és állandóan a fegyelmi felelősségre vonással fenyegetőznek.

Amennyiben a munkavállalók ilyen helyzetbe kerülnek, akkor meginog a vezetésbe vetett bizalmuk, és idővel esetleg valóban olyanná válik a munkához való hozzáállásuk, mint amit a vezetés feltételez róluk: igyekeznek mielőbb végezni kötelező feladataikkal, egyetlen törekvésük pedig, hogy a statisztikák támasztotta elvárásoknak megfeleljenek.

8.2. *Generációs konfliktusok*

A munkaszervezetek számára egyre nagyobb kihívást jelent a fiatal munkaerő megjelenése. Y vagy millenniumi generációnak szokás nevezni azokat, akik 1982 és 1995 között születtek, a Z generáció pedig az ennél is fiatalabbakat jelenti. Egyes szerzők (McCrinkle & Wolinger, 2010) arra mutatnak rá, hogy egyes esetekben a születési év jelentőségét megelőzi,

hogyan az egyén „*a generáció sajátosságait magáénak érzi, ugyanazok vagy hasonló események hatotta rá fiatal korában*”, vagyis magáévá tett egyfajta „*kortalan generációs gondolkodást*”. (Lancaster & Stillman, 2002). A generációk kérdését ezért talán célravezetőbb nem biológiai, hanem szociológiai kérdésként értelmezni. (McCrindle & Wolinger, 2010). Mindenesetre bizonyos, hogy az egyes generációkhoz tartozók tulajdonságaikat, viszonyulásaikat, attitűdjeiket illetően akár nagymértékben is eltérhetnek más generációktól.

Ez a munkaszervezeten belüli viselkedésüket is alapjaiban meghatározza, ezért a munkáltatók nem tehetik meg, hogy a sajátosságokkal nem számolnak.

Az Y generáció tagjai a legmodernebb technológiai vívmányokkal teli világba születtek, sokan közülük talán korábban tanultak meg számítógépet használni, mint szótagolva olvasni. Kamaszkorukat is a technika határozta meg, már akkor chat-eltek, sms-eztek, amikor a szüleik még nem is értették, mit jelentenek ezek a kifejezések. Az Y generáció a munkahely keresésekor is eltérő szempontokat helyez előtérbe: szeretnék élvezni azt, amit csinálnak, szeretnék elsősorban a „munka élménye” miatt dolgozni.

Ebből következik, hogy ha egy munkahelyen nem találják meg a számításaikat, akkor különösebb várakozási idő nélkül váltanak. Fontosabb számukra az, hogy értékes és értékteremtő munkát végezzenek, illetve a munkájuk és magánéletük egyensúlyban legyen. A munkahely stabilitásánál lényegesebb számukra az önmegvalósítás lehetősége. (Schumann & Sartain, 2010).

A Y-ok élethez és munkához való viszonyulását ugyanakkor egy másik generációs élmény is meghatározza: szemtanúi voltak annak, ahogy szüleik a 2008-as gazdasági válság következményeként elveszítették az állásukat, a megtakarításaikat, az évtizedek alatt felépített egzisztenciájukat. Lehetőség szerint nem akarnak hasonlóan kiszolgáltatott helyzetbe kerülni, stratégiájuk ezért az egész életen át tartó tanulás. Munka mellett továbbtanulnak, képzésekre járnak, másoddiplomát szereznek.

A szokásosnál tovább tartó iskolás évek egyik következménye az, hogy sok Y esetben a szülőktől való leválás elhúzódik, vannak közöttük még a munkába állásukat követően is a „mamahotelben” lakók is.

A diplomahalmozás másik következménye, hogy a fiatalok nagy része túlképzettnek minősül a munkaerő-piacon, és nem talál a végzettségének megfelelő állást. Így egy idő után kénytelen olyan munkát is elvállalni, amely távol esik szakmájától, eredeti elképzeléseitől. A túlképzettség és az abból egyenesen következő alulképzettség problémájára sem az állam, sem a munkáltatók napjainkig nem találták meg az optimális megoldást (Bodnár, 2015).

Egy 2013-as hazai felmérés alapján a kutatók rámutattak, hogy az Y-ok minden más generáció tagjainál stresszesebbek, amely az úgynevezett kapunyitási pánikkal magyarázható. Feszültséget okoz számukra, hogy önmegvalósítási vágyaik és a munkaerőpiac realitása között nincsen összhang. Emellett szeretnék fenntartani a magánélet és a munka egyensúlyát, frusztrálja őket, hogy ez nem minden esetben megvalósítható.

Nem könnyíti meg a helyzetüket az sem, hogy rendkívül aktív közösségi életet élnek, offline és különösen online, ennek óhatatlanul a pihenés látja kárát. Amennyiben az Y-ok késve, kialvatlanul, fáradtan érkeznek a munkahelyükre, annak akár ez is állhat a hátterében. Ugyanakkor habitusuknál és életkori sajátosságaiknál fogva türelmetlenebbek, és könnyebben váltanak munkahelyet, mint a náluk idősebbek. Amikor úgy érzik, igazságtalan velük a munkahelyi vezetés, gyorsan távozhatnak (Király, 2014).

A munkáltatók nem tehetik meg, hogy nem veszik figyelembe a humánstratégia kidolgozásakor a fiatal generáció (az Y-ok, és most már a Z-k) sajátos tulajdonságait, pszichés jellemzőit. Ez igaz az állami szervek, így a rendőrség esetében is.¹²⁸ A szervezetbe újonnan bekerülők számára egyébként is nehézséget jelent a beilleszkedés, ráadásul az új közegben egy már jól összekovácsolódott közösséggel találkoznak, amelynek tagjai a korábban ismertetett okok (erkölcsi, anyagi megbecsülés hiánya, szervezeti rugalmatlanság, irreális elvárások) miatt eleve frusztráltak, és e frusztrációjuknak előszeretettel adnak hangot.

Márpedig, „*ezt a kiegész valamely szakaszában lévő közeget lelkes, ideológiákkal és esetenként a szakma idealizált képével bíró kezdőként nagyon nehéz elviselni*”. (Tózsér, 2019). Gyakorta előfordul, hogy az újoncra átragad a pesszimizmus, és pár éven belül kilép a testületből. Holott a humán erőforrás szakemberek szerint a rendőrségnek éppen a két-tíz év munkatapasztalattal bíró, felkészült, könnyen alkalmazkodó, rugalmas és jól terhelhető munkaerőre lenne leginkább szüksége.

Lényeges tehát olyan motiváló tényezőket beépíteni a humán erőforrást támogató rendszerbe, amely alkalmas egyfelől a munkaerő „bevonására”, és a tehetséges munkaerő megtartására is.

A szervezeti igazságosság, valamint a munkavégzés megfelelő anyagi és erkölcsi elismertsége alapvető e tényezők sorában, ám ezek sem feltétlenül elegendőek abban az esetben, ha hiányzik a támogató közeg, az összetartó közösség, vagy adott esetben (például munkahelyi vagy magánéleti krízis esetén) az értő lelki segítség.

¹²⁸ Tózsér (2019) i.m. 91. o.

8.3. *A stressz*

Minden olyan munkahelyen, ahol a foglalkoztatottak napi kapcsolatban vannak emberekkel, és változatos emberi sorsokat látnak igen közélről, vagyis ahol a szakmai tudásukon túl a saját személyiségüket is „bele kell tenniük a munkába”, hatványozottan számolni kell a pszichés elfáradás, telítődés, a kiégés jelenségével (Kovács, 1981).

8.3.1. **A stressz fogalma és a stressz-modellek**

A stressz – Selye János definíciója szerint – „*a szervezet nem specifikus válasza bármilyen igénybevételre*”; Selye ugyanakkor ehhez azt is hozzáfűzi, hogy „*a szervezetnek a stressz hatására mindig a leggyengébb 'láncszeme' szakad el, jóllehet minden rész egyaránt ki volt téve a hatásnak*”. (Selye, 1976).

A stressznek Selye nyomán két fajtáját szokás megkülönböztetni: az eustressz egy alapvetően pozitív hatású stressz, amely könnyebben kezelhető, illetve akár „doppingolhatja” is az egyént, fokozva ezáltal a teljesítményét. A distressz ezzel ellentétben negatív hatású, ártalmas és az esetek legnagyobb részében befolyásolhatatlan.

Lazarus és Folkman (1984) értelmezésében a stressz kifejezés azt a szituációt írja le, amelyben az egyén és a környezet közötti kapcsolat diszfunkciókat mutat, az egyént túlságosan igénybe veszi és kimeríti a környezete. Az, hogy az egyén a külső ingerekre milyen választ ad, két egymástól elkülönülő kognitív értékelési folyamat eredménye. Ezen kiértékelések eredményeként dől el, hogy az egyén veszélyesnek, fenyegetőnek érzi-e a helyzetet, továbbá, hogy képes-e azt kezelni.

A pszichológiai irodalomban többféle stresszmodell ismeretes. A Karasek (1979) nevéhez köthető követelmény-kontroll modell lényege szerint az egyén stresszkezelési képességeit két tényező határozza meg: az egyik tényezőt a vele szemben támasztott követelmények jelentik, a másikat pedig a kontroll. Karasek szerint a túlzott munkateher önmagában még nem biztos, hogy feszültség kialakulásához vezet, ennek negatív hatását ugyanis az optimális munkahelyi körülmények képesek ellensúlyozni.

Követelmények alatt ebben a vonatkozásban a munkahelyi stresszorok értendők, mint például a pszichésen megterhelő munka, az egymásnak ellentmondó, illogikus elvárások, a betarthatatlan határidők, a gyors munkatempó.

A kontrollnak két összetevője van. Ezek egyike a képességek feletti kontrollt jelenti: a fő kérdés, hogy az egyén számára adottak-e a lehetőségek ahhoz, hogy kiteljesedjen a munkájában, kamatoztathassa készségeit és képességeit. A másik komponens a munkavégzés mikéntjére vonatkozó döntési jogkört foglalja magában: itt annak van jelentősége, hogy az egyénnek van-e (akár csak részben is) beleszólása abba, hogy milyen módszerekkel és milyen iramban látja el a munkafeladatait. Karasek modellje szerint nagy valószínűséggel romlik a munkavállaló mentális és egészségügyi állapota, ha munkahelyén a vele szemben támasztott elvárások magasak, míg a munkavállalói kontroll lehetősége alacsony (Karasek, 1979).

Karasek (1979) négy alapvető munkatípust különböztetett meg:

- Nagy stresszel járó munkák, melyeknél a követelmények és a pszichés leterheltség szintje magas, ezzel szemben a kontroll szintje alacsony.
- Aktív munkák: magasak a követelmények, ezzel együtt nagy a kontroll is.
- Nyugodt munkák: a követelmények nem számottevőek, ugyanakkor adott a magas kontroll.
- Passzív munkák: alacsonyak a követelmények, ám a kontroll sem magas (Karasek, 1979).

Siegrist (2004) erőfeszítés-jutalom egyenlőtlenség modelljében a stressz a munkafeladat végrehajtása során kifejtett erőfeszítés mértékével, és az ellentételezéseként járó jutalom (pl. munkabér, erkölcsi elismerés) nagyságával áll összefüggésben (Siegrist et al., 2016). Ha e két tényező között egyenlőtlenség mutatkozik, akkor olyan magas szintű feszült állapot alakul ki az egyénben, amely már az egészségét is veszélyezteti. Siegrist (2004) szerint „erőfeszítésként” jönnek számításba az alábbi tényezők: időnyomás, szoros határidők; az adott munkakörrel arányban nem álló felelősség; fizikailag megerőltető munkatevékenység; folyton növekvő munkateher; megterhelés; túlórák.

A háromféle jutalom lehet: megfelelő mértékű javadalmazás; erkölcsi elismerések, folyamatos visszaigazolások, a munkateljesítmény értékelése; lehetőség a karrierépítésre (pl. továbbképzéseken való részvétel, előrelépési lehetőség a hivatali ranglétrán). Siegrist (2004) külön foglalkozik a „túlvállaló személyek” problémájával, akik folyamatosan túlteljesítenek, az átlagot meghaladó elszántsággal és intenzitással végzik munkájukat, emellett pedig fokozottan vágnak a munkáltató pozitív visszajelzésére, munkateljesítményük elismerésére. Vagyis, ebben az esetben nem feltétlenül a munkáltató túlzott elvárásai vezetnek az egyén kimerültségéhez: képtelenek akár csak egy rövid időre is elszakadni a munkától,

munkamániájuk magánéleti problémákhoz, a családi kapcsolatok erodálódásához, az egyén teljes elszigetelődéséhez vezethet (Siegrist, 2004).

8.3.2. A munkavégzéssel összefüggő stresszforrások

A munkavégzés kapcsán felmerülő stresszorok két fő csoportját különböztethetjük meg: az egyik csoportba a munkafeladattal összefüggő, stresszt előidéző okok sorolhatók, a másik csoportba a munkafeltételekkel, a munkakörnyezettel kapcsolatos stresszforrások tartoznak (Sulyok, 2016).

Ami a feladattal kapcsolatos stresszorokat illeti, az alábbiakat tekinthetjük a tipikusnak:

- Mennyiségi vagy minőségi stresszforrás: a munkavállaló túlterhelt vagy éppen ellenkezőleg, alul terhelt; egy időegységre túlságosan sok vagy túlzottan kevés munkát kap, vagy pedig folyamatosan a képességeihez nem igazodó munkafeladattal bízzák meg. A túlterhelés hosszú távon rombolja a munkavállaló önértékelését, megerősíti benne azt az érzetet, hogy alkalmatlan a feladatra, és ebben a vele elégedetlen vezetőség is megerősíti. Az alul terheltség, vagyis amikor nem használják ki maradéktalanul a munkavállaló (szellemi, fizikai) kapacitásait, egy idő után elvezet ahhoz, hogy az egyén belefárad az unalmas, egysíkú munkába, elveszíti motivációját, feladatait lankadó figyelemmel és éberséggel teljesíti, reakciókészsége csökken. Ez utóbbi jelenség főként a rendőrségi foglalkoztatottak esetében hordoz veszélyeket: sok rendőr munkája ugyanis meglehetősen rapszodikus abból a szempontból, hogy a hosszú, várakozással töltött időszakot hirtelen felváltja egy azonnali intézkedést követő helyzet.
- A munkafeladatok, munkamódszerek és az elvárások kiszámíthatatlan változása, a munkavégzésre vonatkozó előírások (például jogszabályok, belső utasítások) gyakori módosulása: egyéntől függ, hogy ezek a tényezők milyen hatást váltanak ki – vannak, akiket ez kifejezetten inspirál, másokat azonban leblokkolnak a folyamatosan változó helyzetek és végrehajtási módok.
- A technológiai újdonságok, újítások: a vállalkozásoknak (működjenek bármilyen ágazatban) lépést kell tartaniuk a technikai fejlődéssel, és ez a munkavállalóktól is nagyfokú rugalmasságot, nyitottságot, valamint állandó

tanulást, önképzést vár el. Azok számára, akik nehezebben adaptálják a változásokat, a technikai vívmányok alkalmazásának kényszere súlyos stresszforrásként jelenik meg (Cooper & Marshall, 1987).

A munkakörnyezettel, munkafeltételekkel kapcsolatos stresszforrások tárháza is igen széles. Míg azonban a munkafeladatból adódó stresszorok a megfelelő módokon (például a feladatok átcsoportosításával) viszonylag egyszerűen felszámolhatóak, addig a kevésbé optimális munkakörnyezet jóval nehezebben áthidalható probléma elé állítja a munkáltatókat. Ilyen stresszforrások például az alábbiak:

- A fizikai környezet nem megfelelősége jelentheti például a zajos környezetet, egészségre ártalmas anyagokkal való munkavégzést, veszélyes körülmények között történő munkavégzést, túl magas vagy túl alacsony hőmérsékletet, a nem megfelelő állapotú munkaeszközöket.
- A kedvezőtlen munkaszervezés is stressz forrása lehet. Példa erre a műszakváltás idején végzett vagy éppen a következő műszakra elhúzódó munka (Sulyok, 2016).

A munkahelyi stresszorokról szólva szükséges szót ejteni azokról a stresszforrásokról is, amelyek valójában a munkaszervezeten kívüliek, ám a hatásukra bekövetkező stresszes állapot az egyént a munkavégzésében is hátráltatja. Néhány példa ezekre:

- családi viszályok; családon belüli kapcsolatok felbomlása; kedvezőtlen változás az anyagi, egzisztenciális körülményekben; munka elvesztése vagy a családtag munkanélkülivé válása; betegség, baleset a családban; haláleset;
- konfliktust jelenthet az egyén számára, ha nem képes a munkahelyi feladatait és a magánéletét összehangolni – ez főként kisgyermekes, netán egyedülálló szülők számára jelenthet problémát;
- stresszt idézhet elő, ha az egyén által vallott nézetek, elvek nincsenek összhangban a munkáltató által vallott/elvárt nézetekkel, elvekkel;
- egyes munkavállalói csoportok tagjai érezhetik úgy, hogy a társadalom nagy többsége számára a munkájuk nem elfogadható vagy értéktelen;
- a bizonytalanság érzetét növeli és stresszforrássá válhat, ha a munkáltató gyakorta költözteti át más településekre telephelyét, és emiatt a munkavállaló is kénytelen sűrűn költözni (például kirendelés esetén). (Sulyok, 2016).

Primer kutatásom szempontjából relevanciával bír az úgynevezett Életesemény skála, melyet Holmes és Rahe (1967) alkotott meg. A két kutató abból az alapfeltevésekből indult ki, hogy minden olyan életesemény stresszforrásnak számít, amely az egyéntől az átlagosat meghaladó mértékű alkalmazkodást vár el. Annak mérésére, hogy mely típusú életesemények válthatják ki a legnagyobb mértékben a stresszt, Devinder (2009) kidolgozta az Életesemény skálát.

A munkamódszer a következő volt: a kutatók a 2000 és 2006 közötti időszakban ezerkétszáz (különböző társadalmi státuszú, életkorú, foglalkozású) nőt és férfit interjúvoltak meg, és arra kérték őket, hogy értékeljék az általuk nevesített életeseményeket abból a szempontból, hogy melyik esetében milyen mértékű alkalmazkodásra van szükség.

A kutatók az eredmények alapján húsztételes ranglistát állították fel, ahol a válaszadók szerint a legnagyobb mértékű alkalmazkodást a házastárs halála kívánja meg, munkavégzéssel összefüggő stresszforrások csak a 8. (munkahely elvesztése) és 18. helyen (új feladatok a munkahelyen) jelentek meg – vagyis a munkahelyi stressz jellemzően nem deklaráható eseményekhez, hanem konzisztens velejárója a munkavégzésnek.

8.3.3. Megküzdési stratégiák

Megküzdési („ *coping*”) stratégiának nevezi a pszichológia azokat a technikákat, amelyeket az egyén a lelki eredetű problémák felmerülésekor alkalmaz, amelyek révén az egyén megkísérli a stressz kiváltó okát jelentő konfliktust feloldani, de legalábbis kezelni.

Lazarus és Launier (1978) szerint alapvetően kétféle megküzdési forma létezik, az egyik a problémára fókuszál, míg a másik az érzelmeket helyezi középpontba. A problémaközpontú megküzdési stratégia lényege, hogy az egyénnek a konfliktust kiváltó ok feltárására és megváltoztatására kell törekedni annak érdekében, hogy a jövőben ugyanezen ok már ne merüljön fel stresszforrásként.

Ez a fajta problémamegoldó stratégia irányulhat kívülre (vagyis az egyénen kívül álló okokra) és befelé (amikor az egyén elsődlegesen önmagát kívánja „jobbítani”). Az érzelmeközpontú megküzdés során az egyén a konfliktus kiváltotta érzelmi reakciókat kísérli meg enyhíteni; ehhez a stratégiához rendszerint akkor fordul az egyén, amikor a konfliktust kiváltó okokat más módon nem képes megváltoztatni vagy megszüntetni.

Lazarus és Folkman (1986) a fenti megküzdési formákat tipizálva nyolc jellegzetes megküzdési stratégiát határoz meg. Ezek az alábbiak:

- konfrontáció: az egyén megküzd a problémával;
- eltávolodás: érzelmileg igyekszik távol maradni a konfliktustól, nem gondolkodik a problémán, azt tudatosan távol tartja magától;
- érzelmek és viselkedés kontrollja: olyan viselkedést és kifejezőmódot talál, amely alkalmasnak tűnik a helyzet megoldására;
- társas támogatás keresése: a környezetében keres olyan segítőt (családtagok, barátok, hivatásos segítők), akik támogatják a probléma feldolgozásában;
- felelősség vállalása: az egyén a külvilág felé is elismeri, hogy a konfliktus kialakulásában ő maga sem vétlen;
- problémamegoldás-tervezés: az egyén átfogó tervet készít, ennek során minden lehetséges megoldást és kimenetet mérlegel;
- elkerülés-menekülés: az egyén kilép a problémás szituációból;
- pozitív jelentés keresése: a „minden rosszban van valami jó” elvét követve az egyén megkeresi, hogy a negatív történésnek milyen pozitív hozadéka lehet (Lazarus & Folkman, 2016).

8.3.4. Stressz a rendőrségi foglalkoztatottak körében

A rendőrségi dolgozók veszélyeztetettsége közismert tény. A túlterheltség, a hosszú munkaidő, a biológiai ritmust felborító munkarend, a sok túlóra, az alulfizettség, az erkölcsi megbecsültség hiánya, az egzisztenciális problémák, a munkavégzés során adódó feszült helyzetek, konfliktusok, de nem ritkán a hivatás és magánélet nehéz összeegyeztethetősége – mind munkahelyi stresszt előidéző tényező (Pikó, 2002).

Több kutatás is ismeretes, amelyek során igyekeztek felmérni, hogy munkájukkal összefüggésben a rendőrök milyen stresszforrásokat azonosítanak.

Kroes és Gould (1982) Kaliforniában (USA) folytattak kismintás felmérést, három texasi rendőrkapitányság összesen 223 férfi dolgozóját kérték meg, rangsorolja a munkájuk során felmerülő stresszorokat. A válaszadók az alábbi sorrendet állították fel, a lista élén a legnagyobb feszültséget előidéző stresszforrás szerepel:

1. támogatás hiánya a vezetőség, illetve az adminisztrációs területen dolgozó kollégák részéről;
2. egy éppen folyamatban lévő rablás leleplezése, rajtaütés az akcióban lévő rablókon;
3. üldözés gépjárművel;
4. fegyverrel rendelkező elkövető lefegyverzése;
5. felismerhetően mentális zavarral küszködő ember kezelése;
6. fegyverhasználat;
7. gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények feltárása, nyomozati munka ilyen ügyekben;
8. családon belüli erőszak feltárása, nyomozati munka ilyen ügyekben;
9. emberölés feltárása, nyomozati munka ilyen ügyekben.

Pendergrass és Ostrove (1982) is lefolytattak rendőrök körében egy hasonló felmérést, azzal a különbséggel, hogy külön elemezték a férfiak és nők válaszait. A férfiak a következőképpen rangsorolták az eseményeket:

1. társuk meghal bevetés közben;
2. valaki más meghal bevetés közben;
3. gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények feltárása, nyomozati munka ilyen ügyekben;
4. háttértámogatás hiánya a vezetőség részéről;
5. létszámhiány a testületnél, illetve az, hogy emiatt az állományra rendkívüli munkateher hárul;
6. karrierlehetőségek hiánya;
7. fizikai bántalmazás;
8. változó munkabeosztás.

Ugyanebben a felmérésben a nők rangsora a következő volt:

1. valaki meghal bevetés közben;
2. társuk meghal bevetés közben;
3. gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények feltárása, nyomozati munka ilyen ügyekben;
4. létszámhiány a testületnél, illetve az, hogy emiatt az állományra rendkívüli munkateher hárul;
5. fizikai bántalmazás;

6. háttértámogatás hiánya a vezetőség részéről;
7. elfogások végrehajtása segítség nélkül;
8. éles helyzetek, azonnali reagálást igénylő szituációk (Sulyok, 2016).

Egyes kutatók (Kaufmann & Beehr, 1989) ugyanakkor úgy vélik, nem annyira a fokozott pszichikai igénybevétel a fő stresszor, és nem is a munka jellegéből adódó veszélyhelyzetek jelentik a fő problémát, hanem az, hogy a munkahelyen nem megfelelő a formális és informális kapcsolatrendszer, ebből adódóan elégtelenek a dolgozók által ismert és alkalmazott konfliktus-, és stresszkezelési technikák.

„Szociokulturális atmoszféránk megszabja, hogy milyen viselkedési játékszabályokat alkalmazunk, a viselkedéskulturánk pedig befolyásolja, hogyan oldjuk meg a problémás viszonyainkat, [...] és rendelkezünk-e azzal az adaptációs képességgel, amely hozzásegít a konfliktusok hatékony, sérülésmentes megoldásához.” (Pikó, 2002).

8.3.5. A kiégés

A kiégés (*burn-out*) fogalmát az irányadó szakirodalom 1974 óta használja. Herbert Freudenberger pszichoanalitikus vezette be és alkalmazta elsőként a szakmai viselkedés leírására; a meghatározás lényege szerint az egyén fizikai és lelki erőforrásának kikapadásáról van szó. *„Ez a szindróma krónikus, emocionális megterhelések, stresszek nyomán fellépő fizikai, emocionális, mentális kimerülés állapota, amely a reménytelenség és inkompetencia érzésével, célok és ideálok elvesztésével jár, s amelyet a saját személyre, munkára, illetve másokra vonatkozó negatív attitűdök jellemeznek.” (Fekete, 1991).*

A szindrómát kifejezetten a hivatásos és laikus segítőket egyaránt veszélyeztető tünetegyüttesként írták le, amely az emberekkel való foglalkozás intenzív folyamatában jelenhet meg a tartósan fennálló érzelmi megterhelés következtében (Pikó, 2006). A jelenség lényege, hogy a foglalkozásából adódóan tartós stressznek kitett egyénnél a lelki és érzelmi kimerülés magas szintje az egyén által megszokott módszerekkel nem kezelhető.

Napjainkban azonban már nemcsak azon foglalkozások körében gyakori a jelenség, amelyekben emberekkel kell napi szinten személyes kapcsolatot tartani (mint a humán szolgáltatások, az orvosok, ápolónők, szociális munkások esetében), újabban ugyanis a kiégést tipikus menedzserbetegségnek tartják (Kovács, 1981). A kiégés tehát a foglalkozási stressz

egyik lehetséges következménye, megkülönböztetendő a klinikai értelemben vett depressziótól (Györffy & Ádám, 2004).

A kiégés három vetületét különbözteti meg a szakirodalom: a fizikai, az érzelmi és a lelki kimerültséget (Major, Ressler, Hulesch & Túry, 2006). A fizikai kimerültség leginkább általános gyengeségben, energiahányban mutatkozik meg. Az érintett gyakoribbá váló megbetegedésekről számol be (például nátha, influenza), fejfájás, szédülés, hátfájás kínozza; változnak az étkezési szokások, vagy éppen az étkezési szokások számottevő módosulása nélkül változik a testsúly. Gyomorfekély, magas vérnyomás jelentkezik, gyakoriak az alvászavarok.

Ezek a tünetek bizonyítottan pszichoszomatikus alapon jelentkeznek. Az érzelmi kimerültség tünetei a kiüresedtség, a kétségbeesettség, a reményvesztettség érzése. Az egyén ebben az állapotban folyamatosan ingerlékeny, ideges; elemző a depresszió, súlyosabb esetben megjelennek a szuicid gondolatok. A lelki kimerültség tipikus jele a negatív, pesszimista beállítottság, ezt a beteg előbb a munkája iránt érzi, később az élet minden területén úrrá lesz rajta ez az érzés. Rideggé és rosszindulatúvá válik másokkal szemben; azokat, akikkel munkavégzése során kapcsolatba kerül (rendőrök esetében pl. gyanúsítottak, sértettek), idővel tárgyakként kezeli.

Munkatársaival, barátaival, családtagjaival való kapcsolatai is dehumanizálódnak, a korábban fontosnak ítélt viszonyulások érzelmileg egyre jobban kiüresednek. Az ilyen helyzetbe került ember magánéletének alakulását illetően is közömbössé, közönyössé válik; egy idő után belekerül egy olyan ördögi körbe, melyből külső segítség nélkül már aligha tud kikerülni (Major et al., 2006).

Egyénenként változó lehet, hogy melyik tünet jelenik meg. Egy-egy tünet azonban maga után von egy másikat is, és gyakori, hogy például lelki betegség talaján alakul ki testi kórkép. Az egyes szimptómák megjelenése, súlyossága, a kiégés mértéke függ az adott szakmától, korosztálytól, emellett a nemek között is kimutathatók különbségek.

8.4. *Túlzott alkoholfogyasztás és más deviáns magatartások*

A társadalmi együttélését egyik alapfeltétele, hogy az emberek nagy többsége képes alkalmazkodni az adott társadalomban elfogadott normákhoz és viselkedési szabályokhoz. Nem mindenki tudja ugyanakkor e normákat elfogadni és betartani: a normaszegést – némiképp

leegyszerűsítve – devianciának, a normaszegő viselkedést deviáns magatartásnak nevezzük (Andorka, 2006).

8.4.1. A deviáns viselkedés okai

Deviáns viselkedés alatt tehát azt az egyén és a társadalom számára súlyosan káros magatartást értjük, amikor valaki eltér az adott társadalomban általánosan bevett normáktól. A szociológiai szakirodalomban ilyen viselkedésnek tekintik a bűnözést, az öngyilkosságot, az alkoholizmust, a kábítószerfogyasztást és a lelki betegségeket.

A deviáns viselkedés megítélése, okainak értelmezése koronként és társadalmanként változott. A legkorábbi, biológiai megalapozottságú iskolák követői úgy vélték, hogy a devianciára, a bűnözésre való hajlam genetikailag meghatározott vagy akár öröklődik is (Giddens, 1995). A pszichológiai elméletek szerint alapvetően személyiség típus kérdése, hogy ki válik deviánssá, és ki lesz törvénytisztelő állampolgár. A szociológiai devianciaelméletek mindezekkel szemben arra az álláspontra helyezkednek, hogy döntő módon a társadalmi környezettől, a társadalmi intézményektől függ, hogy mit tekintünk devianciának.

A különféle pszichológiai és szociológiai kutatások alapján azonosíthatók bizonyos tényezők, amelyek nagy valószínűséggel közrejátszanak a deviáns magatartásformák megjelenésében vagy felerősítik az egyébként már fennálló kiváltó okokat. Ilyen tényező lehet a nagymértékű stressz, amelynek kezelésére az egyén nem rendelkezik megfelelő technikákkal. Ugyancsak e kiváltó tényezők körébe sorolhatók egyes, a fiatalkori szocializációt megzavaró történések, azoknál ugyanis, akiket életük korai szakaszában valamilyen trauma ért és szocializációjuk feltételezhetően sérülést szenvedett, a személyiségfejlődés nem vezetett a stresszhelyzetek megoldására képes, erős személyiség kialakulásához.

Mindezek mellett megemlítené az is, hogy a magyar társadalom norma- és értékrendszerében hagyományosan fellelhetők olyan elemek, amelyek alapján a társadalom (vagy némely társadalmi csoportok) egyes deviáns magatartásokat (mint amilyen a lerészegedés) bizonyos élethelyzetekben elfogadhatónak tartják. Mindez pedig könnyen vezethet ahhoz, hogy a stresszhelyzetbe kerülő, a nehéz szituáción másként felülkerekedni nem képes emberek az alkoholhoz forduljanak, vagy szélsőséges esetben az öngyilkosságban lássák az egyedüli megoldást (Andorka & Harcsa, 1990).

Napjainkban Magyarországon a társadalmi feszültségek és kilátástalan élethelyzetek nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy a társadalom egészét is tekintve magas a rendszeres alkohol- illetve drogfogyasztók, valamint az öngyilkosok száma.

Míg a drogfogyasztás ellen a határozott kormányzati fellépés egyértelműen látható, addig az alkoholfogyasztási szokások befolyásolására az elmúlt évtizedekben érdemi kísérlet nem történt, miként célzott alkoholpolitikáról sincsen tudomásunk (Elekes, 2004).

8.4.2. Az alkoholfüggőség lehetséges okai

Az alkoholfüggőség lehetséges okai változatosak. Az alkoholhoz való viszony esetenként végig követhető az egymást követő generációkon, ez alapján feltételezhető, hogy az alkoholfüggőségre való hajlam akár öröklődhet is, és ezt a környezeti hatások rossz irányba befolyásolják. Természetesen az, hogy valaki hajlamot vagy védettséget örököl, még nem teszi kizárttá az egyéb tényezők pozitív vagy negatív hatását. Mindenesetre a genetikai meghatározottság mellett szól az, hogy az alkohol-lebontás terén megfigyelhetők etnikai sajátosságok (például egyes indián törzsek tagjainál az alkohol lebomlása időben az átlagosnál jobban elhúzódik) (Rosta, 2007).

Az alkoholfüggőség kialakulása magyarázható egyfelől az egyén, a család, illetve mikroközösségek szintjén, másfelől a társadalom egészének szintjén. A devianciakutatások szerint az alkoholfüggőség kialakulásánál szerepet játszhatnak a kora gyermekkori traumák, mint például a szülők korai halála, a szülők alkoholfüggősége, pszichiátriai zavarai, a családon belüli erőszak.

Számottevő lehet a hatása az egyén szűkebb környezetében tapasztalt viszonyulásoknak: felerősítheti a túlzott alkoholfogyasztásra való hajlamot akár az is, ha a baráti-munkatársi környezetben akadnak olyanok, akik sokszor és sokat isznak. Egyes társaságokban, kisebb közösségekben a „nem ivás” szégyennek, férfiatlan dolognak számít.

A kutatási adatok egyértelműek: nők körében általában alacsonyabb az alkoholfüggők száma.

A szeszital-fogyasztás módja és fokozata szerint az egyén alkoholfogyasztással kapcsolatos magatartása alapján a következő csoportok különböztethetők meg:

- alkoholt egyáltalán nem fogyasztók;

- szociális ivók, akik mértékletesen isznak, általában nem részegekednek le, csak időnként és a körülményektől függően fogyasztanak a szokásosnál több alkoholt;
- mértéktelen ivók, akiknek mértéktelensége az elfogyasztott ital mennyiségében és/vagy a lerészegeedés gyakoriságában nyilvánul meg; többségük előbb vagy utóbb alkoholbeteggé válik;
- alkoholbetegek, vagyis alkoholfüggők, akiknek hiányérzetük támad, ha nem isznak, súlyosabb esetben kifejezett elvonási tüneteket produkálnak;
- krónikus alkoholbetegek, akik már testi-szellemi károsodást szenvedtek az alkoholtól (Rosta, 2007).

Az alkoholfüggővé válás útján elindult ember jellemzője, hogy az alkoholfogyasztás szerepét és veszélyét bagatellizálja. Azt gondolja magáról, hogy képes kontroll alatt tartani az alkoholfogyasztásának mértékét, bármikor abba tudja hagyni az ivást, ha akarja. Egyre kevésbé figyel megjelenésére, elhanyagolja magát, kommunikációja egyoldalúvá válik, a társas kapcsolatokban a partnerre kevésbé figyel. Viselkedésében hamar megjelenik az agresszió, a konfliktusok feszültsége ráadásul újabb és újabb alkalmat ad az ivásra (Fekete, 2001). A túlzott alkoholfogyasztás veszélyei tehát számottevőek.

8.4.3. A rendőrök alkoholfogyasztási szokása: egy kismintás felmérés tanulságai

A nemzetközi szakirodalomban alaposan tárgyalt témának számít a rendőrök alkoholfogyasztási szokása. A kutatások arra mutattak rá, hogy a rendőrök körében – a számos stresszforrással összefüggésben – rendkívül gyakori az alkoholfogyasztás (Smith et al., 2005), és arányaiban több férfi rendőrök fogyaszt rendszeresen alkoholt, mint női rendőr (Violanti et al., 2011).

Átfogó hazai vizsgálatokra mindezidáig nem került sor, azonban Borbély Zsuzsanna 2016-ben egy kismintás felmérést folytatott le 145 tiszthelyettes tanuló bevonásával „*dohányzás, alkoholfogyasztás, testedzés, stressz és mentális egészség témakörében*”. (Borbély, 2019).

A felmérés keretében – egyebek mellett – rákérdezett az alkoholfogyasztás gyakoriságára, valamint a nagy mennyiségű alkohol fogyasztásának gyakoriságára. A válaszadó férfiak 9,9%-a nyilatkozta, hogy naponta, 3,7%-a hetente többször, 8,6%-a hetente

fogyaszt alkoholt. A nők körében a következő válaszok születtek: 1,9% fogyaszt hetente többször és 5,8% fogyaszt hetente alkoholt (napi szintű alkoholfogyasztásról nem számolt be egyetlen női válaszadó sem).

Ami a nagy mennyiségű alkohol fogyasztását illeti, a férfiak 9,1%-a naponta, 2,6%-a hetente többször, 7,8%-a hetente fogyaszt nagy mennyiségű alkoholt. A nők körében 4% mondta azt, hogy hetente fogyaszt nagy mennyiségű alkoholt, olyan, aki ennél gyakoribb fogyasztásról számolt volna be, nem akadt. Borbély az eredmények alapján megállapította, hogy a mintában „*a férfi tanulók körében szignifikánsan gyakoribb az alkoholfogyasztás, mint a női tanulók körében, valamint a nagyivás (egy alaklommal 3 vagy több egység alkohol elfogyasztása) szintén szignifikánsan gyakoribb a férfi tanulók körében*”. (Borbély, 2019).

8.5. A korrupció

Mint minden szakma esetében, így a rendészeti korrupció esetében is vonatkoztatási környezetként az ország és a társadalom korrupciós veszélyeztetettségét szükséges vonatkoztatási pontként megvizsgálnunk. Általánosságban elmondható, hogy a korrupciós indexet pozitív irányba befolyásolja, azaz csökkenti a gazdasági fejlettség, a működő demokrácia, valós ellenőrzési tevékenység és a nyilvánosság (Veprik, 2017).

A Transparency International sorozatos jelentései szerint Magyarországon a korrupció napjainkra rendszerszintűvé vált, és nemcsak a gazdálkodó szervezetek, hanem az állami szervek legtöbbször (ide nem értve a bíróságokat) az érintettjei közé tartozik.¹²⁹ A szervezet 2021-es jelentése szerint Magyarország a 180 országot vizsgáló világrangsorban a 73. helyen áll, az Európai Unió országai közül a 26., utolsó előtti helyen áll.¹³⁰ A korrupció feltárása alapvetően igen nehéz feladat, a rendőri korrupcióra ugyanakkor ez fokozottan érvényes, amelynek leleplezése a klasszikus eszközökkel gyakorlatilag lehetetlen (Krémer, 2003).

¹²⁹ Civitas Intézet – Transparency International Magyarország: Fekete könyv. Korrupció Magyarországon 2010.

¹³⁰ Tovább romlott a magyarországi korrupció megítélése – A Korrupció Érzékelési Index eredményei 2021-ben. Transparency International Magyarország Alapítvány, 2022.

8.5.1. A korrupció mint rendszerszintű jelenség

A korrupció üldözését vagy akár csak megértését a jelentős fokú látencia akadályozza. Ne legyenek illúzióink, a korrupció a világ valamennyi országában jelen van, az esetleges különbségek csak azzal magyarázhatók, hogy az érintett társadalmak kulturálisan mennyire tartják a jelenséget elfogadhatónak. Csekély az esélye annak, hogy valaha is fel lehetne számolni a korrupciót, hiszen a korrump magatartásra való hajlandóság „*alapvető emberi jellemvonás*”. (Elek, 2014).

Számos kutató vizsgálta már a korrupció okait, a legkorábbi elméletek egyike – mely „*a társadalom visszatükröződése*” nevet viseli – az államigazgatás és a rendészet területén burjánzó korrupciót elemezve jutott arra a következtetésre, hogy ezek a cselekmények a társadalom lenyomatai, vagy, ha úgy tetszik, tükörképei, melyek tüpontosan jelzik a társadalom aktuális erkölcsi állapotát (Kránitz, 1979).

A korrupciónak egyéni és rendszerszintű okai azonosíthatók. Az egyéni okok sokfélék lehetnek, a rossz anyagi, egzisztenciális helyzetűtől kezdve az erkölcsi gyengeségen át egészen a kapzsiságig. A rendszerszintű okokra jelentenek példát a kulturális berögződések, a hagyományok, a társadalmi rosszállás elmaradása, a kiskapuktól hemzsegő jogi környezetet, a transzparencia, az ellenőrzés hiánya. Egyes kutatók (Szente, 2006, 2007) szerint Magyarországon a rendszerváltásig inkább a rendszerszintű, a hiánygazdaság jelenségéből fakadó strukturális okok voltak a meghatározók, a kétezres években azonban már jobbra az egyéni okok dominálnak.

8.5.2. A rendőrségi korrupció sajátosságai

Az elmúlt évtized – főleg a digitális technológiai fejlődés révén – komoly változásokat eredményezett a rendészeti munka világában, így a hagyományos befolyásoló tényezőkön túl a rendészeti korrupció mértékét napjainkra az illetményrendszer, a kiválasztás, a társadalmi megbecsülés, a munkakörülmények, az informatikai rendszerek működőképessége, a szabályozási környezet, az értékrend, az ellenőrzési mechanizmus, a létszámfeltöltöttség, a felderítési hatékonyság és a büntetés szigorúsága befolyásolja (Veprik, 2017).

Az illetményrendszer belső és külső viszonyítási alapot is szolgáltat: a szervezeti elkötelezettség csökkenését okozhatja a szervezetek belüli bérfeszültség (azonos munkát végzők illetménykülönbözete szolgálati hely vagy szolgálati viszony miatt), továbbá a

társadalom egészéhez viszonyított juttatási arány. Amennyiben a kiválasztási eljárás során lehetőség nyílik a képességek és szervezet iránti lojalitás mérésére, elősegíthető az állomány megfelelő attitűddel bíró személyekkel való feltöltése.

Szorosan összefügg ezzel a társadalmi megbecsültség szintje: magas megbecsülés esetén nagyobb körből választható ki az utánpótlás, illetve a szervezetben lévő személyek erősebb motivációt éreznek a pozitív megítélés fenntartására. Az instabilan működő informatikai rendszerek lehetőséget biztosítanak arra, hogy valótlan működési hibára hivatkozva tekintsen el az adatrögzítéstől vagy eljárás megindításától – a rendszerhibák kiküszöbölésével e tényező jelentősen visszaszorítható.

Az egyértelműen és átláthatóan megfogalmazott feladatszabás vagy szabályozás hozzájárul a „kiskapuk”, a végrehajtás módjának rugalmas végrehajtásának megszüntetéséhez. Létszámhiány és erőteljes túlterheltség esetén felmerülhet a végrehajtási szabályok lazítása vagy az egyes ügyek végrehajtásának szándékolt felületessége, amelyek visszaélésre adnak lehetőséget.

A rendőrségi korrupció feltárása különösen nehéz, ez egyrészt arra vezethető vissza, hogy a rendőrök közössége zárt és összetartó. Másrészt szerepet játszik az is, hogy az állampolgár a rendőrökkel való viszonyát szükségképpen alá- és fölérendeltségi viszonyként éli meg, és ha érintettjévé válik a rendőri korrupciónak, különösen, ha ő maga is jogszabályokat sértett, csak a legkritikább esetben vállalja azt, hogy feljelentést tesz vagy más módon nyilvánosságra hozza a történeteket.

Tipikus példa a közlekedési szabálysértést elkövető autóvezető, aki kenőpénzt kínál fel azért, hogy az intézkedő rendőr elnéző legyen vele szemben. A közvélemény egyébként is felemás módon ítéli meg az ilyen helyzeteket, általában véve elítéli ugyan a jelenséget, de könnyen azonosul a vesztegető autóossal, és rendszerint talál mentséget az érintett rendőrök számára is, akik rosszul vannak fizetve, sokat túlóráznak kevés pénzért, és egyébként is csak azt csinálják, amit a politikusok és a hozzájuk közel állók „nagyban” csinálnak (Elek, 2014).

A kutatások arra mutatnak rá, hogy a korrupciós fertőzöttség eltérő a különböző rendőrségi szakterületeken. A leginkább érintettek ebből a szempontból a közterületen szolgálatot teljesítő, illetve a közúti közlekedést ellenőrző rendőrök, de a bűnügyi szakterületen, a bűnügyi helyszíneken dolgozó állomány esetében is meglehetősen magas a korrupciós fertőzöttség (Kardos, 2015).

Elsődlegesen az egyén szabálykövetési hajlandóságán múlik, hogy megvesztegethető-e vagy sem, ám nem elhanyagolható mértékű az egyént körülvevő kisebb-nagyobb közösség

általános erkölcsi színvonala. Kutatók megfigyelték, hogy ha egy rendőri egységnél az idősebb, régóta a szervezetnél dolgozó munkatársak nem utasítják el a korrupció lehetőségét, akkor jó eséllyel ilyen irányú elvárásokat támasztanak a frissen belépő kollégák irányában is; ha pedig az újonc elítéli a korrupciót, akkor könnyen elképzelhető, hogy a régi munkatársak kiközösítik, ellehetetlenítik őt.

Értelemszerűen az sem közömbös, hogy egy adott rendőri szervezetnél a vezetők miként viszonyulnak a korrupció jelenségéhez, mutatnak-e személyes jó példát, fellépnek-e következetesen az ilyen jogsértésekkel szemben vagy inkább szemet hunynak.

Krémer Ferenc egy 1998-as tanulmányában amellelt érvelt, hogy – egyfajta elkülönült foglalkozási kultúráként – létezik a rendőri szubkultúra (Krémer, 1998). Ez – többek között – abban nyilvánul meg, hogy a rendőrök jóval összetartóbbak más hivatások képviselőinél, ha a közösség egyik tagját kívülről bármiféle „támadás” éri (és itt a támadást a lehető legtágabban kell értelmezni, ideértve például egy megalapozott feljelentést is), akkor azonnal „összezárnak”, és a legritkább esetben fordulnak csak társuk ellen.

Ennek hátterében az áll, hogy a rendőröket összekovácsolja a sorsközösség, az a sajátos közeg, amelyben élnek, a sajátos szakzsargon, azok a jelek és szimbólumok, amelyek világosan megkülönböztetik őket mindenki másától, és amelyek – tegyük hozzá – igen erőteljes szimbólumok: ilyenek a jelvények, a rangjelzés, az egyenruha, a gépjárműveken a megkülönböztető jelzés, a fegyverviselet.

Erősíti az összetartozást egyrészt annak tudata is, hogy adott esetben erőszakot, kényszerítő eszközt is alkalmazhatnak civilekkel szemben, másrészt pedig az az elvárás, amit a hatalom és a társadalom támaszt velük szemben.

A rendőri szervezet, illetve általában véve a rendőri munka túlszabályozott, a testület tagjaival szemben támasztott követelmények mind szakmai, mind erkölcsi szempontból átlag feletti, és nemcsak a pszichés megterhelés, hanem a fizikai igénybevétel is rendkívüli. Ezek a körülmények óhatatlanul alakítják a gondolkodásmódot, személyiséget.

Egyik oldalról tehát a megfelelni vágyás, másik oldalról a rendőri közösséghez tartozás élménye az, amelyik meghatározza a rendőrök viszonyulásait, az arra különösen fogékony egyéneknél pedig akár egy sajátos attitűd kialakulásához is vezethet: az illető magát a törvények védelmezőjének tartja, mindenki mást pedig bűnelkövetőnek gondol. Paradox módon tehát, a közösséghez tartozás élménye, mely egyik oldalról megvédi az egyént, a másik oldalról akár deviáns viselkedésre is sarkallhatja az arra fogékonyakat.

Amennyiben ugyanis annak a szakmai közösségnek, amely körül veszi a rendőrt, alacsony az általános erkölcsi-fegyelmi színvonala, támogatja, de legalábbis elnézi a korrupciót, azzal végeredményben az egyén normaszegésre való hajlamát erősíti meg (Kardos, 2015).

Kétségtelen, hogy vannak a rendőri bűnüldöző tevékenységnek olyan további aspektusai, amelyek fokozzák a korrupció veszélyét. A rendőrök mindennapi tevékenységükből kifolyólag rendszeresen találkoznak bűnelkövetőkkel, ahhoz, hogy hatékonyan tudják végezni munkájukat, ismerniük és érteniük kell azt a sajátos közeget, amelyben a bűnözők élnek.

Az információszerzés, a különféle adatgyűjtő műveletek jellemzően leplezett eszközökkel, álcázott módon, titkos módszerekkel, beépített emberek, külsős informátorok bevonásával zajlanak, márpedig ez a kétségkívül bizalmas jellegű tevékenység valóban nehezen ellenőrizhető.

Igaz az is, hogy a rendőri működés a nagy nyilvánosság számára kevésbé átlátható, sok esetben a nyomozati érdek nagyobb súllyal esik latba, mint a polgárok tájékoztatáshoz fűződő érdeke. Az eljáró rendőr és az ügyfél (gyanúsított, tanú stb.) között egyfajta hierarchikus viszony áll fenn, amelyet az ügyfél – jogosan vagy sem – úgy él meg, hogy ki van szolgáltatva a hatóságnak. Korrupcióra alkalmas helyzeteket teremthet az is, ha a rendőr és az ügyfél között ideiglenesen érdekközösség jön létre: a rendőr szeretne mielőbb „megszabadulni” egy bonyolult vagy éppen nehezen bizonyítható ügytől, az ügyfél pedig adott esetben hajlandó bizonyos ellenszolgáltatásra annak érdekében, hogy ügyét meg nem történtnek tekintsék (Elek, 2014).

Krémer Ferenc egy, az 1990-es években folytatott kutatás alapján a rendőri korrupció négy típusát különböztette meg. A legenyhébbnek a „rohadt alma” kategóriája tekinthető, az ide sorolható rendőr pályafutása során egy, legfeljebb két alkalommal fogad el jogtalan előnyt. Azok, akik a „rohadt kosarak” kategóriájába tartoznak, heti, napi gyakorisággal folytatnak korrupciós gyakorlatot; nem egyszeri esetről van szó, ezen a szinten a korrupció az adott rendőri szervezet egészében jelen van.

A „tömeges” kategória azt jelenti, hogy már a közép- és a felsőszintű vezetők érintettek, bár szervezettségről itt még nincs szó, a „totális” kategória esetében azonban a korrupció behálózta az egész szervezetet, és – akárcsak egy bűnszervezetben – hierarchikus viszonyrendszer épül kell (Krémer, 1998).

A rendőri korrupció soha nem egyedi, nem elszigetelt jelenség: ha egy szervezeti egységben találnak egy korrump rendőrt, ott jó eséllyel több is van. Ha pedig egy szervezeten

belül több egységnél és több szinten is megjelenik a korrupció, ott idővel számolni kell annak intézményesülésével (Szikinger, 1998).

8.6. Összegzés, részkövetkeztetések

Ebben a fejezetben azokat a körülményeket vizsgáltam meg, melyek – álláspontom szerint – indokolttá teszik a rendőrség sajátos lelkipásztori ellátásának megszervezését. Mivel a rendőri munka rendkívüli pszichés és erkölcsi megterheléssel jár, így különösen indokolt a rendőrségi sajátos stresszorok feltérképezése.

A rendőri állomány legfőbb összetartó ereje a hivatás, a munka szeretete, a lojalitás, a hivatástudat, a magas fokú igazságérzet. Ezek az értékek minden rendőr számára fontosak, és éppen ezek azok az értékek, amelyek összefogják a rendvédelem e sajátos ágában tevékenykedőket.

A speciális rendőri munka ugyanakkor speciális szervezeti felépítést, struktúrát is igényel, ám az így létrejött szervezet bármennyire is ideális a teljesítendő cél (vagyis a bűnüldözés és felderítés) szempontjából, nem feltétlenül optimális a munkatársak számára. A rendőri állomány tagjainak mindennapi munkájuk során olyan szervezeti jellemzőkkel kell együtt élniük, amelyek önmagukban is képesek frusztrációt, stresszt előidézni.

A rendőrséget folyamatosan magas fluktuáció jellemzi, ennek egyik legfőbb – és a kívülálló szemlélők számára is nyilvánvaló – oka, hogy az állomány sem anyagi, sem erkölcsi téren nem érzi úgy, hogy megfelelő elismerést, megbecsülést kapna. Különösen a fiatalabb korosztály elvándorlása nagymértékű, ennek háttérben generációs okok is meghúzódnak.

A rendőrségre általában véve is igaz, hogy a munkatársakkal szemben támasztott elvárások és a szervezeti keretek között rendkívül mély szakadék húzódik, ez pedig frusztrációt idéz elő.

Rugalmasságot, számos túlórárt és készenlétet várnak el a rendőröktől, munkájuk pedig jellemzően statisztikai mutatószámokkal méri, holott a számok alakulására sok esetben semmiféle befolyásuk nincsen. Aligha meglepő tehát, hogy a rendőrségi dolgozók igazságtalannak és méltánytalannak érzik ezt a rendszert.

A folyamatos frusztráció, a stressz egy idő után kiegészítéshez vagy éppen a különféle deviáns magatartásokhoz vezethet. Láthattuk, hogy ha az egyén nem rendelkezik hatékony megküzdési,

stresszkezelési stratégiával, akkor könnyebben választ olyan megoldásokat, amelyek számára, illetve a társadalom számára is károsak.

A fentiekben arra is rámutattunk, hogy a sajátos rendőri közeg és az összetartozás érzése nemcsak pozitív hozadékkal bír, hanem akár deviáns viselkedésre is sarkallhatja az arra fogékonyakat. Arról tehát szó sincs, hogy a rendőri szervezet tehetne arról, hogy egy rendőr korrupttá válik, hiszen a korrupció legfőbb kiváltó oka nem más, mint az egyén korrupcióra való hajlama.

Azonban, ha a szakmai közösségnek, amely körül veszi a rendőrt, alacsony az általános erkölcsi-fegyelmi színvonala, támogatja, de legalábbis elnézi a korrupciót, azzal végeredményben az egyén normaszegésre való hajlamát erősíti meg.

Az egyéni motivációt vagy nyitottságot rendszerszinten lehetetlen megszüntetni, azonban a hajlamosító tényezők csökkentéséhez a lelkigondozás eszközével lehetséges hozzájárulni.

Az Egyház által képviselt vallási értékek közvetítése révén a lelkigondozás hozzájárulhat az egyén belső konfliktusainak feloldásához, a materiális és az immateriális javakhoz való viszonyulás alakításához, a megrendült szabálykövetési hajlandóság megerősítéséhez, vagy a közösségi érdekek egyéni érdekek elé helyezéséhez.

9. Társadalomtudományi kutatás: kutatási előzmények

A doktori kutatás kezdetekor meghatározott kutatási kérdések megválaszolása, illetve a hipotézisem vizsgálata érdekében társadalomtudományi kutatást folytattunk le. Két olyan kutatás van, melyre munkánk során közvetlen előzményként tekintünk. Jelen fejezet e két kutatás eredményeinek rövid összefoglalását tartalmazza.

9.1. *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Szociológia Tanszéke által lefolytatott felmérés*

A doktori dolgozat korábbi fejezeteiben már történt hivatkozás arra a kutatásra, amelyet a Honvédelmi Minisztérium megbízásából folytatott le 1990-ben a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Szociológia Tanszéke. A honvédségi állományban reprezentatív mintán került sor a kérdőív elkészítésére: a sorállomány 7 százaléka, valamint a hivatásos állományból közel hétszáz fő válaszolt a vallási hovatartozásra, a vallásosság intenzitására, a templomba járás gyakoriságára vonatkozó kérdésekre. A megkérdezettek közül csak kevesen nyilatkoztak úgy, hogy elégedettebbek lennének, ha a laktanyán belül lenne lehetőség a vallásgyakorlásra, illetve a lelkiélet ápolására. Lényeges két dolgot hangsúlyozni.

Az első, hogy nevezett kutatást még azt megelőzően folytatták le, hogy létrehozták volna a tábori lelkészi szolgálatot. A másik fontos körülmény pedig, hogy a kérdőív felvételének idején alig egy évvel volt túl az ország a köztársaság kikiáltásán, vagyis még erősen élt az emberekben (és így a katonákban is) a „szocialista múlt” – a polgári értékrend még nem alakulhatott újjá. Ezt látszik igazolni a felmérés azon megállapítása is, miszerint a válaszadók nagy többsége aligha volt tisztában azzal, mit kell lelkigondozás alatt érteni: amikor ugyanis feltették nekik a kérdést, hogy mennyire lenne igényük a lelkigondozásra, mintegy 37 százaléka a fogalmat nem kapcsolta össze az egyházzal.

Ettől függetlenül a kutatók és a döntéshozók is sikeresnek minősítették a felmérést, eredetileg ugyanis azt feltételezték, hogy a válaszadók 10százaléka támogatja a katonai lelkészség felállításának gondolatát, ám végül a minta 20-30százaléka nyilatkozott pozitívan (Tábori Lelkeszi Szolgálat, 2015).

9.2. 2013-as felmérés a rendőrségen belüli lelkipozás igényéről

Közvetlen előzményként azonban mégsem az 1990-es felmérésre tekintünk, hanem a Szabó Csaba (2014) által lefolytatott kutatásra, amelynek eredményeit a korábban már hivatkozott doktori értekezésből ismerhetjük meg. Szabó kettős kutatási célt határozott meg: egyrészt azt vizsgálta, hogy a Magyar Rendőrség állománya miként ítéli meg a rendőrségi lelkipásztori szolgálat felállításának kérdését, másrészt arra keresett választ, hogy a rendőri állomány tagjai (hivatásosok, köztisztviselők é kormányhivatalnokok) milyen álláspontra helyezkednek „*a vallásosság, a lelki támogatás, a szentmisék, az imaszobák szükségessége, valamint a rendőrségi lelkipásztori szolgálat felállításával kapcsolatban*”. (Szabó, 2014).

A kutatást személyes kérdőíves megkérdezés útján, a könnyebb elemezhetőség és mérhetőség érdekében kizárólag zárt, eldöntendő (igen–nem) kérdésekből állt, maga a kérdőív a gyors kitöltést szolgálva öt kérdést tartalmazott.

A beérkezett 816 kérdőívből 802 bizonyult értékelhetőnek, ez a 2011. március 7-i adatokat figyelembe véve a teljes rendőrségi állomány 1,75 százalékát tette ki (Szabó, 2014).

A kutatásban részt vevők szociológiai összetétele a következőképpen alakult:

- magasabb volt a mintában a nők aránya (63 százalék, míg a férfiaké 23 százalék);
- a minta több mint felét a 33. és 46. életév közötti korcsoportba tartozók tették ki; a legfiatalabb korcsoport, a 19 és 25 év közöttiek aránya kilenc százalékot, a legidősebb, 54 és 60 év közöttiek aránya alig egy százalékot tett ki;
- állománykategóriát tekintve legnagyobb arányban a közalkalmazottak képviseltették magukat (32 százalék), őket követték a tiszthelyettesek (24 százalék) és a főtisztok (19 százalék); Szabó magyarázata szerint azért vettek részt a kutatásban nagyobb számban azok, akik alacsonyabb végzettséggel rendelkeznek és/vagy alacsonyabb jövedelmi kategóriába esnek, mert feltehetően ők azok, akik „*nehezebben tudnak megélni a kapott fizetésből, ezért a lelki, erkölcsi és pszichikai problémák hatványozottabban jelentkezhetnek náluk abból kifolyólag, hogy a rendőrség aránytalanul kevés jövedelmet biztosít számukra a többi állománycsoporthoz viszonyítva. Ezért számos olyan problémával találják magukat szembe, ami a kevesebb bevételhez köthető.*” (Szabó, 2014).

A megkérdezettek 71 százaléka igennel, 29 százaléka nemmel válaszolt arra, hogy „(...) *valamilyen egyházhoz vagy vallási közösséghez tartozónak vallja-e magát?*”. A 33 és 39 év közöttiek válaszoltak a legtöbben igennel (21,8 százaléka), a legtöbb nem válasz pedig a 26 és 32 év közöttiektől érkezett. Állománycsoportot tekintve a tiszthelyettesek és a közalkalmazottak mondták magukat vallásosnak a legnagyobb arányban (egyaránt 19,1 százaléka), és önbevallás alapján a közalkalmazottak (13,3 százaléka) bizonyultak a legkevésbé vallásosnak. A nők közül többen mondták magukat vallásosnak (44,5 százaléka) (Szabó, 2014).

Szabó arra a feltételezésre jutott, hogy az igen választ adók „*aktívan gyakorolják vallásukat*”, illetve „*feltételezhető, hogy a vallásukat aktívan gyakorló rendőrök igénybe vennék a rendőrségi lelkipásztori szolgálat szolgáltatásait, valamint elfogadnák a lelkipásztorok jelenlétét a rendőrség mindennapi életében*”. (Szabó, 2014).

A kutatásba bevontak 40 százaléka nyilatkozott igennel a „*felmerülő lelki és erkölcsi jellegű problémák (családi, munkahelyi) kezelésére, megoldási struktúrák felvázolására igénybe venné-e a rendészeti szerveken belül létrehozandó lelkipásztori szolgálat segítségét*” kérdésre. Igen válasz a legnagyobb arányban a 26 és 32 év közöttiektől (11,3 százaléka), valamint a tiszthelyettesektől (11,8 százaléka) érkezett, a legkevésbé támogatóknak pedig a 33 és 39 év közöttiek (17,5 százaléka), illetve a közalkalmazotti állománycsoport tagjai (22 százaléka) bizonyultak. A nők minden kategóriában nagyobb arányban válaszoltak igennel (24,5százaléka), mint a férfiak.

Arra a kérdésre, hogy „*részt venne-e rendészeti szerveknél dolgozó személyek részére megtartandó szentmisén (ökumenikus istentiszteleten)*”, (Szabó, 2014) a kérdőívet kitöltők 44,6 százaléka jelölt igen választ, 55,4 százaléka nemet.

Csekély ugyan az eltérés, de mégsem szabad figyelmen kívül hagynunk: a korábbi kérdésnél a válaszadók 40 százaléka jelezte, hogy szükség esetén igénybe venné a rendőrségi lelkipálcázást, 60 százaléka azonban kategorikusan elutasította ennek lehetőségét is.

A misén való részvételi hajlandóságot firtató kérdésre a legtöbb pozitív válasz a 33 és 39 évesektől (14 százaléka), a közalkalmazottaktól (20,5 százaléka) és a nőktől (31,5 százaléka) érkezett.

A megkérdezettek körében igen megosztó állításnak bizonyult, „*minden Rendőrkapitányságon létesüljön imaszoba*”. Többen voltak azok, akik nem támogatnák ezt az elképzelést (53,5 százaléka), a legtöbb negatív válasz a 26 és 32 év közöttiektől érkezett (15,8 százaléka), a legnagyobb arányban a közalkalmazottak (20,1 százaléka), illetve a nők (32,3 százaléka) tudtak azonosulni a felvetéssel.

Az ötödik kérdés „*a lelki támogatás meglétét*” mérte a rendőri hivatásban. A kérdőívet kitöltők nagy többsége (71,3 százalék) igenlő választ adott, a legtöbb pozitív reakció a 33 és 39 év közöttiektől (21,5 százalék), a közalkalmazottaktól (25,5 százalék), illetve a nőktől (46,7 százalék) érkezett (Szabó, 2014).

A felmérés eredményei alapján „*a rendőrségi dolgozóknak nagyon fontos a lelki támogatás megléte*”, (Szabó, 2014) habár az idősebb, több szakmai tapasztalattal rendelkező, optimálisabb egzisztenciális helyzetben lévő válaszadók körében azok voltak többségben, akik a lelki támogatást kevésbé tartották fontosnak; továbbá, „*a rendőrségi lelkipásztori szolgálat felállítását és hasznosságát ugyan kisebb mértékben, de a rendőrségi dolgozók közel fele hasznos kezdeményezésnek tartja*”, illetve „*a rendőrségi dolgozók nem utasítják el a katolikus egyház intézményes jelenlétét a rendőrségen belül, mivel fontos számukra a megélt problémák feldolgozása és az emberi értékek erősítése, egy alapjaiban egyházi keretében*”. (Szabó, 2014).

9.3. Összegzés, részkövetkeztetések

A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Szociológia Tanszéke 1990-ben folytatott reprezentatív mintán kérdőíves felmérést. 1990-ben igen eltérőek voltak a társadalmi viszonyok, ezt az eredmények értékelésekor nem téveszthetjük szem elől.

E felmérés azzal a céllal készült, hogy felmérjék: van-e igény a honvédség állományában arra, hogy felállítsák a tábori lelkészi szolgálatot.

A történelmi körülmények ismeretében ugyanakkor azt feltételezem, hogy e kutatás eredménye csak megerősíthette a tábori lelkészet felállításán munkálkodókat, tehát a végeredmény csak adalék volt – a szolgálat felállítására akkor is sor került volna, ha azt a válaszadók kevesebb, mint tíz százaléka támogatta volna.

A 2013-ben felvett kérdőíves kutatás az 1990-eshez képest kisebb mintán dolgozott, és kifejezetten a rendőrségi állomány véleményére fókuszált.

A válaszok fényében Szabó szerint a rendőri munka sajátosságai miatt szükség lenne egy, a katonai szolgálati ágtól elkülönülő lelkészi szervezetre, a kérdőíves kutatás eredményeként pedig arra a következtetésre jutott, hogy „*a rendőrségi dolgozók igénylik a katolikus egyház intézményes jelenlétét a rendőrségen belül, amely intézmény a katonai*

ordinariátus mintájára megszervezi és ellátja a rendőrök sajátos lelkipásztori szolgálatát”.
(Szabó, 2014).

10. Önálló empirikus kutatás

Szabó Csaba 2014-es doktori kutatására – miként arra fentebb is utaltam – kiindulási alapként tekintünk, amelyre építve szintén kérdőíves kutatást folytattunk le a rendőrségi dolgozók körében, bizonyos pontokon korrigált, kiegészített kérdésekkel.

A kérdőíves adatfelmérést megelőzően tartalomelemzést végeztünk olyan szövegeken (cikkeken), amelyek tábori lelkészekkel készített interjúkat tartalmaznak. A cikkek forrását a Honvedelem.hu internetes oldal jelenti. Lényeges, hogy nem a cikkírók által elmondottakat (kérdéseket, összekötő szövegeket stb.) elemeztem, hanem az interjúalanyok által elmondottakat.

A továbbiakban saját kutatásom eredményeit ismertetem és értékelem, mindezeket megelőzően azonban a kutatási módszert, valamint a mintaválasztás mikéntjét ismertetem.

10.1. A magyar tábori lelkészek megnyilatkozásai az online térben – Tartalomelemzés

A kérdőíves felmérést megelőzően egy kvalitatív tartalomelemzést folytattam le, kettős célkitűzéssel. Egyrészt arra kerestem a választ, hogy mit kommunikálnak magukról, szerepfelfogásukról és társadalmi felelősségükről a magyar tábori lelkészek az online térben megjelenő, interjú formáját öltő megnyilatkozásaikban. Másrészt, a tartalomelemzéssel a kérdőív egyik kérdését alapoztam meg; ennek pontosabb kifejtését a fejezet a későbbiekben ismerteti.

10.1.1. A tartalomelemzés mint társadalomtudományi módszer

A diskurzuselemzés vagy tartalomelemzés mint újfajta kutatási irányzat és módszer az 1990-es évek terméke, alapját az a vélekedés jelenti, amely szerint a tudományos munkák nem alkalmasak arra, hogy semleges nézőpontból írják le a valóságot. A diskurzuselemzés a különböző szövegek „értelmező olvasása”: a diskurzuselemző a szövegek elemeit, nyelvi

eszközeit tanulmányozza, azokra a narratívákra fókuszál, amelyek „nem elrejtik, hanem alakítják a valóságot”. (Virág, 2014).

A tartalomelemzés alapvetően három fő részből tevődik össze:

- a nyers adatok összegyűjtése és leegyszerűsítése annak érdekében, hogy a vizsgálat szempontjából jelentőséggel bíró információk azonosíthatók legyenek;
- az információk egyértelmű és könnyen értelmezhető formában történő megjelenítése;
- értékelés és a következtetések levonása.

Maga a tartalomelemzés meglehetősen komplex folyamat, amely során az adatgyűjtés és az adatelemzés jellemzően egyidejűleg, egymással párhuzamosan folyik, egészen addig, míg be nem következik az úgynevezett elméleti telítettség állapota.

Ez egy meglehetősen nehezen definiálható, alapvetően szubjektív fogalom, a kutatás egy adott állapotát értik alatta. Akkor következik be, amikor már nem szükséges további szövegeket vizsgálni, azok már nem tesznek hozzá az addig tett megállapításokhoz. Ezzel együtt is igaz, hogy a tartalomelemzés egy nehezen megfogható módszer, általánosan érvényes, szabványosítható lépései és műfogásai nincsenek (Glaser & Strauss, 1967).

Doktori dolgozatunkban a kvalitatív tartalomelemzést alkalmazzuk, amely a szöveg tartalmi, objektív alapú vizsgálata. Mivel kissé körülményes módszer, ezért sem nagyszámú szöveg elemzésére, sem általánosítható következtetések levonására nem feltétlenül alkalmas, de segítségével „a szövegek nyelvi sajátosságain túlmutató, az adott társadalmi jelenség szempontjából meghatározó eredményekhez” juthatunk (Géring, 2017). A módszer alkalmazásával azonosíthatóvá válnak az adott szövegek szerzői számára fontos tényezők, azok a prioritások, amelyek meghatározzák kommunikációjukat.

A mintavételi eljárást az Antal (1976) által javasolt módon folytattam le, ennek lépései a következők:

- a forrás kiválasztása;
- a szövegek kiválasztása;
- a szövegek elemezhetővé alakítása;
- a jellegzetes állítások, kifejezések kategóriákba sorolása;
- értékelés (Móré, 2010).

10.1.2. A kiválasztott szövegek

Modern korunkban életünk csaknem valamennyi területén jelen van az online tér – ez érvényes a katonai lelkeszi szolgálatokra is. Éppen e megfontolásból a tartalomelemzés keretében a Honvedelem.hu internetes oldalon megjelent, tábori lelkeszekkel készült interjúkat közlő cikkeket vizsgáltam meg. A cikkeket a Honvedelem.hu honlapon a „tábori lelkesz” és az „interjú” kulcsszavak alapján kerestem.

Lényeges, hogy kizárólag interjúkat, beszélgetéseket rögzítő írásokat kerestem, amelyek a meginterjúvult tábori lelkeszek gondolatait rögzítették. Az elemzésbe nem vontam be a cikk szerzőjének megjegyzéseit, a szerző által feltett kérdéseket.

A fenti kritériumoknak 2019 decemberéig visszamenőleg hat írás felelt meg, ezeken végeztem el a tartalomelemzést:

1. *„Valójában azért mégis csak egy közösségi léten alapszik az emberiség.”* Beszélgetés Berta Tibor ezredessel, a Katolikus Tábori Püspökség általános helynökével (Ördög-Kovács, 2020).
2. *„Én azokat a képeket szeretem, amiken nem szerepelek, viszont nevető, boldog katonákat látok.”* Beszélgetés Mészáros László alezredessel, a HM Tábori Lelkeszi Szolgálat Protestáns Tábori Püspökség kiemelt vezető tábori lelkeszével (Ördög-Kovács, 2020).
3. *„Amikor a lelkesz fél évig együtt él és szolgál a katonákkal”.* Beszélgetés Kálinger Roland őrnaggyal, katolikus tábori lelkeszsel (Ördög-Kovács, 2020).
4. *„Nem influenzszerkedni akartunk, hanem valódi, mély tartalmat létrehozni”.* Beszélgetés Markovics Milán Mór századossal, a tatabányai MH 25. Klapka György Lövészdandár katolikus tábori lelkeszével (Ördög-Kovács, 2020).
5. *„Minden missziómba egy konkrét elhatározással megyek.”* Beszélgetés Horváth Kornél főhadnaggyal, a szentendrei MH Altiszti Akadémia katolikus tábori lelkeszével (Ördög-Kovács, 2020).
6. *„Gondozás a lelki egészségért.”* Beszélgetés Alácsi Ervin János atya, római katolikus tábori lelkeszsel és Pallagi Andrea rendőr őrmester, református lelkeszsel (Fecser, 2019).

10.1.3. A szövegek vizsgálata

Az elemzés a következőképpen zajlott. Az egyes írások két egymás követő olvasásával, a második olvasás során kigyűjtöttük a legjellegzetesebb, a katonai lelkészi szolgálattal kapcsolatos legkifejezőbb állításokat. Ezt követően az így kigyűjtött állításokat és fordulatokat kategóriákba soroltuk.

Az általunk jellegzetesnek ítélt állításokat kategóriákba rendeztük az alábbiak szerint tartoznak (zárójelben, hogy az adott állítás melyik sorszámú szövegben szerepel):

- a hit szerepe:
 - „*A hit egy nagyon fontos dolog.*” (1)
 - „*A hitünk nagyon sok mindenben átsegíthet bennünket.*” (1)
 - „*Az a tapasztalat és hagyomány, amivel a Katolikus Egyház rendelkezik – amire, ha valaki szán egy kis időt és jobban belegondol – az egyfajta kiutat mutathat.*” (1)
 - „*Nagyon fontos a hit. Akár keresztény, akár más, de az embernek legyen hite, az viszi előre az életben.*” (3)
- a mise, az ima szerepe:
 - „*A szentmise és annak megélése alapvetően egy közösségi, fizikai jelenlétben alapuló lét.*” (1)
 - „*Egymás mellett imádkozni, a liturgia során kezet fogni, ezek mind részei egy közösségi jelenlétnek.*” (1)
- kihívások, amelyekkel a tábori lelkész szembesül:
 - „*Szembetűnőek lettek az Istenbe való kapaszkodás különböző formái.*” (1)
 - „*Egy közösségi léten alapszik az emberiség.*” (1)
 - „*Jobban kellene talán azzal foglalkozni, hogy mi is történik ebben a világban valójában, akár a globalizációra, akár a természetvédelemre, akár a világunk törékenységére, akár az ember megsebzettségére gondolunk.*” (1)
 - „*'A hit igen, az egyház nem.'* A mai fiatalokban – erre sajnos az egyházi személyek olykor okot adnak – nagy az ellenérzés a szervezett, intézményes vallásgyakorlással szemben.” (6)
 - „*Manapság egyre súlyosabb kihívást jelent a 'maga módján vallásos' ember, aki úgy válogat a kereszténység (és más világvallások) alapigazságaiból, erkölcsi tanításaiból, mintha egy üzletben járna.*” (6)

- a tábori lelkész feladata:
 - „Elsősorban ki kell alakítanunk azt a bizalmi légkört, amiben egy katona azt érzi, hogy teljes nyitottsággal fordulhat hozzánk, és mi akkor – a lelki erőforrásainkból táplálkozva – meghallgatva őt és tisztelettel kezelve azt, hogy beszél a benne lévő gondolatokról, tudunk segíteni neki.” (2)
 - „Ha hiteles vagy abban, amit csinálsz, és azzal, ahogyan szolgálsz a katonák felé, akkor elnyered a bizalmukat.” (2)
 - Ha érzik a cselekedeteidben és a szavaidban, hogy te Isten embere vagy közöttük, és nyitott emberként fordulsz feléjük, akkor elfogadnak és nyitnak feléd.” (2)
 - „A tábori lelkészi szolgálatban a lelkésznek kell a katonákhoz mennie. Az a klasszikus közösség, ami egy plébánián létrejön, a katonáknál más módon alakul ki. Mélyebb és szélesebb spektrumú a lelkész és az egyes katona között a személyes kapcsolat, mint a plébánián a plébános és a hívek között.” (3)
 - „A lelkész a lelki és spirituális biztonságunkért szolgál, a katona meg a személyes és az ország biztonságának érdekében végzi feladatát.” (4)
 - „Fontos, hogy a katonák először emberként fogadják el [ti. a tábori lelkészt]. Ha kiépült ez a bizalmi kapcsolat a bajtársakkal, akkor már papként is számítanak rá és kialakul a szolgálat alatt egy közösség.” (5)
 - „Igyekszem a katonák között lenni minden felszabaduló időmben. Beszélgetni velük, bekapcsolódni a mindennapjaikba.” (5)
 - „A katonalelkészi szolgálat lelkipásztori céljai nem különböznek az egyház egyetemes küldetésétől.” (6)
 - „A tábori lelkész munkája csak súlypontjaiban, eszköztárában és a befogadó közeg adottságaiban, körülményeiben különíthető el az egyház egész világhoz szóló küldetésétől.” (6)
 - „A klasszikus értelemben vett lelkipásztori munka előtt – de nem helyett – ún. preevangelizációs tevékenységet kell folytatni, amelynek lényege, hogy a hitet akadályozó tényezőket kiiktassuk, felébresszük a természetünkönél fogva minden emberben ott szunnyadó vallási érdeklődést és vágyat az istenkeresésre, a hit külső megvallására és közösségi megélésére.” (6)

10.1.4. A szövegek értelmezése

A fentiek alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a vizsgált mintában, vagyis a kiválasztott interneten megjelent írásokban (amelyek közös jellemzője, hogy gyakorló tábori lelkészekkel készült interjúk tartalmazzák), a legjellegzetesebb, a tábori lelkészre leginkább jellemző témák közül az alábbiak jelentek meg:

- a hit szerepe,
- az ima szerepe,
- kihívások, melyekkel a tábori lelkész szembesül,
- a tábori lelkész feladata.

A tartalomelemzés egyik célja az volt, hogy megvizsgáljuk, mit kommunikálnak magukról a tábori lelkészek. A másik cél pedig a kigyűjtött jellegzetes állítások közül öt kiválasztása volt azzal a céllal, hogy beépítésre kerüljenek a kérdőíves felmérésbe azt kérve a válaszadóktól, hogy döntsék el, mely állítással értenek egyet.

Az elemzett interjúk alapján levonható a következtetés: a tábori lelkész – legalábbis az interjúalanyok felfogásában – elsődlegesen bajtársa a katonáknak, aki, ha kell, őrt áll vagy együtt járőrözik velük, vagyis aki személyes példát mutat a katonáknak. A példamutatás fő célja, hogy a katonák lássák: a tábori lelkész is ember, neki is adódtak és adódnak az életében kihívások, ő is élt már meg nehéz időszakokat, személyes és családi drámákat, hibázott, netán botlott már meg ő is.

A példa ereje abban áll, hogy a katonák személyesen győződhetnek meg arról: a hit és a közösségben szeretet által túl lehet jutni a nehézségeken. A tábori lelkésznek kell megtennie az első lépést a katonák felé, a katonák nagy része előtt ugyanis ismeretlen az egyházi közeg, feltehetően nincsenek birtokában az ismeretnek, hogy egy pap miben tud nekik segíteni. Ezzel indokolható, hogy az első lépés megtétele a lelkész feladata, hitelesnek mutakozzon és elnyerje a bizalmat.

A megszólaltatott tábori lelkészek abban egyetértettek, hogy feladataik alapvetően nem különböznek a plébániákon szolgálatot teljesítő papok feladataitól, eltérés csak abban mutatkozik, ahogyan viszonyulnak a gondjaikra bízott közösség tagjaihoz: igyekeznek bajtársi viszonyt kiépíteni velük, mivel ha a közösség felett állónak mutatkoznának, aligha tudnák megtalálni a hangot a többiekkel. Az interjúkból az derült ki, hogy ezek a megállapítások fokozottan érvényesek a külföldön, misszióban teljesített szolgálat esetén: a hazájuktól,

szeretteiktől akár több ezer kilométer távolságra, akár háborús helyszíneken állomásozó, a halált közelről megtapasztaló katonáknak jóval nagyobb szükségük és igényük van a lelki támogatásra.

A meginterjúvolt lelkészek között akadt olyan, aki úgy vélte, hogy a „*maguk módján vallásos*” személyek esetében – akik tetszésük szerint válogatnak a különböző vallások által kínált válaszok között – szükség van úgynevezett pre-evangelizációs munkára, melynek során felébresztik az egyénben a vallás iránti érdeklődést. Volt olyan interjúalany, aki a hit szerepét hangsúlyozta és úgy vélte, alapvetően nincs annak jelentősége, hogy az ember milyen istenben hisz, a lényeg a hit és a hit egyéni és közösségi megélésének képessége.

A megszólaltatott lelkészek végül egyetértettek abban is, hogy az egyháznak nyitottnak kell lennie a világra, a világ változásaira, és kell, hogy legyen véleményük az új jelenségek kapcsán (legyen az a globalizáció, a klímaválság vagy akár a világjárvány), hiszen a hozzájuk fordulók (hívek vagy nem hívek) válaszokat várnak a kérdéseikre.

10.1.5. Az elemzett szövegekből kiemelt állítások

A kérdőíves elemzéshez az alábbi öt állítást emeltem ki:

- 1) *„A hitünk nagyon sok mindenben átsegíthet bennünket.” (1)*
- 2) *„Az a tapasztalat és hagyomány, amivel a Katolikus Egyház rendelkezik – amire, ha valaki szán egy kis időt és jobban belegondol – az egyfajta kiutat mutathat.” (1)*
- 3) *„A tábori lelkészi szolgálatban a lelkésznek kell a katonához mennie. Az a klasszikus közösség, ami egy plébánián létrejön, a katonáknál más módon alakul ki.” (3)*
- 4) *„A lelkész a lelki és spirituális biztonságunkért szolgál, a katona meg a személyes és az ország biztonságának érdekében végzi feladatát.” (4)*
- 5) *„'A hit igen, az egyház nem.' A mai fiatalokban – erre sajnos az egyházi személyek olykor okot adnak – nagy az ellenérzés a szervezett, intézményes vallásgyakorlással szemben.” (6)*

10.2. A kérdőíves kutatás: anyag és módszer

A szekunder kutatás keretében – egyebek mellett – megvizsgáltam, hogy a magyarországi katonai ordinariátus miként jött létre és milyen módon, milyen szervezeti keretek között működik. Emellett, egy rövid nemzetközi kitekintés keretében arra a kérdésre kerestem a választ, hogy milyen modelljei léteznek világszerte a nem-katonák (rendőrök, tűzoltók, egyéb belügyi dolgozók stb.) lelkipásztori ellátásának. Alapvetően négyféle módszert azonosítottunk.

Az elsőként tárgyalt modellben a rendőrök lelkipásztori ellátását a katonai ordinariátus látja el kiterjesztő joghatállyal; a második típusba sorolható országok egy különutas megoldást alkalmaznak, ahol a rendőri lelkipásztori szolgálatot helyi szinten igyekeznek megoldani; a harmadik modellben a rendőri lelkipásztori szolgálatot a katonai ordinariátus keretein belül látják el, vagyis a katonai ordinariátus gondoskodik a rendészeti, rendvédelmi hivatásos állományúak lelkigondozásáról; végül a negyedik a vegyes modell, ennek olasz változatában a csendőrség a katonai ordinariátus joghatósága alá tartozik, a rendőrök lelkigondozásáért a püspöki konferencia által irányított különálló szervezet felel.

Mind a négy modellről elmondható, hogy vannak előnyei és hátrányai. Az ugyanakkor, hogy a viszonylag fiatal államnak tekinthető Horvátország és Szlovákia is olyan megállapodást kötött az Apostoli Szentszékkal, amelyben a katonai ordinariátust kiterjesztett joghatósággal ruházták fel, arra a következtetésre ad alapot, hogy a Szentszék változatlanul ezt a megoldást tartja optimálisnak.

Bár e megoldás előnyei vitathatatlanok, ám határozott álláspontom az, hogy ebben a modellben nem lehetséges a lelkészi munkát a sajátos rendőri problémákra adaptálni.

A Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentszék 1994-ben kötött kétoldalú megállapodást a katonák és az akkor még létező Határőrség lelkipásztori ellátására. Bár az ötlet többször felmerült, de a katonai ordinariátus tevékenységi jogkörét azóta sem terjesztették ki a rendőrök lelkipásztori ellátására, holott a megállapodás módosításának lehetőségét a felek nem zárták ki.

Arra is kitértünk, hogy a rendőri munka közismerten rendkívüli pszichés és erkölcsi megterheléssel jár, és ez a megterhelés alapjaiban eltér attól, amivel a katonák kénytelenek szembesülni hivatásuk gyakorlása során. Amennyiben csak ezeket a szempontokat vesszük figyelembe, logikus, ha amellett érvelünk, hogy a rendőrök lelkigondozására indokolt lenne egy, a katonák lelkigondozásától eltérő megoldást találni.

Tény, hogy Magyarországon az elmúlt egy-két évtizedben számos nagy horderejű, a védelmi ágazatot alapjaiban érintő változás történt, ezek közül néhányat a dolgozat korábbi fejezetében meg is vizsgáltunk. Itt külön a hadsereg feladatainak átrendezését emeljük ki, amelynek eredményeként az elmúlt években számos rendészeti jellegű műveletben a katonák és a rendőrök közösen vettek részt: a 2015-től fennálló migrációs válsághelyzet kezelése és a fizikai határzár védelme, a párizsi terrortámadást követő védelmi feladatok ellátása, a COVID-19 világjárvány első hullámában elrendelt kijárási korlátozások ellenőrzése, kórházparancsnoki feladatok ellátása, közreműködés az oltási program megvalósításában.

10.2.1. Hipotézisek

A primer kutatás keretében azt elemzem, hogy maguk a rendőrök miként vélekednek a kérdésről, ők vajon szívesen fogadnák-e, ha önálló rendőri lelkészi szolgálat létesülne. Szabó (2014) fentebb bemutatott, 2013-ban felvett vizsgálatát finomhangoltam, és igyekeztem a válaszokat a válaszadó vallásosságának mértékéhez igazítva súlyozni. A primer kutatás célja az alábbi feltevések igazolása vagy cáfolata.

F1: A vizsgált mintán belül a nők nagyobb arányban támogatják a rendőrségen lelkipásztori szolgálat felállítását, mint a férfiak.

F2: A vizsgált mintán belül a tiszthelyettesek nagyobb arányban támogatják a rendőrségen lelkipásztori szolgálat felállítását, mint a többi állománykategóriába tartozó válaszadók.

F3: A vizsgált mintán belül a magukat vallásosnak tartók nagyobb arányban támogatják a rendőrségen lelkipásztori szolgálat felállítását, mint azok, akik nem tartják magukat vallásosnak.

10.2.2. A kérdőíves kutatás menete

A primer kutatás alapulhat kvalitatív és kvantitatív típusú felméréseken. A kvantitatív kutatás nem más, mint „objektív, számszerűsíthető, statisztikailag értékelhető adatok gyűjtése”. (Majoros, 2004). A kvalitatív kutatás ezzel szemben strukturálatlan, feltáró jellegű kutatási

módszert jelent, amely leginkább a problémák azonosítására, a hipotézisek megalkotására, pontosítására használható.

A kvalitatív kutatás nem szolgál reprezentatív, statisztikailag értelmezhető adatokkal, célja e helyett az, hogy történéseket, folyamatokat ismerjünk meg, tendenciákat azonosítsunk, értelmezzük a vizsgálatba bevont alanyok vizsgálat tárgyához való viszonyulását, attitűdjeit.

Doktori kutatásunkban a téma érzékenysége miatt a kvalitatív kutatás lehetőségét elvetettük, kizárólag kvantitatív típusú felmérést alkalmaztunk, mégpedig kérdőíves felmérés formájában.

A kérdőív kitöltése elektronikus úton zajlott: az elektronikus változat linkjét elküldtük kollégáinknak, rendőrként dolgozó ismerőseinknek, és arra kértük őket, hogy a kérdőív megválaszolását követően küldjék tovább a linket kollégáinknak, rendőrként dolgozó ismerőseinknek. Ilyenformán tehát a válaszadók elérése a hólabda módszerrel történt.

A hólabda módszer „*a mintavétel azon módszere, amikor a kutatók a célpopuláció már megkérdezett tagja révén igyekeznek megközelíteni a kutatás további lehetséges résztvevőit. Előnye, hogy egyszerű, és viszonylag nehezen megközelíthető populációknál is alkalmazható; hátránya, hogy az így kapott minta nem reprezentatív*”.¹³¹

Az általam is igénybe vett Google kérdőív szolgáltatás további előnye, hogy – megfelelő beállítás esetén – nem engedi a válaszadót tovább lépni mindaddig, amíg egy kérdésre nem adott választ, így nem marad egyetlen kérdőív sem kitöltetlenül. (Az már más kérdés, hogy érvénytelen kérdőív ettől még keletkezhet, például úgy, hogy a válaszadó egymásnak ellentmondó vagy nyilvánvalóan értelmezhetetlen válaszokat ad.)

A kérdőív kitöltése önkéntes és anonim volt, a kérdőív fejlécében ennek megfelelően tájékoztattam a kitöltésre vállalkozókat arról, hogy az eredményeket kizárólag tudományos célra, a doktori kutatásban kerülnek felhasználásra, és arra nem jogosult személyeknek nem adjuk át.

A mintavétel önkényes kiválasztással történt, ugyanis meghatároztam egy lényeges kritériumot, melynek a válaszadóknak mindenképpen meg kellett felelniük: a vizsgálatban csakis vehet részt, aki a Magyar Rendőrségnél dolgozik, akár hivatásos állományban, akár kormánytisztviselőként, akár közalkalmazottként.

A kérdőív csak az internetet használók érték el, azok, akik nem használják az internetet, a mintába nem kerülhettek be. Tekintettel azonban arra, hogy a szervezet valamennyi tagja

¹³¹ Elte.btk.hu (n.a.): Kérdőíves adatgyűjtés: stratégia és típusok. (A továbbiakban: Elte.btk.hu (n.a.) i.m.).

rendelkezik szervezeti e-mail címmel, amelynek eléréséhez internetkapcsolat szükséges, inkább a hajlandóság, mint a készség korlátjának tekinthető, így nem minősíthető lefedési hibának.

A kérdőívet összesen 508 fő töltötte ki és küldte vissza, valamennyi kitöltött kérdőív értékelhetőnek bizonyult, így válaszmaradási hibával nem kellett számolni. (A válaszmaradási hiba azt jelenti, hogy „*az adatfelvétel során adatvesztést okoz, hogy a mintába került személyek közül nem mindenki felel a kérdésekre*”.¹³²)

Kutatásom a fentebb ismertetettek miatt nem tekinthető reprezentatívnak, a kapott eredmények kizárólag a konkrét mintára vonatkozóan érvényesek, következtések a mintától eltérő más csoportra, más munkaszervezetre nem vonhatók le.

Ez mindenképpen a kutatásom korlátjának tekinthető. Ennek ellenére úgy ítélem meg, hogy kutatási eredményeim alkalmasak a mintára vonatkoztatott következtetések levonására.

Vizsgálatomra éppen ezért pilot projektként tekintek, amely viszonylag kis idő- és költségfordítással készült, és amely alkalmas lehet egy jövőbeni, nagyobb volumenű kutatás megtervezésére.

A kérdőívek felvételére 2020. július 1. és július 31. között került sor. Ez az időszak a koronavírus-világjárvány magyarországi első hullámát követő időszakra esik, amikor még csak feltételezni lehetett, hogy a járvány második hulláma is megérkezik országunkba.

Ezt a körülményt azért lényeges rögzíteni, mert a kérdőív – egyebek mellett – rákérdez arra is, hogy a válaszadó a megelőző öt évben élt-e át olyan súlyosan negatív életeseményt, amelyet ő maga traumatikusnak minősít.

10.2.3. A kérdőív struktúrája

A kérdőív hat nagyobb egységből áll, és összesen tizenkét kérdést tartalmaz.

- 1) Az első blokk négy kérdése a személyes adatokra kérdez rá:
 - nem,
 - életkor,
 - szolgáatteljesítés helye a település típusa szerint,

¹³² Elte.btk.hu (n.a.) i.m.).

- állománykategória.
- 2) A második egység egyetlen kérdésből áll, amely a vallásosság mértékét igyekszik felmérni.
 - 3) A harmadik egység három kérdése a válaszadó által az elmúlt öt évben megélt traumatikus életeseménnyel foglalkozik.
 - 4) A negyedik egység három kérdése a válaszadó által az elmúlt öt évben megélt negatív munkahelyi eseményekkel kapcsolatos.
 - 5) Az ötödik egység egyetlen kérdést tartalmaz, arra kérdez rá, hogy a válaszadó egyetért-e azzal, hogy a rendőrségen belül szükség van lelkipásztori szolgálat létrehozására.
 - 6) Az utolsó, hatodik egységben a válaszadó öt, a tábori lelkészek feladatával kapcsolatos állítást olvashat. Minden állítást külön kell értékelnie egy 1-től 10-ig terjedő skálán, kifejezésre juttatva azt, hogy mennyire ért egyet az egyes állításokkal. Minden esetben az 1 jelenti a negatív értéket (vagyis azt, hogy a válaszadó egyáltalán nem ért egyet az állítással) és a 10 a pozitívát (vagyis azt, hogy a válaszadó teljes mértékben egyetért az adott állítással).

10.2.4. A kérdések megfogalmazásának szempontjai

A kérdőív tehát egy önkitöltős, kvalitatív módszeren alapuló kérdőív. A kérdések megfogalmazásánál arra törekedtünk, hogy maguk a kérdések valamennyi válaszadó számára jól értelmezhetők, világosak és egyértelműek, a kérdező szempontjából ugyanakkor könnyen kérdezhetők, könnyen feldolgozhatók legyenek, és lehetőség szerint lefedjenek minden, a tárgyalt téma szempontjából relevanciával bíró tényezőt.

A kérdőív érzékeny kérdéseket érint, ezért szükségét láttuk a közérthető, egyúttal pedig kellően általános (vagyis nem csupán egyes vallásokhoz, egyházakhoz, felekezetekhez köthető) megfogalmazásnak. A vallásosságot érintő kérdések célja volt a közgondolkodásnak megfelelés, illetőleg a vallásosság mértékét minél finomabb mérése.

Törekedtünk arra, hogy a kérdések a mintát megközelítőleg hasonló nagyságú szegmensekre tagolják, illetve, hogy minden kérdés egyetlen dimenziót vizsgáljon oly módon, hogy a válaszok egymással összevethetők legyenek.

Egy online kérdőív esetében kiemelten kell ügyelni az adatvédelmi szabályok betartására, főként a különleges (mint amilyen a vallás, az egészségi állapot, a nemi identitás stb.), illetve a személyes adatok vonatkozásában.

Lényeges, hogy különleges adatok gyűjtésére kizárólag abban az esetben van mód, ha az adatok kezeléséhez az érintettek írásban előzetesen hozzájárulásukat adták. Személyes adatoknál a gyűjtés megkezdéséhez elegendő az is, ha az érintett hozzájárul vagy törvény teszi kötelezővé az adatgyűjtést és az abban való részvételt.

Amennyiben az online kérdőíves felmérés kutatás céljából folyik, úgy az abban való részvétel semmiképpen nem lehet kötelező, éppen ezért az is elegendő, ha a válaszadó a megfelelő tájékoztatást követően szóban vagy ráutaló magatartással hozzájárul az adatkezeléshez.

Személyes adatokra irányuló kérdőíves kutatásánál érvényesülnie kell a célhoz kötöttség és a minimalitás elvének, vagyis csak olyan és annyi adatot lehet gyűjteni, amely és amennyi a kutatási cél eléréséhez feltétlenül szükséges.

Ebből a szempontból lényeges kiemelni, hogy a fizikai, gazdasági, szociális, kulturális jellemzőkre vonatkozó információt személyes adatnak kell tekinteni, ha abból a válaszadó személyére lehet következtetni (Kruzslicz, 2014).

Mindezek miatt kiemelt jelentőséggel bír a válaszadás anonimitása, amely kétféleképpen értelmezhető. Tartalmi névtelenségről van szó abban az esetben, ha a beérkezett adatokból nem lehetséges a válaszadó személyére következtetni, a technikai névtelenség pedig arra a kérdésre ad választ, hogy magának az adatgyűjtésnek a menetéből beazonosítható-e a kitöltő személye.

A tartalmi névtelenség könnyebben biztosítható, nem ugyanez a helyzet a technikai anonimitás esetében. Ennek részletekbe menő tárgyalás ugyanakkor meghaladná a doktori dolgozat kereteit, annyit azonban feltétlenül ki kell emelnünk, hogy ha nem biztosítható a technikai névtelenség, akkor abban sem lehetünk biztosak, hogy egy személy csak egyetlen kérdőívet töltött ki.

Összességében elmondható, hogy a kutatási cél eléréséhez megfelelő választásnak mondható az internet alapú kérdőíves kutatás, ám az eredmények értékelésekor figyelembe kell venni e módszer korlátait, így többek között azt, hogy a kérdőívek visszaküldése bizonytalan, ami rontja magának a kérdőíves kutatásnak a hatékonyságát, illetve, hogy a tartalmi névtelenség biztosítható, a technikai anonimitás eléréséhez azonban külön szoftverek beiktatása szükséges, amely lehetőség jelen kutatásban nem volt adott (Major, 2008).

Mindebből már azelőtt, hogy ismertetném a primer kutatás eredményeit, levonható egy lényeges tanulság: pilot kutatásra alkalmasnak tekinthető az online kitölthető kérdőív, ha azonban a cél a nagyobb számú minta egyszerűbb elérése, akkor a (kevésbé költséghatékony) személyes megkérdezést kell alkalmaznunk.

10.3. A kérdőíves kutatás eredményeinek értékelése

Ahogy az fentebb már ismertettük, a kutatás során 508 kérdőív érkezett vissza, amelyek mindegyike érvényes és felhasználható.

Újra kiemelő, hogy először az önkényes mintavétel miatt, kisebb mértékben a csekély elemszám miatt a kutatás nem tekinthető reprezentatívnak, következtetésem ennek megfelelően kizárólag az adott mintára vonatkozóan érvényesek.

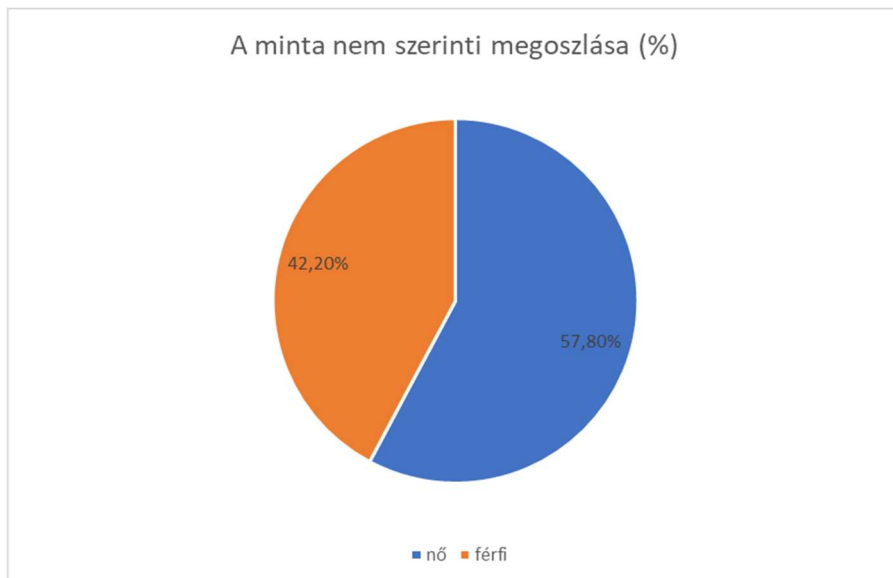
Ez azonban nem változtat azon, hogy a kérdőíves kutatás eredményei alapján bizonyos tendenciák, jellemző viszonyulások és attitűdök feltárhatók.

A továbbiakban vizsgáljuk meg, milyen a minta összetétele szociológiai változók (nem, életkor stb.) szempontjából.

10.3.1. Szociológiai változók

Összesen 508 kérdőív érkezett vissza, melyek mindegyike érvényes és felhasználható. A válaszadók között többségben voltak a nők (57,8 százalék).

5. számú ábra: *A minta nem szerinti százalékos megoszlása*

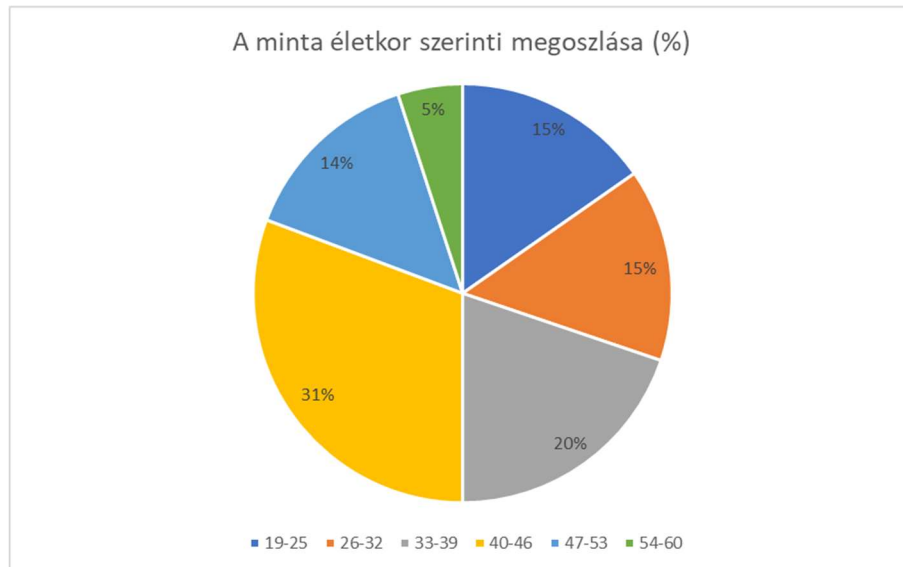

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

Ami a válaszadók életkor szerinti megoszlását illeti, azt látjuk, hogy legnagyobb számban a 40 és 46 év közötti korcsoportbeliek (31 százalék) töltötték ki a kérdőívet, sorban utánuk a 33 és 39 év közötti korcsoport tagjai (20 százalék) következtek.

A fiatalabbak, vagyis a 19 és 25 év közöttiek, illetve a 26 és 32 év közöttiek 15–15 százalékban, a legidősebbek (54 és 60 év közöttiek) mindössze 5 százalékban képviseltették magukat.

6. számú ábra: Az alapsokaság életkor szerinti százalékos megoszlása

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A szociológiai változók körében rákérdeztünk arra is, hogy a válaszadó milyen típusú településen dolgozik.

A válaszadók több mint egyharmada (36 százalék) a fővárosban teljesít szolgálatot, nagyjából azonos arányban dolgoznak a kérdőívet kitöltők megyei jogú városban (26 százalék) és egyéb városban (27 százalék), a legalacsonyabb a községben szolgálatot teljesítők aránya (11 százalék).

7. számú ábra: A minta százalékos megoszlása a szolgálatteljesítés helye szerint

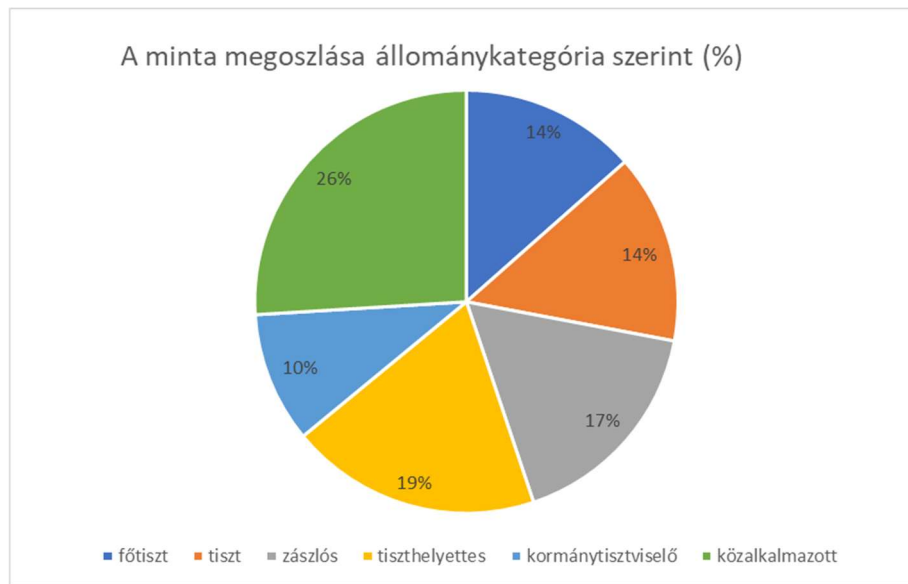

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A kormánytisztviselők aránya 26 százalék, a tiszthelyetteseké 19 százalék, a zászlósoké 17 százalék, a tiszteké, illetve a főtisztéké 15 százalék, illetve 14 százalék, a közalkalmazottaké mindössze 10 százalék volt. A kérdőív kitöltésében tehát – közel hasonlóan Szabó (2014) kutatásához – a legnagyobb aktivitást a közalkalmazottak és a tiszthelyettesek mutatták, a válaszadók közel fele (45 százalék) ebből a két állománykategóriából kerül ki. Márpedig, éppen ez a két állománykategória az, amelyeknél a törvényi előírásokból kifolyólag viszonylag kevés a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya.

Ezen adatok alapján mi sem tudunk Szabó kutatási eredményeitől (2014) eltérő következtetésre jutni: feltehetően a tiszthelyettesek és a közalkalmazottak esetében a legnagyobb a munkateher és a javadalmazási/erkölcsi elismerés közötti szakadék, jó eséllyel ők azok, akik munkavégzésük során a legnagyobb pszichés terhelésnek vannak kitéve.

8. számú ábra: *A minta százalékos megoszlása állománykategória szerint*

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

10.3.2. A vallásosság mértéke

Szabó Csaba a doktori értekezésében bemutatott kutatása során az „*Ön valamilyen egyházhoz vagy vallási közösséghez tartozónak vallja-e magát?*” kérdés feltevésével mérte a minta vallásosságát.

A vallásszociológiában, illetve a valláspszichológiában különféle irányzatok léteznek azzal kapcsolatban, hogy miként mérhető a vallásosság (Tomka, 1973). A vallásos/nem vallásos fogalompár használata viszonylag egyszerűnek tűnik, valójában sem a válaszadó, sem az elemzést végző kutató dolgát nem könnyíti meg.

Ez különösen igaz napjainkban, amikor a kutatásba bevont személy (ha van erre módja), jó eséllyel visszakérdez vagy a „nem tudom” választ jelöli meg, amikor azt tudakoljuk tőle, vallásosnak tartja magát vagy sem. A vallásosság nem írható le az „igen/nem” válaszokkal, ugyanis számos tényező befolyásolhatja, e tényezőket a szociológiai, pszichológiai irodalom – meglehetősen beszédesen – „*köztes változó*” néven említi.

Ezért lényeges, hogy finomítsunk a vallásosság mérését célzó kérdésem, a megfogalmazás ugyanis távolról sem közömbös, ugyanis a kutatók azt tapasztalták, hogy a kérdésfeltevés módja akár a válaszra is befolyással lehet. Nem mindegy, hogy azt kérdezik,

hisz-e a válaszadó Istenben, vagy pedig azt, hogy hívőnek tartja-e saját magát; úgyszintén nem mindegy, hogy arra kérdezzük-e rá, hogy milyen vallású, netán arra, hogy milyen templomba jár vagy melyik felekezet tagja, esetleg arra, hogy hol, milyen egyházban keresztelték meg (Hegedűs, 2000).

Mindennek a felismerése további dilemmák elé állította a kutatókat: meg lehet-e bízni a válaszadók önjellemzésében vagy célravezetőbb, ha csak a konkrét tényekre kérdezzük rá (például hányszor jár egy héten templomba). Más kutatók a vallásosság egyes rétegeit igyekeznek feltárni.

A vallásszociológiai irodalomban az egyik fő hivatkozási alapot Allport motivációs elmélete jelenti, amely alapján a vallásosság két alapvető típusa határozható meg: az egyik a belső (más néven *intrinsic*), a másik a külsődleges (*extrinsic*) vallásosság. Az előbbi esetében *„a vallás a végső értékek és célok kifejeződése, ami az emberi cselekvés minden egyéb területét minősíti, vagy legalábbis ahhoz mércét ad”*, az utóbbinál *„a vallás a személyiségrendszerben nem vezérelv, hanem másképpen kijelölt célok elérése érdekében alkalmazott kulturális minta”*. (Tomka, 2001). Bár első olvasatra úgy tűnik, hogy itt a valódi, *„teljes értékű vallásosság”* és a konformizmus, a *„nem igazi vallásosság”* megkülönböztetéséről van szó, ám maga Allport is hangsúlyozta, hogy ez túlzott leegyszerűsítés lenne, az pedig semmiképpen sem állítható, hogy a vallásosság egyik fajtája jobb, több, értékesebb lenne a másikinál. Ehelyett inkább arról van szó, hogy másként, más módokon nyilvánul meg az *intrinsic* és az *extrinsic* vallásosság: *„a belső vallásosság önálló, kezdeményező, nyitott és toleráns, míg a külső vallásosság képviselője inkább a hagyományra hagyatkozik, a törvényt és a rendet védi, és vallását abszolútnak, öröknek és megváltoztathatatlanak kezeli”*. (Tomka, 2001).

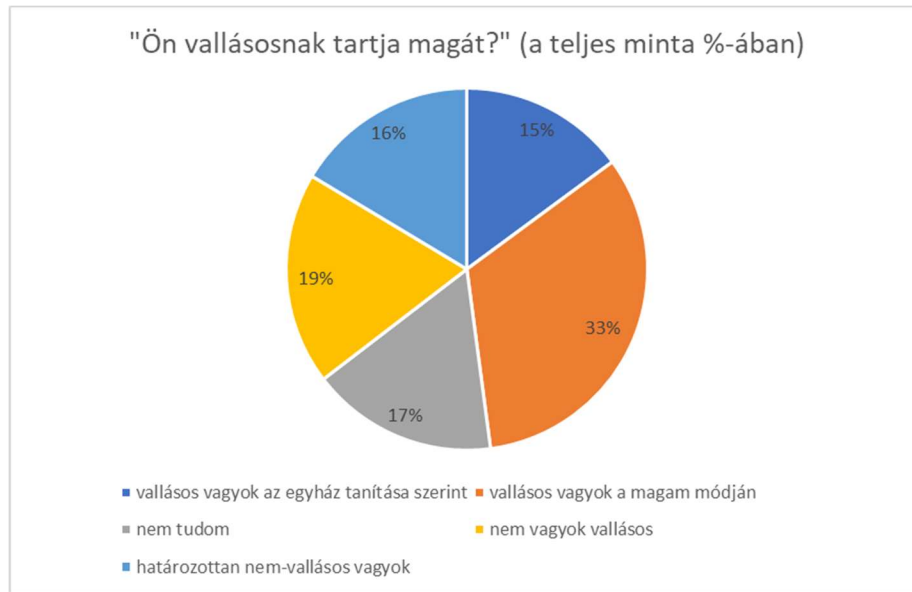
Látva azt, hogy még a vallásszociológusok számára is nehézséget jelent a vallásosság meghatározása és mérése, ezért a legtöbb, amit tehetünk, hogy megállapítjuk: a vallásosság összetett, több tényező által meghatározott jelenség. Kutatásunk számára mindebből azt a tanulságot vontuk le, hogy a vallásosság nem ítéhető meg egyetlen ismérv alapján.

A fenti szakirodalmi érveket megfontolva az „Ön vallásosnak tartja magát?” kérdés szerepel a kutatásban, és a Tomka (2001) által is alkalmazott kategóriák közül kellett válaszadóknak, amelyek az alábbiak:

- vallásos vagyok az egyház tanítása szerint;
- vallásos vagyok a magam módján;
- nem tudom megmondani, vallásos vagyok-e vagy sem;
- nem vagyok vallásos;

- határozottan nem-vallásos vagyok (Tomka, 2001).

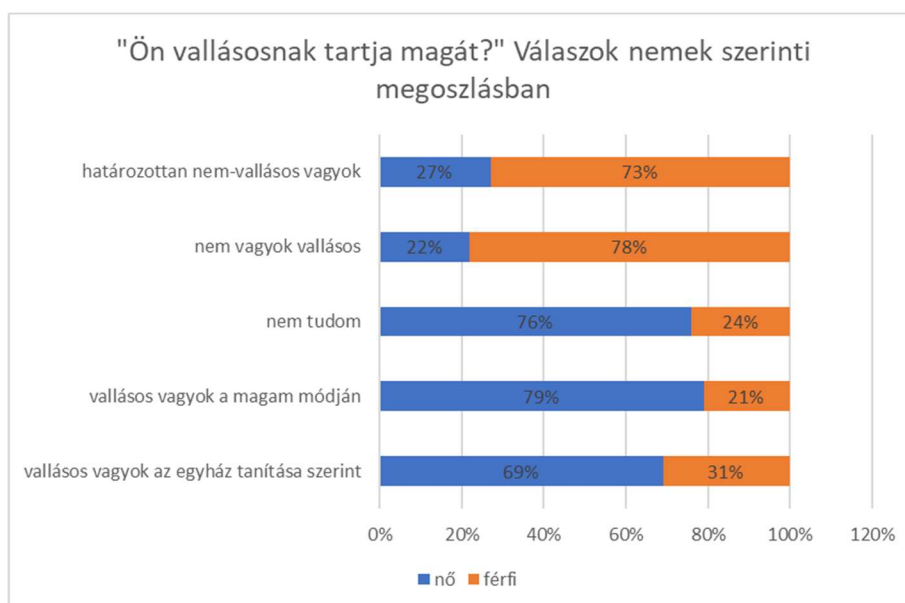
9. számú ábra: Az „Ön vallásosnak tartja magát?” kérdésre adott válaszok százalékos megoszlása

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A válaszadók közül legtöbben azt nyilatkozták, hogy a „maguk módján” vallásosak (33 százalék), az „egyház tanításai szerint” vallásos a teljes alapsokaság 15 százaléka, ennél valamivel többen „határozottan nem-vallásosak” (16,4 százalék), 19 százalék pedig a „nem vagyok vallásos” válaszlehetőséget jelölte meg.

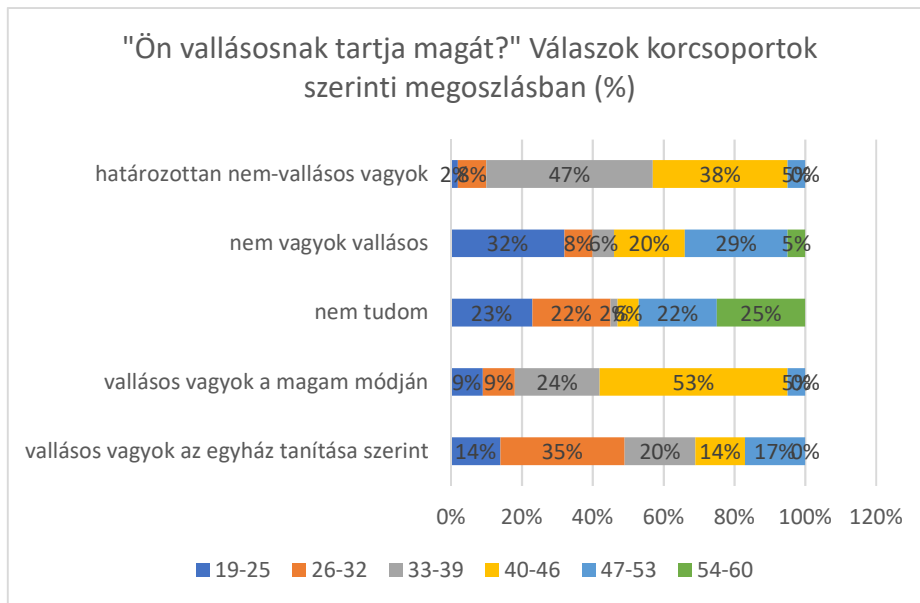
10. számú ábra: Az „Ön vallásosnak tartja magát?” kérdésre adott válaszok nemek szerinti százalékos megoszlása

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A vallásosság mértéke és a nem közötti összefüggést vizsgálva, azt találjuk, hogy a női válaszadók általában véve vallásosabbak, mint a férfi válaszadók: azoknak, akik azt nyilatkozták, hogy vallásosak az egyház tanítása szerint, 69 százaléka nő, 31 százaléka férfi, azoknak pedig, akik a „maguk módján vallásosak”, 79 százaléka nő és 21 százaléka férfi. Ugyanakkor, a bizonytalanok („nem tudom megmondani, vallásos vagyok-e vagy sem”) körében ugyancsak a nők voltak túlsúlyban (76 százalék, szemben a férfiak 24 százalékaival). Azok között, akik azt mondták magukról, hogy nem vallásosak, 78 százalék, azok között pedig, akik „határozottan nem-vallásosak”, 73 százalék volt a férfiak aránya.

11. számú ábra: Az „Ön vallásosnak tartja magát?” kérdésre adott válaszok korcsoportok szerinti százalékos megoszlása

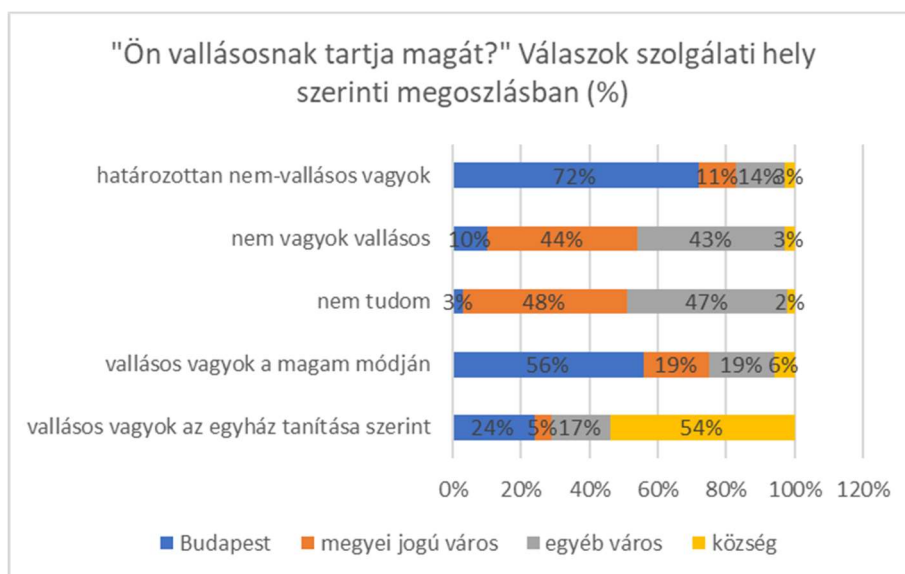
Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A legbizonytalanabbnak a legidősebb válaszadók mutatkoznak: az 54 és 60 év közöttiek 25 százaléká nem tudott (vagy nem akart) nyilatkozni arról, hogy vallásos-e vagy sem (igaz, a válaszadók e korcsoportba eső száma eleve nem magas, mindössze 24 személyről van szó).

A leginkább vallásosnak a 40 és 46 év közöttiek („vallásos vagyok a magam módján”: 53 százalék, „vallásos vagyok az egyház tanítása szerint”: 14 százalék), illetve a 26 és 32 év közöttiek („vallásos vagyok a magam módján”: 9 százalék, „vallásos vagyok az egyház tanítása szerint”: 35 százalék) tűnnek.

A magukat „határozottan nem-vallásosnak” vallók aránya a 33 és 39 év közötti korcsoportban a legnagyobb (47 százalék), a „nem vagyok vallásos” válaszlehetőséget pedig a legtöbben a 19 és 25 év közötti korcsoportban (32 százalék) és a 47 és 53 év közötti korcsoportban (29 százalék) jelölték meg.

12. számú ábra: Az „Ön vallásosnak tartja magát?” kérdésre adott válaszok szolgálati hely szerinti százalékos megoszlása

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

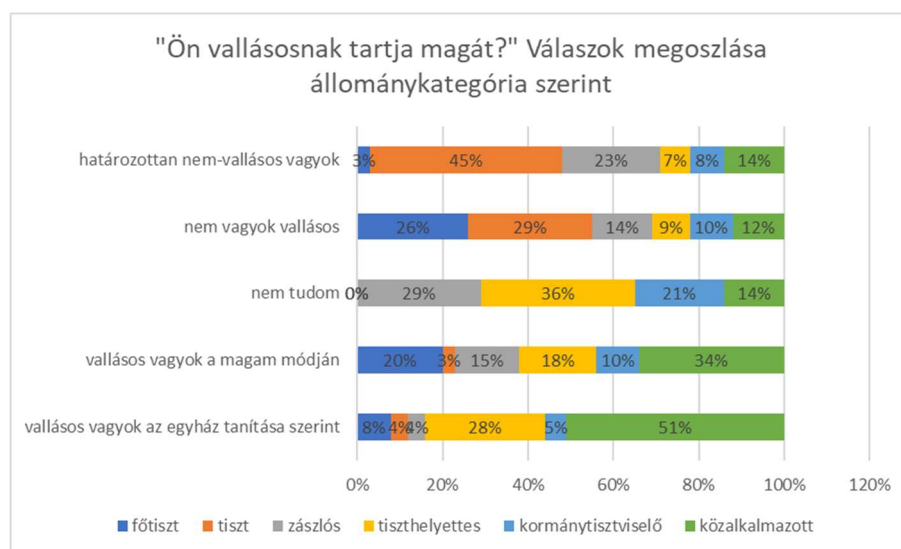
A vallásosság mértéke és a szolgálati hely közötti összefüggést vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy „a vallásos vagyok az egyház tanítása szerint” választ megjelölők több mint fele (54 százalék) községben teljesít szolgálatot. A magukat „határozottan nem-vallásosnak” valló közül a legtöbben (72 százalék) a fővárosban dolgoznak, és ugyancsak budapesti a „vallásos vagyok a magam módján” opciót választók meghatározó hányada (56 százalék) is.

A 13. számú ábra a vallásosság és az állománykategória közötti összefüggésre világít rá. A „vallásos vagyok az egyház tanítása szerint” opciót választók több mint fele (51 százalék) közalkalmazottként dolgozik, 28 százalékuk tiszthelyettes.

A maguk módján vallásosak körében is sok közalkalmazottat találunk (34 százalék), közel hasonló arányban képviseltetik magukat e kategóriában a főtisztek (20 százalék), a tiszthelyettesek (18 százalék), valamint a zászlósok (15 százalék). A bizonytalanok aránya a tiszthelyettesek körében a legnagyobb (36 százalék).

A „határozottan nem-vallásosak” körében a tisztek vannak túlsúlyban (45 százalék), 23 százalék a zászlósok, 14 százalék a közalkalmazottak aránya. A magukat „nem vallásosnak” mondók között közel egyharmadnyi a tisztek aránya (29 százalék), sorban őket követik a főtisztek (26 százalék). Ez utóbbi kategóriában 14 százalék a zászlósok, 12 százalék a közalkalmazottak, 10 százalék a köztisztviselők és 9 százalék a tiszthelyettesek aránya.

13. számú ábra: Az „Ön vallásosnak tartja magát?” kérdésre adott válaszok állománykategória szerinti százalékos megoszlása

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

Az adatokat és változókat egybevetve az alábbi megállapításokat tehetjük:

- a „vallásos vagyok az egyház tanítása szerint” választ a nagyobb/legnagyobb arányban a nők (69 százalék), a 26 és 32 év közöttiek (35 százalék), a községben dolgozók (54 százalék) és a közalkalmazotti állományúak (51 százalék) jelölték meg;
- a „vallásos vagyok a magam módján” választ a nagyobb/legnagyobb arányban a nők (79 százalék), a 40 és 46 év közöttiek (53 százalék), a fővárosban dolgozók (56 százalék) és a közalkalmazotti állományúak (34 százalék) jelölték meg;
- a „nem tudom megmondani, vallásos vagyok-e vagy sem” választ a nagyobb/legnagyobb arányban a nők (76 százalék), az 54 és 60 év közöttiek (25 százalék), a megyei jogú városban dolgozók (48 százalék) és a tiszthelyettesek (36 százalék) jelölték meg;
- a „nem vagyok vallásos” választ a nagyobb/legnagyobb arányban a férfiak (78 százalék), a 19 és 25 év közöttiek (32 százalék), a megyei jogú városban dolgozók (44 százalék) és a tiszti állományban dolgozók (29 százalék) jelölték meg;
- a „határozottan nem-vallásos vagyok” választ a nagyobb/legnagyobb arányban a férfiak (73 százalék), a 33 és 39 év közöttiek (47 százalék), a Budapesten dolgozók (72 százalék) és a tiszti állományúak (45 százalék) jelölték meg.

10.3.3. Negatív életesemények

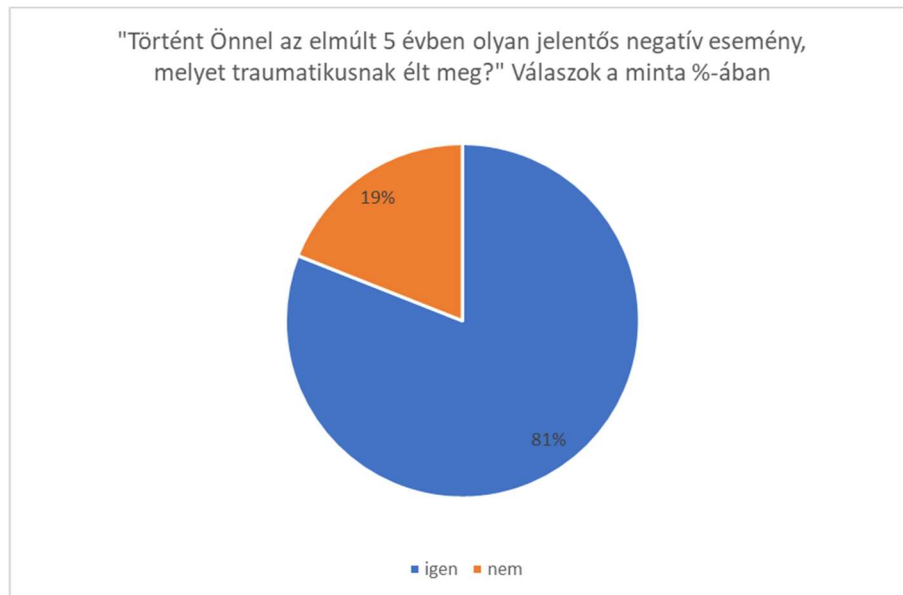
Szabó (2014) a következő kérdést alkalmazta kutatásában: „*A felmerülő lelki és erkölcsi jellegű problémák (családi, munkahelyi) kezelésére, megoldási struktúrák felvázolására igénybe venné-e a rendészeti szerveken belül létrehozandó lelkipásztori szolgálat segítségét?*”; a kérdésre a válaszadók 60%-a adott nemleges választ, 40%-a igenlő választ (Szabó, 2014).

Kutatásunkban kétszer három elemre bontottam ezt a kérdést, és előbb a magánéletbeli, majd a munkahelyi negatív eseményekre fókuszáltunk:

- ami a magánéleti negatív eseményeket illeti,
 - első lépésként azt kérdeztük, hogy a válaszadóval történt-e az elmúlt öt évben olyan jelentős negatív élmény, amelyet traumatikusnak élt meg – a kérdésre igennel vagy nemmel lehetett válaszolni;
 - második lépésben arra kértük az előző kérdésre igennel válaszolókat, hogy a felkínált listából jelöljék meg, hogy milyen jellegű volt az átélt negatív életesemény;
 - harmadik lépésben azt kérdeztük, hogy a válaszadó e negatív életesemény feldolgozásában igénybe vett-e egyházi lelkipásztori segítséget; a kérdésre „igen”, „nem”, „nem, de ha lett volna rá lehetőségem, akkor igénybe vettem volna” választ lehetett adni;
- a munkahelyi negatív eseményeket illetően
 - első lépésben arra kerestük a választ, hogy történt-e az illetővel a munkahelyén az elmúlt öt évben jelentős negatív esemény;
 - második lépésben a negatív munkahelyi esemény jellegét igyekeztem behatárolni, a válaszadóknak a felkínált listából kellett választaniuk, de ezúttal több lehetőséget is meg lehetett jelölni; az egyes kategóriák meghatározása során törekedtünk mindazon konfliktusok lefedésére, amelyek egy rendőrségi munkahelyen előfordulhatnak;
 - végül, harmadik lépésként azt kérdeztük, hogy a válaszadó a negatív munkahelyi esemény feldolgozásában igénybe vett-e egyházi lelkipásztori segítséget; az adható válaszok megegyeztek a magánéleti kérdésblokkéval.

A „*Történt Önnel az elmúlt öt évben olyan jelentős negatív esemény, melyet traumatikusnak élt meg?*” kérdésre összesen 411 igenlő válasz érkezett (81 százalék).

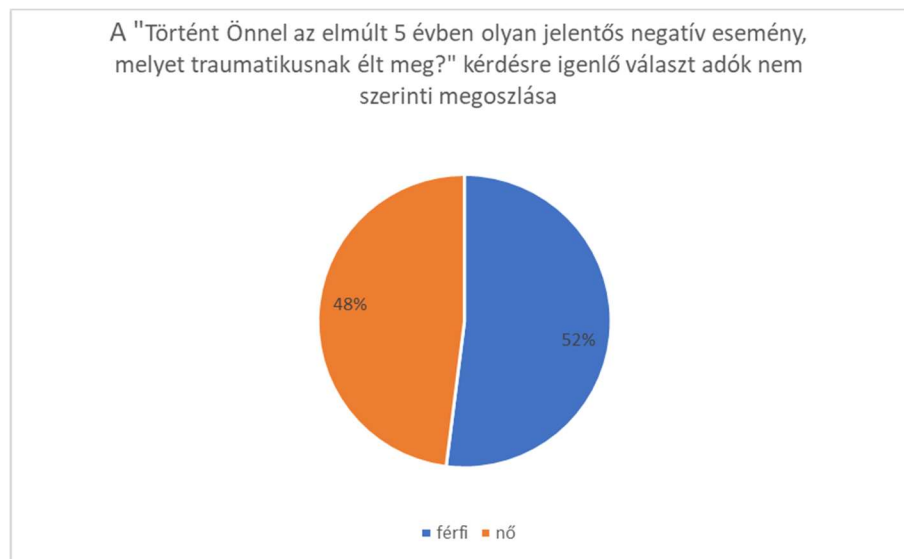
14. számú ábra: A „Történt Önnel az elmúlt öt évben olyan jelentős negatív esemény, melyet traumatikusnak élt meg?” kérdésre adott válaszok százalékos megoszlása

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

Miként azt a 15. számú ábra szemlélteti, több férfi nyilatkozott úgy, hogy az elmúlt öt évben valamilyen traumatikus eseményt élt meg (férfiak: 52 százalék, nők: 48 százalék).

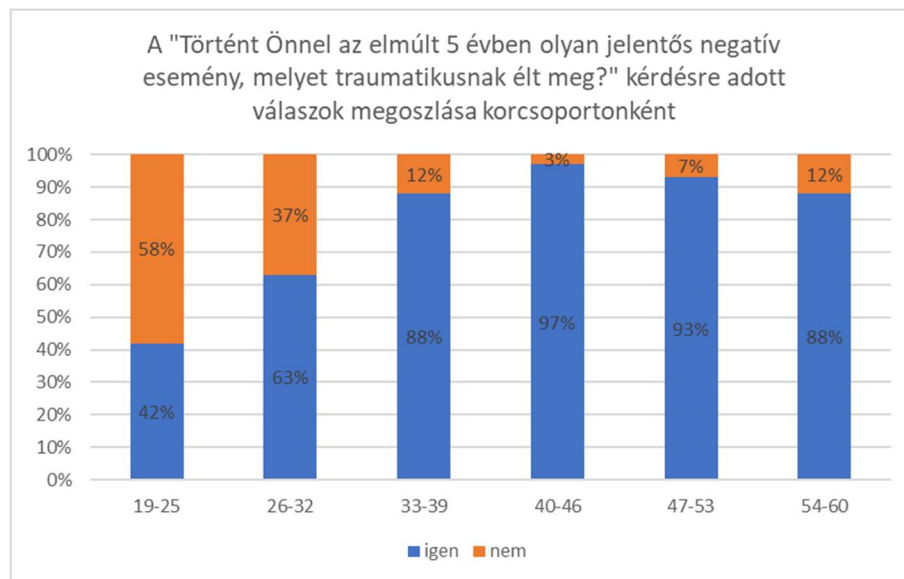
15. számú ábra: A „Történt Önnel az elmúlt öt évben olyan jelentős negatív esemény, melyet traumatikusnak élt meg?” kérdésre adott válaszok nem szerinti százalékos megoszlása

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A 16. számú ábra azt szemlélteti, hogy korcsoportonként miként alakult az igen és a nem válaszok aránya. A legnagyobb arányban a 40 és 46 év közöttiek számoltak be traumatikus életeseményről (97 százalék), a legalacsonyabb pedig az igen választ adók aránya – nem meglepő módon – a legfiatalabb korcsoportban volt: a 19 és 25 év közöttiek 42 százaléka, a 26 és 32 év közöttiek 63 százaléka, a 33 és 39 év közöttiek 88 százaléka, a 47 és 53 év közöttiek 93 százaléka, és végül az 54 és 60 év közöttiek 88 százaléka számolt be az elmúlt öt évben átélt súlyosan negatív életeseményről.

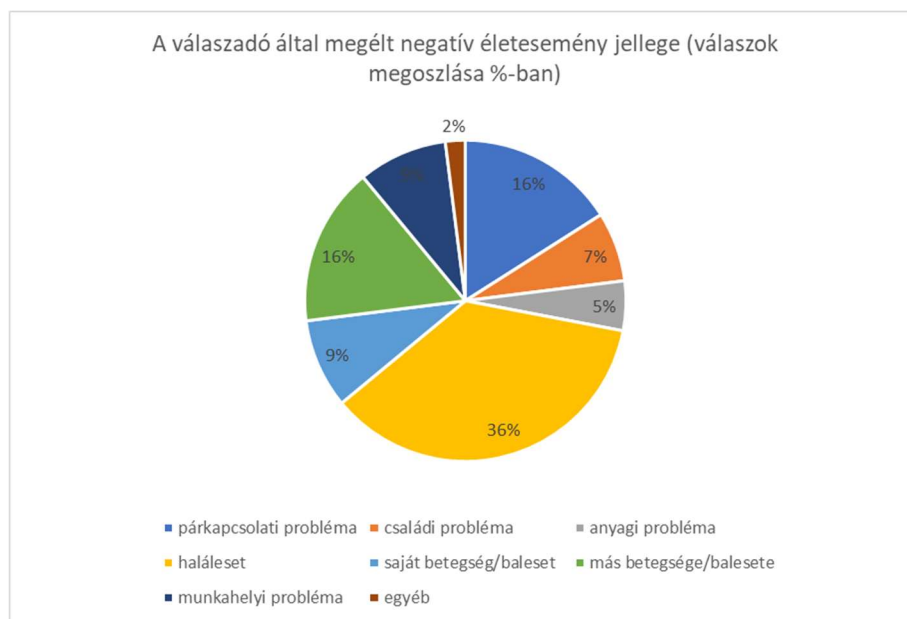
16. számú ábra: A „Történt Önnel az elmúlt öt évben olyan jelentős negatív esemény, melyet traumatikusnak élt meg?” kérdésre adott válaszok korcsoport szerinti százalékos megoszlása

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A következő kérdés azokhoz szólt, akik az elmúlt öt évben megélték egy általuk traumatikusnak ítélt eseményt: jelölik meg, milyen típusú a szóban forgó negatív életesemény.

17. számú ábra: A válaszadó által átélt negatív életesemény százalékos megoszlása az esemény jellege szerint

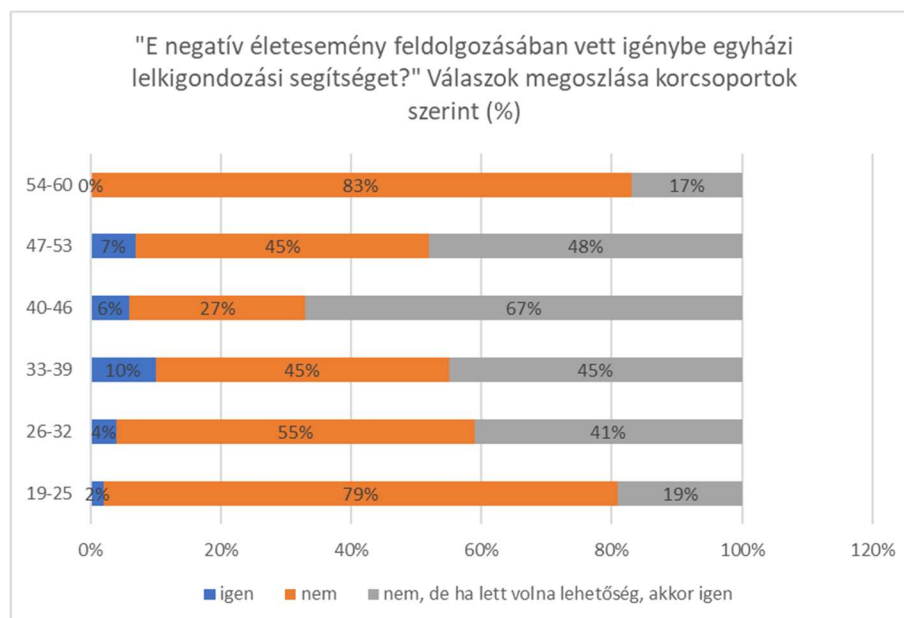

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A válaszadók legtöbbször a halálesetet jelölték meg (36 százalék), mint legtraumatikusabb életeseményt; ezt követte a sorban más személy betegsége/balesete és a párkapcsolati probléma (mindkét kategória esetében 16 százalék), majd a saját betegség/baleset és a munkahelyi probléma (9–9 százalék); végül a családi probléma (7 százalék), illetve az anyagi probléma (5 százalék).

Ebben az esetben is megkérdeztük, hogy a válaszadó e negatív életesemény feldolgozásában igénybe vett-e egyházi lelkigondozási segítséget – az adható válaszok megegyeznek a korábbiakkal.

18. számú ábra: Az „E negatív életesemény feldolgozásában vett igénybe egyházi lelkigondozási segítséget?” kérdésre adott válaszok korcsoportok szerinti százalékos megoszlása

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A legfiatalabbak és a legidősebbek nem vettek igénybe egyházi lelkigondozási segítséget (19 és 25 év közöttiek: 79 százalék, 54 és 60 év közöttiek: 83 százalék). Egyházi segítséget csak nagyon kis arányban vettek igénybe a válaszadók, ez az arány a 33 és 39 év közöttiek korcsoportjában a legmagasabb (a korcsoportba tartozók 10 százaléka válaszolt igennek a kérdésre), a 47 és 53 év közöttiek körében ez az arány 7 százalék, a 40 és 46 év közöttiek körében 6 százalék. A legidősebb korcsoportból nem volt senki, aki igenlő választ adott volna.

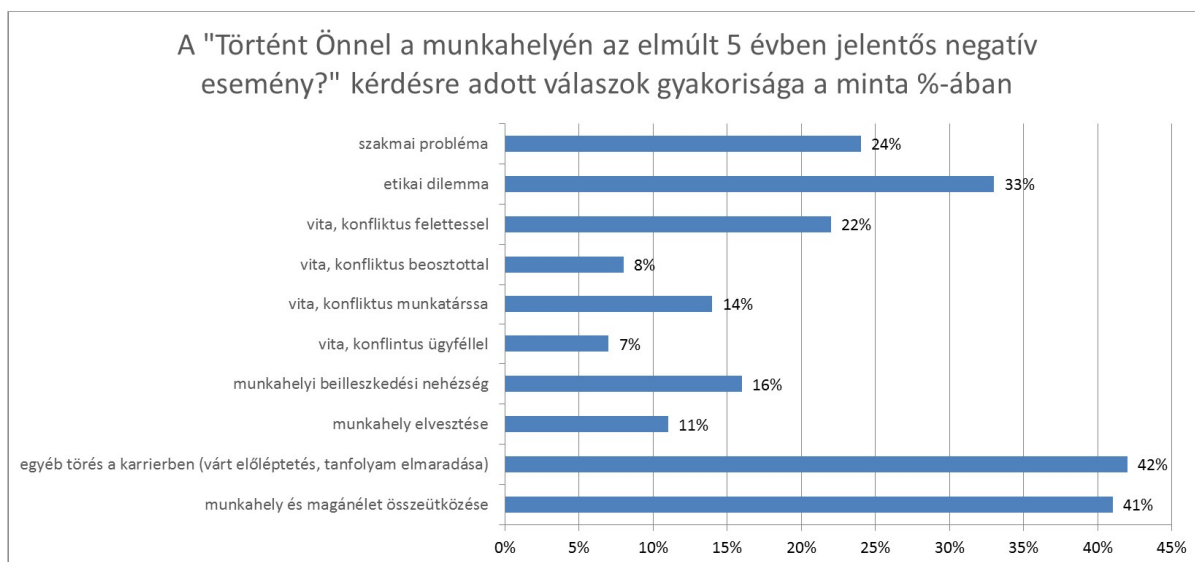
Érdekes megvizsgálni, hogy milyen megoszlásban választották a kérdőívet kitöltők a „nem, de ha lett volna lehetőség, akkor igénybe veszem” opciót. A 40 és 46 év közötti korcsoportban a legnagyobb az aránya azoknak, akik ezt a választ jelölték be (67 százalék), őket követik a 47 és 53 év közöttiek (48 százalék), valamint a 33 és 39 év közöttiek (45 százalék). A 26 és 32 év közöttiek 41 százaléka, a legfiatalabbak 19 százaléka, és a legidősebbek 17 százaléka nyilatkozott úgy, hogy amennyiben lett volna módja igénybe venni egyházi lelkigondozási segítséget a szóban forgó élethelyzetben, úgy élt volna a lehetőséggel.

A következő három kérdés – miként arról fentebb is esett szó – a megélt munkahelyi negatív eseményekkel kapcsolatos. Először is azt tisztáztuk, hogy történt-e a válaszadóval a munkahelyén a megelőző öt évben jelentős negatív esemény. A kérdésre valamennyi válaszadó (tehát a minta 100 százaléka) igennel válaszolt.

10.3.4. Negatív munkahelyi események

Ezt követően azt kértük a válaszadóktól, hogy határozzák meg a szóban forgó negatív munkahelyi esemény típusát. A megadott válaszlehetőségek alapján ez lehetett: szakmai probléma, etikai dilemma, vita/konfliktus felettséssel, vita/konfliktus beosztottal, vita/konfliktus munkatárssal, vita/konfliktus ügyféllel, munkahelyi beilleszkedési nehézség, a munkahely elvesztése, egyéb törés a karrierben (várt előléptetés, tanfolyam elmaradása stb.), munkahely és magánélet összeütközése.

19. számú ábra: A „Történt Önnel a munkahelyén az elmúlt öt évben jelentős negatív esemény?” kérdésre adott válaszok gyakorisága a minta százalékában (egy válaszadó több válaszlehetőséget is megjelölhetett)

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

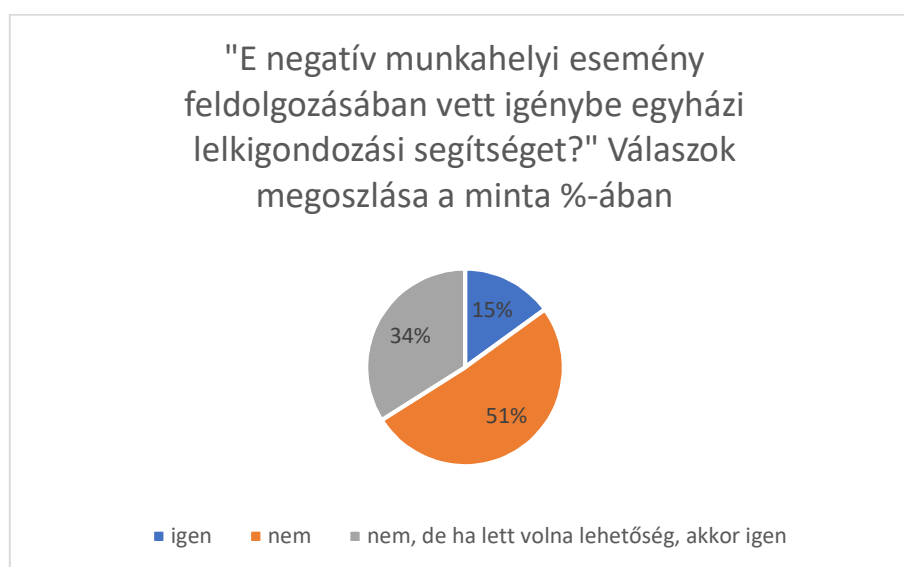
Egy válaszadó több lehetséges választ is megjelölhetett, és a válaszadók éltek is ezzel a lehetőséggel. A legtöbben az „egyéb törés a karrierben (várt előléptetés, tanfolyam elmaradása

stb.)” opciót jelölték meg (42 százalék), hasonlóan magas volt a „munkahely és magánélet” válasz említési gyakorisága (41 százalék). A válaszadók egyharmada szembesült az elmúlt öt évben etikai dilemmával vagy említésre érdemesnek ítélt szakmai problémával (előbbi esetben 33 százalék, utóbbinál 24 százalék).

Viszonylag sokan jelezték, hogy vitába, konfliktusba keveredtek a felettesükkel (22 százalék), illetve gondjuk akad(t) a munkahelyi beilleszkedéssel (16 százalék). A további opciók választási gyakorisága a következőképpen alakult: vita, konfliktus munkatárssal 14 százalék, munkahely elvesztése 11 százalék, vita, konfliktus beosztottal 8 százalék, vita, konfliktus ügyféllel 7 százalék.

Ezt követően válaszoltak arra a kérdésre a kitöltők, hogy e negatív munkahelyi esemény feldolgozásában igénybe vettek-e egyházi lelkipozítási segítséget.

20. számú ábra: Az „E negatív munkahelyi esemény feldolgozásában vett igénybe egyházi lelkipozítási segítséget?” kérdésre adott válaszok százalékos megoszlása

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

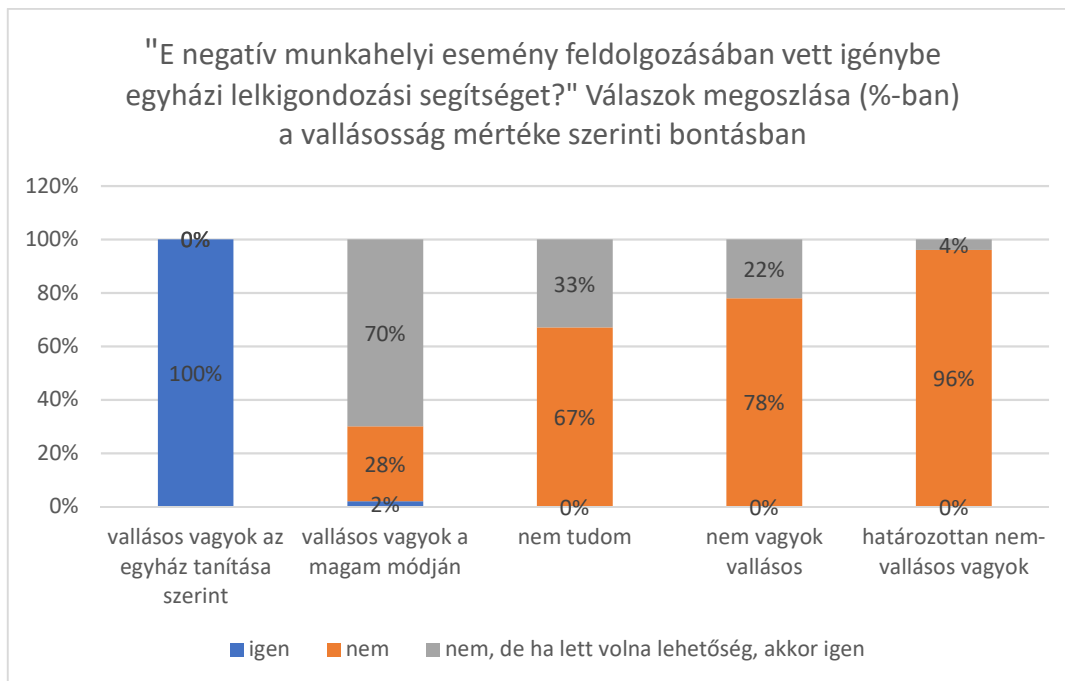
A válaszadók 51 százaléka (257 személy) nem vett igénybe a negatív munkahelyi esemény feldolgozásában egyházi lelkipozítási segítséget, 34 százalék (172 válaszadó) azonban úgy vélte: ha lett volna rá lehetősége, akkor igénybe vette volna a mondott egyházi segítséget.

Ha a válaszokat a vallásosság mértéke szerint kialakított kategóriákkal vetjük egybe, azt látjuk, hogy a magukat az „egyház tanítása szerint vallásosnak” vallók mindegyike kért és kapott egyházi segítséget a súlyos munkahelyi probléma kapcsán, és a „maguk módján vallásos” válaszadók közül három személy jelezte, hogy vett igénybe ilyen jellegű segítséget. A többiek válasza nemleges volt, ám abban a tekintetben, hogy hányan vannak azok, akik magát a lehetőséget nem utasítják el, meglehetősen nagy a szórás.

Azoknak az aránya, akik a „nem, de ha lett volna rá lehetőség, akkor igénybe vettem volna egyházi lelkigondozási segítséget” opciót jelölték meg, kategóriák szerinti bontásban a következőképpen alakul: a „határozottan nem-vallásos” válaszadók 4 százaléka, a „nem vallásosak” 22 százaléka, a „maguk módján vallásosak” 70 százaléka kért volna lelkészi segítséget, ha lett volna rá lehetősége.

Az ilyesfajta kérdésfeltevés gyengeségeivel ugyanakkor fontos tisztában lennünk: a kérdőíves felmérés keretei között nem nyílt lehetőség az „egyházi lelkigondozási segítség”, illetőleg a „ha lett volna rá lehetőség” fordulatok jelentésének definiálására, így azt sem tudhatjuk, hogy a válaszadók miként értelmezték ezeket a kifejezéseket.

21. számú ábra: Az „E negatív munkahelyi esemény feldolgozásában vett igénybe egyházi lelkipozítási segítséget?” kérdésre adott válaszok százalékos megoszlása a vallásosság mértéke szerint

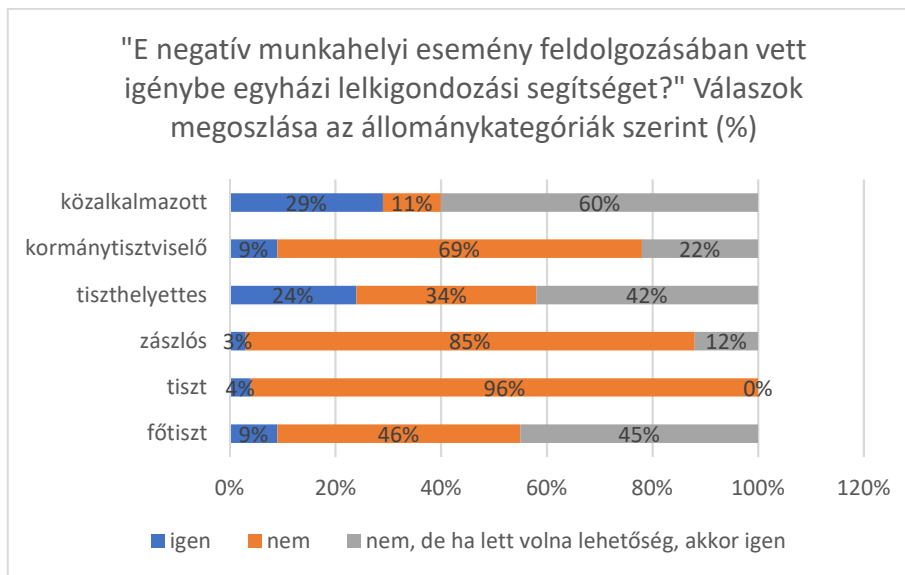

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

Megvizsgáltuk a kapott válaszokat az állománykategóriák szerinti bontásban is. Azt már egy korábbi kérdés kapcsán megállapítottuk, hogy a mintában a közalkalmazottak, illetve a tiszthelyettesek bizonyultak a leginkább vallásosnak, a „vallásos az egyház tanítása szerint” kategórián belül az előbbieket 51 százalékot, az utóbbiakat 28 százalékot tették ki.

A legkevésbé a tisztek, a zászlósok és a főtiszték mondták magukat vallásosnak: a „határozottan nem-vallásos” kategórián belül 45 százalékot tették ki a tisztek, 23 százalékot a zászlósok, a „nem vagyok vallásos” kategórián belül pedig 29 százalék volt a tisztek és 26 százalék a főtiszték aránya.

22. számú ábra: Az „E negatív munkahelyi esemény feldolgozásában vett igénybe egyházi lelkigondozási segítséget?” kérdésre adott válaszok százalékos megoszlása állománykategóriák szerint

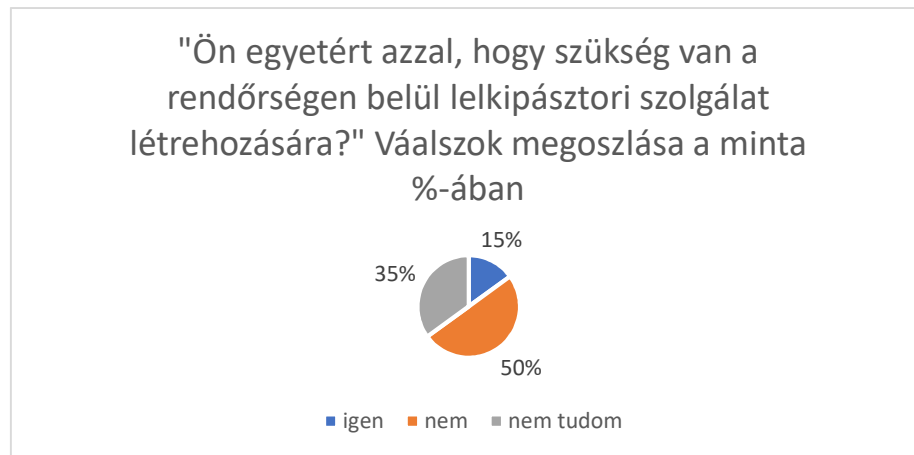
Forrás: A szerző saját szerkesztése.

10.3.5. Rendőrségi lelkipásztori szolgálat létrehozásának szükségessége

A következő kérdés arra irányult, hogy a válaszadók milyen mértékben támogatnák azt, hogy a rendőrségen belül lelkipásztori szolgálat működjön. Egytől tízig terjedő skálán kellett megjelölni, mit gondolnak a válaszadók erről a kérdésről, ahol az 1 jelenti, hogy egyáltalán nem támogatja, a 10 jelenti, hogy teljes mértékben támogatja.

A kérdésfeltevés ilyenén módjának gyengeségére itt is fel kell hívni a figyelmet: a kérdőíves felmérés keretei között nem nyílt arra lehetőség annak kifejtésére, hogy a kérdőív vonatkozásában mit értünk „rendőrségen belül működő lelkipásztori szolgálat” alatt, így szükséges volt a válaszadók már meglévő tudására, ismeretanyagára alapozni, a tudás, illetve ismeretanyag helyességének ismerete nélkül.

23. számú ábra: Az „Ön egyetért azzal, hogy szükség van a rendőrségen belül lelkipásztori szolgálat létrehozására?” kérdésre adott válaszok százalékos megoszlása

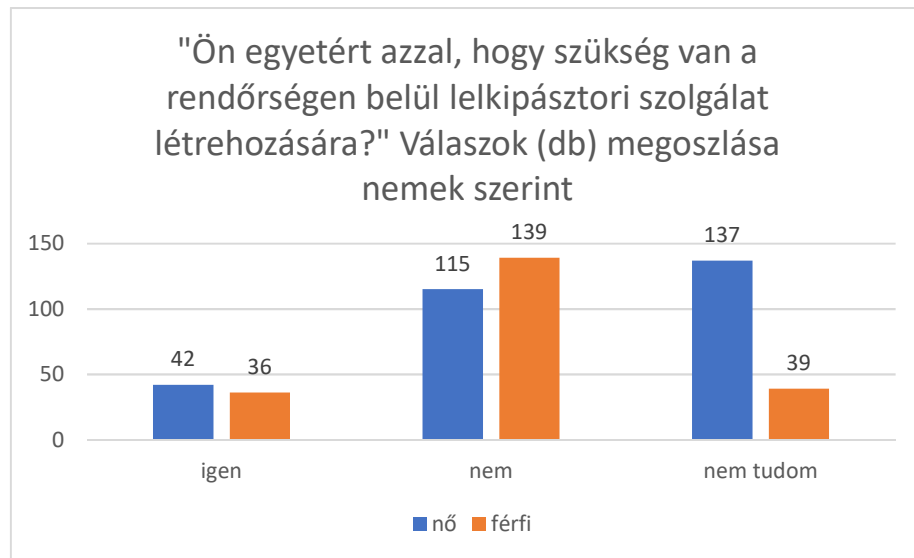
Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A válaszadók fele úgy vélte, nincsen szükség a rendőrségen belül lelkipásztori szolgálat létrehozására, a bizonytalanok, válaszolni nem tudók/nem akarók aránya 35 százalék volt, és a minta 15 százaléka adott igenlő választ.

Szabó (2014) kutatásában némileg másképpen fogalmazta meg a tartalmában hasonló kérdést, mely nála így hangzott: „*A felmerülő lelki és erkölcsi jellegű problémák (családi, munkahelyi) kezelésére, megoldási struktúrák felvázolására igénybe venné-e a rendészeti szerveken belül létrehozandó lelkipásztori szolgálat segítségét?*”.

Válaszadói 40 százalékban igen választ adtak, és 60 százalék nyilatkozott úgy, hogy nem élne egy ilyesfajta lehetőséggel.

24. számú ábra: Az „Ön egyetért azzal, hogy szükség van a rendőrségen belül lelkipásztori szolgálat létrehozására?” kérdésre adott válaszok darabos megoszlása nemek szerinti bontásban

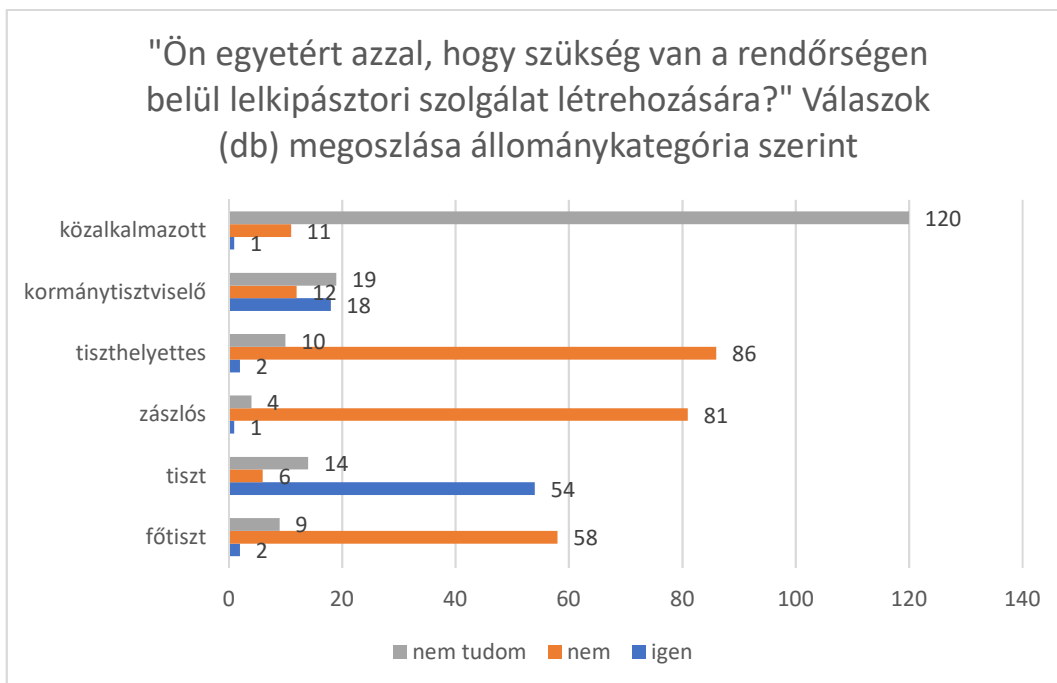

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

Szabó (2014) kutatásában a fentebb idézett, tartalmában hasonló, a rendőrségen belüli lelkipásztori szolgálat fontosságának kérdésére a legtöbb igen válasz a nőktől érkezett (24,5 százalék).

Jelen kutatásban is hasonló tapasztaltunk: az igen válaszok 54 százaléka érkezett a nőktől. Ugyanakkor a bizonytalanok aránya is a nők körében bizonyult magasabbnak: a határozott „igen” vagy „nem” választ adni nem tudók 78 százaléka a nők köréből került ki.

25. számú ábra: Az „Ön egyetért azzal, hogy szükség van a rendőrségen belül lelkipásztori szolgálat létrehozására?” kérdésre adott válaszok darabos megoszlása állománykategória szerinti bontásban

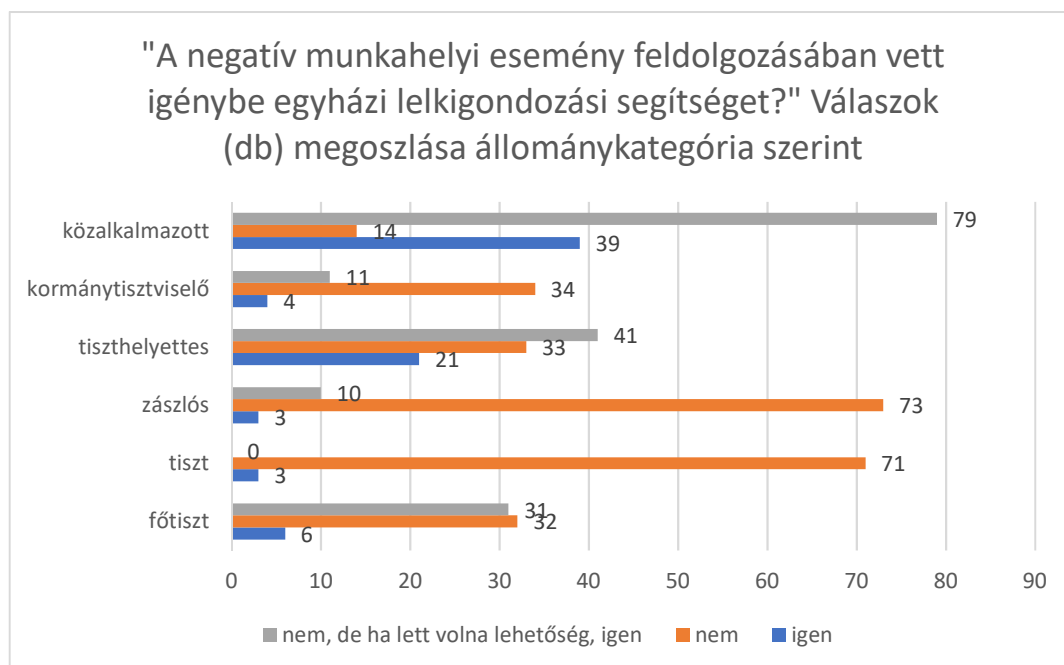

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

Legkevésbé a közalkalmazott válaszadók tudtak dönteni abban a rendőrségen belül létrehozandó lelkipásztori szolgálat kérdésében (120 „nem tudom”), leginkább elutasítónak a tiszthelyettesek (86 „nem” válasz), a zászlósok (81 „nem”) és a főtisztok (58 „nem”) bizonyultak.

A leginkább a kormánytisztviselők és a tisztek támogatták a rendőrségi lelkipásztori szolgálat létrehozásának tervét: az „igen” válaszok 69 százaléka a tisztektől, 23 százaléka a kormánytisztviselőktől érkezett. Ráadásul, a kormánytisztviselők állománykategóriáján belül kiemelkedően magas volt az igenlő választ adók aránya (37 százalék).

26. számú ábra: „A negatív munkahelyi esemény feldolgozásában vett igénybe egyházi lelkigondozási segítséget?” kérdésre adott válaszok darabos megoszlása állománykategória szerint

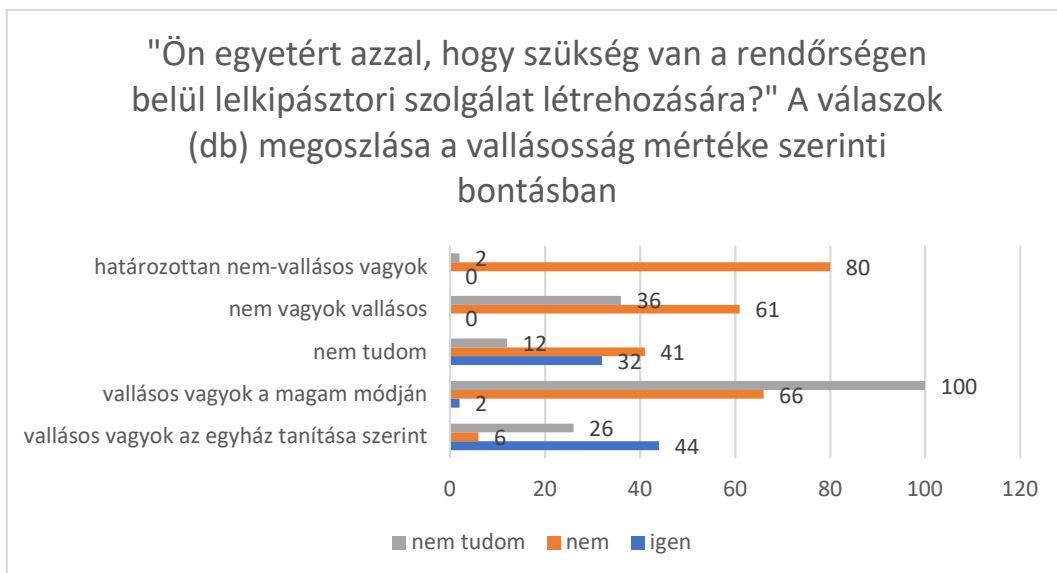
Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A 26. számú ábra egy igen érdekes egybevetésre nyújt alkalmat: ez az ábra a „A negatív munkahelyi esemény feldolgozásában vett igénybe egyházi lelkigondozási segítséget?” kérdésre adott válaszok darabszámát mutatja. Az igenlő választ adók zömmel a közalkalmazottak (39 „igen”) és a tiszthelyettesek (21 „igen”) közül kerültek ki. A legkevésbé a tisztek és a zászlósok vettek igénybe egyházi lelkigondozást.

A „nem, de ha lett volna lehetőség, akkor igen” válaszlehetőséget a főtisztek 45 százaléka, a tiszthelyettesek 42 százaléka, a közalkalmazottak 60 százaléka jelölte meg. Ez az arány a tisztek esetében 0 százalék, a kormánytisztviselők kategóriájában 22 százalék volt.

Márpedig, azt az imént állapítottuk meg, hogy leginkább a kormánytisztviselők és a tisztek támogatták a rendőrségi lelkipásztori szolgálat létrehozásának tervét: az „igen” válaszok 69 százaléka a tisztektől, 23 százaléka a kormánytisztviselőktől érkezett.

27. számú ábra: Az „Ön egyetért azzal, hogy szükség van a rendőrségen belül lelkipásztori szolgálat létrehozására?” kérdésre adott válaszok darabos megoszlása a vallásosság mértéke szerinti megoszlásban

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A 27. számú ábra azt szemlélteti, hogy a vallásosság mértékének függvényében miként alakultak a kérdésre adott válaszok. Nem meglepő, hogy a „határozottan nem-vallásos” válaszadók döntő többsége elutasította a rendőrségi lelkipásztori szolgálat létrehozásának gondolatát.

A legbizonytalanabbnak a „maguk módján vallásos” válaszadók bizonyultak. Az egyház tanítása szerint vallásos válaszadók 58 százaléka jelölte meg az „igen”. Ugyancsak magas volt az igenlő választ adók aránya azok körében, akik a vallásosságuk mértékét firtató kérdésre korábban a „nem tudom” opciót jelölték meg.

10.3.6. A lelkipásztori szolgálattal kapcsolatos állítások értékelése

A kérdőív utolsó pontjában öt állítást közöltük. Ezek azok az állítások, melyeket a tartalomelemzés során a tábori lelkészekkel készült interjúkból kiemeltük. A következőkről van szó:

- 1) *„A hitünk nagyon sok mindenben átsegíthet bennünket.”*
- 2) *„Az a tapasztalat és hagyomány, amivel a Katolikus Egyház rendelkezik – amire, ha valaki szán egy kis időt és jobban belegondol – az egyfajta kiutat mutathat.”*
- 3) *„A tábori lelkesi szolgálatban a lelkésznek kell a katonákhoz mennie. Az a klasszikus közösség, ami egy plébánián létrejön, a katonáknál más módon alakul ki.”*
- 4) *„A lelkész a lelki és spirituális biztonságunkért szolgál, a katona meg a személyes és az ország biztonságának érdekében végzi feladatát.”*
- 5) *„'A hit igen, az egyház nem.' A mai fiatalokban – erre sajnos az egyházi személyek olykor okot adnak – nagy az ellenérzés a szervezett, intézményes vallásgyakorlással szemben.”*

A válaszadók egytől tízig terjedő skálán értékelték, hogy mennyire értenek egyet az egyes állításokkal. Minden esetben az 1 jelentette a negatív értéket (vagyis az illető egyáltalán nem ért egyet az állítással) és a 10 a pozitívát (azaz a válaszadó a lehető legjobban egyetért az adott állítással).

A 28. számú ábra szemlélteti, hogy miként alakultak a válaszok átlagértékei a teljes mintában. A válaszadók számára összességében az ötödik állítás volt a leginkább elfogadható („'A hit igen, az egyház nem.' A mai fiatalokban – erre sajnos az egyházi személyek olykor okot adnak – nagy az ellenérzés a szervezett, intézményes vallásgyakorlással szemben”), az összes válasz átlagértéke 9,01 volt.

Legkevésbé a harmadik állítással értettek egyet a kérdőívet kitöltők (*„A tábori lelkesi szolgálatban a lelkésznek kell a katonákhoz mennie. Az a klasszikus közösség, ami egy plébánián létrejön, a katonáknál más módon alakul ki.”*), legalábbis a válaszok átlagértéke – ami 6,37 lett – erre a következtetésre juthatunk.

Amennyiben azonban a vallásosság mértéke szerinti bontásban vizsgáljuk az egyes válaszokat, akkor azt tapasztaljuk, hogy a legtöbben az „5” értéket jelölték meg, ami leginkább annyit tesz: a válaszadó nem igazán tud a kérdésre válaszolni. Ez pedig azt is jelentheti, hogy a kutatásba bevont személyek nagy többsége számára nem teljesen egyértelmű, mi is a tábori lelkész feladata, mi a tábori lelkesítés tevékenységének lényege.

A másik három válasz esetében kiugró átlagértékek nem keletkeztek (1. állítás: 7,31; 2. és 4. állítás: 7,39 mindkettőnél).

28. számú ábra: A válaszok átlagértékei a teljes mintában

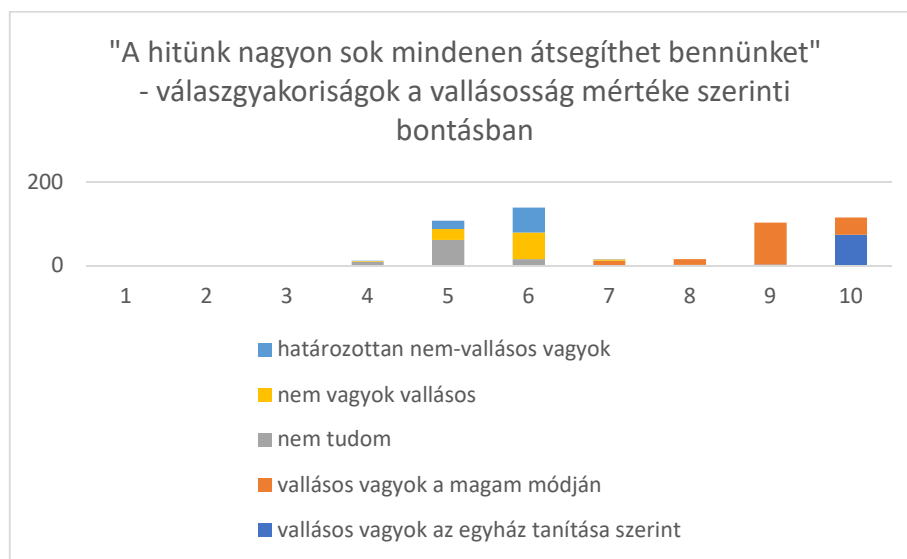

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

„A hitünk nagyon sok mindenben átsegíthet bennünket” – szöveg az első állítás. Azok, akik magukat valamilyen formában vallásosnak mondják, nagy többségükben teljes mértékben egyetértettek ezzel az állítással („vallásos vagyok az egyház tanítása szerint”: 10-es értéket jelölt meg 73 válaszadó, vagyis a kategória 96 százaléka; „vallásos vagyok a magam módján”: 10-es értéket jelölt meg 42 válaszadó, vagyis a kategória 25 százaléka, és 9-es értéket jelölt meg 101 válaszadó, azaz a kategória 60 százaléka).

Azok, akik nem tartják magukat vallásosnak vagy határozottan nem-vallásosnak mondták magukat, legnagyobb arányban 6-os értéket jelöltek meg a skálán: a „nem vagyok vallásos” kategórián belül 64 személy (66 százalék), a „határozottan nem-vallásos vagyok” kategórián belül 60 személy (73 százalék). Ez a 6-os érték egyébiránt nem tűnik túl határozott állásfoglalásnak, éppen csak meghaladja a középértéket.

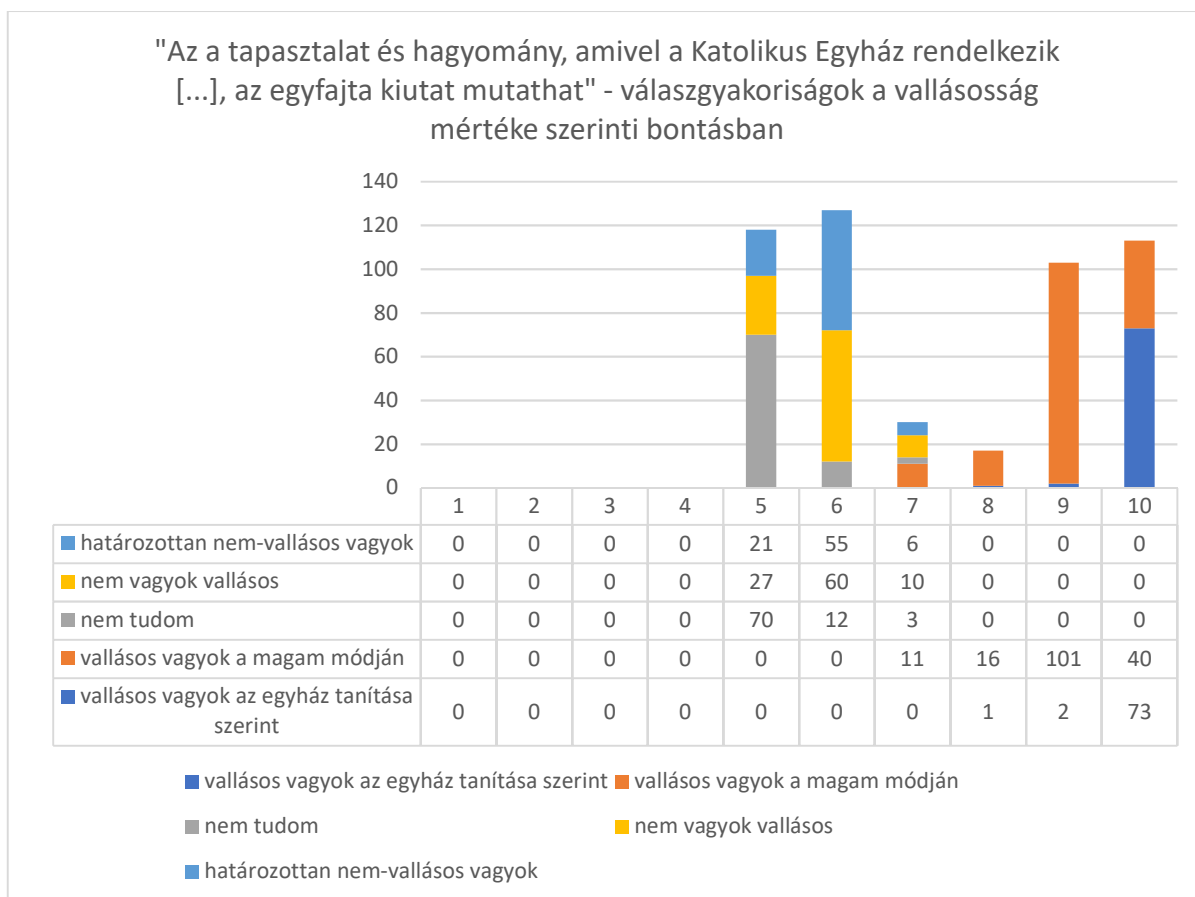
29. számú ábra: „A hitünk nagyon sok mindenben átsegíthet bennünket” ?” kérdésre adott válaszok gyakorisági megoszlása a vallásosság mértéke szerinti megoszlásban

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A második állítás ekként szólt: „Az a tapasztalat és hagyomány, amivel a Katolikus Egyház rendelkezik – amire, ha valaki szán egy kis időt és jobban belegondol – az egyfajta kiutat mutathat.” A magukat az egyház tanítása szerint vallásosnak tartók leginkább a 10-es értéket ikszelték be (73 válaszadó, a kategórián belül 96 százalék); azok, akik a „maguk módján vallásosak”, jellemzően a 9-es értéket jelölték meg (101 válaszadó, a kategórián belül 60 százalék); a nem vallásosak többsége a 6-os értéket jelölte meg („nem vagyok vallásos”: 60 válaszadó, 62%, „határozottan nem-vallásos vagyok”: 55 válaszadó, 67 százalék).

30. számú ábra: „Az a tapasztalat, amivel a Katolikus Egyház rendelkezik [...], az egyfajta kiutat mutathat” – kérdésre adott válaszok gyakorisági megoszlása a vallásosság mértéke szerinti bontásban

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

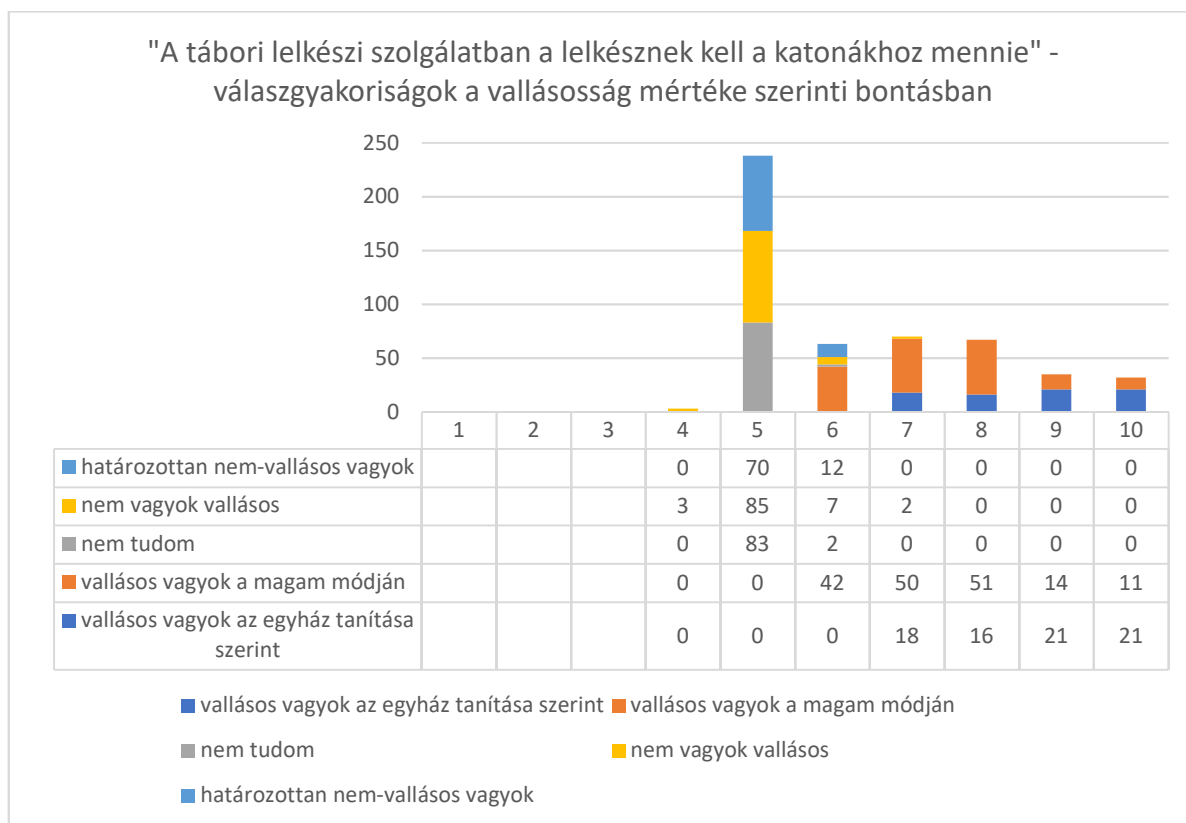
A harmadik állítás a következőképpen hangzott: „A tábori lelkési szolgálatban a lelkésznek kell a katonához mennie. Az a klasszikus közösség, ami egy plébánián létrejön, a katonáknál más módon alakul ki.”

Ezzel az állítással kapcsolatban a fentiekben már megállapítottuk, hogy itt volt a legalacsonyabb a válaszok átlagértéke (6,37). Megvizsgálva a vallásosság mértéke szerint a válaszokat, láthatjuk, hogy a magukat nem vallásosnak, illetve határozottan nem-vallásosnak vallók nagy többsége az 5-ös értéket jelölte meg (az előbbieket esetében ez 85 válaszadót, vagyis a kategórián belül 88 százalékot, az utóbbiak esetében 70 válaszadót, vagyis a kategórián belül 85 százalékot jelentett).

Három válaszadó jelölt meg 4-es értéket (a „nem vagyok vallásos” kategórián belül), ennél alacsonyabb értékre senkinek nem esett a választása.

Azok körében, akik valamilyen szinten vallásosnak vallották magukat, a válaszokat tekintve igen nagy volt a szórás.

31. számú ábra: „A tábori lelkészi szolgálatban a lelkésznek kell a katonához mennie” – kérdésre adott válaszok gyakorisági megoszlása a vallásosság mértéke szerinti bontásban

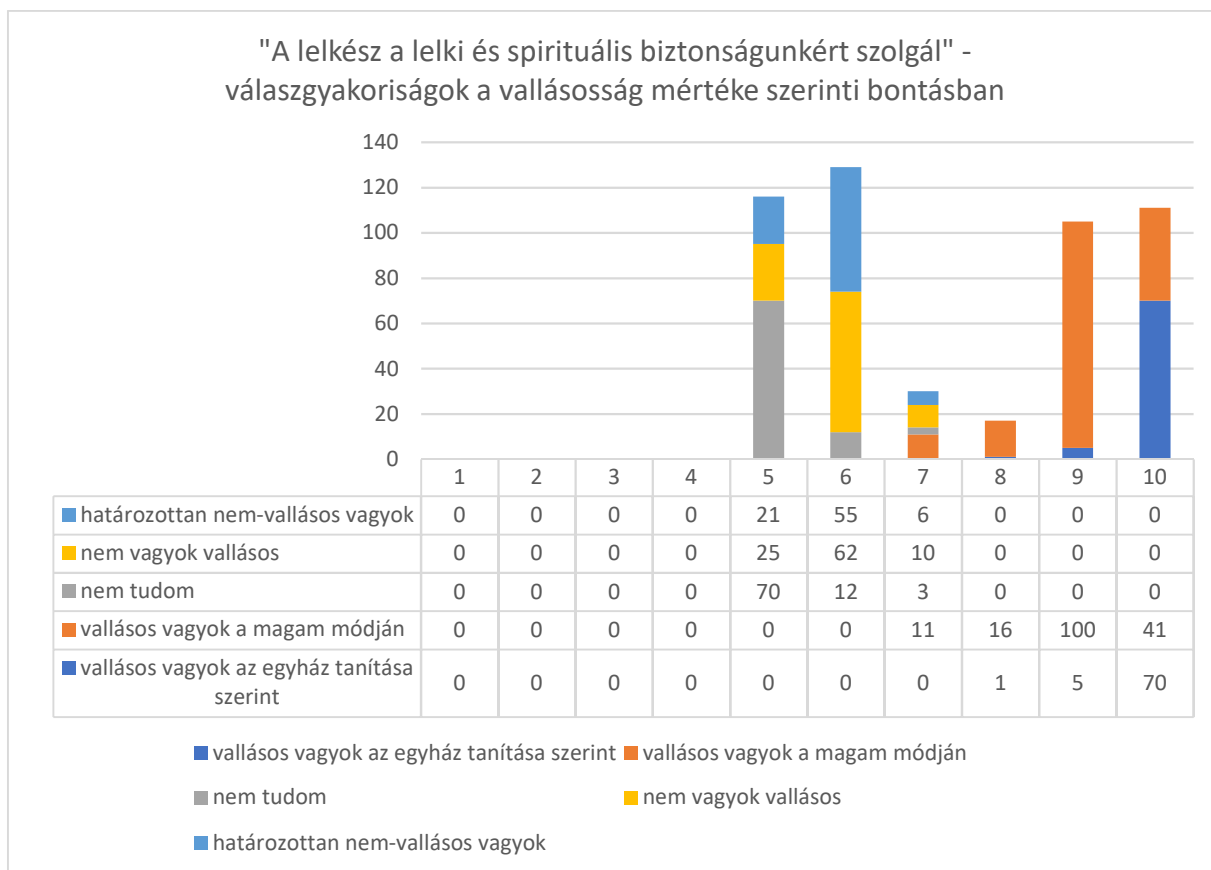

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

„A lelkész a lelki és spirituális biztonságunkért szolgál, a katona meg a személyes és az ország biztonságának érdekében végzi feladatát” – hangzott a negyedik állítás. A magukat az egyház tanítása szerint vallásosnak vallók meghatározó hányada a 10-es értéket választotta (70 válaszadó, a kategória 92 százaléka), a maguk módján vallásosak nagy többsége a 9-es értéket jelölte meg (100 válaszadó, a kategória 59 százaléka). 5-nél alacsonyabb értéket senki nem jelölt meg.

Azoknak, akik valamilyen formában nem vallásosnak mondták magukat, főként a 6-os értékre esett a választásuk („nem vagyok vallásos”: 62 válaszadó, a kategória 64 százaléka; „határozottan nem-vallásos vagyok”: 55 válaszadó, a kategória 67 százaléka).

32. számú ábra: „A lelkes a lelki és a spirituális biztonságunkért szolgál” – kérdésre adott válaszok gyakorisági megoszlása a vallásosság mértéke szerinti bontásban.

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

Az utolsó, az ötödik állítás: „*A hit igen, az egyház nem. A mai fiatalokban – erre sajnos az egyházi személyek olykor okot adnak – nagy az ellenérzés a szervezett, intézményes vallásgyakorlással szemben.*”

A két nem vallásos kategória esetében a válaszadók 100 százaléka (vagyis kivétel nélkül mindenki, aki „nem vallásosnak”, és „határozottan nem-vallásosnak” mondta magát) a 10-es értéket jelölte meg. 6-osnál alacsonyabb értéket nem jelölt meg senki.

Az „egyház tanítása szerint vallásos” válaszadók többsége a 10-es, a „maguk módján vallásosak” nagyobb hányada pedig a 9-es értéket jelölte meg. Ez utóbbi eredmény azért figyelemre méltó, mert úgy tűnik, nagy százalékban éppen azok azonosultak az állítással, akikre az vonatkozik.

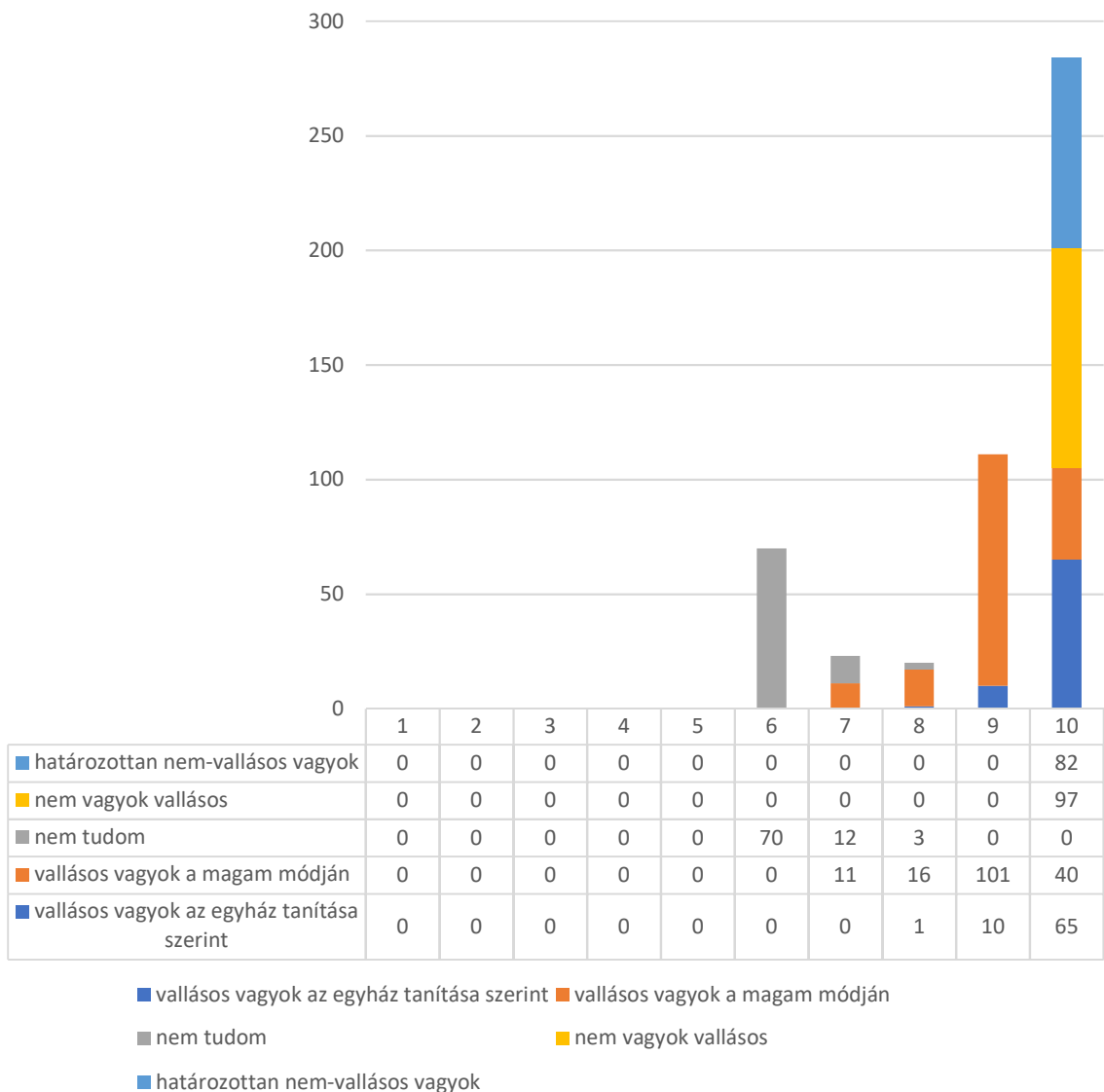
Az a tábori lelkész ugyanis, akinek az interjújából ezt a néhány mondatot kiemeltem, azzal folytatta a fenti megállapítást, hogy az egyház számára problémát jelentenek a „maguk módján” vallásos emberek.

Ők ugyanis *à la carte* módon válogatnak a különböző vallások tanításai között, mint ha egy étterem étlapjáról választhatnák ki azokat az elemeket, amelyeket a leginkább tetszetősnek találják.

A megszólaltatott tábori lelkész szerint – ha visszaemlékszünk – éppen e jelenség miatt van szükség úgynevezett preevangelizációs munkára, amely során érzékenyítik a hozzájuk fordulókat, megismertetik velük a vallásosság alapfogalmait és felkészítik őket az egyház szerint értelmezett hit megélésére.

33. számú ábra: *„A hit igen, az egyház nem. A mai fiatalokban nagy az ellenérzés a szervezett vallásgyakorlással szemben” –kérdésre adott válaszok gyakorisági megoszlása a vallásosság mértéke szerinti bontásban*

"A hit igen, a vallás nem. A mai fiatalokban [...] nagy az ellenérzés a szervezett vallásgyakorlással szemben" - válaszgyakoriságok a vallásosság mértéke szerinti bontásban

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A fentiek alapján azt látjuk, hogy a válaszadók közül a valamilyen mértékben vallásosak egyetértettek a hit, a vallásosság lényegére vonatkozó állításokkal (jellemzően a 9-es és 10-es értéket jelölték meg). Azok, akik valamilyen mértékben nem vallásosnak mondták magukat, főként az 5-ös, 6-os értéket jelölték meg, tehát választásaik nagyjából a középtérték körül mozogtak. Egy olyan állítás sem volt, amelynél bárki 3-asnál alacsonyabb értéket választott volna.

A tábori lelkeszi szolgálat lényegére vonatkozó állítások esetében az a különösen szembeötlő, hogy itt született a nem vallásos válaszadók körében a legtöbb legalacsonyabb érték: az 5-öst jelölte meg a „határozottan nem-vallásos vagyok” kategória 85 százaléka, a „nem vagyok vallásos” kategória 88 százaléka. Márpedig az 5-ös értéket leginkább úgy értékelhetjük, hogy a válaszadó nem tud az állítást konkrét véleményt nyilvánítani. Mindebből levonható a következtetés: ezek a válaszadók nagy valószínűséggel nem rendelkeznek a tábori lelkeszi szolgálat feladatát, szerepét illetően érdemi ismeretekkel.

10.4. Összegzés, részkövetkeztetések

A kérdőíves felmérés eredményeinek értékelésekor lényeges szem előtt tartani azt, hogy egy kis mintán készült az adatfelvétel, ezért a kapott válaszokról semmiképpen nem állítható, hogy tükröznék a rendőrség teljes személyi állományának álláspontját. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy szükséges egy nagyobb mintán megismételni a kutatást, amelyet célszerű strukturált interjúkkal kiegészíteni.

A válaszok értékelése

A válaszok értékelése alapján levonhatjuk a következtetést: a minta valamennyi szociális változót tekintve meglehetősen heterogén volt. A vallásosság mértékét tekintve is számottevő szórást tapasztalhattunk.

A „vallásos vagyok az egyház tanítása szerint” opciót választók több mint fele közalkalmazottként dolgozik, 28 százalékuk tiszthelyettes.

A maguk módján vallásosak körében is sok volt a közalkalmazott (34 százalék), közel hasonló arányban voltak jelen a főtisztek (20 százalék), a tiszthelyettesek (18 százalék), valamint a zászlósok (15 százalék).

A bizonytalanok aránya a tiszthelyettesek körében a legnagyobb (36 százalék). A „határozottan nem-vallásosak” körében a tisztek voltak túlsúlyban (45 százalék), 23 százalék a zászlósok, 14% a közalkalmazottak aránya.

A mintában a „vallásos vagyok az egyház tanítása szerint” választ a nagyobb/legnagyobb arányban a nők, a 26 és 32 év közötti korcsoportbeliek, a községben dolgozók, a közalkalmazotti állományúak jelölték meg. A „vallásos vagyok a magam módján”

választ a nagyobb/legnagyobb arányban a nők, a 40 és 46 év közötti korcsoportbeliek, a fővárosban dolgozók, a közalkalmazotti állományúak jelölték meg.

A „nem tudom megmondani, vallásos vagyok-e vagy sem” választ a nagyobb/legnagyobb arányban a nők, az 54 és 60 év közöttiek, a megyei jogú városban dolgozók, a tiszthelyettesek jelölték meg. A „nem vagyok vallásos” választ a nagyobb/legnagyobb arányban a férfiak, a 19 és 25 év közöttiek, a megyei jogú városban dolgozók, a tiszti állományúak jelölték meg. Végül a határozottan nem-vallásos vagyok” választ a nagyobb/legnagyobb arányban a férfiak, a 33 és 39 év közöttiek, a Budapesten dolgozók, a tiszti állományúak jelölték meg.

A válaszokból az is kiderült, hogy a kutatásba bevontak döntő többsége élt át a megelőző öt évben súlyos, traumatikus életeseményt; a legtöbbször esetében ez halálesetet jelentett, de sokan jelezték, hogy betegség, súlyos baleset vagy párkapcsolati probléma történt a közelmúltban.

Egyházi lelkigondozási segítséget csak nagyon kis arányban vettek igénybe a válaszadók, ez az arány a legmagasabb a 33 és 39 év közöttiek korcsoportjában. A legfiatalabbak és a legidősebbek nem vettek igénybe egyházi lelkigondozási segítséget.

A „nem, de ha lett volna lehetőség, akkor igénybe veszem” opciót választók aránya a 40 és 46 év közötti, valamint a 33 és 39 év közötti korcsoportban volt a legnagyobb.

Súlyos munkahelyi konfliktussal valamennyi válaszadó szembesült az elmúlt öt évben; ez a legtöbbször esetében elsősorban karriertörést jelentett (például elmaradt a várt előléptetés, a tanfolyam). Munkahelyi negatív esemény kapcsán a válaszadók kevéssel több mint fele nem vett volna igénybe egyházi lelkigondozási segítséget, több mint egyharmaduk ugyanakkor, ha lett volna rá lehetősége, akkor igénybe vette volna a mondott egyházi segítséget.

A válaszadók fele úgy ítélte meg, hogy nincsen szükség a rendőrségen belül lelkipásztori szolgálat létrehozására, a bizonytalanok, válaszolni nem tudók/nem akarók aránya 35 százalék volt, és a minta mindössze 15 százalék a adott igen választ. Az „igen” válaszok 54 százalék a érkezett a nőktől. Ugyanakkor a bizonytalanok aránya is a nők körében bizonyult magasabbnak: a „nem tudom” opciót megjelölők 78 százalék a a nők köréből került ki.

Ami a válaszok állománykategória szerinti megoszlását illeti, a leginkább elutasítónak a tiszthelyettesek, a zászlósok és a főtisztek bizonyultak. A leginkább a kormánytisztviselők és a tisztek támogatták a rendőrségi lelkipásztori szolgálat létrehozásának tervét: az „igen” válaszok 69 százaléka a tisztektől, 23 százaléka a kormánytisztviselőktől érkezett. Ráadásul, a

kormánytisztviselők állománykategóriáján belül kiemelkedően magas volt az igenlő választ adók aránya (37 százalék).

Hipotézisek értékelése

A kutatás kezdetén az alábbi hipotéziseket állítottam fel:

F1: A vizsgált mintán belül a nők nagyobb arányban támogatnák a rendőrségen belül lelkipásztori szolgálat felállítását, mint a férfiak.

F2: A vizsgált mintán belül a tiszthelyettesek nagyobb arányban támogatnák a rendőrségen belül lelkipásztori szolgálat felállítását, mint a többi állománykategóriába tartozó válaszadók.

F3: A vizsgált mintán belül a magukat vallásosnak tartók nagyobb arányban támogatnák a rendőrségen belül lelkipásztori szolgálat felállítását, mint azok, akik nem tartják magukat vallásosnak.

A vizsgált mintán belül azt tapasztaljuk, hogy a nők nagyobb arányban támogatnák a rendőrségen belül a lelkipásztori szolgálat felállítását, mint a férfiak. Az F1 hipotézisem tehát igazolást nyert.

Az állománykategória szerinti megoszlást tekintve a legkevésbé a tiszthelyettesek, a zászlósok és a főtisztek értettek egyet a rendőrségi lelkipásztori szolgálat létrehozásának gondolatával. Eredeti feltételezésemet cáfolva leginkább a kormánytisztviselők és a tisztek bizonyultak nyitottnak e felvetésre: az „igen” válaszok meghatározó hányada (69 százalék) a tisztektől, közel egynegyede (23 százalék) a kormánytisztviselőktől érkezett.

A kormánytisztviselők állománykategóriáján belül kiemelkedően magas volt az igenlő választ adók aránya (37 százalék), kisebbségben maradtak azok, akik nem tartották szükségesnek a rendőri lelkipásztori szolgálat felállítását. Az F2 hipotézist tehát el kellett vetnem.

Az, hogy valaki vallásosnak tartja magát, önmagában még nem feltétlenül jelent alapot érdemi következtetések levonására, miként a magukat nem vallásosnak mondók halmaza sem homogén. Ebből a felismerésből kiindulva igyekeztem elkülöníteni a mintán belül azokat, akik „az egyház tanítása szerint”, és azokat, akik „a maguk módján” vallásosak, illetve a „nem vallásos” válaszadókat is azoktól, akik „határozottan nem-vallásosnak” vallották magukat.

A „határozottan nem-vallásos” válaszadók döntő többsége elutasította a rendőrségi lelkipásztori szolgálat létrehozásának gondolatát. A legbizonytalanabbnak a „maguk módján vallásos” válaszadók bizonyultak, közöttük volt a legtöbb olyan válaszadó, aki a „nem tudom” opciót jelölte meg. Az egyház tanítása szerint vallásos válaszadók több mint fele (58 százalék) adott igenlő választ. Ugyancsak magas volt az igen választ adók aránya azok körében, akik a vallásosságuk mértékét felmérni igyekvő kérdésre korábban a „nem tudom” opciót jelölték meg.

Mindebből levonható a következtetés: a vizsgált mintán belül a magukat vallásosnak tartók nagyobb arányban támogatnák a rendőrségen belül lelkipásztori szolgálat felállítását, mint azok, akik nem tartják magukat vallásosnak. Az F3 hipotézis ilyenformán megerősítést nyert.

A tartalomelemzés során kiválasztott, a hitre, az egyház szerepére, a tábori lelkészek feladataira vonatkozó állításokra érkezett értékeléseket vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a valamilyen mértékben vallásosak egyetértettek a hit, a vallásosság lényegére vonatkozó állításokkal (jellemzően a legmagasabb, 9-es és 10-es értéket jelölték meg). Azok, akik valamilyen mértékben nem vallásosnak mondták magukat, főként az 5-ös, 6-os értéket jelölték meg, választásaik nagyjából a középérték körül mozogtak, vagyis egyik irányban sem kötelezték el magukat.

A tábori lelkészi szolgálat lényegére vonatkozó állítások esetében különösen szembeötlő, hogy itt született a nem vallásos válaszadók körében a legtöbb legalacsonyabb érték: az 5-öst jelölte meg a „határozottan nem-vallásos vagyok” kategória 85 százaléka, a „nem vagyok vallásos” kategória 88 százaléka.

Márpedig az 5-ös értéket leginkább úgy értékelhetjük, hogy a válaszadó nem tud az állítást illetően határozott véleményt nyilvánítani. Mindebből levonható a következtetés: az érintett válaszadók nagy valószínűséggel nem rendelkeznek a tábori lelkészi szolgálat feladatát, szerepét illetően érdemi ismeretekkel.

Ha a fenti következtetésem helyes, az azt jelenti, hogy a további kutatások módszertanát illetően változtatásokra lehet szükség. Az egyik lehetséges megoldás lehet, ha a kutató röviden tájékoztatja a felmérésbe bevont személyeket arról, hogy mit értünk katonai tábori lelkészi szolgálat alatt, illetve, hogy adott esetben milyen formában képzelhető el ennek rendőrségi „verziója”.

Másik megoldásként az önkitöltős kérdőíves felmérés mellett (esetleg ahelyett) strukturált interjúk jöhetnek szóba; ennél a módszernél ugyanis van lehetőség visszacsatolásra,

vagyis, ha az interjúalany nem ért pontosan egy kérdést, akkor a kutatónak lehetősége van annak pontosítására.

Mindezek mellett célszerű lenne, ha a rendőri állomány megfelelő tájékoztatást kaphatna a tábori lelkeszi szolgálat mibenlétéről. Az ugyanis nem kérdéses, hogy az állományon belüli megfelelő támogatottság nélkül nem hozható létre a rendőrségen belül lelkipásztori szolgálat.

Egy további hipotézis felállítására és vizsgálatára adott volna alkalmat a Nemzeti Védelmi Szolgálatnak eljuttatott nyilvános adatkérés, amely keretében az Országos Rendőr-főkapitányságra vonatkozóan kívántunk információhoz jutni arról, hogy az országos korrupciós érzékelési indexhez hol helyezkedik el a szervezet korrupciós érzékelési indexe; az érzékelt korrupciós események vonatkozásában, hogy alakul azok területi, jogviszony és nem szerinti megoszlása.

Ezen ismeretek birtokában lehetőségünk nyílt volna következtetések és trendek megállapítására a kutatási eredmények és a szolgáltatott adatok összevetése révén. A jelzett adatok hiányában az összevetés nem tudott megvalósulni – mindazonáltal meggyőződésünk, hogy a doktori disszertáció témája szempontjából fontos ismeretekre tehattünk volna szert.

11. Összegzett következtetések

A rendszerváltást követően Magyarországon is több kutató vizsgálta a hadsereg viszonyaira optimalizált katonai lelkészi szervezetrendszer rendőrségre, illetve más belügyi testületekre adaptálhatóságát. A kutatói célt az a felismerés motiválta, hogy a rendőrök a katonákhoz egyre inkább hasonló tevékenységi körökben, hasonlóan folyamatos erkölcsi, lelki nyomás alatt végzik a munkájukat; logikusan levezethető a szervezet által kínált, stresszel való megküzdési stratégiák kibővítése.

Az elmúlt évek-évtized tapasztalatai tükrében immár oly nagyszámú új kihívással néznek szembe a rendőrségi állomány, hogy felelőtlenség lenne az állam részéről nem gondoskodni a rendőrök valamely formában – témánkban az egyház bevonásával – a rendőrök pszichés és lelki támogatásáról.

Doktori dolgozatunk szekunder és primer (társadalomtudományi) kutatásból áll. A másodelemzésre épülő szekunder kutatás keretében **megvizsgáltuk** a Szentszék jogalanyiságát, illetve azt, hogy miként válik a nemzetközi jog, azon belül is a kétoldalú szerződések, és megállapodások alanyává. Ezt követően **ismertettük**, hogy milyen körülmények hívták életre a katonai ordinariátust; milyen fejlődésen ment keresztül maga az intézmény; milyen egyházi jogi szabályok rendezik a jogi státuszát, szervezetét, működésének mikéntjét; illetve milyen feladataik vannak a tábori lelkészeknek.

Áttekintettük a magyarországi katonai ordinariátus létrejöttének módját, szervezeti kereteit, majd nemzetközi kitekintés keretében a nem-katonák (rendőrök, tűzoltók, egyéb belügyi dolgozók stb.) lelkipásztori ellátására létrejött modelleket.

Megállapítottuk, hogy a határőrök, a tűzoltók, a katasztrófavédelem munkatársai sajátos pszichés megterhelésnek vannak kitéve hivatásuk gyakorlása során. Fontosnak tartjuk azonban megjegyezni, hogy mindez nem képez kimerítő felsorolást valamennyi sajátos pszichikai terhelésnek kitett állami feladat-ellátás és állami alkalmazott tekintetében: munkaköri feladataiknak megfelelően ugyancsak sajátos pszichikai megterhelésnek vannak kitéve – a teljesség igénye nélkül – az egészségügyi dolgozók, a segítő foglalkozást végzők, a pedagógusok, gyógypedagógusok és nevelők, ügyfélszolgálati és ügyfélkapcsolati munkavállalók; összességében valamennyi szakma, ahol a tevékenység központjában az emberrel, emberen dolgozás van. Az egyes szakterületek kutatói szintén folytatnak kutatásokat

a munkavállalók mentális egészsége és az egyházi szerepvállalás, egyházi lelkigondozás körében.

Ismertettük a katonai lelkigondozás történetét, valamint a történetiség szerint elváló három módot a katonai ordinariátusi feladatok ellátására. A szervezetre vonatkozó alapvető szabályokat a *Spirituali militum curae* kezdetű apostoli rendelkezés tartalmazza, az egyes nemzeti részletszabályokat a Szentszék és az állam között létrejövő bilaterális megállapodás, valamint a konkrét katonai ordinariátus szervezeti és működési szabályzata tartalmazza. Főszabály szerint személyi hatálya alá tartoznak a katonák, a hadsereg munkáját segítő közalkalmazottak, a katonák családtagjai és háziszemélyzetük, a katonai oktatási intézmények növendékei, a katonai kórházak és idősotthonok lakói, gondozottjai, alkalmazottai.

A Szentszék jogosult dönteni a katonai ordinariátus felállításáról, a döntést azonban az érintett püspöki konferenciák előzetes meghallgatásához köti. Jellemzően az ordinarius személyének kinevezése egyházi és állami közös aktus révén történik, mivel „kettős függőségből” következően egyszerre szükséges egyházi, politikai és nemzetbiztonsági szempontoknak érvényesülniük.

A kiterjedt katonai lelkipásztori gondoskodás mellett megállapítottuk, hogy nincsen hasonló egységesség a rendőrök lelkipásztori ellátásában, habár történelmileg egy töről fakad a két szervezet. Habár a speciális ellátás iránti igény vitathatatlan, a katolikus egyház nem hozott létre külön intézményt a rendőrök lelkigondozására. Azokban az országokban, ahol létrejött a szolgálat, négy modell valamelyike alapján valósult meg a kialakítás.

Ezen modelleket a doktori dolgozatban nemzetközi példák bemutatásával **ismertettük**: az első modellben kiterjesztő joghatással a katonai ordinariátus látja el a rendőrök lelkipásztori szolgálatát; a második modellben lokális szinten valósul meg a lelkipásztori szolgálat szervezése; a harmadik modellben a rendőri lelkipásztori szolgálatot a katonai ordinariátus keretein belül, nem kiterjesztő jelleggel látják el; a negyedik (olasz) modellben a tevékenységi kör tekintetében inkább katonai feladatokat ellátó szervezet a katonai ordinariátus joghatósága alá tartozik, az inkább rendvédelmi feladatokat ellátó szervezetek lelkigondozásáért a püspöki konferencia által irányított különálló szervezet felel.

A harmadik modell ismertetése során **megállapítottuk**, hogy a közös joghatóság ellenére nem feltétlenül vonatkoznak azonos szabályok a rendőrökre és a katonákra, illetve diszfunkciók léphetnek fel az állam és az állampolgárok viszonyában, a kettős szabályoknak történő megfelelés feloldhatatlan helyzeteket eredményezhet.

A horvát katonai ordinariátus felállítása (tekintve, hogy viszonylag fiatal államról van szó) a közelmúltban történt, magát a katonai ordinariátust kiterjesztett joghatósággal ruházták fel. Ebből arra **következtettünk**, hogy az Apostoli Szentszék által támogatott megvalósítási formát napjainkban is, továbbra is az első modell alkalmazása jelenti. Meghatározó érvet jelent az álláspont kialakításakor az a tény, hogy az önálló rendőri lelkigondozásért felelős szervezet felállítása és működtetése az állam és az egyház részére is jelentős anyagi és humánerőforrás-beli többlet terhet jelent. A dolgozatban kiemelt jelentőséggel bíró szlovák katonai ordinariátus szintén kiterjesztő jellegű joghatósággal bír, vagyis a katonaság mellett a rendőrségnél, a vasútrendőrségnél, illetve a büntetés-végrehajtási intézményeknél is folytat lelkipásztori tevékenységet.

Kifejtettük, hogy a feladat-ellátási körben, a hagyományos és új kihívások tekintetében – a szervezeti hasonlóságok mellett – a kiterjesztett katonai ordinariátus nem tud minden rendészeti aspektusra hatékonyan reagálni, ezért nem támogatom a kiterjesztett joghatású katonai ordinariátus magyarországi meghonosítását a rendőri lelkipásztori ellátás megvalósításához.

A doktori dolgozatban részletesen **körbejártuk**, hogy Magyarországon milyen jogi normák jelentik a szabad vallásgyakorlás alapját. Az Alaptörvény VII. cikke deklarálja a gondolat, lelkiismeret és vallásszabadságot, ahol a vallásszabadság jelent pozitív és negatív vallásszabadságot is. A vallásszabadság és a lelkiismereti szabadság kizárólag együtt létezik, így az egyik korlátozásával sérül a másik is.

A lelkiismereti szabadság magában foglalja a vallásgyakorlás jogát, vagyis a kultuszszabadságot, amely biztosítja például az istentiszteleti helyek létesítéséhez és működtetéséhez való jogot, illetve az állam kötelezettségét saját intézményeiben valós lehetőség biztosítására a vallás szabad és korlátozásoktól mentes gyakorlására.

Ez a kötelezettség jelenik meg az a honvédség, a kórházak és a büntetés-végrehajtási intézetek esetében. Az Alaptörvény tartalmazza az állam és a vallási közösségek különválasztásának elvét, a vallási közösségek autonómiáját. Ebből kifolyólag az állam nem hozhat létre vallási közösségek felügyeletét, irányítását ellátó intézményt, nem kényszeríthet a vallási közösségek hitelveinek betartására.

Az egyes vallási közösségek jogaik, kötelezettségeik azonosak, ettől függetlenül az állam egyes vallási közösségek jelentőségét, támogatottság, tényleges társadalmi szerepét figyelembe véve szorosabb kapcsolatot alakíthat, mint másokkal. Ez önmagában nem sérti az

állam és egyház különválasztott működésének az elvét, ahogyan arról a dolgozatban kifejtett módon az Alkotmánybíróság is ítélt.

A taláros testület álláspontja szerint egy ilyesfajta együttműködés egészen addig nem alkotmányellenes, amíg az állam nem kapcsolódik össze intézményesen egyik egyházzal sem, nem azonosítja magát egyik egyház tanításával sem, nem avatkozik be az egyház belső ügyeibe, és nem nyilvánít véleményt hitbéli igazságokról. A 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról kimondja, hogy a lelkiismereti és vallásszabadság joga megilleti a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományába tartozókat, valamint a honvédség kötelékében szolgálatot teljesítőket.

Ez a törvényi rendelkezés vezetett át a következő fejezetbe, ahol részletekbe menően **elemztük** azokat a dokumentumokat, jogszabályokat és belső szabályzatokat, amelyek a hazai tábori püspökség működésének jogi alapját képezik. 1994-ben jött létre a Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentszék közötti bilaterális megállapodás a katonai ordinariátus felállításáról. A dokumentum magában hordozza annak lehetőségét, hogy a későbbiekben a megállapodás pontjai indokoltság esetén újra tárgyalhatók és módosíthatóak. Ez a rendelkezés teremti meg a doktori disszertáció aktualitását és a témával foglalkozó kutatók munkájának horderejét, hiszen egy létező és élő hiányosságra keresi valamennyi az optimális megoldást a már létező megoldások közül, ahol a megvalósítás kezdeményezéséhez maga a kétoldali megállapodás nyújt lehetőséget.

Magyarországon a 61/1994. (IV. 20.) Korm. rendelettel jött létre a Tábori Lelkészi Szolgálat, amelynek joghatósága és feladatköre a honvédségre és a határőrségre terjed ki, a katolikus, a református, az evangélikus és a zsidó egyház együttműködésével.

A tábori lelkészségre vonatkozó hatályos szabályokat tartalmazó 231/2019. (X. 4.) Korm. rendelet rögzíti, hogy tábori lelkészi szolgálat végzésére csak a bevett egyház (bejegyzett egyház, mely megállapodást köt az állammal a közjót szolgáló együttműködésről) jogosult. Ez a megoldás jogi szempontból támadhatatlan a 61/1994. (IV. 20.) Korm. rendelet preambulumban alkalmazott „történelmi egyházak” kifejezéséhez viszonyítva, és csak a négy nevesített egyházat vonta be a tábori lelkészi szolgálatba.

A Korm. rendelet támadott szakaszainak alkotmányosságát vizsgálat alá vonta az Alkotmánybíróság és megállapította, hogy az állam lényegében azzal az egyházzal köt megállapodást közérdekű feladatok ellátására, amelyekkel azt indokoltnak tartja. Ebben az esetben az indokoltságot a „történelminek” mondott egyházak támogatottsága képezte az

állomány körében, illetve vitathatatlan, hogy Magyarország történelmében a katolikus, a református, az evangélikus és a zsidó egyház játszott kiemelkedő szerepet. Ítéletet mondott a végül a honvédség szervezetébe integrált tábori lelkészi szolgálatról, amely a panaszosok szerint sérti az állam és az egyház elválasztásának alkotmányos elvét.

Az Alkotmánybíróság elutasította a panaszt, mivel a katonai felettes által gyakorolt felügyeleti és utasítási jog kizárólag a tábori lelkész katonai jellegű tevékenységére terjed ki, a lelkészi tevékenység teljes mértékben az egyház irányítása és felügyelete alatt áll, vagyis a szolgálat nem fonódik össze a katonasággal.

A katolikus tábori lelkészség belső viszonyait az 1999-ben elfogadott szabályzat rendezi, amely meghatározza az ordinariátus működésének alapelveit, a joghatóságra és a szervezetre vonatkozó szabályokat, illetve részletezi a tábori lelkészek feladatait: hozzájárul a katonák lelki és erkölcsi életének fejlődéséhez; hozzájárul a katonák emberi és szakmai-etikai fejlődéséhez; végzi a katonák lelkipásztori ellátását; együttműködik a másik két szolgálati ággal és más egyházakkal.

A szabályzat értelmében az ordinariátus joghatósága elsődlegesen a katonai állomány hivatásos, aktív tagjaira és a közalkalmazottakra terjed, ám bizonyos esetekben további személyek is a joghatóság alá tartoznak, mint a katonák családtagjai, a katonai intézményekben tanulók, a katonai kórházakban lábadozók, illetve az ott dolgozók.

A következő fejezetben mindazokat a körülményeket **vizsgáltuk meg**, amelyek különösen indokolják a rendőrség lelkipásztori ellátásának megszervezését: ezek az egyén viszonyulásaiban, attitűdjében rejlő konfliktuslehetőségek, illetve a lehetséges szervezeti konfliktusok. Az állományra leginkább jellemző értékek a hivatás szeretete, a szervezethez fűződő lojalitás, a hivatástudat és a kiemelkedő mértékű igazságérzet.

A rendészeti feladatok ellátása intézményi oldalról speciális szervezeti struktúrát igényel, amelyek az egyén számára stresszt és frusztrációt eredményezhet a fenti értékekkel történő összeegyeztetés során. Az anyagi és erkölcsi megbecsülés hiányának, a munkatársakkal szemben támasztott elvárások és a valós lehetőségek közötti ellentmondások következtében a szervezetre a magas fluktuáció jellemző. Mindezek az állomány tagjaiban kiégéshez vagy éppen a legkülönbélebb deviáns magatartásokhoz vezethetnek.

Rámutattunk, hogy amennyiben az az egyén nem rendelkezik hatékony megküzdési, stresszkezelési stratégiával, olyan nem hatékony megoldásokat választ (például túlzott alkoholfogyasztás, öngyilkosság), amelyek az egyén és a társadalom számára is károsak.

Rámutattunk továbbá, hogy a rendőrség állománya különösen kitett a korrupciós kockázatnak.

Nincs természetesen szó arról, hogy a rendőri szervezet tehetne az állomány korrupttá válásáról, hiszen a korrupció legfőbb kiváltó oka az egyén korrupcióra való hajlama. Azonban, ha a szakmai közösségnek, amely körül veszi, alacsony az általános erkölcsi-fegyelmi fegyelmi színvonala és minimum eltűri a korrupciót, azzal összességében a normaszegésre való hajlamot erősíti meg.

Állítjuk, hogy a lelkipásztori ellátás és az egyházi gondozás hozzájárul az állomány értékrendjének, személyes attitűdjeinek megerősítéséhez annak érdekében, hogy az egyén a szervezeti ellentmondásokat, hiátusokat és személyes kihívásokat a deviáns viselkedés határainak elkerülésével képes legyen kezelni.

A doktori disszertáció részét képezte az önálló primer kutatás **felvétele**, illetve annak eredményeinek **interpretálása**. Kutatási előzményt Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Szociológia Tanszéke által 1990-ben folytatott reprezentatív mintán történő kérdőíves felmérése, illetve Szabó Csaba doktori kutatása részeként 2013-ban felvett kérdőíves felmérése jelentett. Az első kutatás a honvédség állománya körében, míg a második kutatást a rendőrség állománya körében vizsgálta a szervezeti lelkigondozással kapcsolatos attitűdöt.

Jelen kutatás erőteljesen épít a Szabó Csaba által alkalmazott kutatásmódszertanra: azonos, illetve egyes esetekben korrigált és kiegészített kérdéseket alkalmazott, mint elődje. A kérdőív kiegészült továbbá tábori lelkészekkel készített interjúk tartalomelemzése alapján összeállított attitűdskálákkal.

A primer kutatás keretében elemeztem a rendőrök vélekedését önálló rendőri lelkészi szolgálat létesüléséről. A mintavétel önkényes kiválasztással történt, a minta kis elemszámú: így a kutatásom nem reprezentatív, az eredmények kizárólag a konkrét mintára vonatkozóan érvényesek, következtések a mintától eltérő más csoportra, más munkaszervezetre nem vonhatók le.

A vizsgálat éppen ezért pilot projektként értékelendő, amely alkalmas lehet jövőbeni, nagyobb volumenű kutatás megtervezésének kiindulópontjaként. A kapott válaszok fényében a válaszadók nagy többsége élt át a megelőző öt évben súlyos, traumatikus életeseményt, amely a legtöbbjük esetében halálesetet jelentett.

A negatív életesemény feldolgozására egyházi lelkigondozási segítséget csak nagyon kis arányban vettek igénybe a válaszadók – ez az arány a legmagasabb a 33 és 39 év közöttiek korcsoportjában; a legfiatalabbak és a legidősebbek nem vettek igénybe egyházi lelkigondozási

segítséget. Súlyos munkahelyi konfliktussal valamennyi válaszadó szembesült az elmúlt öt évben, amely a legtöbbjük esetében elsősorban karriertörést jelentett. Ennek kapcsán a válaszadók kevéssel több mint fele nem vett igénybe egyházi lelkigondozási segítséget, több mint egyharmaduk ugyanakkor, ha lett volna rá lehetősége, akkor igénybe vette volna az egyházi segítséget.

A válaszadók fele úgy látja, hogy nincs szükség a rendőrségen belül lelkipásztori szolgálat létrehozására, a bizonytalanok, válaszolni nem tudók/nem akarók aránya egyharmad volt, és a minta mindössze 15 százaléka adott igenlő választ.

A lelkigondozás kérdésével kapcsolatban a leginkább elutasítónak a tiszthelyettesek, a zászlósok és a főtiszték bizonyultak; a leginkább a kormánytisztviselők és a tisztek támogatták a rendőrségi lelkipásztori szolgálat létrehozásának tervét: az „igen” válaszok kétharmada a tisztektől, 23 százaléka a kormánytisztviselőktől érkezett.

Az attitűdskála kérdésekben a hit szerepével, az ima szerepével, a tábori lelkész kihívásaival és a tábori lelkész feladatával kapcsolatban fogalmaztam meg állításokat, amelyek főként azt mérték, hogy a válaszadók a tábori lelkészekre és a tábori lelkipásztori szolgálatra, mint intézményre aktív szereplőként, vagy az eseményekre reagáló, igényeket kiszolgáló entitásként tekintenek-e.

A kapott válaszokkal kapcsolatban elmondható, hogy azok túlságosan a középérték felé húznak, a válaszadók nem tudtak az állításokkal kapcsolatban határozott véleményt képviselni. Arra **következtetünk**, hogy az érintett válaszadók nagy valószínűséggel nem rendelkeznek a tábori lelkészi szolgálat feladatát, szerepét illetően érdemi ismeretekkel.

Amennyiben ez az állítás helyt álló, a további kutatások során szükséges a kutatási módszertan módosítása – akár a kérdőívkitöltésben részt vevők rövid tájékoztatása, akár a kérdőíves kutatás strukturált interjúkkal történő kiegészítése révén.

12. Összegző megállapítások, új tudományos eredmények, ajánlások

A katolikus egyház saját kebelén belül egy külön intézményt, a hagyományos egyházmegyékkel azonos jogállású részegyházat hozott létre: a katonai püspökség vagy katonai ordinariátus keretében látják el a katonák lelkipásztori feladatait. A katonai ordinariátusra vonatkozó szabályokat keretjelleggel határozza meg egy pápai rendelkezés, e rendelkezés alapján jöttek létre kétoldalú szerződések a Szentszék és az egyes államok között.

Alapvetően az államokra van bízva, hogy az apostoli rendelkezés az annak magyarázatára kiadott dokumentum, valamint a bilaterális szerződés keretei között miként határozzák meg a tábori lelkipásztori vonatkozó részletszabályokat. Nagy mozgástérrel az egyes államok nem rendelkeznek, de alapvetően erre nincs is igény, hiszen a katolikus egyház egy jól felépített modellt dolgozott ki a speciális feladat ellátására.

A katonai ordinariátus létrehozásának rációja ugyanis az, hogy a katonák feladataik, élethelyzetük sajátosságai okán külön, az átlagos hívőtől eltérő és elkülönülő lelkipásztori szervezetre szorulnak. Az elkülönült szervezetet egyrészt az indokolja, hogy a tábori lelkipásztori kettős alárendeltségben működnek: egyházi kérdésekben az egyházi előljáró, katonai kérdésekben a katonai felettes irányítása és ellenőrzése alatt állnak.

Másrészt az is szervezeti elkülönülést teszi indokolttá, hogy a tábori lelkipásztori fizikailag is a katonák mellett, a katonák közelében teljesítik szolgálatukat, és – ha kell – követik őket külföldi misszióba vagy akár a háborúba is.

A rendőrök lelkipásztori ellátására nem hozott létre a katolikus egyház külön intézményt, arra azonban biztosít lehetőséget, hogy az egyes államok – az apostoli rendelkezés keretei között – megalkossák a megfelelő kereteket e feladat ellátására. Az egyes országok éltek is e lehetőséggel, így különféle megoldásokat dolgoztak ki.

Magyarországon voltak elszigetelt kezdeményezések arra, hogy vegye át a katonai ordinariátus a katasztrófavédelem lelkipásztori ellátását, ám sem az egyház, sem az állam részéről nem történtek érdemi lépések az ügyben. Szlovákia és Magyarországhoz történelme, kül- és biztonságpolitikája, politikai és kulturális háttere nagyban hasonlít egymásra, éppen ezért célszerű megfontolni a szlovák modell átvételét, ugyanis ez az ország „*a legtöbb tanulsággal szolgálhat a magyar rendőri lelkipásztori szolgálat kialakításához*”. (Szabó, 2016).

Az intézményi kiterjesztés önmagában ugyanakkor nem elegendő válasz a rendőri lelkigondozási igény kielégítésére: a tábori lelkészi szolgálat tagjai számára is szükséges azt a képzést és támogatást megadni, amely révén elsajátítják azokat a készségeket, amelyek birtokában megfelelően tudnak reagálni a rendőrségi állomány körében felmerülő lelki és erkölcsi kihívásokra.

Nem figyelmen kívül hagyható, hogy napjainkban is jelen van a rendőri szervezetben az igény a lelkipásztori gondoskodásra, amely igényre egyes régiókban és szervezeti alegységekben is keresik a megoldást: a dolgozat írója maga is közreműködik a Fejér Megyei Rendőr-főkapitányság egyes kapitányságain egyházi lelkigondozás biztosításában.

A lelkigondozás jelen helyzetében azonban nagyban függ a parancsnokság egyéni világképétől, a vezetés és a beosztottak viszonyától, illetve a helyi szervezet viszonyától a területen aktuálisan szolgálatot teljesítő lelkipásztoral. A katonai ordinariátusról szóló megállapodás módosítása, a rendőri lelkigondozás törvényes kereteinek kidolgozása, átlátható szabályozása és követelményrendszere ezt az esetlegességet szüntetné meg – hiszen egy alapvető jog és létező támogatási igény kielégülésre nem függhetne az esetlegességtől.

Lényeges ugyanakkor az is, hogy a rendőri állomány támogatása nélkül nem lehet dönteni abban a kérdésben, hogy legyen-e külön lelkipásztori szolgálat a rendőrségen, vagy szükség van ugyan az egyházi lelkipásztori ellátásra, de célszerűbb lenne azt nem elkülönült formában megvalósítani.

Javaslatom az, hogy mielőtt bárki is nagyobb volumenű felmérést tervezne lefolytatni e tárgyban a rendőri állományon belül, indokolt előbb tájékoztató kampányt szervezni és részleteiben is megismertetni a rendőrökkel a tábori lelkészi szolgálat mibenlétét.

A doktori disszertáció az alábbi új tudományos eredményeket tartalmazza:

1. **Megfogalmazzuk** azokat a különbségeket, amelyekre a katonai ordinariátus kiterjesztett alkalmazása esetén a tábori lelkeszi szolgálatnak reagálnia kell a rendőrség állományának hatékony lelkigondozásához.
2. A primer/pilot kutatás eredményeként, a mintára vonatkoztatva **meghatároztuk** azon társadalmi és szervezeti/állományi csoportok körét, amelyek leginkább igénylik, illetve leginkább elutasítják a rendőri lelkipásztori szolgálatot.
3. **Feltártuk** az alkalmazott kérdőíves kutatás gyengeségét, és **javaslatot tettünk** a kutatási módszertan módosítására a témakörben további kutatásokat folytatók számára.

A dolgozat felhasználhatósága és ajánlások a későbbi kutatásokhoz

- A doktori disszertáció oktatási segédanyagként használható a Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karán, illetve a hittudományi egyetemek hadtudományt, biztonsági tanulmányokat érintő képzéseiben, a tábori lelkeszi szolgálatra felkészítő posztgraduális képzéseken.
- Felhasználható továbbá állami és egyházi szervek részére a Szentszék és Magyarország között létrejött bilaterális megállapodás újratárgyalása, és a létrehozandó rendőrségi lelkipásztori szolgálat kereteinek megtervezése során.
- A doktori disszertáció rendőrségi állomány szervezeti és pszichológiai kihívásai fejezete módszertani segédanyagként szolgálhat a rendőrség pszichológiai szolgálata és valamennyi általános tevékenységet ellátó, munkája során a rendőrségi állomány tagjával dolgozó pszichológus számára.

Az értekezés fókuszában egy olyan kérdéskör – a rendőrök egyházi lelkigondozása – áll, amely sok évtizedes elméleti megalapozottsággal és gyakorlati tapasztalattal rendelkezik. Mindezek, kiegészülve a hazai kutatási eredményekkel azt mutatják, hogy indokolt Magyarországon is mihamarabb meghonosítani a szervezeti lelkigondozás ezen intézményét. Ennek fényében ajánljuk az értekezést az Országos Rendőr-főkapitányság vezetésének – tekintettel arra, hogy a Honvédelmi Minisztériumban is közvetlen miniszteri alárendeltségbe tartozik a Tábori Lelkeszi Szolgálat.

Ajánljuk továbbá a Külgazdasági és Külügyminisztérium Biztonságpolitikáért Felelős Államtitkársága számára, amely feladatrendszerét tekintve felelős a Szentszékkal fenntartott nemzetközi diplomáciai kapcsolatokért és lehetőségében áll kezdeményezni a katonai ordinariátust létrehozó bilaterális szerződés módosítását.

Ezek mellett ajánljuk a doktori disszertációt az értekezésben közvetlenül nem érintett rendvédelmi szerveknek, és szintén speciális, nem rendvédelmi feladatokat ellátó állami szerveknek, ahol az ellátott feladatok összetettsége és állományra gyakorolt erkölcsi és mentális hatása miatt indokolt lehet az intézményi lelkipásztori gondoskodás kiépítés és biztosítása a szervezet állománya számára.

Melléklet

Az elektronikus kérdőív

Kedves Kitöltő!

A ... Doktori Iskola doktorjelöltje vagyok, értekezésem megírásához gyűjtök anyagot, ehhez kérem az Ön segítségét.

Kutatásom során arra a kérdésre keresem a választ, hogy a Magyar Rendőrség állományába tartozók miként vélekednek a tábori lelkészség intézményéről, illetve támogatnák-e egy önálló, a rendőrség mellett működő lelkészi szolgálat létrehozását.

A kérdőív kitöltése önkéntes és anonim. A kapott adatok az Ön azonosítását nem teszik lehetővé, azokat kizárólag a kutatás céljára használom fel, az eredményeket összesítve értékelem.

A kitöltés mintegy 20 percet vesz igénybe.

A kérdőív kitöltése bármikor megszakítható, ebben az esetben az addig keletkezett adatok nem kerülnek feldolgozásra.

Ha Ön a feltételeket elfogadja és folytatni kívánja a kérdőív kitöltését, kérem, jelölje be az alábbi négyzetet, majd kattintson a következő gombra.

A fenti tájékoztatást megértettem, a feltételeket elfogadtam.

I.

- **Az Ön neme:**
 - férfi
 - nő

- **Az Ön életkora:**
 - ... (saját válasz)

- **Ön milyen típusú településen teljesít szolgálatot/dolgozik:**
 - Budapest
 - megye jogú város
 - egyéb város
 - község

- **Ön milyen állománykategóriába tartozik?**
 - főosztályvezető
 - osztályvezető
 - főosztályvezető-helyettes
 - osztályvezető-helyettes
 - főosztályvezető-helyettes-helyettes
 - osztályvezető-helyettes-helyettes
 - kormánytisztviselő
 - közalkalmazott

II.

- **Ön vallásosnak tartja magát?**
 - vallásos vagyok az egyház tanítása szerint
 - vallásos vagyok a magam módján
 - nem tudom megmondani, vallásos vagyok-e vagy sem
 - nem vagyok vallásos
 - határozottan nem-vallásos vagyok

III.

- **Történt Önnel az elmúlt öt évben olyan jelentős negatív esemény, melyet traumatikusnak élt meg?**
 - igen
 - nem

- **Amennyiben Ön az előbbi kérdésre igennel válaszolt, kérem, jelölje meg, milyen típusú a szóban forgó negatív életesemény.**
 - párkapcsolati probléma
 - családi probléma
 - anyagi probléma
 - munkahelyi probléma
 - saját betegség/baleset
 - más betegsége/balesete
 - haláleset
 - egyéb

- **E negatív életesemény feldolgozásában vett igénybe egyházi lelkigondozási segítséget?**
 - igen
 - nem
 - nem, de ha lett volna rá lehetőségem, akkor igénybe vettem volna

- **Történt Önnel a munkahelyén az elmúlt öt évben jelentős negatív esemény?**
 - igen
 - nem

- **Amennyiben az előző kérdésre Ön igen választ adott, úgy kérem, jelölje meg, milyen típusú volt a szóban forgó negatív munkahelyi esemény. Több választ is megjelölhet.**
 - szakmai probléma
 - etikai dilemma
 - vita, konfliktus felettséssel

- vita, konfliktus beosztottal
- vita, konfliktus munkatárssal
- vita, konfliktus ügyféllel
- munkahelyi beilleszkedési nehézség
- munkahely elvesztése
- egyéb törés a karrierben (várt előléptetés, tanfolyam elmaradása stb.)
- munkahely és magánélet összeütközése

IV.

- **Ön egyetért azzal, hogy szükség van a rendőrségen belül lelkipásztori szolgálat létrehozására?**
- igen
- nem
- nem tudom

V.

- **Az alábbiakban öt, a tábori lelkészek feladatával kapcsolatos állítást olvashat.**
Kérem, 1-től 10-ig skálán értékelje, mennyire ért egyet az egyes állításokkal. Minden esetben az 1 jelenti a legnegatívabb értéket (vagyis azt, hogy Ön egyáltalán nem ért egyet az állítással) és a 10 a legpozitívabbat (vagyis azt, hogy Ön a lehető legjobban egyetért az adott állítással).
- 6) *„A hitünk nagyon sok mindenben átsegíthet bennünket.”*
- 7) *„Az a tapasztalat és hagyomány, amivel a Katolikus Egyház rendelkezik – amire, ha valaki szán egy kis időt és jobban belegondol – az egyfajta kiutat mutathat.”*
- 8) *„A tábori lelkészi szolgálatban a lelkésznek kell a katonához mennie. Az a klasszikus közösség, ami egy plébánián létrejön, a katonáknál más módon alakul ki.”*
- 9) *„A lelkész a lelki és spirituális biztonságunkért szolgál, a katona meg a személyes és az ország biztonságának érdekében végzi feladatát.”*
- 10) *„A hit igen, az egyház nem.’ A mai fiatalokban – erre sajnos az egyházi személyek olykor okot adnak – nagy az ellenérzés a szervezett, intézményes vallásgyakorlással szemben.”*

Felhasznált irodalom

- Acta Apostolicae Sedis (1940). 32, 280–282.
- Andorka R. & Harcsa I. (1990). Deviáns viselkedés. In Andorka R., Kolosi T. & Vukovich Gy. (Szerk.), *Társadalmi riport 1990*. (pp. 217–227). TÁRKI.
- Antalóczy P. (2012). Az Alaptörvény és az egyházakról szóló törvény összefüggései. In Rixer Á. (Szerk.), *Állam és közösség. Válogatott közjogi tanulmányok Magyarország Alaptörvénye tiszteletére* (pp. 205–213). KGRE.
- Armin A (2008). *Egyház és állam. Rövid történeti bevezetés a politikai teológiába*. Kálvin Kiadó.
- Árva Zs. (2016). *Kommentár Magyarország Alaptörvényéhez*. E-könyv. Complex Jogtár.
- Barcza Gy. (1994). *Diplomataemlékeim 1911-1945. I. kötet*. Európa História.
- Baura, E. (1992). *Legislazione sugli ordinariati castrensi*. Giuffrè.
- Beke M. (2001). A katolikus egyházszervezet története. In Rácz L. (Szerk.), *Felekezeti egyházjog* (pp. 85–106). HVG-ORAC.
- Bodnár Zs. (2015). *Kapunyitási pánik – jönne az Y generáció, ha lenne hova*. http://hvg.hu/kultura/20150120_Y_generacio_fiatalk
- Bokorné Szegő H. (2006). *Nemzetközi jog*. Aula Kiadó.
- Borbély Zs. (2019). Egészségmagatartás és mentális egészség – nemi különbségek a munkahelyi stressz megélésében. *Belügyi Szemle*, 67(7-8), 37–50. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.7-8.3>
- Borbély Zs., Fridrich A. C. & Tózsér E. (2018). A XXI. század biztonsági kihívásai a rendőrségi szervezeti kultúrában: generációk a szervezetben. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények* (pp. 97–102). Magyar Hadtudományi Társaság.
- Borman, W. C. & Ilgen, D. R. (2003). *Handbook of psychology Volume 12: Stress in Organization Industrial and organizational psychology*. John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/0471264385.wei1201>
- Civitas Intézet – Transparency International Magyarország (2018). *Fekete könyv. Korrupció Magyarországon 2010 – 2018*. Civitas Intézet. <https://transparency.hu/wp-content/uploads/2018/03/Fekete-k%C3%B6nyv.pdf>

- Coppola, R. (1988). Lettura della „Spirituali militum curae” in prospettiva di norme per uno statuto dell’ordinariato militare in Italia: bilancio e prospettive. *Il diritto ecclesiastico*, 98(4), 310–314.
- Devinder, R. & Upton, D. (2009). *Psychology for nurses*. Pearson Education Limited.
- Dezső L. (1998). *Bevezetés a katonai lelkigondozásba – 1948*. Dunamelléki Református Egyházkerület.
- Dignitatis Humanae Bizottság (1984). *A vallásszabadság és a katonai szolgálat kérdése Magyarországon*. Beszélő. Különszám. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-vallasszabadsag-es-a-katonai-szolgalat-kerdese-magyarorszagon>
- Duleba, A., Lukac, P. & Wlachovsky, M. (1998). *Zahranicná politika Slovenskej republiky východiská, stav a perspektívy*. Friedrich Ebert Stiftung. <https://www.sfpa.sk/sk/publication/zahranicna-politika-slovenskej-republiky-vychodiska-stav-a-perspektivy/>
- Elek L. (2014). Korruptiós kockázatok a közszektorban, különös tekintettel a rendészeti (rendőri) igazgatás területére. *Belügyi Szemle*, 62(10), 59–98.
- Elekes Zs. (2004). *Alkohol és társadalom*. Országos Addiktológiai Intézet.
- Erdő P. (1988). Questioni interrituali del diritto dei sacramenti. *Folia Canonica*, 1, 16–17.
- Erdő P. (1991/a). *Egyházjog*. Szent István Társulat.
- Erdő P. (1991/b). A Szentszék és Magyarország. *Katolikus Szemle*, 3-4, 140–148.
- Erdő P. (2014). *Egyházjog*. Szent István Kézikönyvek 7. Szent István Társulat.
- Ernyes M. (2015). Rendvédelem, rendvédelem-történet (fogalmi és tartalmi megközelítés). *Rendvédelmi Füzetek*, 25(43–46), 15–38. <https://doi.org/10.31627/RTF.XXV.2015.43-44-45-46N.15-38P>
- Fekete S. (1991). Segítő foglalkozások kockázatai. Helfer szindóma és burnout jelenség. *Psychiatria Hungarica*, 6(1), 17–29.
- Ferincz A. & Szabó Zs. R. (2012). Z generáció hatása a munkáltató szervezetekre. *Munkaügyi Szemle*, 56(11), 88–93.
- Finszter G. (2016). *A rendészet és a rendészeti igazgatás elmélete*. Egyetemi Jegyzet. Nemzeti Közsolgálati Egyetem.
- Foster, M. (2008). *The global talent crisis*. Business Week.
- Géring Zs. (2017). Kevert szövegelemzési módszertan alkalmazása gazdasági és társadalmi jelenségek vizsgálatához – Online CSP-kommunikáció tartalomelemzéssel és

- diskurzuselemzéssel. *Vezetéstudomány*, 48(4), 55–66.
<https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2017.04.08>
- Giddens, A. (1995). *Szociológia*. Osiris Kiadó.
- Györfy Zs. & Ádám Sz. (2004). Az egészségi állapot, a munkastressz és a kiégés alakulása az orvosi hivatásban. *Szociológiai Szemle*, 3, 107–127.
- Hargittai E. (1988). *Katonai egyházi szervezetek iratanyaga a Hadtörténelmi Levéltárban*. Hadtörténelmi Levéltár.
- Header, H. (1992). *Olaszország rövid története*. Maecenas Könyvkiadó.
- Hegedűs R. (2000). *A vallásosság alakulása Magyarországon a kilencvenes évek kutatásainak tükrében*. Doktori értekezés. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem.
- Horváth Z. (2008). Lelkészek a katonák között. *Hadmérnök*, 4(3), 410–418.
- Huels, J. M. (2018). Anglicanorum coetibus: text and commentary. *Studia Canonica*, 43, 389–430.
- Inter arma caritas - Fegyverek között a szeretet - 20 éves a Katolikus Tábort Püspökség*. (2015). Zrínyi Kiadó.
- Író S. (2017). A szlovák rendőrség katolikus lelkipásztori modelljének bemutatása és vizsgálata. *Hadtudományi Szemle*, 10(1), 275–281.
- Karasek, R. (1979). Job Demands, Job Decision Latitude, and Mental Strain: Implications for Job Redesign. *Administrative Science Quarterly*, 24, 285–308. <https://doi.org/10.2307/2392498>
- Kardos S. I. (2015). A rendőri kisközösségek hatása az egyén korrupciós hajlamára. *Belügyi Szemle*, 63(10), 31–46. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.10.3>
- Kende T., Nagy B., Sonnevend P. & Valki L. (Szerk.) (2019). *Nemzetközi jog*. Wolters Kluwer Hungary Kft.
- Kérdőíves adatgyűjtés: stratégia és típusok*.
http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Pszichologia/123Kiss/Kutat%E1sm%F3dszertan_szo ci%E1lpszichol%F3gia/bin/Ora_4/04_fogalomtar.html
- Kern, V. (2014). *Youth Employment: Mobility of young workers*. 2014.01.28.
- Király Cs. (2014). *Az Y és a Z a munka világában*. <http://www.hrportal.hu/hr/az-y-es-a-z-a-munka-vilagaban-20140328.html>
- Kovács M. (1981). A kiégés jelensége a kutatási eredmények tükrében. *Lege Artis Medicinae*, 16(11), 981–987.

- Kránitz M. (1979). A korrupciós jellegű bűnözés okairól. *Jogtudományi Közlöny*, 34(5), 415–424.
- Krémer F. (1998). A rendőri szubkultúra és a korrupció néhány problémája. *Belügyi Szemle*, 44(10), 34–53.
- Krémer F. (2003). *A rendőri hatalom természete*. Napvilág Kiadó.
- Kruzslicz F. (2014). Online kérdőívek biztonsági kérdései. *Marketing & Menedzsment*, 48(Különszám), 22–37.
- Lazarus, R. S. & Folkman S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. Springer.
- Le Monde Diplomatique: Hasonlóságok és különbségek – az apartheid és következményei a Dél-Afrikai Köztársaságban és a roma kisebbség helyzete Magyarországon. <https://www.magyardiplo.hu/mitiokitthon/496-hasonlosagok-es-kueloenbsegek-az-apartheid-es-koevetkezmenyei-a-del-afrikai-koeztarsasagban-es-a-roma-kisebbség-helyzete-magyarorszagon>
- Lecsukják az argentin diktatúra papját. Origo. 2007.10.10. <https://www.origo.hu/nagyvilag/20071010-elete-vegeig-bortonben-lesz-a-diktatura-kinzo-papja-christian-von.html>
- Lénár A. & Lőrinczné Bencze E. (Szerk.) (2010). *Politika – egyház – mindennapok. Tanulmányok*. Heraldika Kiadó.
- Lenkovics B. (2001). 2001. október 29-én kelt állásfoglalása a köztisztviselői eskü szövegéről.
- Magyar Katolikus Lexikon (1997). *III. kötet*. Szent István Társulat.
- Magyar Katolikus Lexikon (2002). *VII. kötet*. Szent István Társulat.
- Magyar Katolikus Lexikon (2005). *IX. kötet*. Szent István Társulat.
- Magyar Katolikus Lexikon (2006). *XI. kötet*. Szent István Társulat.
- Major A. (2008). *Az egyetemi és főiskolai hallgatók sörfogyasztási szokásainak vizsgálata internet alapú megkérdezéssel*. Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem.
- Major J., Ress K., Hulesch B. & Túry F. (2006). A kiégés jelensége az orvosi hivatásban. *LAM*, 16(4), 367–373.
- Majoros P. (2004). *A kutatómódszertan alapjai. Tanácsok, tippek, trükkök (nem csak szakdolgozat-íróknak)*. Perfekt Kiadó.
- Mansi, J. D. (Eds.) (1960). *Amplissima*. Coll. Concil.
- McCrinkle, M. & Wolinger, E. (2010). *Korunk*, 3(21), 13–18.
- Móré M. (2010). Tartalomelemzés. In Kovácsné Bakosi É. (Szerk.), *Társadalomtudományi tanulmányok III.* (pp. 47–64). Debreceni Egyetem.

- Nagy Zs. (2010). A Vatikán és a Szentszék, mint a nemzetközi kapcsolatok alanya. In Lénár A. & Lőrinczné Bencze E. (Szerk.), *Politika – egyház – mindennapok* (pp. 161-175). Heraldika Kiadó.
- Nézőpont Intézet (2006). *Kell-e változtatni a vatikáni szerződésen? (Vita a vatikáni szerződésről)*. Budapest.
- Nézőpont Intézet (2006). *Kell-e változtatni a vatikáni szerződésen? (Vita a vatikáni szerződésről)*. Budapest.
- Pászka I. Á. (2016). *Állam-e nemzetközi jogi értelemben a Vatikán?* <https://arsboni.hu/allam-e-nemzetkozi-jogi-ertelemben-vatikan/>
- Pendergrass, V. E. & Ostrove, N. M. (1982). A survey of stress in women in policing. *Journal of Police Science and Administration, Pengilly*, 12(3), 303–309.
- Pikó B. (2002). *Egészségpszichológia*. Új Mandátum Könyvkiadó.
- Pikó B. (2006). *Orvosi szociológia*. Medicina Könyvkiadó.
- Portmann, R. (2010). Legal Personality in International Law, C.U.P., *Journal of Business Ethics*, 117, 493–511. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511779848>
- Polzovics I. (1933). *A lateráni szerződés – A Szentszék nemzetközi jogi helyzete*. Szent István Társulat.
- Pugliese, A. (1943). *La cura castrense*. Torino.
- Rónay M. (2004). A Szentszék és a Vatikán Városállam viszonya a közbeszédben és a jogban. *Külügyi Szemle*, 3, 271–289.
- Rónay M. (2008a). A katolikus egyház egységes nemzetközi szerződő fél: A nemzetközi közjogi szemlélet korrekciója a nemzetközi kapcsolatok tudomány gyakorlatiasabb megközelítésével. *Külügyi Szemle*, 7(1), 116–143.
- Rónay M. (2008b). Állam, egyház, politikatudomány. Nemzetközi és szubállami mechanizmusok összefüggései állam és egyház kapcsolatában. *Politikatudományi Szemle*, 17(2), 101–123.
- Rónay M. (2009). *A katolikus egyház külügyi tevékenységének alapjai*. Gondolat.
- Rosta A. (2007). *A deviáns viselkedés szociológiája*. Loisir Könyvkiadó.
- Sándor G. (2009). A nemzetközi jog és az Apostoli Szentszék. *Hitvallás*, 10(7), 35–48.
- Schanda B. (2018). A gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadsága. In Jakab A. & Fekete B. (Szerk.), *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, 17. (pp. 12–18). Pázmány Péter Katolikus Egyetem. <http://ijoten.hu/szocikk/a-gondolat-a-lelkiismeret-es-a-vallas-szabadsaga>

- Schumann, M. & Sartain, L. (2010). *Tehetségmágnesek. A kiválóakat vonzó munkáltatói márka felépítése*. HVG Kiadó.
- Selye J. (1976). *Stressz distressz nélkül*. Akadémiai Kiadó.
- Siegrist, J., Starke, D., Chandola, T., Godin, I., Marmot, M., Niedhammer, I. & Peter, R. (2004). The measurement of effort-reward in balance at work: European comparisons. *Social Science and Medicine*, 58(8), 1483–1499. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(03\)00351-4](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(03)00351-4)
- Simon-Wagner I. (2018). *A személyi elv komplementaritásáról a II. Vatikáni Zsinat utáni egyházjogban*. Doktori értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem.
- Suhányi E. (2008). Euró a szomszédban: Szlovákia készül a januári bevezetésre. *Számvitel, adó, könyvvizsgálat*, 50(7-8), 331–335.
- Sulyok K. (2016). *Kiegészítés és stressz a közszféra hivatásos állományában – A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Rendőr Főkapitányság helyi szerveihez tartozó állomány vonatkozásában*. Budapesti Corvinus Egyetem.
- Szabó Cs. (2012). A rendészeti dolgozók katolikus lelkipásztori gondozása Európában. In Kiss P. (Szerk.), *A hadtudomány és a 21. század: Konferenciakötet* (pp. 243–259). Nemzeti Közszołgálati Egyetem.
- Szabó Cs. (2014). *A katolikus rendőrségi lelkipásztori lehetséges modell válaszai a rendőrök erkölcsi és pszichikai problémáira*. Doktori értekezés. Nemzeti Közszołgálati Egyetem.
- Szabó Cs. (2016). A katolikus rendőrségi lelkipásztori modell válaszai a rendőrök erkölcsi és pszichikai problémáira. In Szabó Csaba (Szerk.), *Studia Doctorandorum Alumnae I.: Válogatás a DOSz Alumni Osztály tagjainak doktori munkáiból* (pp. 335–478). Doktoranduszok Országos Szövetsége.
- Szabó Cs. (2016). Examination of the Importance of Patron Saints and Prayer Books in Relation to Pastoral Care in the Police. *Magyar Rendészet*, 16(2), 189–191.
- Szente Z. (2006-2007). *Korrupcióellenes stratégiák és módszerek*. Magyar Közigazgatási Intézet.
- Szikinger I (1998). *Rendőrség a demokratikus jogállamban*. Sík Kiadó.
- Takács P. (2000). Valahol Európában. A jugoszláviai háborús bűnösök pere. *Jogelméleti Szemle*, 1(1), 55–63.
- Tihanyi M. (2014). A katonai szolgálat és a vallásszabadság konfliktusa. *Hadtudományi Szemle*, 7(3), 191–206.
- Tomka M. (1973). A vallásosság mérése. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1–2, 122–135.
- Tomka M. (2001). A vallásosság mérése (Módszertani tépelődések). *Religiosa*, 18–31.

- Tózsér E. (2019). Két városi rendőrkapitányság szervezetszichológiai vizsgálata 2018-ban. *Belügyi Szemle*, 67(12), 69–93. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.12.4>
- Ujházi L. (2010). A világi törvények átvétele a kánonjogba – a kanonizáció intézménye (22. kán.). *Iustum Aequum Salutare*, 6(3), 143–167.
- Ujházi L. (2011). A katolikus tábori lelkészségek jogi szabályozása az újabb etikai és jogi kihívások fényében. *Jogelméleti Szemle*, 1, 38–57.
- Ujházi L. (2013). A katonai ordinariátus „alárendeltjei” és lelkipásztori gondozására bízott személyek. *Seregszemle*, 9(1), 77–94.
- Ujházi L. (2014). *A katolikus katonai ordinariátus struktúrája és szabályozása*. Szent István Társulat.
- Valdrini, P. (2018). *Comunità, Persone, Governo*. Lezioni sui libri I e II del CIC.
- Varga A. J. (2018). Katonák és lelkészek – közös küldetésben. Gondolatok a „Közös küldetésben. Katona és lelkész az ember és a nemzet szolgálatában” című kötet kapcsán. *Honvédelmi Szemle*, 1, 142–150.
- Ventura, M. (2019). Jog és vallás tárgyú ügyek Strasbourgban és Luxemburgban: Az európai bíróságok erényei. *Medias Res*, 1, 112–115.
- Vida Cs. (2007). A Szlovák Köztársaság államiságának megteremtése. *Hadtudomány*, 12(3), 139-149.
- Vild É. (2007). A Szentszék és a magyar állam viszonyáról. *Jura*, 13(1), 158–176.
- Virág A. (2014). Diskurzuselemzés a politika és vezetéstudományban. *Vezetéstudomány*, 46(3), 30–38. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2014.03.03>

Egyházi (részben egyházi) források

A Magyarországi Katonai Ordinariátus Szabályzata.

Acta Apostolicae Sedis.

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Città del Vaticano.

Hlava V. Klérus Ordinariátu. Článok 22. (1) Presbytérium ordinariátu tvoria svetskí a rehoľní kňazi a diakoni, ktorí v ordinariáte vykonávajú službu.

Honvédelmi Minisztérium Tábori Lelkészi Szolgálat alapító okirata, módosításokkal egységes szerkezetben.

Ioannes Paulus PP. II, Const. Ap. Spirituali militum curae, 24.

L'ufficio Storico Dell'arma Dei Carabinieri - Az olasz csendőrségi hivatal története.

Memorandum egyfelől a Magyar Köztársaság, másfelől az Apostoli Szentszék között a Magyar Honvédségnél és Határőrségnél végzendő lelkipásztori szolgálat tárgyában 1994. január 10.-én aláírt Megállapodás értelmezése céljából.

Ordinariát ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej Republiky.

Ordinariátus Működési Szabályzata.

Pál VI, Sollicitudo omnium Ecclesiarum.

Police Chaplaincy, Special Ministry for the Archdiocese of Bloemfontein & OMI; Rendőrségi Lelkipásztori Szolgálat.

Pravilnik o ustroju i djelovanju Vojnog Ordinarijata u Republici Hrvatskoj.

Spiritulai militum curae – Apostoli konstitúció a katonák lelkigondozásáról.

Spiritulai militum curae.

Štatút Ordinariátu ozbrojených síl a ozbrojených zborov SR.

Jogforrások

1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.

1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről.
2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról.
2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról.
2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról.
- 231/2019. (X. 4.) Korm. rendelet a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény végrehajtásáról.
- 290/2008. (XII. 9.) Korm. rendelet egyfelől a Magyar Köztársaság, másfelől az Apostoli Szentszék között a Magyar Honvédségnél és a Határőrségnél végzendő lelkipásztori szolgálat tárgyában 1994. január 10-én aláírt megállapodás, valamint az egyfelől a Magyar Köztársaság, másfelől az Apostoli Szentszék között a Magyar Honvédségnél és a Határőrségnél végzendő lelkipásztori szolgálat tárgyában 1994. január 10-én aláírt megállapodás értelmezését célzó memorandum egységes szerkezetbe foglalt kihirdetéséről.
- 61/1994. (IV.20.) Korm. rendelet a tábori lelkészi szolgálatról.
- 970/B/1994. AB határozat.
- Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata.
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.).

Egyéb források

- Badinter Commission, Opinion No. 1, 1991. november 29. 92, ILR 162., 165.
- Cooperazione internazionale di polizia. (Nemzetközi rendőrségi együttműködés).
- Honvedelem.hu: *„Amikor a lelkész fél évig együtt él és szolgál a katonákkal”.* Beszélgetés Kálinger Roland őrnaggyal, katolikus tábori lelkésszel. Szerző: Ördög Kovács Márton. 2020. február 25.
- Honvedelem.hu: *„Én azokat a képeket szeretem, amiken nem szerepelek, viszont nevető, boldog katonákat látok.”* Beszélgetés Mészáros László alezredessel, a HM Tábori Lelkészi Szolgálat

- Protestáns Táborig Püspökség kiemelt vezető táborig lelkészével.* Szerző: Ördög Kovács Márton. 2020. június 29.
- Honvedelem.hu: „*Gondozás a lelki egészségért*” *Beszélgetés Alácsi Ervin János atya, római katolikus táborig lelkésszel és Pallagi Andrea rendőr őrmester, református lelkésszel.* Szerző: Fecser Zsuzsanna. 2019. december 31.
- Honvedelem.hu: „*Minden missziómba egy konkrét elhatározással megyek.*” *Beszélgetés Horváth Kornél főhadnaggal, a szentendrei MH Altiszi Akadémia katolikus táborig lelkészével.* Szerző: Ördög Kovács Márton. 2020. március 4.
- Honvedelem.hu: „*Nem influenzszerkedni akartunk, hanem valódi, mély tartalmat létrehozni.*” *Beszélgetés Markovics Milán Mór századossal, a tatabányai MH 25. Klapka György Lövészdandár katolikus táborig lelkészével.* Szerző: Ördög Kovács Márton. 2020. május 12.
- Honvedelem.hu: „*Valójában azért mégis csak egy közösségi léten alapszik az emberiség.*” *Beszélgetés Berta Tibor ezredessel, a Katolikus Táborig Püspökség általános helynökével.* Szerző: Ördög Kovács Márton. 2020. május 2.
- L'ufficio Storico Dell'arma Dei Carabinieri - Az olasz csendőrségi hivatal története.
- Origo.hu (2007). *Lecsukják az argentin diktatúra papját.* Origo. 2007.10.10.
- Police Chaplaincy – Rendőrségi Lelkipásztori Szolgálat.
- Police, Suspects Not Left Out Of Church's Pastoral Care – A rendőrök lelkipásztori szolgálata.
- Price Waterhouse Cooper (2012). *A tehetségek nyomában.* PCW.

Ábrajegyzék

1. ábra: A katonai ordinariátus joghatósága alá tartozó személyek az SMC apostoli rendelkezés alapján – személyi hatály (saját szerkesztés) 36
2. ábra: A katonai ordinariátus joghatósága alá tartozó személyek az SMC apostoli rendelkezés alapján (személyi hatály) 71
3. ábra: Legalább havonta egyszer templomba járók aránya a nyugati és egyes más országokban 72
4. ábra: A Katolikus Táborig Püspökség címere. A jelmondat: „Spiritus renovat”, vagyis „A lélek megújít”, jelentése: „minden megújulást Isten Lelkének műve” 91
5. ábra: A minta nem szerinti megoszlása (%) 155
6. ábra: Az alapsokaság életkor szerinti megoszlása (százalékban) 156
7. ábra: A minta megoszlása a szolgálatteljesítés helye szerint (%) 157
8. ábra: A minta megoszlása állománykategória szerint (százalékban) 158
9. ábra: „Ön vallásosnak tartja magát?” (válaszok megoszlása a teljes minta százalékában) 160
10. ábra: „Ön vallásosnak tartja magát?” Válaszok megoszlása nemek szerinti megoszlásban 161
11. ábra: „Ön vallásosnak tartja magát?” Válaszok korcsoportok szerinti megoszlásban (százalékban) 162
12. ábra: „Ön vallásosnak tartja magát?” Válaszok szolgálati hely szerinti megoszlásban (százalékban) 163
13. ábra: „Ön vallásosnak tartja magát?” Válaszok állománykategória szerinti megoszlásban (százalékban) 164
14. ábra: A „Történt Önnel az elmúlt öt évben olyan jelentős negatív esemény, melyet traumatikusnak élt meg?” kérdésre adott válaszok megoszlása a minta százalékában 166
15. ábra: A „Történt Önnel az elmúlt öt évben olyan jelentős negatív esemény, melyet traumatikusnak élt meg?” kérdésre adott válaszok nem szerinti megoszlása (százalékban) 167

16. ábra: A „Történt Önnel az elmúlt öt évben olyan jelentős negatív esemény, melyet traumatikusnak élt meg?” kérdésre adott válaszok korcsoport szerinti megoszlása (százalékban) 168
17. ábra: A válaszadó által átélt negatív életesemény jellege (százalékban) ... 169
18. ábra: „E negatív életesemény feldolgozásában vett igénybe egyházi lelkigondozási segítséget?” Válaszok megoszlása korcsoportok szerint százalékban 170
19. ábra: A „Történt Önnel a munkahelyén az elmúlt öt évben jelentős negatív esemény?” kérdésre adott válaszok gyakorisága a minta százalékában (egy válaszadó több válaszlehetőséget is megjelölhetett) 171
20. ábra: „E negatív munkahelyi esemény feldolgozásában vett igénybe egyházi lelkigondozási segítséget?” Válaszok megoszlása a minta százalékában ... 172
21. ábra: „E negatív munkahelyi esemény feldolgozásában vett igénybe egyházi lelkigondozási segítséget?” Válaszok megoszlása (százalékban) a vallásosság mértéke szerinti bontásban 174
22. ábra: „E negatív munkahelyi esemény feldolgozásában vett igénybe egyházi lelkigondozási segítséget?” Válaszok megoszlása az állománykategóriák szerint (százalékban) 175
23. ábra: „Ön egyetért azzal, hogy szükség van a rendőrségen belül lelkipásztori szolgálat létrehozására?” Válaszok megoszlása a minta százalékában 176
24. ábra: „Ön egyetért azzal, hogy szükség van a rendőrségen belül lelkipásztori szolgálat létrehozására?” Válaszok megoszlása (darab) nemek szerinti bontásban 177
25. ábra: „Ön egyetért azzal, hogy szükség van a rendőrségen belül lelkipásztori szolgálat létrehozására?” Válaszok megoszlása (darab) állománykategória szerinti bontásban 178
26. ábra: „A negatív munkahelyi esemény feldolgozásában vett igénybe egyházi lelkigondozási segítséget?” Válaszok (darab) megoszlása állománykategória szerint 179
27. ábra: „Ön egyetért azzal, hogy szükség van a rendőrségen belül lelkipásztori szolgálat létrehozására?” Válaszok megoszlása (darab) a vallásosság mértéke szerinti megoszlásban 180
28. ábra: A válaszok átlagértékei a teljes mintában 182

29. ábra: „A hitünk nagyon sok mindenben átsegíthet bennünket” – válaszgyakoriságok a vallásosság mértéke szerinti bontásban 183
30. ábra: „Az a tapasztalat, amivel a Katolikus Egyház rendelkezik [...], az egyfajta kiutat mutathat” – válaszgyakoriságok a vallásosság mértéke szerinti bontásban 184
31. ábra: „A tábori lelkészi szolgálatban a lelkésznek kell a katonákhoz mennie” – válaszgyakoriságok a vallásosság mértéke szerinti bontásban 185
32. ábra: „A lelkész a lelki és a spirituális biztonságunkért szolgál” – válaszgyakoriságok a vallásosság mértéke szerinti bontásban 186
33. ábra: „A hit igen, az egyház nem. A mai fiatalokban nagy az ellenérzés a szervezett vallásgyakorlással szemben” – válaszgyakoriságok a vallásosság mértéke szerinti bontásban 188

A szerző publikációs jegyzéke

- Író S. (2022). Legal regulation of the free practice of religion and the legal status of religious communities in Hungary. *Belügyi Szemle*, 70(S13), Megjelenés alatt.
- Író S. (2020). A katolikus lelkipásztori ellátás speciális formái: nemzetközi kitekintés. In Szabó Cs. (Szerk.), *Tavaszi Szél 2020 Konferencia = Spring Wind 2020: Konferenciakötet* (pp. 772–780). Doktoranduszok Országos Szövetsége.
- Író S. (2019). A szlovák katolikus rendőrségi lelkipásztori szolgálat modellje és struktúrája. In Bencsik B. & Sabjanics I. (Szerk.), *A biztonság sokszínű arca* (pp. 143–149). Dialóg Campus Kiadó.
- Író S. (2019). The Model and Structure of the Slovak Catholic Police Chalpaincy. *Magyar Rendészet*, 19(2-3), 89–95. <https://doi.org/10.32577/mr.2019.2-3.5>
- Szabó Cs. & Író S. (2018). *A katolikus rendőrségi lelkipásztori szolgálat modellje*. Doktoranduszok Országos Szövetsége.
- Író S. (2018). Humanitárius szervezetek együttműködése a belügyi szerveknél (rendőrség és katasztrófavédelem), valamint a katonággal a Katolikus egyház szempontjából. *Theológiai Szemle*, 61(4), 237–242.
- Író S. (2018). A rendőrség és a Katolikus Egyház szervezeti struktúrájának összehasonlítása a hatékony együttműködés kialakítása érdekében. *Hadtudományi Szemle*, 11(2), 183–190.
- Író S. (2017). Egyházi személyek ellen elkövetett gyilkosságok Mexikóban. *Hadtudományi Szemle*, 10(3), 331–339.
- Író S. (2017). A szlovák rendőrség katolikus lelkipásztori modelljének bemutatása és vizsgálat. *Hadtudományi Szemle*, 10(1), 275–281.